The Bialystoker Stimme is late, due to closing of printers shop during High Holidays.

די ביאַליסטאָקער שטימע איז שפּעט
אַרויסגעקומען ווייל די דרוקעריי
איז געווען פֿאַרמאַכט די יום־טובֿים.

A HAPPY NEW YEAR! ראש השנה נומער לשנה טובה תכתבו!

BIALYSTOKER STIMME

ביאַליסטאָקער שטימע

אָפּיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפֿט אין אַמעריקע

נומער 349 • ראש השנה, תשנ"ב — ניו יאָרק, סעפּטעמבער, 1991 • 68־טער יאָרגאַנג

אַן אָפּענער בריוו צו אַלע ביאַליסטאָקער און גראָדנער

מיט א קורצער צייט צוריק האָבן מיר אייך געשיקט א בריוו מיט א בקשה אז איר זאלט זיך באשטייערן צום ביאַליסטאָקער צענטער, היים און אינפירמארי פאר די עלטערע. פיל פון אייך האָבן פארשטאנען די נייטיקייט און האָבן געענטפערט גלייך און אָפּנהאַנדיק. דער אָפּענער בריוו איז געצילט צו באַאַנקען די פון אייך וואָס האָבן בייגעשטייערט, און ווי א מאנונג צו די וואָס האָבן דאָס נאָך ניט געטאָן.

אין נאָמען פון די באַאמטע פון אונדזער אינסטיטוציע שיקן מיר אייך איבער אונדזער הארציקן דאַנק פאר אייער בריייטהאַנטיקייט. אייער הילף דערמעגלעכט אונדז צו פֿאַרזיכערן אונדזערע איינוואוינער די בעסטע מעדיצינישע און טעראַפּיוטישע באַדינונגען וואָס עס זיינען פֿאַראַן. אָן אייער הילף וואָלטן מיר ניט געקענט מאַכן די נייטיקע אייניריכטונגען און פֿאַרבעסערונגען אַדער קויפן די אויסשטאַטונגען וואָס איז אַזוי נייטיק פאר אונדזערע פּאַציענטן וואָס באַקומען געניטע מעדיצינישע אויפּפאַסונג.

דעריבער בעטן מיר די פון אייך וואָס האָבן נאָך ניט אַרײַנגעשיקט אייער שטיצע, דאָס גלייך צו טאָן. מיר נייטיקן זיך אין אייער הילף, וואָס אָן אים קען די ביאַליסטאָקער היים ניט אַנגיין. מיט אייער הילף, האָבן מיר א גלעזענהייט, אָן איר איז די צוקונפט אומזיכער. מיר בעטן אייך צו שיקן וויפיל נאָר איר קענט. אָן אויך, אויב איר האָט נאָך ניט אַרײַנגעשיקט אייערע „דיוס" פאר 1991, בעטן מיר אייך דאָס טאָן אזוי גיך ווי מעגלעך. אייערע „דיוס" העלפן באַצאָלן די אויסגאבעס פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע".

נעמט צו אונדזער דאַנק פאר אייער פֿאַרגאַנגענער, איצטיקער און צוקונפטיקער הילף. מיר ווינטשן אייך און אייער משפּחה א גוט, געזונט און פֿריילעכן נײַ־יאָר.

מיט פֿרײַנדלעכע גרוסן,

איזאק רייבעל
עקזעקוטיוו דירעקטאָר

סעם סאַלאַזש
פֿרעזידענט

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

אינהאַלט

מיט ביאַליסטאָקער אין ישראל . . . . . מייק קרעמער 1
אונזער לעצטער באַזוך אין ישראל . . . . מייק קרעמער 3
אינווסטירן אין ישראל׳ס צוקונפט . . . . סעם לעהמאַן 4
בנימין און וולאַדקע מיד באַקומען
פרעסטיזשפולע אויסצייכענונג 7
אַן אָוונט מיט יצחק באַשעוויס זינגער . . .
. . . . . פון דר. לובא קרוגמאַן־קורדוס 8
ליטווינאָוו, אונזער לאַנדסמאַן . . . . ברוך בארַאַץ 10
קאָנפערענץ פון פוילישע אידן
אין ישראל . . . . . סטעפאַן גראַיעק 11
אַ רוף צו דער שארית הפליטה . . . . יוסף דאָברימאַן 12
קיום פון אידישן פאָלק און מדינת ישראל . . . אלי אָקון 13
דער פענאָמען לייב ניידוס . . . . . י. דרעזניק 14
אונזערע גראָדנער געסט פון אַמעריקע . . . י. דרעזניק 16
אַ לעבן אַזאַ (ליד) . . . . . אידא סאָקאָלאָווסקי 17
וועגן פאַרשן די געשיכטע פון ביאַליסטאָק 18
אַ בליק פון צווייטן דור אויף ביאַליסטאָק . קעראָל קרים 21
דער בעסטער יום־טוב טאָרט (ליד) . . . . . שלמה קרים 21
אַליין ווי אַ שטיין (ליד) . . . . . מערקע שבח 22
דאָס נייע יאָר (ליד) . . . . . שמחה נייער 22
אידישקייט אמאָל און היינט . . . . . מאיר ברק 23
אַ בריוו פון „צווייטן דור" . . . . . יאָלאַנטאַ קיסלער 24
פראָפ׳ מנחם שטערן ז״ל . . . צבי קלעמענטינאָווסקי 27
דאָס ציל־בערעט . . . . . לעני אַנטוערק 29
אַ טאָג מיט בלוט, פייער און אַש . . . . . אפרים קיסלער 30
48טער אויפשטאַנד פון ביאַליסטאָקער
געטאָ . . . . . שלמה זאַבוסקי 31
50 יאָר נאָך דער רעטונג פון די ביאַליסטאָקער־
דרוסקעניקער קינדער . . . . . חנה לין־קיזלשטיין 32
טעטיקייט פון דער „אַנטי־דעפאַמיישאָן
ליגע" . . . . . אייבערהעם פאָקסמאַן 33
חבש, עטיאָפיע — אַ גרויסער נס. . ליאָן מענדעלאָוויטש 34
די מלחמה פאַרן לעבן . . . . . אריה שמיר 35
אַ אידיש־לעבן אין ביאַליסטאָק . . . . . גרשון ווייניער 38
יערלעכע הזכרה אין יד־ושם. . . . . אריה שמיר 40
די אַמעריקאַנער פאָן (ליד) . . . פאַניע גוט־קוויאַטעק 40
די ערשטע צען קדושים . . . . . לעאָן פריד 42
אונזער אינסטיטוציע 44
באַמערקונגען און דערמאָנונגען . . . . ראובן קאָפוסטאַ 45
אונדזערע פאַרלוסטן 45

יערלעכער קאָנצערט פון ביאַליסטאָקער צענטער אין אייווערי פישער זאַל

• פון פערל קרופיט

דונטיק, דעם 6טן אָקטאָבער, 2 נ״מ, איז פאָרגעקומען דער יערלעכער קאָנצערט פון דער ביאַליסטאָקער היים און צענטער אין דעם פרעסטיזשפולן זאַל פון אייווערי פישער האָל אין לינקאָלן צענטער, מאַנהעטן. מען האָט שוין געקענט באַמערקן אין גאַס ווי מענטשן איילן זיך אין טעאַטער אַריין צו הערן און זען די טאַלאַנטפולע שויספילער און זינגער פון אידישן און העברעאישן וואָרט און קלאַנג. דער נאָכמיטאָג, וואָס איז שוין געווארן אַ טראַדיציע אין דעם לעבן פון די מיטגלידער און פריינד פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים אין ניו־יאָרק, איז אַראַנזשירט און אויפגעפירט געווארן פון איידא איינהאָרן. מיט די ערשטע טענער פון דער אָוועדטורע דורכגעפירט פון דעם באַליבטן פיאַניסט און דיריגענט, סאָל סיקאַרי, מיט זיין אָרקעסטער, האָט זיך דער עולם מיט נייגער געזומען ריכטן צו געניסן פון דער הנאה וואָס דערוואַרט זיי.

דער מייסטער פון קלאָרינעט־שפילן און קלעזמער־מוזיק, גיאָראַ פיידמאַן, האָט זיס געשפילט בשעת ער איז אַדורכגעגאַנגען דורכן עולם אין זאַל ביז צו דער בינע. דער עולם האָט מיט באַגייסטערונג אויפגענומען די פאַרשיידענע לידער וואָס ער האָט געשפילט און מיט פרייד צוגעזונגען די ווערטער וואָס זיי האָבן געקענט.

די צווייטע אין דער פראָגראַם איז געווען די באַליבטע אינטערנאַציאָנאַלע ישראל זינגערין, גאולה גיל, וואָס האָט אַלעמען פאַרכישופט מיט איר געזאַנג אין יידיש, עברית, ענגליש און שפאַניש. אָבער דער הויכפונקט, לויט מיין מיינונג, איז געווען איר „אקאפעלאָ" אויסטייטשונג פון „יהי רצון מלפניך", וואָס האָט ביי דעם עולם אַרויסגערופן לאָנגע אפלאָדיסמענטן.

אין דער צווייטער טייל פון דער פראָגראַם איז אויפגעטראָטן נאָך אַ יונגער, זייער פאָפולערער ליבלינג פון דער אידישער אוו אמעריקאַנער בינע, ברוס אַדלער. זיינע עכטע אימיטאַציעס פון מנשה סקולניק, אהרן לעבעדעף און אַנדערע, האָבן געווויס דערוועקט אַלטע זכרונות פון פאַרגאַנגענע טעג אין אידישן טעאַטער. מיט זיין זינגען „רומעניע, רומעניע" און אַנדערע באַקאַנטע לידער, און זיין טאַנצן בשעת ער האָט געזונגען „הו־צאַ־צאַ" האָט נאָך מערער פאַרכאַפט דעם עולם. דער עולם האָט שטייגעדיק אים אַפלאָדירט, און דאָס איז געווען נאָך אַ באַווייז אַז זיי האָבן זייער שטאַרק געגאָסן פון דעם קאָנצערט.

דאָס געפיל פונעם עולם, ווען דער קאָנצערט האָט זיך געענדיקט איז, אַז דאָס איז געווען אַ ווערטפולער נאָכמיטאָג.

ביאַליסטאָקער שטימע

אפיציעלער אָרגאַן פון דער ביאליסטאקער לאנדסמאנשאפט אין אמעריקע

נומער 349 • ראש השנה, תשנ״ב — ניו יארק, סעפטעמבער, 1991 • 68־טער יאָרגאַנג

אַ צוזאַמענטרעף מיט ביאַליסטאָקער אין ישראל

• פון מייק קרעמער

דעם 16טן מאי, 1991, האָב איך זיך געטראָפן מיט א גרופע ביאליסטאקער פון קרית ביאליסטאק אין ישראל און מיט פארשטייער פון דעם דארטיקן וועד ביאליסטאק. דער צוזאמענטרעף איז פארגעקומען אין דער צייט וועז איך אין מיין פרוי חנה האבן אנטיילגענומען אינעם קאנגרעס פון אידישן וועלט־קאנגרעס אין ירושלים.

ווי דער פארשטייער פון ביאליסטאקער צענטער אין ניו־יארק, האָב איך איינגעלאדן די גרופע אין תל־אביב הילטאן, כדי צו דערליידיקן א צאל ארגאניזאציאנעלע פראגן. די ערשטע איז געווען איבערצוגעבן זיי א טשעק פון 5,000 דאלאר פאר די נייע ביאליסטאקער עולים פון סאוועטן־פארבאנד. דער צווייטער ציל איז געווען אייַנצושטעלן שלום צווישן די צוויי גרופעס, אַז זיי זאלן צוזאמענארבעטן לטובת די ביאליסטאקער און ניט ארום־קריגן זיך.

אין דעם צוזאמענטרעף האבן אנטיילגענומען די פאלגנדיקע פארשטייער: זלמן ירושלמי, צבי קלע־מענטינאווסקי, מיכל פליקער, משה עינת, זאב בלגלי. אהרן יודקאווסקי, פנחס אדלער און דער שרייבער פון די שורות מ. קרעמער.

פריינט קלעמענטינאווסקי דערעפנט דעם מיטינג מיט א דערקלערונג, אז ער וואלט געוואלט, אז אלע זאלן צוזאמענארבעטן אין שלום. ער רופט דעם פריינט אדלער, דעם פארשטייער פון די „יונגע" ביאליסטאקער, אז ער זאל צוזאמענארבעטן מיט די „אלטע" לטובת הכלל. אין דעם זעלבן גייסט האבן זיך ארויסגעזאגט פריינט ירושלמי און משה עינת.

די דיסקוסיע האט זיך אויסגעבריטערט אויך ארום דעם קרית ביאליסטאק. פריינט אדלער האט שארף קריטיקירט דעם וועד און קרית ביאליסטאק, פארן אויסגעבן געלט איבערצובויען דעם בית־העם, וועז אזוי פיל עולים נויטיקן זיך אין הילף. ער האט באמערקט, אז זיין גרופע לאנדסלייט אין דער וועלט האט געשאפן 50 טויזנט דאלאר, וואס איז פארנוצט געווארן צו העלפן די עולים. ער האט געזאגט, אז די גרופע פירט א גוטע טעטיקייט אוז אז ער וועט צושטעלן א באריכט און א ליסטע פון די ביאליסטאקער אוז פון דער אומגעגנט, וועלכע האבן באקומען הילף. (די ליסטע און באריכט זענען איבערגעגעבן

שטייען –
פון רעכטס צו לינקס:
משה עינת,
אהרן יודקאָוויסקי.
זיצן:
זאב בלגלי,
מיכל פליקער,
פנחס אדלער,
זלמן ירושלמי.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

געוואָרן צו פריינט ריבאַלאָווסקי). פּנחס אַדלער האָט אויך געבעטן, אַז דער ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק זאָל אים געבן אַ ליסטע פון די ביאַליסטאָקער אין דער וועלט, ביי וועלכע ער וואָלט אַפּעלירט צו העלפן די נייע עולים.

אין דער דיסקוסיע איז אויך אַרומגערעדט געוואָרן דער ענין פון די פאָנדן פון קרית־ביאַליסטאָק. דאָס געלט ליגט איצט אין „טראָסט" אין אַ תל־אביבער באַנק, און וועט ניט קענען גענוצט ווערן ביזן יאָר 1993. פריינט פליקער האָט באַמערקט, אַז דאָס געלט קען נאָר גענוצט ווערן פאַר קרית־ביאַליסטאָק און אַז זיין גרופּע וועט ניט דערלאָזן, אַז דאָס זאָל גענוצט ווערן פאַר אַנדערע צוועקן. ער האָט אויך צוגעגעבן, אַז דורך דער צייט האָבן זיי שוין פאַרטיילט 18 טויזנט דאָלאָר פאַר די נייע עולים.

אין מיין וואָרט האָב איך באַגריסט אַלע באַטייליקטע אין נאָמען פון ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק. איך האָב אַפּעלירט צו ביידע צדדים, אַז זיי זאָלן מאַכן אַלע אָנשטרענגונגען און צוזאַמענארבעטן לטובת אַלע ביאַליסטאָקער. איך האָב אויך צוגעזאָגט, אַז כ׳וועל די אַלע פראַגן איבערגעבן צו דער צענטראַלער פאַרוואַלטונג.

איך האָב אויך פאָרגעלייגט, אַז די ישראל־פריינט זאָלן פרובירן זיך פאַרשטענדיקן מיט דער תל־אביב׳ער באַנק וועגן באַקומען אַ סומע געלט פאַר די נייע עולים. ס׳איז אויך באַשטימט געוואָרן, אַז די 5,000 דאָלאָר וואָס איך האָב געבראַכט פון ניו־יאָרק, זאָלן פאַנאַנדערגעטיילט ווערן דירעקט צו די ניי־געקומענע.

מיין פערזענלעכע מיינונג איז, אַז דער קרית־ביאַליסטאָק איז ניט מער דאָס וואָס ער איז געווען אַמאָל, וויל נאָר אַ קליינער טייל פון זיינע איינוואוינער זענען ביאַליסטאָקער. דעריבער האַלט איך, אַז די געלטער וואָס ווערן געשאַפן פאַר ביאַליסטאָקער, זאָלן געוואָרן ווערן פאַר דעם וויכטיקן צוועק פון העלפן די נייע עולים.

איך האָב זיי אויך איבערגעגעבן וועגן דעם ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק; אַז ס׳וועט כסדר שוועבן פאַר די פירער אָנצוהאַלטן די אַרבעט און די פינאַנציעלע הילף פאַר דער ביאַליסטאָקער היים. ביי דער געלעגנהייט האָב איך אַפּעלירט צו די ישראל־פריינט, אַז זיי זאָלן מיטאַרבעטן מיטן ניו־יאָרקער צענטער; שרייבן אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע" און זיך טיילן מיט אַלע ביאַליסטאָקער מיט די נייעס און מיט זייער אַרבעט אין ישראל.

פריינט פליקער האָט געענטפערט, אַז זיי רעדן ניט וועגן קיין סך געלט; אַז די מדינה העלפט סייווי די נייגעקומענע און אַז ס׳איז ניט די פליכט פון די לאַנדסלייט צו טאָן דאָס זעלבע. דאָס האָט ווידער אַרויסגערופן אַ הייסע דיסקוסיע, און איך האָב פאַרענדיקט דעם מיטינג מיט דעם, אַז ס׳איז יאָ אונזער אַלעמענס פליכט צו העלפן די נייע עולים און נאָך אַמאָל אַפּעלירט צו אַלע אָנוועזנדיקע, אַז זיי זאָלן שליסן שלום און צוזאַמענארבעטן פאַרן וואויל פון אַלע ביאַליסטאָקער.

קויפט און העלפט פאַרשפּרייטן דעם נייעם גרויסן ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

אונזער לעצטער באַזוך אין ישראל

• פון מייק קרעמער

אין מאַי 1991 האָבן מיר — איך און מיין פרוי חנה, ווי אויך אונזערע פריינט מאַקס און העלען שאַוב — באַזוכט ישראל. דער איצטיקער באַזוך האָט געהאַט עטלעכע צילן: אָנטיילנעמען אין דעם אַלוועלטלעכן אידישן קאָנגרעס אין ירושלים; באַזוכן די ערטער וואָס דער ביאַליסטאָקער צענטער און די גראָדנער פריינט האָבן אויפגעבויט אין ישראל אין די פריערדיקע יאָרן; און זיך פאַר־שטענדיקן מיט די גראָדנער און ביאַליסטאָקער אין ישראל וועגן העלפן די נייע ביאַליסטאָקער עולים פון סאָוועט־רוסלאַנד.

די קאָנפערענץ פון אידישן וועלט־קאָנגרעס אין ירושלים איז געווען אַ זייער אימפּאָזאַנטע. אין איר האָבן אָנטיילגענומען אידישע פּאָרשטייער פון אַלע אייראָפּעאישע לענדער, די פאַראייניקטע שטאַטן, קאַנאַדע, לאַטיין־אַמעריקע, אַזיע, אַפריקע, אויסטראַליע. צום ערשטן מאָל האָט אויך אָנטיילגענומען אַ דעלעגאַציע פון 70 אידן פון פאַרשיידענע שטעט אין סאָוועטן־פאַרבאַנד. אין פאַרלויף פון דריי טעג האָט די קאָנפערענץ באַהאַנדלט פאַר־שיידענע אידישע פראָבלעמען אין דער וועלט. אָבער דער וויכטיקסטער פראָבלעם איז געווען די רוסישע עמיגראַציע און ווי אַזוי צו העלפן די עולים זיך איינצוארדענען אין ישראל. ס׳זענען אויך באַהאַנדלט געוואָרן די פראַגן פון שטייגנדיקן אַנטיסעמיטיזם אין דער וועלט: די פראַגע פון נאַצישע פאַרברעכער, וועלכע זענען נאָך אויף דער פריי אין אַמעריקע, קאַנאַדע און ענגלאַנד, און אַנדערע.

אויף דער קאָנפערענץ זענען אויפגעטראָטן כמעט אַלע מיטגלידער פון דער ישראל־רעגירונג, מיטן פרעמיער יצחק שמיר בראש: דער פרעזידענט פון דער מדינה חיים הערצאָג, שמחה דיניץ, דער מעיאָר פון ירושלים טעדי קאָלעק, עלי וויזעל און דער פרעזידענט פון דער אַרגאַניזאַציע עדגאַר בראָנפמאַן. ס׳זענען אויך געווען אַרטיסטישע אויפטריטן פון ישראל־קינסטלער, ישראל־אַרמיי אָרקעסטער און כאָר.

אַ גרויסן איינדרוק האָבן געמאַכט די אויפטריטן פון נתן שאַראַנסקי; בעטי קלאַרספעלד, די באַרימטע נאַצי־פאַרפאָלגער; ווי אויך ניל שער, הויפט פון דער ספּעציע־לער אויספּארשונג־קאָמיסיע פון אַמעריקאַנער יוסטיץ־דעפּאַרטמענט.

ס׳איז אויסגעווייזלט געוואָרן אַ נייע אָנפירונג פון אידישן וועלט־קאָנגרעס, און עדגאַר בראָנפמאַן איז ווידער דערוויילט געוואָרן פרעזידענט.

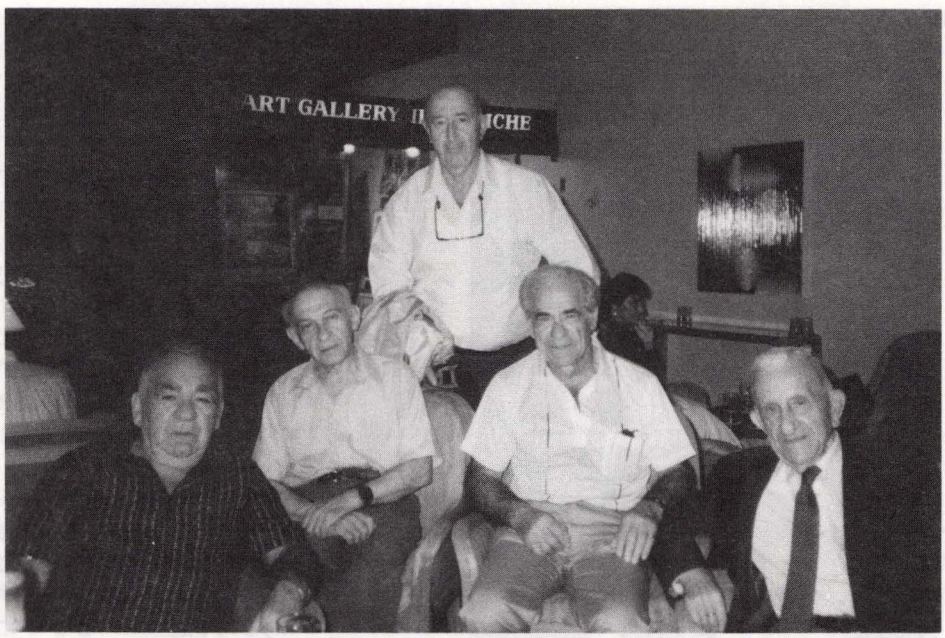
מיטוואָך דעם 8טן מאַי האָט זיך די קאָנפערענץ געשלאָסן אין דעם בית־התפוצות, מיט אַ פייערלעכן מאָלצייט, קאָנצערט און באַגריסונגען. צווישן די 2,500 אָנטיילנעמער זענען געווען די דעלעגאַטן פון דער גאַנצער וועלט, ווי אויך געסט פון ישראל. צומאָרגנס, פרייטיק, זענען די דעלעגאַטן אויפגענומען געוואָרן אויף אַ לופט־באַזע פון דער ישראל־אַרמיי.

שאַרפע דיסקוסיעס זענען פאָרגעקומען וועגן דער ראָלע פון אַלוועלטלעכן אידישן קאָנגרעס אין דער

היינטיקער וועלט: וועגן דער צוקונפט פון דער אידישער מדינה: וועגן דער שווערער עקאָנאָמישער לאַגע וואָס ישראל גייט איצט אַדורך אין שייכות מיט דער אימיגראַציע פון סאָוועט־רוסלאַנד און עטיאָפּיע, און אַנדערע וויכטיקע פראַגן.

צום סוף וויל איך באַמערקן, אַז דאָס איז געווען אַ זייער אימפּאָזאַנטער צוזאַמענפאָר און זיינע רעזולטאַטן וועלן זיכער האָבן אַ וויכטיקן איינפלוס אויפן אַלוועלטלעכן אידנטום אין דער צוקונפט.

וועגן דעם צווייטן טייל פון אונזער באַזוך אין ישראל און דעם באַזוך ביי די ביאַליסטאָקער און גראָדנער לאַנדסלייט, וועל איך שרייבן באַזונדער. ביי דער געלעגנהייט ווילן מיר — איך און מיין פרוי חנה — ווינטשן אונזערע פריינט און באַקאַנטע אין דער גאַנצער וועלט אַ פריילעכן און געזונטן נייעם יאָר, און שלום על ישראל און אויף דער גאַנצער וועלט.

זיצן פון רעכטס צו לינקס:
זלמן ירושלמי,
מיישל קרעמער,
משה עינת,
פנחס אדלער.
שטייט:
מיכל פליקער.

ביראָבידזשאַנער יונגע לערערס אויפן לערער־סעמינאַר פון בר־אילן אין מאָסקווע

נאָכן צוריקקומען פון זיין לעקציע־טור אין אויסטראַליע האָט פראָפ׳ ווייַנער אָפּגעגעבן אַ באַריכט אויך וועגן לערער־סעמינאַר, וואָס די אידיש־קאַטעדרע א.נ. פון רינה קאָסטאַ האָט אָפּגעהאַלטן אין חודש מאַי־יוני אין מאָסקווע. פראָפ׳ ווייַנער האָט דערביי אונטערגעשטראָכן דעם פאַקט, אַז צווישן די 51 אָנטיילנעמער אינעם דאָזיקן סעמינאַר זיינען נישט ווייניקער ווי 33 געווען יונגע סטודענטן פון ביראָבידזשאַן, אין עלטער פון 18 ביז 20 יאָר. די לעקציעס אויפן סעמינאַר זיינען געהאַלטן געווארן דורך פראָפ׳ גרשון ווייַנער, פראָפ׳ דב נוי, פראָפ׳ בנימין צמח, ווי אויך דורכן וועטעראַן פון אידישער שפּראַך־פּאָרשונג אין רוסלאַנד, שמעון סאַנדלער. פון ישראל זיינען אויך געקומען האַלטן לעקציעס שרה לאַפּיקאַיאַ, אַ סטודענטין פן גראַדואיר־אינסטיטוט ביי דער אידיש־קאַטעדרע. לייטער פונעם פּראָיעקט איז געווען דער דאָקטאָראַנט מרדכי יושקאָווסקי, נייער עולה וואָס לערנט אין בר־אילן.

די לימודים אין קורס האָבן זיך קאָנצענטרירט אַרום ספּעציעל צוגעגרייטן מאַטעריאַל פון דער נייער כרעסטאָמאַטיע, וואָס איז צוזאַמענגעשטעלט געווארן אויפן יסוד פון דער דערוואַרבענער דערפאָרונג פון די פריערדיקע סעמינאַרן.

באַזונדערס אַטראַקטיוו איז געווען די דראַמאַטישע אויפפירונג פון די תלמידים, דורכגעפירט דורך פראָפ׳ בנימין צמח. ביים דאָזיקן שוישפּילער און רעזשיסאָר, פון די ראשונים פון „הבימה" אין מאָסקווע, איז דאָס געווען דער ערשטער באַזוך דאָרט נאָך אַ תקופה פון 65 יאָר, ווען ער האָט פאַרלאָזט מאָסקווע צוזאַמען מיטן טעאַטער „הבימה".

דער סעמינאַר איז פאָרגעקומען אין ראַם פון די אונטערנעמונגען מצד דעם „אינטערנאַציאָנאַלן קאָמיטעט פאַר יודאַאיסטישער וויסנשאַפט אין מזרח־אייראָפּע", וואָס איז געגרינדעט געווארן אויף דער איניציאַטיוו און ווערט אָנגעפירט דורך פראָפ׳ יצחק וואַרשאַווסקי.

אין שייכות מיט זיין באַזוך אין אויסטראַליע איז פראָפ׳ ווייַנער פאַרבעטן געווארן מצד קהלה־אינסטאַנצן אין סידני, אָנצופירן מיט די פאַרהאַנדלונגען אויפצושטעלן ביים דאָרטיקן אוניווערסיטעט אַ קאַטעדרע פאַר אידיש און אידישער קולטור. אַלס רעזולטאַט פון זיינע באַמיאונגען האָט דער אוניווערסיטעט פון סידני צוגעשטימט אייַנצושטעלן אידיש אַלס אַן אָנערקענטע דיסציפּלין פאַר אַקאַדעמישע טיטולן און דערביי אַוועקשטעלן דעם פּראָגראַם אויף די זעלביקע יסודות ווי אין בר־אילן אוניווערסיטעט, אַלס די לערן־שפּראַך פאַר אַלע קורסן.

אינוועסטירן אין ישראל׳ס צוקונפט

דער אַמעריקאַנער אינדוסטריאַליסט, מאַקס ראַטנער, אינוועסטירט שוין אין ישראל מער ווי 50 יאָר. – ווי דער פאָרזיצער פון דער אַמעריקאַנער האַנדלס־קאַמער האָט ער פעסטע מיינונגען ווי אַזוי צוצוציען אויסלענדישע אינוועסטירונגען אין ישראל. – אַן אינטערוויו מיט מר. מאַקס ראַטנער.

• פון סעם לעהמאַן־ווילזיג

ד׳ עובדה פון געפינען פאַסיקע באַשעפטיקונג פאַר דעם מיליאָן אָדער מערער הויך־געבילדעטע עולים, וואָס וועלן אָנקומען קיין ישראל אין די נאָענטסטע עטלעכע יאָר, איז אַ זייער שווערע. ניט צו פיל מענטשן ברענגען אַרויס דעם געדאַנק, אַז ס׳רוב געלטער פאַר דעם נויטיקן עקאָנאָמישן וואוקס וועט מוזן קומען פון מעבר־לים. אָבער, ווי וואָלט אַזאַ לאַנד זיך געדאַרפט צוגרייטן כדי צוצוציען אַזאַ ריזיקע אינוועסטירונג? אויף וואָס און ווי אַזוי זאָל דאָס געלט אויסגעבן ווערן? דאָס זיינען די פראַגעס וואָס שטייען פאַר מאַקס ראַטנער, וועלכער האָט שוין געהאַט צו טאָן מיט אויסלענדישע אינוועסטירונגען אין ישראל מער ווי ווער עס איז.

געבוירן אין פוילן אין 1907, האָט ער עמיגרירט קיין אַמעריקע מיט זיין משפחה ווען ער איז אַלט געווען 13 יאָר. מיט אַ יאָר שפעטער האָט ראַטנער געהאָלפן עטאַבלירן אַן אינדוסטריעלע קאָנסטרוקציע פירמע אין קליוולאַנד, אָהייאָ, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט פיר אָנגעשטעלטע און איז מיט דער צייט צעוואַקסן זיך אין אַ „קאָנגלאָמעראַט״ וואָס איז היינט צו טאָג ווערט בערך 2 מיליאָן דאָלער.

אין 1929 האָט ער גראַדואירט ווי אַן אַדוואָקאַט און איז שפעטער געוואָרן דער הויפט פון דעם משפחה־געשעפט. פאַר זיינע פילע געזעלשאַפטלעכע און פינאַנציעלע ביישטייערונגען צו זיין אַדאָפּטירטער היימשטאָט, איז אים מיט אַ יאָר צוריק צוגעטיילט געוואָרן אַן ערן־דאָקטאָראַט פון דעם קליוולאַנד שטאַט־אוניווערסיטעט.

ראַטנער׳ס טעטיקייט אין פאַלעסטינע האָט זיך אָנגעהויבן אין די פריע 1930־ער, ווען ער האָט אינוועסטירט אין דעם נייעם „שרון״ האָטעל אין הרצליה. דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין די שפּרינגבערעט פאַר פילע אונטערנעמונגען אין כמעט יעדן סעקטאָר פון ישראל׳ס עקאָנאָמיע – אַגריקולטור, אינדוסטריע, און דינסטן. ראַטנער האָט אָנגעבונדן קאָנטאַקטן צווישן „דעיטאָן ראָבער״ מיט הדרה׳ס „אַלייענס טאַיער און ראָבער״, ווי אויך צווישן „דזשענעראַל טאַיער״ מיט פּתח־תקווה׳ס „שימשון טאַיער״: ער האָט געהאָלפן „אַמקאָר״ אויסוואַקסן צו זיין ישראל׳ס גרעסטע „רעפריזשעריטאָר״־פירמע און „מפלי רוממה״ אין אַ פירער פון אַלומיניום און קופּער פאַבריקאַציע: פינאַנסירט די עטאַבלירונג פון „רמה אינדוסטריעס״ (רעמען פאַר בריילן); אריבערגעפירט באַוול־זוימען פון קאַליפאָרניע קיין ישראל אין די פריע 1950־ער און האָט אויפגעשטעלט „ווינגס אָוו ישראל״, די ערשטע העליקאָפּטער שפּריץ־אָפּעראַציע: געגרינדעט „ישראל פיין קאַטאָן־ספּינינג, לימיטעד״ כדי צו דיווערסיפיצירן ישראל׳ס אַגריקולטורעלע פּראָדוקציע: און האָט זיך באַטייליקט אין אַ ריי אַנדערע דערפאָלגרייכע אונטערנעמונגען אין דעם פעלד פון פּאַרפום, טוריזם און אימיגראַנטן־אַרבעט.

דעריבער איז עס ניט קיין חידוש, וואָס ראַטנער האָט אויך געדינט צען יאָר צייט ווי דער פרעזידענט פון דער

מאַקס ראַטנער

אַמעריקאַנער־ישראל האַנדלס־קאַמער, פון וועלכער ער איז איצט דער פאָרזיצער. במשך פון דער צייט ווען ער איז געווען פרעזידענט, האָבן די פריוואַטע אויסלענדישע אינוועסטירונגען אין ישראל דערגרייכט די העכסטע סומע ווי ווען עס איז פריער און די צאָל אַמעריקאַנער פירמעס מיט צווייגן אין ישראל איז היפּש געשטיגן.

נאָך מערקווירדיקער איז געווען ראַטנער׳ס ניט־

פינאַנציעלע באַטייליקונג אין ישׂראל׳ס געזעלשאַפט און פּאָליטיק. אין צוגאָב צו זיין שטיצע פאַר ישׂראל־קונסט, בילדונג און געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס — ווי למשל: די רעסטאָווירונג פון די אַלטע גערטנער מחוץ די וועגט פון דער „אַלטער שטאָט״ — האָט ראַטנער געשטיצט אַזעלכע פּאָליטיש־אַקציע אָרגאַניזאַציעס ווי די „קאָמיטע אָוו קאָנסוירנד סיטיזענס״, וואָס איז דער וואַנגאַרד פון דער וואַלן־רעפּאָרם קאַמפּאַניע און אַנדערע „גוטע רעגירונג״ טעטיקייטן.

אין דער צייט פון ראַטנער׳ס לעצטער נסיעה קיין ישׂראל — ער איז דאָרט געווען מער ווי הונדערט מאָל — איז אַ באַנקעט מיט אַ צאָל ישׂראל׳ס געזעלשאַפטלעכע, עקאָנאָמישע און פּאָליטישע פּירערס דורכגעפּירט געוואָרן אין זיין כבוד. מיר האָבן געריידט מיט אים עטלעכע טעג שפּעטער נאָך דעם עמאָציאָנעלן אָוונט, זיצנדיק אין זיין „סוויט״ אין דעם „הילטאָן״ האָטעל, וואָס קוקט אַראָפּ אויף דעם מיטללענדישן ים:

קאָרעספּאָנדענט: באַטראַכטנדיק אייער דערפאַרונג פון מער ווי 50 יאָר אינוועסטירן אין ישׂראל, איז מען איבערצייגט אַז איר זייט ניט נאָר פאַראינטערעסירט אין גרינדן מער פאַבריקן, נאָר אויך אין העלפן צו בייטן דעם פּאָליטישן־אַדמיניסטראַטיוון אויסזען פון דער מדינה. וואָס איז לויט אייער מיינונג, היינט־צו־טאָג די גרעסטע פּריאָריטעט: מער אינוועסטירונג אין ישׂראל׳ס עקאָנאָמיע, אָדער רעפאָרמירן דעם פּאָליטישן און עקאָנאָמישן סיסטעם, אייַדער מען אינוועסטירט מערער געלט?

מאַקס ראַטנער: איר מוזט נעמען אייער עקאָנאָמישן סיסטעם און אים איבערבייטן פון אַ סאָציאַליסטישן אויף אַ פּריוואַטן, אינדוסטריעלן אַנטוויקלונג־סיסטעם. ווען אַן אינוועסטירער קומט דאָ אַן, געפינט ער, אַז עס דויערט צוויי חדשים צו באַקומען אַ „פּערמיט״ (דערלויבעניש) וואָס אין די פאַראייניקטע שטאַטן וואָלט דאָס געדויערט אפשר צוויי שעה. נאָך ערגער: אויב אַ געשעפטסמאַן אין חיפה האָט אַ פּראָבלעם, איז נישטאָ קיין ספּעציפישער אַדרעס וואו זיך צו וועגדן, ווייל צוליב דעם פּאָליטישן סיסטעם פאַרטרעט קיינער ניט ספּעציפישע געאָגראַפישע געגנטן. דריטנס, די שטייערן אין דער מדינה זיינען צו הויך, אַזוי אַז דאָס גאַנצער סיסטעם מוז איבערגעמאַכט ווערן.

אָבער דאָס מיינט ניט אַז מיר דאַרפן בשעת מעשה ניט אינוועסטירן. טראָץ די פּגימות, בין איך איצט אַריינגעטאָן אין אַן אינוועסטירונג־פּראָיעקט מיט „אַפּריקע־ישׂראל״ (אַן אויפבוי פּירמע) פון הונדערטער מיליאָנען דאָלאַרן אַ יאָר. מיר גייען אויפבויען ריזיקע וואוינונג־געביידעס, וואָס ס׳וועט דויערן אין גאַנצן איין יאָר אויפצושטעלן.

ק.: בנוגע דער פּראָגע פון סטרוקטורעלער רעפאָרם, איז עס מאָראַליש ריכטיק אָדער כדאי פאַר ניט־ישׂראל אידן צו האָבן אַ דעה אין ענדערן ישׂראל?

מ.ר.: בעת איך וואָלט געוואָלט, אז אַלע אידן פון דער וועלט זאָלן קומען קיין ישׂראל, קען איך פערזענלעך אַ סך מענטשן אין אַמעריקע וואָס זיינען בעסערע פריינד פון ישׂראל ווי אַ צאָל פון די ישׂראלים וואָס וואוינען דאָ און מיט וועמען איך האָב זיך געטראָפן. אָבער אויסער דעם, גיב איך גערנט אַז עפּנטלעכע באַציאונג־קאָמפּאַניעס — אַפּישן, אַנאָנסן — פאַר דער וואָלן־רעפּאָרם, למשל. איך האָב דאָ ניט קיין שטים־רעכט און אַוודאי וועל איך דאָ ניט בערענגען הונדערטער אידן פון מעבר־לים צו שטימען. מיר טאָרן ניט האָבן קיין שטים־רעכט אויב מיר וואוינען ניט דאָ. אָבער פּרובירן צו איבערצייגן ישׂראלים דורך רעדן מיט זיי — דאָס איז ניט אומרעכט.

ק.: איר זייט היינט־צו־טאָג דער פאָרזיצער פון דער אַמעריקאַנער־ישׂראל האַנדל־קאַמער, און האָט גערעדט אין דעם ראַט זינט 1957. וואָס, גענוי, טוט אויף די האַנדל־קאַמער?

מ.ר.: מיר האָבן אַכט צווייגן אין די גרעסטע שטעט פון אַמעריקע. אונדזער הויפּט־פונקציע איז צו פאַרגרינגערן און פאַרשפּרייטן דעם האַנדל צווישן די פאַראייניקטע שטאַטן און ישׂראל. צום באַדויערן איז ניטאָ קאָמערץ צווישן ביידע מדינות. דער צוועק פון דער קאַמער איז צו פאַרגרעסערן דעם פאַרנעם. און דרך אגב, מיר אַרבעטן ניט נאָר צווישן דער אידישער קהילה. איך וואָלט געזאָגט, אַז אַ העלפט פון די וועגדונגען וואָס מיר באַקומען זיינען פון ניט־אידן — מענטשן וואָס זיינען פאַראינטערעסירט אין קויפן ישׂראל־פּראָדוקטן.

ק.: עס זעט אויס אַז די האַנדל־קאַמער האָט ניט נאָר צו טאָן מיט פאָטענציעלע אינוועסטירער אין ישׂראל.

מ.ר.: לחלוטין ניט. מיר זיינען אַריינגעטאָן אין האַנדל און אינדוסטריע. עס איז וויכטיק צו באַקומען מערער אינוועסטירונג אין ישׂראל גופא און פאַרגרעסערן ישׂראל׳ס עקספּאָרט מעבר־לים. דאָס מאַכט דאָס לאַנד מער צוציענדיק פאַר מעגלעכע אינוועסטירערס.

ק.: עס איז מערקווירדיק, וואָס מיר הערן אָפט ריידן וועגן דעם אַמעריקאַנער אינוועסטירער אויף אַ גרויסן מאַסשטאַב, און איר שטרייכט אונטער וואָס דער ניט־ישׂראלי קען טאָן בנוגע קויפן די פּראָדוקטן. אָבער פאַרוואָס זיך אָפּשטעלן דאָרט? פאַרוואָס קענען ניט געמאַכט ווערן קיין פּראוון צו באַאיינפלוסטן דעם קליינעם אינוועסטירער, ער זאָל דירעקט זיך פאַרבינדן מיט די ישׂראל־פירמעס?

מ.ר.: טעאָרעטיש וואָלט דאָס געווען אַ גוטע אידייע, אָבער לייַדער, ביז איצט פּראָדוצירט ניט דער ישׂראל׳דיקער „סטאַק־מאַרקעט״ די רעזולטאַטן וואָס אויסלענדישע אינוועסטירער דערוואַרטן. די פּראָפּיטן אין ישׂראל זיינען נאָך אַלץ נידעריקע. צום טייל איז עס אַ רעזולטאַט פון דעם וואָס ישׂראלים פאַרשטייען נאָך ניט אין גאַנצן וואָס אַ „סטאַק־מאַרקעט״ איז. וויייטער, די ישׂראל פירמעס ווייסן ניט ווי אַזוי „זיך צו פאַרקויפן״. קאָרפּאָראַטיוו־קהלישע באַציונגען זענען דאָ זייער אָרעם.

ק.: אָבער וואָס פאַר אַן אויסוואָל האָט דער דורכשניטלעכער אַמעריקאַנער ציוניסט וואָס וויל העלפן ישׂראל? „יו־דזשעי־עי״ און באַנדס?

מ.ר.: נישט שטענדיק האָב איך ליב די באַנדס. די צרה מיט זיי איז וואָס די רעגירונג דאָ זאַמלט דאָס געלט און עס איז ניטאָ קיין קאָנטראָל איבער דעם וואָס עס ווערט געטאָן דערמיט. עס ווערט באַטראַכט פון די ישׂראל־אויטאָריטעטן ווי אַ צוגאָב־איינקונפט, אַנשטאָט אַ מקור פון אינוועסטי־רונג.

ניין, מיר געפּעלט בעסער דירעקטע אינוועסטירונג. אויב איר קענט באַאיינפלוסן עמעצן אַריינצולייגן $10,000 אין אַ ישׂראל פירמע, וויבאַלד ער האָט אַפילו אַ קליינע אינוועסטירונג אין וואָסערע געשעפטן, וועט ער ניט בלויז

נעמען דעם פּראָפּיט און אַנטלויפן. ער וואָלט בעסער געוואָלט אַרײַנלייגן נאָך און זען אַז זיין „עופה׳לע״ זאָל וואָקסן גרעסער און גרעסער. איצט האָט ער אַ פּערזענלעכן אינטערעס. פון דער צווייטער זייט, איינער וואָס קויפט אַ ישראל־באָנד האָט ניט קיין דירעקטן אינטערעס — ער באַקומט בלויז אַ דיווידענד. די רעגירונג גאָראַנטירט עס און דאָס איז דער גאַנצער ענין. צו זיין אויפריכטיק, קויף איך אַליין באָנדס, ווייל איך געהער צום ציוניסטישן עולם, אָבער איך פאַקויף זיי קיין מאָל ניט און איך האָב זיי קיין מאָל ניט צו פיל ליב געהאַט.

ק.: אין 1976 האָט איר געשריבן: „פאַרלאָזן זיך אויף אינטערנאַציאָנאַלע סובסידיעס און הילף, אַפילו ווען זיי קומען פון פריינדלעכע שכנים, און אַפילו ווען מען נויטיקט זיך אין זיי, שוואַכט אָפּ אַ פאָלק׳ס פעסטקייט. ווי מעדיצין פאַר אַ חולה, מוז עס זיין באַגרענעצט בלויז צו אַ נויטפאַל און צו ביסלעך צוריקגעצויגן ווערן, כדי דער פאַציענט זאָל זיך אַליין קענען באַדינען״. ישראל האַלט אָן דאָס באַקומען פון 3 ביליאָן דאָלאָר יערלעך פון אַמעריקאַנער רעגירונג־שטיצע און כמעט אַ ביליאָן דאָלאַר פון אַנדערע מקורים, איינגעשלאָסן פון וועלט־אידנטום. איז דאָס דען ניט שעדלעך אין אַ געוויסער מאָס?

מ.ר.: אַוודאי. דערלויבט מיר צו נוצן צווויי ביישפילן. אויב איר גיט אַ מענטשן צדקה זיין גאַנצן לעבן, האָט איר אים ניט געהאָלפן. איר מוזט אים העלפן אַז ער זאָל אַליין פאַרדינען. צווייטנס, איר קענט געבן אייער קינד דאָס גאַנצע געלט פון דער וועלט, אָבער איר העלפט אים וויניק, סיידן איר לערנט אים ווי אַזוי צו גיין אַליין און פאַרדינען... איצט האָט אויסלענדישע הילף אַן אָרט אין ישראל. עס איז אין גאַנצן לעגיטים צו זוכן פרעמדע קוואַלן פון פינאַנסן.

אין צוגאָב וואָלט איך געזאָגט, אַז היינט־צו־טאָג איז ישראל אויך אַ ספּעציעלער פאַל. אפשר, מיט צוויי מיליאָן סאָוויעטישן אידן, וואָס וועלן קומען אין די נאָענטסטע עטלעכע יאָרן, וועט איר זיי ניט קענען אויפהאַלטן אָן פאַרקויפן רעגירונג־באָנדס. אַזוי אַז ס׳איז ניט קיין עוולה צו טראַכטן וועגן באָנדס. די אַמעריקאַנער רעגירונג פאַרקויפט באָנדס די גאַנצע צייט. אָבער די ישראלים וועלן מוזן, און דאַרפן טראָגן דעם גרעסטן טייל פון דעם עול אין דער אונטערנעמונג.

ק.: ווי איינער מיט אַ ברייטערן הינטערגרונט אין ישראל ווי די מערסטע אָבסערוואַטאָרן, וואָס זעט איר זענען דאָ די פאָזיטיוון ענינים? ווי אַזוי זאָלן מיר „זיך פאַרקויפן״ צו דרויסנדיקע אינוועסטיערס?

מ.ר.: לאָמיר אייך עפּעס ווייזן. (ער ברענגט צו אַ שיין, אַלט, האַרט־געבונדן בוך. עס באַשטייט פון הונדערטער זייטן מיט פיין־געשריבענע נאָטיצן פון ראַטנער ווי אַ תלמיד — און אין גאַנצן אין עבֿרית.) אַזוי האָב איך זיך געלערנט וועגן ארץ ישראל ווי אַ 12 יאָריק יינגל אין 1919. איר זעט די באַמערקונג? ראשון־לציון האָט 900 איינוואוינער, גדרה — 150 איינוואוינער און כפר־סבא, אין גאַנצן 10.

ק.: איך בין ניט זיכער צי איך זע די פאַרבינדונג מיט מיין פראַגע.

מ.ר.: קוקט זיך אַרום און טראַכט ווי ווייט מיר זיינען געקומען זינט יענער צייט! איך בין ערשט אָנגעקומען אין 1933 און דורך די יאָרן איז עס ווי מען האַלט אַן אויג אויף אַ קינד וואָס וואַקסט גרעסער און שטאַרקער די גאַנצע צייט. באמת, איך מיין אַז ישראל טוט אַ סך בעסער ווי מיר האָבן זיך פאָרגעשטעלט. די צוקונפט וואָלט גרינג געקאָנט זיין ראָזיק. אָבער, ווידער, די עלטערע לאָזן ניט אָפּ. איך מיין אַז די רעגירונג דערשטיקט אייך ביז אַ געוויסער מאָס.

ק.: וואָלט עס געווען יושר׳דיק צו זאָגן, אַז ווען איר „פאַרקויפט״ ישראל, פאַרקויפט איר ניט נאָר ישראל, נאָר אויך די אונטערשטע שורה?

מ.ר.: ליב האָבן איז איין זאַך. ליב האָבן איז לייכט, גרינג. אָבער אַז אַן אינוועסטירונג זאָל זיין אַ פראַקטישע זאַך, אויף דעם דאַרף ישראל נאָך גיין אַ לאַנגן וועג. און איר קומט דאָרט אָן, אָבער עס איז פיינלעך און עס איז ניטאָ קיין אויסוועג פון דעם ווייטיק: עס פאָדערט שווייס און מי.

ק.: שטעלט זיך פאָר אויף אַ מאָמענט, אַז איר זייט היינט אַלט 25 יאָר און האָט נאָרוואָס געירשנט הונדערט מיליאָן דאָלאָר. איר האָט שטאַרק ליב אי די פאַראייניקטע שטאַטן, אי ישראל. וויפל פון דער סומע וואָלט איר — מאָקס ראַטנער — אינוועסטירט היינט אין ישראל, און וויפל אין אַמעריקע?

מ.ר.: עס טוט מיר לייד צו זאָגן, אַז איך וואָלט אינוועסטירט ניט מער ווי 10־15 פּראָצענט אין ישראל היינט־צו־טאָג. צוליב אייערע שטייערן פּראָבלעמען, צוליב אייער הויכער ראַטע פון אינטערעס־פּראָבלעמען. אויך די אינפלאַציע האַלט מענטשן צוריק פון זיין פאַרבונדן. אַ לאַנד וואָס האָט 20 פּראָצענט אינפלאַציע, איז ניט דאָס לאַנד אין וועלכן איך וואָלט געוואָלט קאָנצענטרירן אַלע מיינע אינוועסטירונגען.

ק.: וואָסערע צוויי אָדער דריי פונדאַמענטאַלע רעקאָמענדאַציעס וואָלט איר געגעבן דער ישראל־רעגירונג, כדי צו פאַרבעסערן דעם אינוועסטירונג־קלימאַט?

מ.ר.: ערשטנס — פאַרקלענערן דעם בודזשעט פון דער רעגירונג. צו פיל מענטשן אַרבעטן אויף איר חשבון. עס איז אַ לאַנד פון „שרייבערס״ אַפילו אין געשעפט!

ק.: אָבער, מיר זיינען פאָרט דאָס פאָלק פון בוך!

מ.ר.: מזל־טוב! לערנט אום שבת! מיין צווייטע רעקאָמענדאַציע איז צו רעדוצירן די שטייערן. דאָס וואָלט געבראַכט אַ סך נייע געשעפטן. דריטנס, מאַכט דעם שקל סטאַביל, כדי דער געשעפטסמאַן זאָל וויסן וואָס ער קען קויפן און מאַכן זיינע פּלענער בהסכם דערמיט. פערטנס, די פּראָדוקטיוויטעט מוז פאַרגרעסערט ווערן. דאָס איז אַן ענין פון בעסערער אַדמיניסטראַציע.

ק.: איר באַשולדיקט ניט די היסתדרות אָדער די יוניאָנס אין זיין די סיבה פאַר דעם פּראָבלעם פון פּראָדוקטיווקייט?

מ.ר.: נייַן. די אַחריות דערפאַר געהערט צו דער פאַרוואָלטונג. אין דעם גאַנג פון מיינע אַלע יאָרן האָב איך געלערנט, אַז אידן מוזן זיין צווישן מאָל אַזוי קלוג ווי די גויים. די וואָס פירן ישראל׳ס געשעפטן מוזן צוריקגיין צו נוצן זייערע קעפּ. מען קען מער ניט באַשולדיקן אַנדערע.

קויפט און העלפט פאַרשפּרייטן דעם נייעם גרויסן ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

בנימין און וולאַדקע מיד באַקומען פּרעסטיזשפולע אויסצייכענונג

שבת אָוונט, דעם 20טן אַפּריל, 1991, זענען בנימין און וולאַדקע מיד באַערט געוואָרן מיט דעם פּרעס־טיזשפולן מעדאַל „יוניטעד סטעיטס מעדאַל אָוו רימעמבערענס". די דאָזיקע אויסצייכענונג איז זיי צוגעטיילט געוואָרן ביי אַ פייערלעכן דינער אין דעם פלאַזאַ־האָטעל אין לאָס־אַנדזשעלעס, וועלכער איז איינגעאָרדנט געוואָרן דורך דעם האָלאָקאָסט־מוזעאום. מר. און מרס. מיד זענען פון די פּראָמינענטסטע פירער פון די לעבן־געבליבענע פון חורבן. זיי האָבן געשפּילט אַ גרויסע ראָלע ביים באַקענען דאָס אַמעריקאַנער פּאָלק מיטן האָלאָקאָסט און מיטן אידישן וויידערשטאַנד קעגן די נאַציס.

קאָנגרעסמאַן טאָם לענטאָס (דעמאָקראַט פון לאָס־

בנימין און וולאַדקע מיד

אַנדזשעלעס), דער איניציקער געראַטעוועטער פון חורבן דערוויילט צו ווערן צום אַמעריקאַנער קאָנגרעס, איז געווען דער גאַסט־רעדנער ביים באַנקעט. דער פאָר־ווייזונגס־פּראָגראַם איז אויסגעפירט געוואָרן דורך דעם באַקאַנטן אַקטיאָר מייק בורשטיין, פון דער בראָדוועי־פּאָרשטעלונג „די ראָטשילדס", און דזשעין סימאָור, אַקטריסע און טאָכטער פון לעבנגעבליבענע פון חורבן.

בנימין און וולאַדקע מיד זענען געבוירן געוואָרן אין וואַרשע, פּוילן. זיי זענען ביידע געווען אַקטיוו אין דער ווידערשטאַנד־באַוועגונג אין וואַרשעווער געטאָ, זיי זענען געווען אויף דער „אַרישער" זייט, אויסער דעם געטאָ, און געדינט ווי פאָרבינדלער צווישן די געטאָ־קעמפער און דער אויסערלעכער וועלט.

זינט זייער אָנקום קיין אַמעריקע אין 1946, האָבן זיי געווידמעט זייערע לעבנס, אויף אַ פרייוויליקן אופן, דעם צווועק אַז די וועלט זאָל ניט פאָרגעסן דעם חורבן. ביידע זענען געוואָרן זייער אַקטיוו דער האָלאָקאָסט־דערציאונג, ישראל און דער אַמעריקאַנער אידישער געמיינדע.

וולאַדקע מיד איז די גרינדערין פון דעם אָריגינעלן לערער־פֿראָגראַם, וועלכער ברענגט יעדן יאָר צוזאַמען לערער פון די עלעמענטאַרע און מיטעלע שולן, ווי אויך פֿראָפעסאָרן פון אוניווערזיטעטן. זיי אַלע פאָרן קיין ישראל, וואו זיי מאַכן אַדורך אַ דריי־וואָכיקן קורס וועגן דעם האָלאָקאָסט. זי האָט אויך געגעבן לעקציעס וועגן אידישן חורבן איבער דער גאַנצער וועלט און אין 1948 פאַרעפנטלעכט אין בוך־פאָרם אירע איבערלעבונגען ווי אַ קוריער אין געטאָ, אונטערן נאָמען „פון ביידע זייטן וואַנט". זי דינט אויך ווי וויצע־פּרעזידענט פון אידישן אַרבעטער־קאָמיטעט און אין יאָר 1989 איז זי דורך דער אַנטי־דעפאַמיישאָן ליגע באַערט געוואָרן מיט דעם „פרויען פון מוט" אַוואָרד.

בנימין מיד איז דער פּרעזידענט פון „וואַגרא" (וואַרשעווער ווידערשטאַנד אַרגאַניזאַציע אין אַמעריקע) און פון דער „אַמעריקען־גאַדערינג/פּעדעריישאָן אָוו דזשואיש האָלאָקאָסט סורווייוואָרס", די גרעסטע אָרגאַניזאַציע פון לעבן־געבליבענע פון חורבן אין דער וועלט, וועלכע ציילט 70 טויזנט מיטגלידער. ער האָט באַקומען דעם „עלי וויזעל רימעמבערנס אַוואָרד" פון דער ישראל־באָנדס אָרגאַניזאַציע, ווי אויך דעם „עטניק־אַוואָרד" פון דער שטאָט ניו־יאָרק. מר. מיד שפּילט אויך אַ צענטראַלע ראָלע אין דעם „אַמעריקאַנער האָלאָקאָסט מעמאָריאַל מוזעאום", זייענדיק דער פאָרזיצער פון עטלעכע וויכטיקע קאָמיטעטן.

מר. און מרס. מיד וואוינען אין ניו־יאָרק, זיי האָבן צוויי קינדער און פיר אייניקלעך.

די פאָרזיצערס פון דעם דינער־קאָמיטעט צו באַערן בנימין און וולאַדקע מיד זענען געווען: לידיאַ בודגאָר, פון בעל עיר; פרעד דיימאָנד, פון סטודיאָ־סיטי; און רענעי פייערסטאָון, פון לאָס־אַנדזשעלעס. נייטען שאַפּעל, פון בעווערלי הילס, איז געווען דער ערן־פאָרזיצער.

קרובים געזוכט

אונזער פאַמיליע, זעליג און מרים־לאה לורי, האָבן געוואוינט אין זאַבלודאָווע און עמיגרירט קיין אַמעריקע אָנהויב 1990ער יאָרן. זייערע קינדער זענען געווען דזשעק (יאַנקל), מאָריס (מאַשאַ־ניזעזל), סאַמועל (שמואל), היימאַן (חיים) און איין טאָכטער אייסעניי.

מיר וועלן זיין דאַנקבאַר פאַר יעדער אינפאָרמאַציע וועגן אונזער פאַמיליע.

ביטע שרייבן צו:

Milton & Mildred Lurey
4 Sunset Summit
Asheville, NC 28804
(704) 258-8147

אַן אָוונט מיט יצחק באַשעוויס זינגער

• פון ד"ר לובאַ קרוגמאַן קורדוס

ליצחק באַשעוויס זינגער, אַ ליטעראַרישער זשעני, איז געשטאָרבן דעם 24טן יולי, 1991, אין מיאַמי. ער פלעגט פאַרברענגען די ווינטער־חדשים אין אַפּאַרטמענט־הויז אויף קאָלינס עוועניו, אין מיאַמי, אין וועלכן ס׳האָבן אויך געוואוינט אַ צאָל פאַמיליעס פון לעבן־געבליבענע פון חורבן. צווישן זיי זענען אונזערע פריינט פראַנקע און אַדאַם פּעני, אין וועמענס הויז, בייַ אַן אויפנאַמע, אין פעברואַר 1981, מיין מאַן דזשעק און איך האָבן באַקענט יצחק ב. זינגערן און זיין פרוי אַלמאַ.

אַ סך אַמוזירנדיקע אַנעקדאָטן האָבן צירקולירט אַרום דעם באַרימטן שריפטשטעלער, וועלכער האָט געהאַט ווייניק געדולד פאַר זיינע פריינט און נאָך ווייניקער פאַר זיינע שכנים. תמיד פאַרטאָן אין זיינע געדאַנקען, האָט ער זיך זעלטן אָפּגעשטעלט צו כאַפּן אַ שמועס אָדער אָננעמען אַן איינלאַדונג צו פריוואַטע אויפנאַמעס. צו אונזער פאַרגעניגן האָט ער זיך באַוויזן בייַ די פּעניס און פאַרברענגט מיט אונז אַ לאַנגן, אומפאַרגעסלעכן אָוונט.

געווינלעך רעזערווירט און פאָרזיכטיק מיט ווערטער, איז ער דאָס מאָל אָפּגעטראָטן פון זיין רוטין און איז אַריין אין אַ לאַנגן שמועס מיט דזשעק׳ן. די סיבה פון דער דאָזיקער ענדערונג איז מסתמא געווען זיין שטאַרקער אינטערעס אין דזשעק׳ס שוואָגער, אברהם יוסף שטיבעל, אַ באַקאַנטער מעצענאַט פון דער העברעאישער שפּראַך און ליטעראַטור.

ס׳האָט אויסגעזען, אַז זינגער איז גוט באַקאַנט מיט שטיבעל׳ס עקספּאַנסיע פון דער מאָדערנער העברעאישער ליטעראַטור, וועלכער איז אָן שום ספק געווארן איינער פון די וויכטיקסטע פאַקטאָרן אין דער אַנטוויקלונג פון דער שפּעטערדיקער העברעאישער קולטור אין ישראל. זייענדיק שטאַרק באַאיינדרוקט פון דעם דאָזיקן מאַן און זיין אידעאַל, האָט זינגער אויפגעכאַפּט אַלץ וועגן זיין לעבן. און דזשעק האָט אים צוגעשטעלט געוג עפּיזאָדן וועגן שטיבעל׳ן, וועלכער האָט חתונה געהאַט מיט זיין שוועסטער גאָסלאַווא אין יאָר 1922. צווישן דער גרויסער צאָל אַמוזירנדיקע געשיכטעס איז געווען שטיבעל׳ס איינפאַל צו ברענגען קיין מאָסקווע אַ אידישע דרוק־מאַשין פון ניו־יאָרק, פאַר דעם „שטיבעל־פאַרלאַג", וועלכער האָט אַרויסגעגעבן אין 1917 זיין ערשטע פערטל־יאָר שריפט „התקופה", רעדאַגירט דורך דוד פרישמאַן.

אברהם יוסף שטיבעל, געבוירן אין שאַרקי, פּוילן, האָט געהאַט אַ שאַרפן געדאַנק און אַ גרויס האַרץ. אַ דאַנק זיין אונטערנעמערישן גייסט איז ער געווארן זייער דער־פאָלגרייך אין דער לעדער־ביזנעס צווישן רוסלאַנד און אַמעריקע און ער האָט אָנגעזאַמלט אַ גרויס פאַרמעגן, וואָס ער האָט מיט אַ ברייטער האַנט געגוצט צו רעאַליזירן זיין חלום.

פאַר דעם דאָזיקן צוועק האָט ער צונויפגענומען אַלע העברעאישע שרייבער וואָס ער האָט נאָר געקענט און זיי דערמוטיקט אַליין צו שרייבן און אויך איבערזעצן פון דער וועלט־ליטעראַטור אויף העברעאיש. דער דאָזיקער אומגעהויערער פּראָיעקט האָט אַריינגעצויגן אַזעלכע שריפטשטעלער ווי פרישמאַן, טשערניכאָווסקי, שטיינמאַן, ביאַליק, בערקאָוויטש און אַנדערע און זיין פּלאַן האָט אַריינגענומען ווערק פון טאָלסטאָי, דאָסטאָיעווסקי, פּושקין, טשעכאָוו, לערמאַנטאָוו און טורגעניעיעוו, פון דער רוסישער ליטעראַטור, און ענלעכע ריזן פון אַלע אַנדערע שפּראַכן. אַלס רעזולטאַט, האָט שטיבעל דערלעבט צו זען איבער 700 בענדער פון דער וועלט׳ס קלאַסיקער,

I enjoyed and value
with friendship
Isaac B. Singer
April 1978

איבערגעזעצט אויף העברעאיש און 31 בענדער פון „התקופה", געדרוקט אין שטיבעל׳ס פאַרלאַגן, וועלכע האָבן זיך אויסגעשפרייט פון מאָסקווע דורך וואַרשע, בערלין, קאָפענהאַגן צו ניו־יאָרק און תל־אביב.

שטאַרק איבערגענומען מיט אַלעם וואָס ער האָט געהערט, האָט זינגער פאַרלאַנגט אַן אינטימע געשיכטע און דזשעק האָט דערציילט וועגן שטיבעל׳ס איבערלעבונג אין זיין יוגנט, וועו זיין מוטער האָט אים געקויפט „דניאל דעראָנדאָ" אין אַ העברעאישער איבערזעצונג פון דוד פרישמאַן. דאָס דאָזיקע בוך און די גוטע איבערזעצונג האָט געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק אויף דעם יונגן מאַן און דאָס האָט געהאָט אַ גרויסע השפּעה אויף זיין שפּעטערדיקן באַשלוס איבערצוזעצן די ליטעראַרישע אוצרות אויף העברעאיש.

זינגער איז באמת געווען דאַנקבאַר דזשעק׳ס באַמיאונגען און ער האָט אַליין אויך דערציילט וועגן זיינע אייגענע דערפאַרונגען. געבוירן אין ראַדזימין, נעבן וואַרשע, צו בת־שבע (זילבערמאַן) און הרב פנחס מנחם זינגער, איז ער אויפגעוואַקסן אין אַ פאַמיליע פון פיר — אַ טאָכטער און דריי זין — הינדעלע, ישעיה, יצחק און משה. זייער זיידע איז געווען דער באַקאַנטער צדיק פון בילגאָריי און די פאַמיליע האָט שטאָלצירט מיט זייער יחוס. די קינדער זענען דערצויגן געוואָרן אין אַ ליטעראַרישער אַטמאָספערע, דערמוטיקט אויסצודריקן זיך און פרעזענ־טירן צו דער אויסערלעכער וועלט דאָס בעסטע פון דער אידישער טראַדיציע און קולטור.

ישעיה, דער עלטסטער זון, שפּעטער באַקאַנט אַלס י. י. זינגער, איז געוואָרן אַ צייטונגס־קאָרעספאָנדענט און אָנגעשריבן אַן אויטאָביאָגראַפיש ווערק „דער שדים־טאַנץ", וואָס האָט דערמוטיקט דעם יונגערן יצחק, דעם שפּעטערדיקן יצחק באַשעוויס זינגער, אָנצושרייבן אַ היסטאָרישע נאָוועלע וועגן אַ אידישער קהילה, וועלכע האָט נאָך פאָגראָמען, אָנגעפירט דורך כמיעלניצקי׳ן, זיך געלאָזט אַרייַנציען אין אַ משיכישן קולט. יצחק׳ס חוש פאַר מיסטיק און זיין פעאיקייט ביים שילדערן דאָס לעבן און דעם עמאָציאָנעלן קלימאַט פון די אידישע קהילות אין 17טן יאָרהונדערט, האָט שוין אין אָנפאַנג באַווייזן זיין גרויסן טאַלאַנט, וועלכער האָט אים געפירט צו זיין שפּעטערדיקן דערפאָלג. דאָס האָט אויך באַווייזן זיין מייסטערשאַפט אין דער אידישער שפּראַך, אין וועלכער ער האָט געשאַפן אַלע זיינע ווערק.

אין די 1920ער יאָרן, בעת ער האָט געלערנט אין אַ וואַרשעווער ישיבה, האָט מען אים פאָרגעלייגט אַ סערטיפיקאַט קיין ארץ־ישראל, אָבער ער האָט דאַן שוין געהאַט באַשלאָסן צו פאָרן צו זיין ברודער ישעיה קיין אַמעריקע. ער איז דאָרט אָנגעקומען אין 1935 און אָנגעהויבן צו אַרבעטן אין דער אידישער טאָג־צייטונג „פאָרווערטס", שרייבנדיק אַרטיקלען און קורצע דערציילונגען פאַר דער ניו־יאָרקער צייטונג און אויך פאַר אידישע צייטונגען אין וואַרשע.

די טראַגעדיע פון דעם אידישן חורבן אין אייראָפּע האָט זינגער׳ן געגעבן דעם לעצטן שטויס צו פאַראייביקן דאָס פאַר׳מלחמה׳דיקע לעבן פון זיין פאָלק. אידיש איז געוואָרן דער סימבאָל פון זייער שטרעבן, קאַמף און פיין. זיין פּראָדוקטיוויטי שעפּערישקייט און פענאָמענאַלער זכרון, ווי אויך זיין פולשטענדיקע אידענטיפיצירונג מיט די אידן אין זייער צעשפּרייטקייט, האָבן אים געהאָלפן צו שאַפן אַ גרויסע צאָל ווערק. צווישן זיי זענען געווען „גימפּל תם", „די פאַמיליע מושקאַט", „דער קונצנמאַכער פון לובלין", און אַ סך אַנדערע.

אין יאָר 1974 איז זינגער באַערט געוואָרן מיטן „יו־עס נעשאַנאַל בוך אַוואָרד" פאַר פיקציע. אַ יאָר שפּעטער האָט ער געקראָגן אַן ערן־דאָקטאָראַט פון העברעאישן אוניווערזיטעט און אין 1978 האָט ער געקראָגן דעם פרעסטיזשפולן נאָבעל־פּריז פאַר ליטעראַטור.

ווען מיר האָבן באַקענט זינגערן אין 1981, האָט ער דערגרייכט די גרעסטע הויך פון זיין ליטעראַרישער קאַריערע. ער איז אָפּט אַרומגעפאָרן האַלטן לעקציעס אין די גרעסטע אוניווערזיטעטן פון לאַנד, אָבער ער האָט קיינמאָל ניט אויפגעהערט צו שרייבן און פּלאַנירן נייַע ווערק. ווען ער האָט געריידט מיט דזשעק׳ן, האָט ער אין געדאַנק שוין פּלאַנירט צו שרייבן וועגן שטיבעל׳ן. מיר האָבן באַמערקט זיין אויפריכטיקן ענטוזיאַזם און אמתן רעספּעקט פאַר דעם מאַן, צו וועמען ער האָט געפילט אַ טיפע צוגעבונדנקייט. ער האָט געהאַלטן, אַז זיי ביידע האָבן אַ קרובהשאַפט אין זייער צוגעבונדנקייט צו אידישקייט און איבערגעגעבנקייט צו זיין אייביקער ירושה.

א. י. שטיבעל איז געשטאָרבן אין 1946. ביי זיין לוויה האָט ד״ר מאַקס רייזין אין זיין הספּד געשילדערט דעם פאַרשטאָרבענעם וויי אַ מאַן מיט אַ וויזיע און אידאַל, וואָס האָט ניט געהאַט קיין גלייכן אין „דעם קעניגרייך פון גייסט דורך דעם מיטל פון העברעאישער שפּראַך".

י. ב. זינגער איז געשטאָרבן אין 1991 און אין זיין הספּד האָט ראַבי וויליאָם בערקאָוויטש דערמאָנט דעם שרייבערס וואונטש, מען זאָל אים געדענקען „ווי אַן ערלעכן מאַן און אַן ערלעכן שרייבער, אַ מאַן וואָס איז געווען איבערגעגעבן צו זיין פּראָפעסיע". יצחק באַשעוויס זינגער איז באמת געווען אַן איבערגעגעבענער שרייבער, וועמענס וויזיע איז געווען „דאָס קעניגרייך פון גייסט דורך דעם מיטל פון דער אידישער שפּראַך". ער האָט פאַראייביקט דאָס לעבן פון זיין פאָלק — אַ פאָלק „וועלכעס קען מער ניט באַאיינפלוסן די וועלט, אויסער דורך זיין חריפות׳דיקן אַריינבליק".

ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

אַרויסגעגעבן פון דעם צענטער אין ניו־יאָרק, האָבן מיר באַשלאָסן צו פאַרקויפן די פאַרבליבענע קליינע צאָל עקזעמפלאַרן פאַר אַ רעדוצירטן פּרייז. איר קענט איצט באַקומען די גרויסע מאָנומענטאַלע אויסגאַבע, פון העכער 700 זייטן אין אידיש און ענגליש, פאַר בלויז 25 דאָלאַר, מיט איבערשיקן דאָס צו אייך.

מאַכט גלייך אייער באַשטעלונג, שיקט אייער טשעק אָדער מאָני אָרדער פאַר 25 דאָלאַר, אויפן אַדרעס:

BIALYSTOKER CENTER Book-Committee
228 East Broadway, New York, N. Y. 10002

ליטווינאָוו, אונדזער לאַנדסמאַן

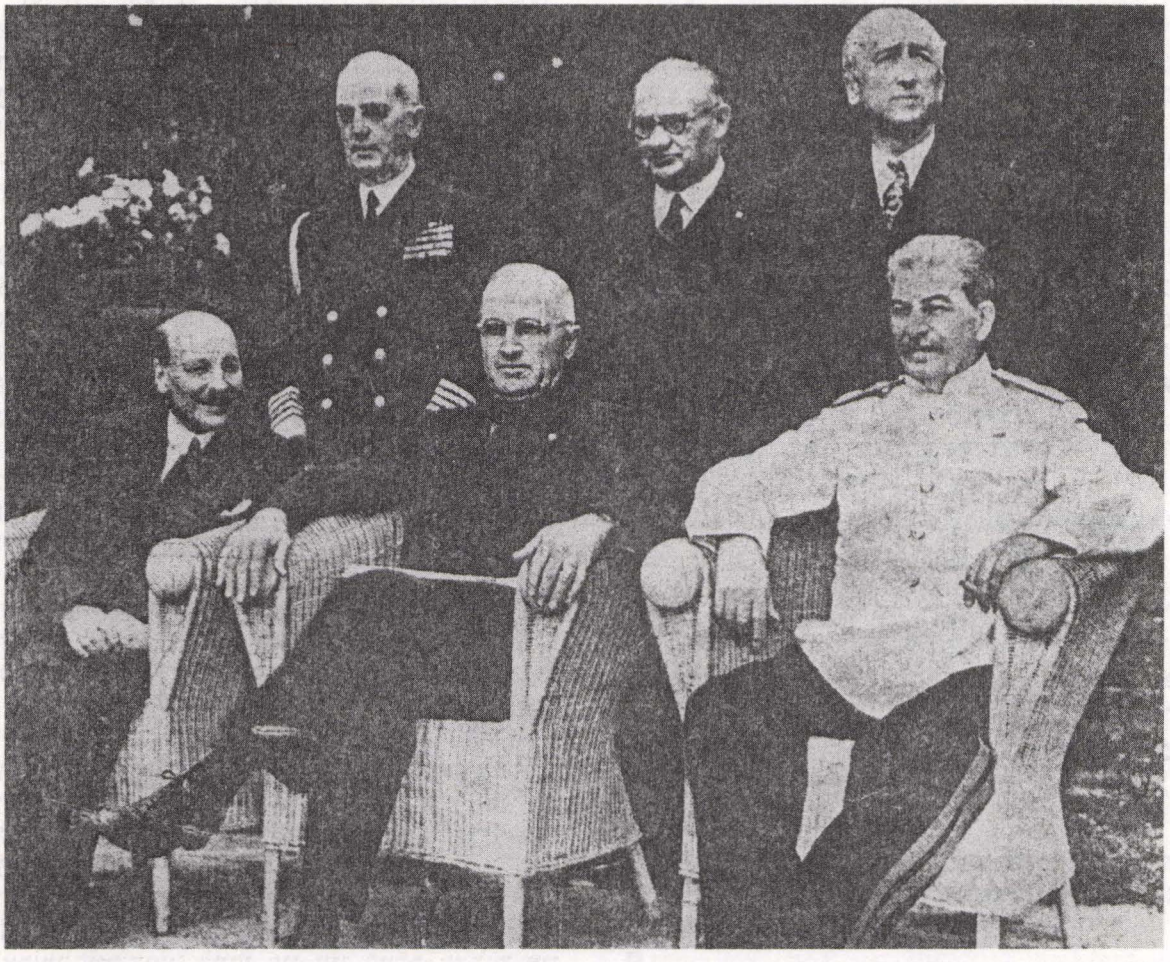
• פון ברוך באַראַץ

כאָטש איך בין שוין געווען אַ בר־מצוה־בחור אין דער צייט פון דער רוסישער רעוואָלוציע, און איך געדענק אַ סך איינצלהייטן פון יענער צייט, זענען די וויטערדיקע שורות ניט פון זכרון, נאָר פון די סאָוועטישע אַרכיוון. דאָרט ווערן אויפגעדעקט אַ טייל סודות וועגן ליטווינאָוו'ן, אונדזער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַן.

איצט שרייבט מען גאָר אַ סך וועגן רוסישע דיפלאָמאַטן און פירער, וואָס מען דאַרף אַנאַליזירן. מען שרייבט אויך אָפט וועגן ליטווינאָוו'ס שפערישן לעבן. ס'וועט זיכער באַוויזן ווערן, אַז ער איז געווען דער גרעסטער קעגנער פון סטאַלינ'ס פריינטלעכער פאָליטיק צו היטלער־דייטשלאַנד און צו דעם פאַקט וועלכן זיי האָבן אונטערגעשריבן. די דאָזיקע פאָליטיק האָט געפירט צו דער צווייטער וועלט־מלחמה, וואָס האָט אומגעבראַכט זעכציק מיליאָן מענטשן, און צוישן זיי זעקס מיליאָן אידן.

די סאָוועטישע אַרכיוון פרובירן פאַרענטפערן דעם היטלער־סטאַלין־פאַקט מיט דעם וואָס זיין ציל איז געווען „נישט אָנצופאַלן איינער אויפן צווייטן". אָבער מיר ווייסן וואָס ס'איז שפעטער געשען און דעריבער קען מען אים באַצייכענען ווי אַ „חוזק־פאַקט". ער איז אונטערגעשריבן געוואָרן דורך די צוויי אויסערן־מיניסטאָרן, דעם סאָוועטישן מאָלאָטאָוו און דעם דייטשן ריבענטראָפּ, אין אויגוסט, 1939. פאַקטיש איז עס געווען אַ פאַקט צווישן קאָמוניסטישע און נאַצישע רויבער, וועלכע האָבן זיך צוויי חדשים שפעטער צעטיילט מיט דער טעריטאָריע פון פוילן און צוגעוויזן דאָס פאַרמעגן.

ווען סטאַלין וואָלט געלאָזט ליטווינאָוו'ן וועלן אָנפירן מיט דער סאָוועטישער דיפלאָמאַטיע, וואָלט דאָס לאַנד מסתמא געלעבט אין שלום מיט דער פרייער וועלט. דער סאָוועטן־פאַרבאַנד וואָלט זיכער געווען באַזאָרגט מיט

ליטווינאָוו נעמט אָנטייל אין דער פאָטסדאַמער קאָנפערענץ פון די אַליאירטע לענדער אין בערלין, אין יאָר 1945.

די סאָוועטישע דעלעגאַציע, מיטן אָנטייל פון ליטווינאָוו׳ן, נעמט אָנטייל אין יאָר 1933 אין דער אַלוועלטלעכער אָנטוואָפענונגס־קאָנפערענץ.

אַלעם וואָס אַ לאַנד דאַרף האָבן און וואָלט ניט געדאַרפט איצט בעטלען קיין ברויט ביי אַנדערע לענדער.

מיכאָעלס און לאָזאָווסקי האָבן געהאַט פאָרגעשלאָגן סטאַלינ׳ען צו שאַפן אַ אידישע סאָוועטישע רעפובליק אין קרים, נאָר דעם ווי סטאַלין האָט פון דאָרטן אַרויסגעטריבן די טאַטאַרן. סטאַלין האָט אין דעם געזען אַ ציוניסטישע פאַרשוועךונג און אַ געפאַר פאַרן סאָוועטן־פאַרבאַנד, ווייל דאָס קען העלפן דעם אָמעריקאָנער אימפעריאַליזם.

פאַרשטייט זיך, אַז קיין דערלויבעניש צו שאַפן אין קרים אַ אידישע סאָוועטישע רעפובליק האָט סטאַלין ניט געגעבן. דערצו האָט ער שטאַרק באַשטראָפט די פאָרלייגער פון דעם פלאַן. לאָזאָווסקי איז דערשאָסן געוואָרן; מיכאָעלס׳ן איז מען איבערגעפאָרן צום טויט מיט אַ שווערן לאַסט־אויטאָ; און די איבעריקע אידן, וועלכע זענען אין דעם געווען עטוואָס פאַרמישט, האָט סטאַלין פאַרשיקט קיין סיביר, וואו זיי זענען אומגעקומען.

סטאַלין און זיין הענקער בעריאַ האָבן אויך פלאַנירט צו דערמאָרדן ליטווינאָוו׳ן. זייערע אַגענטן האָבן געוואָרט אויף אים אין זיין דאַטשע־פלאַץ, לעבן מאָסקווע. כרושטשעוו שרייבט אין זיינע מעמואַרן וועגן דעם פלאַן און זאָגט דאָרט, אַז ער האָט זיך ניט איינגעגעבן. ער האָט אויך אויפגעדעקט סטאַלינ׳ס מערדעריש נאַטור און זיין ווילדן אַנטיסעמיטיזם.

מיר וועלן זיך מער דערוויסן וועגן די זאַכן, ווען מען וועט קריגן אַ צוגאַנג צו די געהיימע סאָוועטישע אַרכיוון. איך גלויב, אַז ס׳וועט קומען אַזאַ מעגלעכקייט.

אין יאָר 1939 האָט סטאַלין באַזייטיקט ליטווינאָוו׳ן פון זיין אַמט און אים פאַרביטן מיט מאָלאָטאָוו׳ן. מען האָט אים אויך אויסגעשלאָסן פון דער אָנפירונג אין דער קאָמוניסטישער פאַרטיי. מען האָט אים באַשולדיקט אין אַנגלאָפיליזם און אַנדערע שוועריקייטן. די אמת׳ע סיבה פאַרוואָס מ׳האָט באַזייטיקט ליטווינאָוו׳ן, איז סטאַלינ׳ס ווילדער אידן־האַס.

כרושטשעוו האָט געשריבן אין זיינע מעמואַרן: סטאַלין האָט געוואָלט דעם אַנטיסעמיטיזם, ווייל קיינער איז ניט געווען צופרידן מיט זיין פאָליטיק, ווי אַזוי ער האָט אָנגעפירט מיטן סאָוועטן־פאַרבאַנד. און אידן זענען פון שטענדיק אָן אַ באַקוועם כפרה־הינדל...

די קאָנפערענץ פון דער וועלט־פעדעראַציע פון פוילישע אידן אין ישראל

• פון סטעפאַן גראַיעק

דעם 5טן יוני 1991 איז אין ירושלים אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ זיצונג פונעם עקזעקוטיוו פון דער וועלט־פעדעראַציע פון פוילישע אידן. זי איז פאָרגעקומען אין דער צייט ווען דער אידישער וועלט־קאָנגרעס האָט אָפּגעהאַלטן זיין לעצטע סעסיע אין ישראל. אין דעם מיטינג האָבן אָנטיילגענומען: פון אַמעריקע – קלמן סולטאַניק, יחיאל דאָבעקירער, סעם בלאָך, לעאָן אילוטאָוויטש און ראָמאַן קענט; פון פראַנקרייך – זשאַק אָרפוס, לעאָן אַבראַמאָוויטש, הענרי בולאָווקאַ און דוד גאָלדבערג; פון ענגלאַנד – חיים פינער; פון ישראל – סטעפאַן גראַיעק, אברהם גיוועלבער, נח פלוג, בנימין מאַיערטשאַק, מרדכי גאָלדהעכט און אברהם גרינשפאַן; פון פוילן – שמעון שורמעי, פראָפ. מיכאַל פרידמאַן, משה פינקעלשטיין, פאָוועל ווילדשטיין, מאַריאַן פעלדמאַן און ראָזשאַנסקי.

אַלע אָנטיילנעמער האָבן אָנטיילגענומען אין די דיסקוסיעס. נאָך דעם האָט סטעפאַן גראַיעק פאָרגעשטעלט די ענינים, וועלכע זענען געשטאַנען פאַר דער קאָנפערענץ. נאָך אַן אויספירלעכער דיסקוסיע זענען אָנגענומען געוואָרן פאַסיקע רעזאָלוציעס.

אַ רוף צו מיינע בריידער און שוועסטער פון דער שארית־הפליטה

• פון יוסף דאָברימאַן

יוסף און נעשקע דאָברימאַן

שוין אַ לאַנגע צייט ווי פאַרשיידענע אידישע אָרגאַניזאַציעס וואָס פאַרנעמען זיך מיטן דאָקומענטירן די גרעסטע טראַגעדיע אין דער אידישער געשיכטע, וואָס איז פאָרגעקומען אין דער צווייטער וועלט מלחמה דערקלערן, אַז אויף אונדז, די לעבן געבליבענע עדות, ליגט אַ הייליקע פליכט צו דערציילן אַלץ וואָס מיר האָבן געזען און דורכגעלעבט אין יענער צייט, ספּעציעל אין דער צייט פונעם גרויסן חורבן, און איך מוז עדה זיין אַז מיין טאָכטער האָט מיר דאָס פאָרגעשלאָגן מיט יאָרן צוריק, אַז איך זאָל עס טאָן. דאָס איז נישט נאָר ווייל די משפּחה דאַרף וויסן געוני וואָס עס איז פאָרגעקומען, נאָר אויך די צוקונפטיקע דורות, די גאַנצע וועלט, דאַרף געדענקען און נישט פאַרגעסן.

נאָר איך האָב דאָס אַלעמאָל אָפּגעלייגט ווייל עס איז זייער שווער איבערצולעבן דעם חורבן נאָך אַמאָל מיט אַלע איינצלהייטן וועגן דער משפּחה, די פריינד און באַקאַנטע וועלכע זיינען אויף אַזאַ ברוטאַלן אופן אומגעקומען. די גרויסע טראַגעדיעס פון דער ערשטער ביאַליסטאָקער אַקציע אין דעם קאַלטן פעברואַר 1943. און 6 מאָנאַטן שפּעטער אין אויגוסט, 1943, די ליקווידאַציע פון דעם גאַנצן געטאָ. די סצענעס אויף קופיעצקע גאַס, פון וואַנען מען האָט געיאָגט און געשלאָגן דעם גרויסן עולם, אַז זיי זאָלן וואָס שנעלער גיין צו די וואַגאָנען וואָס האָבן שוין אויף זיי געווואַרט און אויף וועלכע זיי זיינען אַוועק אויפן לאַנגן און אייביקן וועג נאָך אוישוויץ און טרעבלינקע.

נאָר גראָד לעצטנס, נאָכן אויסברוך פון דער מלחמה אין פּערסישן גאָלף, זיצנדיק ביי דער טעלעוויזיע און אָבסערווירנדיק דעם גרויסן אומגליק פון קורדישן פאָלק, צוזענדיק ווי די קינדערלעך גייען אויס פון הונגער, פון קראַנקייט, די אַלטע און די שוואַכע שלעפּן זיך אַרום צווישן הויך מיט שניי באַדעקטע בערג, אָן קיין שום פּראָוויאַנט, אָן מעדיצינישע באַהאַנדלונג, די אוממענטשלעכע באַדינגונגען אין וועלכע הונדערטער־טויזנטער אומשולדיקע קרבנות געפינען זיך, האָט זיך מיר ווידער פאָרגעשטעלט מיין חורבן, די גרויסע טראַגעדיע פון אונדזער פאָלק, כאָטש קיין גאַז פאַבריקן און קרעמאַטאָריעס זענען דאָרט ניט געווען, די גרויסע אָפענע גריבער, וואו מ׳האָט אַריינגעטריבן אונדזערע טייערסטע און נאָענטסטע האָט מען דאָרט נישט געזען, פונדעסטוועגן איז זעענדיק די ברוטאַליטעט, די אוממענטשלעכקייט מיט וועלכער זיי ווערן באַהאַנדלט, די אויסגעווייטיקטע, אויסגעהונגערטע פנימער, דעם באַגראָבן די פון הונגער און קראַנקהייט געשטאָרבענע עופהלעך, האָט מיר באַוואויגן אָנצונעמען דעם באַשלוס אַז איך טאָר מער נישט אָפּלייגן דאָס עדות זאָגן. איך מוז גלייך גיין און דאָקומענטירן מיין לעבנס געשיכטע דורך די יאָרן פון גרויסן חורבן און דערציילן געענוי אַלץ וואָס איך האָב געזען און דורכגעלעבט דורך די גרויזאַמע יאָרן, און כדי צו פאַרזיכערן אַז אונדזערע קינדער און אייניקלעך און צוקונפטיקע דורות און די גאַנצע וועלט זאָל געדענקען און נישט פאַרגעסן די מערדעריין, די ברוטאַלקייט וואָס איין מענטש קען טאָן צו אַ צווייטן.

און ביי דער געלעגנהייט וויל איך אַפּעלירן צו מיינע בריידער און שוועסטער פון דער שארית־הפליטה, אַז זיי זאָלן זיך וועגדן צו די געהעריקע אָרגאַניזאַציעס און עדות זאָגן אַלץ וואָס מ׳האָט געזען און דורכגעלעבט, ווייל צו פיל צייט איז ניט געבליבן. אונדזערע רייען וועלן שיטערער און עס איז אונדזער פליכט צו נישט מאַכן דעם געשריי פון די שונאי־ישראל, די נאַציס און אַנטיסעמיטן וועלכע פריידיקן נאָך היינט אַז דער חורבן איז קיין מאָל נישט פאָרגעקומען, אַז דאָס איז אַ ליגן וואָס דער אַלוועלטלעכער אידנטום האָט אויסגעטראַכט.

יאָ, ס׳איז נאָך נישט אַריבער 50 יאָר נאָכן חורבן און מ׳קען הערן די אָפּלייקענונגען איבער דער גאַנצער וועלט. שטעלט זיך די פראַגע: וואָס וועט זיין שפּעטער, ווען די לעבן־געבליבענע עדות וועלן פאַרשווינדן פון דער אַרענא, און עס וועט נישט זיין ווער ס׳זאָל זאָגן: איך בין דאָרט געווען. איך האָב עס געזען מיט מיינע אויגן.

איז טאַקע נאָר מיט אונדזער עדות זאָגן איצט וועלן מיר צו נישט מאַכן אָט דער שמוציקער און ליגנערישער פראָפאַגאַנדע פון די פינצטערע כוחות פון די שונאי־ישראל און באַוייזן דער וועלט זייער גרויסן ליגן.

פאַרן קיום פון אידישן פאָלק און מדינת ישראל

(אונזער לאַנדסמאַן אלי אָקון איז איינגעלאַדן געוואָרן צו האַלטן אַ רעדע אין אידיש אויף דער אַלגעמיינער הזכרה נאָך אונזערע זעקס מיליאָן קדושים אין פילאַדעלפיע, וועלכע איז פאָרגעקומען דעם 14 אַפּריל, 1991. מיר ברענגען דאָ זיין רעדע, וועלכע האָט געמאַכט אַ שטאַרקן אײַנדרוק אויף אַלע אָנוועזנדיקע, אויך דערמיט ווייל זי איז געהאַלטן געוואָרן אין דער שפּראַך פון די קדושים).

• פון אלי אָקון/פילאַדעלפיע

חשובע געסט אויף דער טריבונע און טייערע פאַרזאַמלטע,

יעדן מענטשן בכלל און אידן בפרט איז באַקאַנט די לאַנגע, טרויעריקע געשיכטע פון ליידן, וואָס דאָס אידישע פאָלק האָט געליטן דורך די פאַרגאַנגענע דורות: די רוימער, די גריכן, מצרים, גירוש שפּאַניע, צאַריש רוסלאַנד... איין לאַנגע קייט פון ליידן, וואָס האָט אויסגעפּורעמט אונזער שטאַרקן ווילן פון לעבן און איבערלעבן, טראָץ אַלע שטרויכלונגען.

דער נאַצי־חורבן איז געווען די קולמינאַציע פון אונזער ווייַ און צאָרן. דאָס אידישע פאָלק איז געווען פאַרמשפּט דורך דער ווילדער נאַצי־חיה אויף טאָטאַלער פאַרניכטונג. די אוממענטשלעכע פאַרברעכנס פון נאַצי־דייטשלאַנד קעגן דער מענטשהייט און קעגן אידישן פאָלק פאַרפאָלגט ניט בלויז אונז, די ניצול־געוואָרענע פון אומקום, נאָר וועט אייביק פאַרפאָלגן די פרייַע וועלט, וועלכע האָט מיט אַזאַ קאָלטער גלייכגילטיקייט זיך צוגעקוקט און אויפגענומען די ידיעות פון חורבן.

פאַרשטייט זיך, אַז ס׳זענען געווען אויסנאַמען, ווען גוטהאַרציקע קריסטן האָבן איינגעשטעלט זייערע לעבנס און געראַטעוועט געפאָלגטע און פאַרפאָלגטע אידן. די צאָל פון אַזעלכע קריסטן איז ליידער געווען אַ קליינע, אָבער פאַר די וואָס האָבן דאָס געטאָן וועלן מיר אייביק טראָגן אַ דאַנק־געפיל אין אונזערע הערצער. ווי עס ווערט געזאָגט: „ווער עס רעטעוועט איין מענטש, האָט גערעטעוועט אַ גאַנץ פאָלק״.

אָנהויב דעם יאָר האָבן מיר אַלע אַדורכגעלעבט די מלחמה אין פּערסישן גאָלף. יעדער פון אונז איז געווען צוגעשמידט צו דער טעלעוויזיע טאָג און נאַכט און אויפגענומען אַלע אײַנצלהייטן, קאָמענטאַרן און סטראַטעגיעס פון דער וויכטיקער געשעעניש. אין דער דאָזיקער צייט האָב איך זיך אַליין געפרעגט: „וואָלט די זעלבע טעכנאָלאָגיע עקזיסטירט בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה, און מען וואָלט פאַר דער ברייטער וועלט געבראַכט די נאַצי־רציחות, וואָלט אפשר דער אויסגאַנג פון אונזער גרויס אומגליק געווען אַן אַנדערער״...

די אָנפאָלן אויף מדינת־ישראל פון דעם מערדער סאַדאָם כוסיין האָבן אונז אָנגעפילט מיט גרויסן פחד פאַרן גורל פון דער מדינה און פאַרן גורל פון אידישן פאָלק. יעדעס מאָל ווען מיר, די לעבן־געבליבענע, האָבן געהערט אויף טעלעוויזיע די שרייענדע אַלאַרם־סירענעס, וואָס האָבן גערופן די ישראל־באַפעלקערונג זיך צו באַהאַלטן, האָט פאַר אונז אויפגעלעבט דייטשלאַנד׳ס אָנפאַל אויף פוילן און שפּעטער אויף רוסלאַנד מיט פינף יאָרצענדליק צוריק. פאַר אונז איז דאָס אָבער געווען ווי דאָס וואָלט ערשט נעכטן געווען.

די געשיכטע חזרט זיך איבער און די וועלט לערנט זיך זייער ווייניק פון איר. דער אָנדענק פון אונזערע קדושים פאָדערט פון אונז ניט צו דערלאָזן, אַז דאָס פייער פון אַנטיסעמיטיזם זאָל זיך ווידער צעפלאַקערן. צוזאַמען מיט דער „גלאַסנאָסט״ ווערט אויך דער אַנטיסעמיטיזם אין רוסלאַנד אַלץ שטאַרקער און ווילדער. אידן זוכן זיך צו ראַטעוון פון דאָרטן מיט אַלע אופנים. גרויסע וואָלקנס פון אַנטיסעמיטיזם האַלטן זיך אין איין פאַרשפּרייטן איבער דער וועלט און אַמעריקע איז ניט קיין אויסנאַם.

מיר, די לעבן־געבליבענע, האָבן די רעזולטאַטן פון שנאה געפילט אויף אונזער אייגענער הויט. מיר האָבן באַצאָלט אַ שוידערלעכן פרייז מיטן אומקום פון אונזערע ליבע משפּחות. פאָדערן מיר פון דער וועלט צו פאַרשטיין אונזער ווייַ, צאָרן און שרעק פאַרן גורל פון אידישן פאָלק.

אין אָנדענק פון אונזער טרויעריקער פאַרגאַנגענהייט דאַרפן מיר זאָרגן פאַרן קיום פון אידישן פאָלק און פאַר מדינת ישראל, כדי מיר אַלע זאָלן געניסן פון אַ ליכטיקער צוקונפט, מיט אַ דויערהאַפטן שלום.

אַ געזעגענונגס־בריוו

פון פראָפ׳ גרשון ווייַנער

חשובע פריינט איזאַק און מאַלי ריבאַלאָווסקי,

בייגעלייגט וועט איר געפינען אַ געדרוקטן פראָגראַם פון דער פייערלעכער צוטיילונג פון סטיפענדיעס פאַרן פאַרגאַנגענעם אַקאַדעמישן יאָר אין בר־אילן אוניווער־זיטעט, אין רמת־גן, ישראל. די סטיפענדיע וואָס איר האָט איינגעשטעלט איז די „איזאַק און מאַלי ריבאַלאָווסקי פעלאָשיפּ״ און זי איז צוגעטיילט געוואָרן צום סטודענט אלי ירדן (דינה האַלפערן אינסטיטוט). איך האָף אַז דער נוסח פון אייער סטיפענדיע איז צופרידנשטעלנדיק. אויב ס׳פאַדערט זיך אַן ענדערונג — זייט אַזוי גוט און זייט אונז מודיע.

לאָמיר אויסנוצן די געלעגנהייט זיך צו געזעגענען מיט אייך ערב מיין צוריקציען זיך פון בר־אילן אוניווערסיטעט און אויסדריקן מיין אויפריכטיקן דאַנק און טיפע אָפּשאַצונג פאַר אייער בריטהאַרציקער מיטאַרבעט אין גאַנג פון די יאָרן. איר האָט אַ גרויסן חלק אין די טעטיקייטן און דערגרייכונגען לטובת אידיש.

דער המשך פון אונזער געבענטשטער אַרבעט איז אָפּהענגיק פון אייער ווייטערדיקער שטיצע צו דער קאַטעדרע אונטער דער פּאַיקער אָנפירערשאַפט פון מיין קאָלעגע און נאָכפאָלגער פּראָפ׳ יוסף בר־אל.

אַ כתיבה וחתימה טובה,

פּרופ׳ גרשון ווייַנער,
בר־אילן אוניווערסיטעט

דער פענאָמען לייב נייַדוס

צום יאָרטאָג פון אַנטהילונג פון דער סימבאָלישער מצבה

• פון י. דרעזניק/רמת־גן

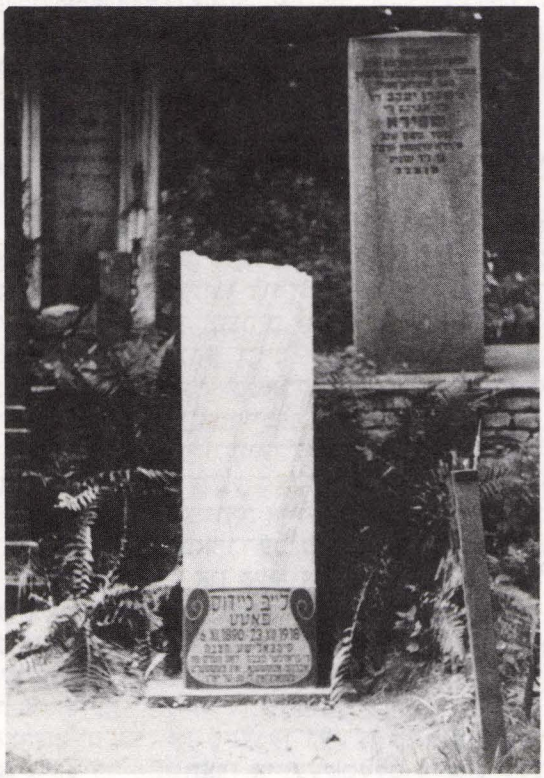
וו י מיר ווייסן וועט פֿאַרקומען סוף־אָקטאָבער ד.י. די צערעמאָניע פון אַנטהילן די סימבאָלישע מצבה פֿאַר אונדזער גרויסן גראָדנער פֿאָעט לייב נייַדוס. דער דענקמאָל איז געשטעלט געוואָרן אויפן באַוואוסטן געשער בית־עולם אין וואַרשע, וועלכער וועט זיך געפינען צווישן פֿאַרשיידענע אידישע שרייבער און פֿאָעטן. די מצבה איז אַ קאָפּיע פון דער אָריגינעלער מצבה וועלכע איז געשטאַנען איבער זיין קבר אויפן גראדנער בית־עולם: אַ פּיגור פון אַ מלאך אין טרויער מיט איינגעקאָרטשעטע פליגל, וואָס עס האָט געמאַכט דער גרויסער אידישער סקולפּטאָר אברהם אָסטשעגא. שפּעטער איז ער געווען אַ קדוש אין וואַרשעווער־געטאָ.

די מצבה איז געשטעלט געוואָרן אַ דאַנק דער איניציאַטיוו פון אַ גרופּע פריינט פון לייב נייַדוס מיט די משפּחות בערגמאַן, לייב נייַדוסעס קוזינעס און פריינט יאגעלסקי בראש. זיי האָבן אַריינגעלייגט פיל מי און אַרבעט כדי צו שאַפן דעם פראָיעקט. מיט גרויסע שוועריקייטן איז זיי געלונגען צו שאַפן די נויטיקע סומע פאַרן אויפשטעלן דעם דענקמאָל. דער גראָדנער קאָמיטעט אין ישראל האָט אויך צוגעלייגט אַ געווייסע סומע צו דעם צוועק.

דער פענאָמען לייב נייַדוס איז געווען דער גראָדנער אידישער פֿאָעט וועלכער איז זייער יונג געשטאָרבן — סך־הכל 28 יאָר.

געבוירן איז ער דעם 6טן אָקטאָבער, 1890, אין גראָדנע און געשטאָרבן דעם 23טן דעצעמבער, 1918. ווי פריער געזאָגט איז ער געבוירן געוואָרן אין גראָדנע, נאָר ווען ער איז נאָך אַ קינד געווען האָבן זיינע עלטערן זיך אַריבערגעצויגן אין זייער גוט קוסטין, לעבן קוזניצע, אַ הערלעך מאָלעריש ווינקעלע. עס קומען שפּעטער די שילערישע יאָרן. ער לערנט זיך אין גראָדנע, נאָך דעם אין אַ קאָמערץ־שול אין ראַדאָם און ביאַליסטאָק. אין 1905 ווערט ער אויסגעשלאָסן פון דער שולע צוליב זיין אָנטיילנעמען אין די שילערישע „סכאָדקעס". פון ביאַלי־סטאָק איז ער אַוועקגעפֿאָרן קיין קאָווענע, אָבער אויך פון דאָרט ווערט ער באַזייטיקט פֿאַרן זעלבן חטא פון דער שולע און קלייבט זיך אַריבער קיין ווילנע. דאָס איז געווען אין 1908. דאָרט שטודירט ער אין אַ רעאַל־גימנאַזיע ביז 1911. ער האָט שוין דאַן געדאַרפט פֿאַרענדיקן די שול, אָבער ער האָט אַפילו ניט געהאַט מער קיין אינטערעס צו וואַרטן ביז די עקזאַמענס. אים האָט שוין דאַן געפֿאַנגען אַן אַנדער ליידנשאַפט. ער האָט שוין דאַן אָנגעהויבן שרייבן זיינע לידער.

אין זיין ערשטן פּעריאָד האָט לייב נייַדוס געשריבן אין אידיש און רוסיש. פון זיינע רוסישע שאַפונגען איז פֿאַרבליבן אַ זאַמלונג שירים א.נ. „פּאַלעוויי־פּאַננאָ". ער האָט אַ טייל רוסישע לידער פֿאַרעפנטלעכט אין פֿאַרשיידענע רוסישע צייטונגען און זשורנאַלן אין ווילנע און אין גראָדנע. אָנגעהויבן דרוקן אין אידיש האָט לייב נייַדוס אין יאָר 1907. פון דעמאָלט אָן באַגעגנט מען זייער אָפט נייַדוסעס נאָמען אומעטום וואו נאָר אַ זשורנאַל, אַ בוך

אין ווילנע, אָדער גראָדנע, צי אין וואַרשע.

די אידישע ליטעראַטור האָט דאַן איבערגעלעבט איר רענעסאַנס־תקופה, געווען די יונגע ליטעראַרישע פּאָטענציאַל. ליטעראַרישע אויסגאַבעס זענען געווען אַן זייער אָפּטע דערשיינונג. ווילנע און וואַרשע זענען געווען די ליטעראַרישע צענטערס, וואו עס האָט זיך צעזונגען אַ גאַנצע פלעיאַדע יונגע פּאָעטן, וואָס צווישן זיי האָט זיך באַזונדערס אויסגעטיילט דאָס דיכטערישע וואָרט און ליד פון לייב נייַדוס.

ווי עס שרייבט וועגן אים דער דיכטער אברהם זאק, „ניידום איז דערשינען אין דער אידישער פּאָעזיע אין אַ ראָמאַנטישער צייט". בראש פון דער יונגער דיכטער־פלעיאַדע איז דעמאָלט געשטאַנען דער פֿאַרחלומטער דוד איינהאָרן, וועלכער האָט געוועבט זיינע שטילע פֿאַר־בענקטע ניגונים. לייב נייַדוס האָט זיך צעקלונגען מיט דרייסטע אַקאָרדן, מיט געוואַגטע טענער, מיט נייַע באַגריפן געמען פון אייראָפּע און מיט אַ גאַנץ נייַער טעמאַטיק, דערצו מיט אַן אומגעהויערער שפּראַך־רייכקייט און זעלטענער מוזיקאַלישקייט. אַ באַזונדער חן האָבן געהאַט זיינע ניי־קאָמבינירטע גראַמען, אָריגינעלע צונויפֿפֿאָרונג פון ווערטער און מעטאַפֿאָרן. לייב נייַדוס איז ניט געווען בלויז „אייראָפּעער". זיין פֿאָלקסטימלעך אידיש

איז געווען דער סינטעז פון אייראָפּעאישן און אידישן. דאָס ראַפּינירטע אייראָפּעאישקייט האָט זיך ביי אים ענג פאַרבונדן מיט דער ספּעציפּיש אידישער עמפּינדונג. דאָס איז טאַקע לייב ניידוסעס פאַרדינסט, און דאָס איז טאַקע דער הויפּט שטריך פון זיין דיכטערישער פיזיאָנאָמיע.

צו זיין פּרעכטיקער פּאָעמע, „די פלייט פון פאן", גיט דער דיכטער ווי אַ מאָטאָ צוויי ציטאַטן, וואָס זענען זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר לייב ניידוסן. איר באַגלייטן אין דער דערמאָנטער פּאָעמע אַזאַ מין סטראָפע וואָס קלינגט אידישלעך:

מ׳קלינגט אַ פויגל־כאָר אַ דינער
מיט דער נאַכטיגאַל בראש
פון דער סאַזעווקע, דער גרינער,
הערט זיך קריאת־שמע פון אַ פּראש.

אָדער אַן אַנדער סטראָפע וואָס קלינגט שוין גאָר אַנדערש:

וואויל איז דעם וואָס האָט באַטפאָרטן
און אַ פּאָר געטרייע הינט,
גיי איך אום אין פעלד און גאָרטן
ווי אין סטעפּ דער פרייער ווינט.

פאַר יענע וואָס זענען נעענטער באַקאַנט מיט דער אידישער פּאָעזיע, מיט איר עוואָלוציע און אַנטוויקלונג, ווייסן אַז לייב ניידוס האָט אַ גלאַנץ געטאָן אין דער אידישער דיכטונג ווי אַ מעטאָר, אַ שיין געטאָן אָבער גיך פאַרלאָשן געווארן. ס׳איז אים, צום באַדויערן, נישט באַשערט געווען צו לעבן לענגער ווי 28 יאָר, אָבער אין זיין טראָגיש־קורצן לעבן איז ער געווען אויסערגעווייניטלעך פרוכטבאַר און שעפּעריש און זיין צושטייער פאַר דער אידישער דיכטונג איז פון גאָר גרויסן פאַרנעם און דעריבער טאָקע פאַרנעמט לייב ניידוס איינע פון די חשובסטע ערטער אין אונדזער פּאַנטעאָן.

אַ שאַרפער איבערבליק איז אין איר פּאָרגעקומען אין די לעצטע חדשים זיינע. סוף־זומער 1918 אין גראָדנע, פון צופיל אַרבעט אָנשטרענגונג און אַרומפּאָרן איבער די אַרומיקע שטעט און שטעטלעך איז זיין געזונט־צושטאַנד דערשיטערט געווארן. דערפילנדיק זיך אָפּטמאָל מיד און אָפּאטיש, פלעגט ער פאַרלאָזן גראָדנע און זיך אַראָפּכאָפּן אין קוסטין נאָך אַ ביסל היימישער רו. אָבער אויך דאָרט האָט ער ניט געקענט זיצן ליידיק. ער איז גאַנצע טעג געזעסן איבער ביכער און מאַנוסקריפּטן, געשריבן, און איבערגעזעצט. ער האָט אינטענסיוו געאַרבעט איבער דער דיכטונג פון יעווגעני אָניעגין. צוריקקומענדיק קיין גראָדנע פון זיין לעצטן טורנע, אומגעפער אין מיטן דעצעמבער 1918, איז ניידוס געווען אינגאַנצן צוזאַמענגעבראָכן. די באַנעז זענען געווען איבערפולט מיט פאַרשיידענע שמוגלערס, שפּעקולאַנטן און קאָנטראַבאַנדע, די וואָגאָנען קאָלטע, און ער האָט זיך אין וועג צוגעקילט. ער איז געקומען צו פּאָרן אַ הייזעריקער. ער האָט זיך געלייגט אין בעט וויי אויף אַ געלעכטער און אַליין ניט געפילט אַז דער טויט שטייט שוין ביי אים צוקאָפּנס. אָפילו זיינע פריינט און חברים וואָס פלעגן אים קומען מבקר־חולה זיין האָבן ניט געפילט אַז דאָס זענען זיינע לעצטע טעג. זיין נאָענטסטער חבר, אברהם זאק, האָט דעם שווער־קראַנקן לייב ניידוס אַריבערגעפירט אין אַ קליניק אויף אָזשעשקאָווע גאַס, און אַזוי זיצנדיק מיט אים אין שליטן און האַלטנדיק אים אַרומגענומען מיט איין אָרעם, האָט ער ניט געפילט די ערנסטקייט פון יענע מינוטן.

דער דאָקטער האָט אים אויסגעהערט און געזאָגט, „...אַ פאַרזעענער דיפטעריט מיט טראַגישער קאָנסעקווענץ.." די מעדיצין איז שוין געקומען צו שפּעט. דאָס אָפּגעשוואַכטע האַרץ האָט ניט אויסגעהאַלטן און האָט זיך אָפּגעשטעלט.

זיין טויט איז געקומען אומגעריכט פאַר דער גאַנצער אידישער גראָדנע וואו ניידוס איז געווען אַזוי פּאָפּולער. די גאַנצע שטאָט איז איינגעהילט געווארן אין טרויער. צו לייב ניידוסעס לוויה איז געקומען די גאַנצע שטאָט — גרויס און קליין, אַלט און יונג — כדי אָפּצוגעבן כבוד איר באַליבטן דיכטער. אַ סך לענטעס, קרענץ, רויטע פאָנען פון אידישע סאָציאַליסטישע אַרבעטער־פאַרטייען האָבן אים באַגלייט צו זיין אייביקער רו.

און אָט האָב איך דעם אַרטיקל באַקומען פון „ייווא" אין ניו־יאָרק פון 24טן דעצעמבער 1918. אויף מאָרגן נאָך דער לוויה, וואָס איז געווען אָפּגעדרוקט אין דער דאַמאָלטדיקער רוסיש־אידישער צייטונג „נאַשע־אוטרא" — „אונדזער מאָרגן" — וועגן לייב ניידוסעס לוויה אין גראָדנע:

אין משך פון ערשטן האַלבן טאָג איז אָרגאַניזירט געווארן די לוויה. סך הכל אייניקע שעהען צייט האָט די גראָדנער אידישע יוגנט באַוויזן צו מאַכן אַ פייערלעכע לוויה ווי ער האָט דאָס פאַרדינט.

ביים שטאָטישן שפּיטאָל האָט זיך פאַרזאַמלט אַ גרויסער עולם און אַרום 2 אַזייגער בייטאָג איז די לוויה אַרויס, דורכגייענדיק די צענטראַלע גאַסן פון שטאָט, אַדורכפאָרנדיק די ערטער וואו לייב ניידוס האָט איבערגעלאָזט אַ גרויסן טייל פון זיין רייכער נשמה. אויפן גאַנצן וועג פון דער פּראָצעסיע זיינען די אידישע געשעפטן געווען געשלאָסן. די אָדנונג איז געווען אַ מוסטערהאַפטע. אין דער לוויה האָבן אַנטיילגענומען העכער פיר טויזנט מענטשן, דאָס רוב יוגנטלעכע. די לאַנגע קייט האָט זיך געצויגן איבער ביידע זייטן גאַס. די חברים זאָק און טאַרלאָווסקי האָבן געטראָגן דעם פאַרשטאָרבענעמס בילד מיט אַ ציטאַט פון דעם דיכטערס „זוניקע פערזן":

כ׳וויל די הויכע בערגער שפּיצן,
כ׳וויל מיט יוגנט־פייער שפּריצן,
און מיט פלאַמענדיקע בליצן
צינדן הערצער פול מיט לוסט.

כ׳וויל די שטאָלצע זון דערלאַנגען,
כ׳וויל נאָך הערן ווילדע קלאַנגען,
ליידנשאַפטלעכע פאַרלאַנגען
וואָכן שטענדיק אין מיין ברוסט.

דער דיכטער איז שוין רואיק. אינמיטן פון די הייסע פאַרלאַנגען איז ער געפאַלן שטיל, אָן רעש, און עס באַגלייט אים איצט די דאָנקבארע גראָדנער יוגנט אויף זיין לעצטן וועג. אַלע סאָציאַליסטישע דעמאָקראַטישע פאַרטייען האָבן אָפּגעגעבן דעם אומפאַרגעסלעכן דיכטער דעם לעצטן כבוד: „בונד", „ס.ס. פועלי־ציון", „צעירי ציון", אידישע קונסט און אַנדערע. די דריי סאָציאַליסטישע פאַרטייען האָבן געטראָגן רויטע פענער, וואָס איז געווען אַ רמז אויף די באַדייטונגספולע טעג וואָס מיר לעבן איצט איבער, אויפן וויכטיקן פּאָליטישן מאָמענט אין וועלכן דער פאַרשטאָרבענער האָט גענומען אַ פולן אָנטייל אין די רייען פון

מיט אונדזערע גראָדנער געסט פון אַמעריקע, חנה און מיישל קרעמער און העלען און מאַקס שאַוב, אין ישראל

• פון י. דרעזניק/רמת־גן

בייַ די קרעמערס, צו קומען קיין ישראל, איז שוין געווען אַ טראַדיציע, אָבער ווי קומט מען ניט איצט, נאָר דער מלחמה אין פּערסישן־גאָלף ווען סאַדאַם חוסיין האָט געשיקט סקאָדן אויף דער רואיקער באַפעלקערונג פון ישראל, ווָאס האָט בכלל ניט געהאַט קיין שייכות צום גאַנצן קאָנפליקט? אָבער אַז ער האָט געהאַט אַ מעגלעכקייט צו שלאָגן אידן, פֿאַרוואָס ניט? האָט ער, דער באַנדיט פון איראַק, אונדז אָנגעמאַכט גרויסן שאָדן.

צום גליק זענען ניט געווען קיין סך מענטשלעכע קרבנות, אָבער די שרעק איז געווען גרויס. יעדן אָוונט זיך פאַרמאַכן אין דער היים און ביי יעדן סיגנאַל לויפן אין פאַרמאַכטן צימער, אָנטאָן די מאַסקע און ווארטן אויפן אָפֿרוף.

פאַר עלטערע מענטשן איז דאָס געווען אַ האַלבע צרה, אָבער צוקוקנדיק זיך ווי קליינע קינדער דאַרפן זיך מאַטערן אָנטוענדיק די מאַסקעס איז געווען אַ שרעק צו קוקן.

אַממערסטן האָט געליטן רמת־גן און תל־אביב, ווָאס דא זענען געפאַלן די גרעסטע צאָל באָמבעס. גלייך לעבן מיין הויז זענען זיי געפאַלן. נאָר צום גרויסן גליק האָבן זיי קיין גרויסן שאָדן ניט געמאַכט, כאָטש פיל הייזער זענען צעשטערט געווארן.

מיין ציל פון שרייבן דעם היינטיקן ארטיקל, אָבער, איז ניט צו באַשרייבן די א.ג. קורצע מלחמה, ווָאס אַ דאַנק דער גרויסער טעכנישער דערפאַרונג פון דער אַמעריקאַנער אַרמיי איז זי שנעל פאַרענדיקט געווארן, וועגן דעם דאַרף מען שרייבן אַ ספּעציעלן ארטיקל. איך האָב דאָס בלויז אָנגעצייכנט פון דער צוגעבונדנקייט פון דער משפּחה קרעמער צו ישראל בכלל און צו דער גראָדנער משפּחה אין ישראל בפרט. דערפאַר איז דאָס געווען זייער אַ באַאַבטער שריט פון זייער קומען צו אונדז, נאָר ניט דאָס אַליין איז געווען זייער אויפגאַבע.

מיט דער לעצטער גרויסער עליה פון רוסלאַנד קיין ישראל קומען צו אונדז אויך גראָדנער און ביאַליסטאָקער.

מען דאַרף זיי העלפן. מיר, פון אונדזער זייט, טוען אַלץ פאַר זיי כדי גרינגער צו מאַכן זייער אַבסאָרבציע אין לאַנד. מיישל קרעמער אָבער, זייענדיק אין ווייטן אַמעריקע, האָט אויך געטראַכט ווי אַזוי צו העלפן אונדזערע אחינו בני גרודנה. ער האָט געשאַפן דאָרט אַ סומע געלט צווישן גראָדנער און אַ טייל האָט ער באַקומען פון ביאַליסטאָקער קאָמיטעט אין ניו־יאָרק דורך זיין פאָרזיצער פריינט ריבאַלאָווסקי, און געבראַכט עס דאָ קיין ישראל צו געבן הילף די ניי־געקומענע עולים וועלכע זיינען אים געווען זייער דאַנקבאַר. די געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט פון אונדזער חבר מיישל קרעמער דריקט זיך ניט אויס אין דעם וואָס ער טיילט בלויז אויס הילף די ניי־געקומענע עולים. אָט האָבן זיי געשאַפן גרויסע סומעס געלט צוזאַמען מיט די גראָדנער און ביאַליסטאָקער פאַרן תל־השומר שפּיטאָל, וואו עס איז אויפגעבויט געווארן אַ שיינע געביידע פאַר קראַנקע קינדער טאַקע אויפן נאָמען פון ביאַליסטאָקער צענטער, חנה און מיישל קרעמער און סילוויע און דזשאָו דיינעס. און ווען זיי זיינען איצט געווען דאָ אין ישראל זיינען מיר טאַקע געפאָרן באַטראַכטן די געביידע. עס האָט אונדז שיין אויפגענומען דער פאַרוואַלטער פון הויז, וועלכער האָט אונדז געפירט ווייזן די שמייכלענדיקע פנימער פון די קראַנקע קינדערלעך, וואו זיי באַקומען די נייטיקע הילף.

איך האָב געקוקט אויף מיישלען און געזען די צופרידנקייט אויף זיין פנים ווען ער האָט געזען די פרוכט פון זיין געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט.

אין אַ פאָר טעג שפּעטער, אין אַ הייסן שבת־דיקן זומער־טאָג, האָב איך באַשטעלט אַ מיניבוס און אַ גרופּע גראָדנער זיינען מיר אַרויסגעפאָרן אין גליל, אין יסוד־המעלה, אָנקומען דעם שיינעם ספּאָרט־פלאַץ וואָס אונדזערע גראָדנער בני־עיר, מלך און מאניע שאָנפעלד, די ציון־אַרגאַניזאַציע אין ניו־יאָרק, צוזאַמען מיט די גראָדנער פריינט האָבן געשאַפן אַ גרעסערע סומע געלט פאַר דעם דער פאַראיניקטער סאָציאַליסטישער פאַרטיי.

ביים אָפּענעם קבר ווערן געהאַלטן רעדעס. צוערשט טרעט אויף זיין חבר, דער יונגער דיכטער אברהם זאַק, וועלכער דערמאָנט אונדזערע אבידות פון די לעצטע עטלעכע יאָר. „עס ווערט פאַריתומט און פּוסט אויף דער אידישער גאַס. נאָך אַן אָרט איז געבליבן ליידיק. זיין אָרט וועט אַריין אין דער טרויעריקער רשימה פון אונדזערע פאַרלוסטן".

צום סוף לייענט אברהם זאַק אַ ליד אין טרויעריקן קאָשמאַר, „ביים אָפּענעם קבר", וועלכער האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אויפן עולם. דערנאָך רעדט צבי טאַרלאָווסקי. „ניידוס איז געווען אַ מעטאָר, אַ נייער שטערן, ווָאס האָט אַריינגעטראָגן אין דער אידישער פּאָעזיע אַ שטראָם פון לעבנס־לוסט. דאָס איז געווען אונדזער יונגע האָפענונג אויף אַ נייער עפּאָכע אין דער אידישער פּאָעזיע און איצט באַגראָבן מיר די דאָזיקע. האָפענונג".

אַ שטאַרקן רושם מאַכן אויפן עולם די קורצע ווערטער פון אַדוואָקאַט שטיינבערג. „איך האָב דעם פאַר־שטאָרבענעם ניט געקענט. איך קען אפילו, צו מיין באַדויערן, אויף אייער שפּראַך ניט רייַדן. אַ מענטש פון דער פינצטערער עפּאָכע פון ניקאָלאַי דעם צווייטן, איז מיר פרעמד אייער ליטעראַטור, מיינע יונגע ברידער, אייערע האָפענונגען. און איצט אין אייער טרויער האָב איך ניט געקענט ביישטיין, און איך בין שוין באַלד אַ בן־שבעים, בין איך אייך געקומען טרייסטן. ער איז אייערער, דער פאַרשטאָרבענער. זיין גייסט וועט בלייבן מיט אייך".

נאָך אַ פאָר וואַרעמע ווערטער פון ח' סאלץ, פאַרשיט מען דעם פרישן קבר. ניטאָ שוין ניידוס.

עס גלויבט זיך קוים.

דאָזיקן צוועק. מיישל האָט באַקומען די אויפגאַבע צו פֿאָרן באַזוכן דעם דאָזיקן פֿלאַץ און ניט קוקנדיק אויף דער גרויסער היץ, זיינען מיר געפֿאָרן זען דעם פֿלאַץ. איך מוז זיך מודה זיין אַז איך האָב געהאַט פיל נחת און פרייד פון אונדזערע גראָדנער מעבר־לים פאַר זייער פילאַנטראָפּישער טעטיקייט און הילף וואָס זיי גיבן פאַר אַלע לאַנדסלייט פון גראָדנע און ביאַליסטאָק אין ישראל.

און אחרון אחרון חביב, דעם 14טן מאַי ד.י. אין אָוונט, האָבן מיר, די מיטגלידער פון גראָדנער־קאָמיטעט אין ישראל איינגעאָרדנט אַ צוזאַמענטרעף פון וותיקים מיט נייע עולים (פון אַלטע איינגעזעסענע מיט נייַ־געקומענע) נאָרוואָס אָנגעקומענע פון רוסלאַנד, גראָדנער וואָס פיל פון אונדז האָבן זיך נאָך געקענט פון דער אַלטער היים. פיל פון אונדז זיינען מיט זיי צוזאַמען אין שולע געגאַנגען. ביי אַ גלעזל טיי מיט קוכן האָבן מיר זיך צוזאַמען געווויילט.

עס האָט געעפנט דעם אָוונט אונדזער פאָרזיצער פון גראָדנער־קאָמיטעט אין ישראל, פריינט קוסטין, וועלכער האָט אין וואַרעמע ווערטער באַגריסט דאָס פאָרפאָלק חנה מיט מיישל קרעמער, דערמאָנט זיין געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט אין אַמעריקע און געוואונטשן אַ סך יאָרן פאָרצוזעצן זיין הייליקע אַרבעט. פאַרשטייט זיך אַז זיין חבר נאָך פון דער יוגנט אין גראָדנע, דרעזניק, האָט אים באַגריסט און גערעדט וועגן זיין טעטיקייט און אים געוואונטשן נאָך אַ סך יאָרן זיין טעטיק אין דער געזעלשאַפטלעכער ארבעט.

מיישל קרעמער האָט, פאַרשטייט זיך, באַדאַנקט פאַר דער שיינער אויפנאַמע און אונדז צוגעזאָגט ווי וויייט מעגלעך וויייטער פאָרצוזעצן זיין אַרבעט נאָכן צוריקקערן זיך קיין אַמעריקע. ער האָט גערעדט מיט זאָרג וועגן די נייַ־געקומענע און געזאָגט אַז ער וועט זיך באַמיען ווי וויייט מעגלעך זיי צו העלפן. ער האָט אונדז אויך געבראַכט אַ גרוס פון גראָדנער אין אַמעריקע.

אויפן אָוונט איז אויך אויסגעדריקט געוואָרן אַ האַרציקער דאַנק דעם ביאַליסטאָקער צענטער אין אַמעריקע מיט איר פאָרזיצער פריינט ריבאַלאָווסקי און זיין פרוי פאַר זייער איניציאַטיוו צו שאַפן אַ סומע געלט פאַר אונדזערע גראָדנער נייַ־עולים. דער אָוונט איז געווען זייער אימפּאָזאַנט.

נאָכן אָפּיציעלן טייל איז פאָרגעקומען אַ פרייער שמועס צווישן די נייַ־געקומענע מיט די אַלטע וותיקים, זיך דערמאָנט פון דער פאַרגאַנגענהייט און זיך געטיילט מיט זכרונות פון דער אַלטער היים.

ברענגט אַריין אייערע קינדער און
אייניקלעך אַלס מיטגלידער אין דער
ביאַליסטאָקער צענטער און היים
פאַר עלטערע מענטשן

אַ לעבן אַזאַ...

(צום חורבן־ביאַליסטאָק)

• פֿון **אידאַ סאָקאָלאָווסקי**

אַ לעבן באַשטייט פון טעג און פון יאָרן,
פון פריידן און ליידן, זינט מען ווערט געבוירן.
פון נאַטור באַשאַפן, מיט קראַפט געשמידט...
פונקט ווי אַ בלום — געוואַקסן, געבליט...

מיט עלטערן, שוועסטער, ברידער צוזאַמען —
אַ גרויסע משפּחה, נישטאָ זיך צו שעמען...
געלעבט מיט בטחון, מיט האָפנונג און מוט,
אַ שכינה אויף אַלץ און אויף אַלעם גערוט...

און פֿלוצים אַן אומגליק, פול מיט טויט־שרעק,
אַ כמאַרע אַ שוואַרצע, האָט די אידן פאַרדעקט —
געקומען אַ המן, אַ היטלער־רוצח
און געטריבן די אידן אויפן מזבח...

אין די קרעמאַטאָריעס פאַרברענט און פאַרשניטן,
נאָר איך, על־פּי־נס, פאַרבליבן אינמיטן...
איך בלאָנדזשע אַרום איצט, אויף פרעמדע וועגן
און טראָג מיט דעם ווייטיק אויף אַלע שטעגן...

שוועך איז מיין לעבן, מיין געמיט — ווי אַ שטיין,
כ׳פאַרפיל מיינע עלנטע טעג מיט געווין...
טיפע וואונדן, וועלכע מ׳קאָן נישט פאַרהיילן,
נישט פאַראָן אַפילו, מיט וועמען זיך טיילן...

עלנט און אומעט, איז שטענדיק מיט מיר,
מיין אומגליק איז גרויס, אָן אַ סוף, אָן אַ שיעור...
די בענקשאַפט צום נעכטן איז אָן אַ ברעג —
זי וועט מיך באַגלייטן — ביז די לעצטע טעג...

* * *

אידאַ סאָקאָלאָווסקי איז אַ העלדישע ביאַליסטאָקער פרוי, וועלכע לעבט איצט אין מעלבורן, אויסטראַליע. זי איז געשפּרונגען פון די וואַגאָנען, וועלכע האָבן גענפּירט קיין טרעבלינקע, מיט איר איין־יאָריק קינד. ביים אַרויס־שפּרינגען האָט זי געקראָגן אַ קויל אין קאָפּ, אָבער זי האָט זיך באַוויזן צו דערשלעפּן אין וואַלד אַריין, וואו זי האָט איבערגעלעבט די מלחמה.

אונזער פּרעזידענט, סעם סאָלאָמש, איז אויך אַרויסגעשפּרונגען פון דעם זעלבן וואַגאָן, אַנטלאָפן אין וואַלד אַריין, און אויך ער האָט זיך גערעטעוועט אויף דעם זעלבן אופן.

אידאַ סאָקאָלאָווסקי איז אַ קוזינע פון אונזערע לאַנדסלייט לעאָן פריד, פון ניו־יאָרק, און פון מאַקס ראַטנער, פון קליוולאַנד.

די פּאָעמע, וואָס מיר דרוקן אויבן, איז איבערגעדרוקט פון „אידישע נייעס" אין אויסטראַליע.

צוויי בריוו וועגן פאָרשן די געשיכטע פון ביאַליסטאָק

יולי 24, 1991

טייערער מר. ריבאַל,

איך שרייב צו אייך לויט דער עצה פון אונזער געמיינ־זאַמען פריינט, צבי קלעמענטינאָווסקי און דערפאַר וואָס איך אַליין בין אַ ביאַליסטאָקער. איך בין געבוירן געוואָרן אין ביאַליסטאָק און געקומען קיין ישראל אינעם עלטער פון צוויי יאָר. איך האָב צוויי מאָל באַזוכט דעם ביאַליסטאָקער צענטער, מיט אַרום פיר און פינף יאָר צוריק.

ווי איר ווייסט מסתמא, האָב איך אַרויסגעגעבן דריי דאָקומענטאַרע ביכער אין ישראל, וועגן דער אומ־אָפהענגיקייט־מלחמה און וועגן דער זעקס־טאָגיקער מלחמה. דערפאַר בין איך אין קאָנטאַקט מיט מענטשן וועלכע פאַרנעמען זיך מיט דאָקומענטאַרער ליטעראַטור. ניט לאַנג צוריק האָב איך זיך באַקענט מיט מרס. שרה בענדער, וועלכע האָט מיר געבראַכט אַ פאָרשלאָג אין שייכות מיט דער געשיכטע פון ביאַליסטאָק. דערביי האָט זי פאָרגעשטעלט דעם בייגעלייגטן בריוו פון העברעאישן אוניווערזיטעט אין ירושלים.

איך בין גוט באַקאַנט מיט מרס. בענדער׳ס אַרבעט. איך האָב אויך געהערט פון אַנדערע וועגן דעם און איך האַלט, אַז איר ליטעראַרישע דאָקומענטאַרע טעטיקייט איז פון גרויס ווערט. דעריבער רעקאָמענדיר איך, איר זאָלט איר אַרויסווייזן די פולסטע שטיצע וואָס איז מעגלעך.

איך וועל זיין אין ניו־יאָרק פון 16טן ביזן 21טן אויגוסט און כ׳וועל זיין זייער צופרידן אייך ווידער צו זען און באַזוכן דעם ביאַליסטאָקער צענטער.

מיט די האַרציקסטע גרוסן,

משה ראשקעס

* * *

צום ביאַליסטאָקער צענטער,
טייערע פריינט:

אין 1988 האָב איך פאַרענדיקט „קום לאָודע" מיין „מאַסטער"־טעזע. די טעמע איז געווען „ביאַליסטאָקער געטא 1941־1943 — פירערשאַפט און אויפשטאַנד". דאָס איז געשריבן געוואָרן אונטער דער אויפזיכט פון ד״ר יצחק אַראַד, אין תל־אביב׳ער אוניווערזיטעט.

זינט דאַן בין איך איינגעלאַדן געוואָרן אָנצושרייבן דעם אַריינפיר וועגן ביאַליסטאָק אין דער „ענציקלאָפעדיע פון האָלאָקאָסט". אין 1987 בין איך איינגעלאַדן געוואָרן אָנטיילצונעמען אינעם קאָנגרעס אין ביאַליסטאָק.

איך בין אַ לערערין פון אידישער געשיכטע אין אַ הייסקול. איך גיב אויך לעקציעס וועגן האָלאָקאָסט צו דער ישראל־אַרמיי, קאַדעטן, סטודענטן און צו פאַרשיידענע גרופּן אין „יד ושם" אין ירושלים.

בעת איך האָב געזוכט אַ פאַסיקע טעמע פאַר מיין דאָקטאַראַט־טעזע, איז מיר איינגעפאַלן, אַז דער בעסטער אויסוואָל וועט זיין צו פאַרגרעסערן און פאַרטיפן מיין וויסן וועגן ביאַליסטאָק, וואָס איז געווען מיין „מאַסטער"־טעמע. איך האָב דאַן אָנגעגעבן אַ ביטע אין דעם „אינסטיטוט פון היינטצייטיקן אידנטום", אינעם העברעאישן אוניווער־זיטעט אין ירושלים, וואו צוויי פון די הויפט־פאָרשער וועגן האָלאָקאָסט האָבן איינגעשטימט צו זיין מיינע אויפפאַסער. זיי זענען פראָפעסאָר יהודה באַואר און פראָפעסאָר ישראל בוטמאַן.

די טעמע וואָס איך האָב אויסגעקליבן פאַר מיין טעזע איז: „די אידן פון ביאַליסטאָק אין דער צווייטער וועלט־מלחמה, 1939־1943: דער סאָוועטישער פעריאָד און דער פעריאָד פון דער דייטשער אָקופּאַציע און די געטאָ".

דער „קאָמיטעט פאַר סטודענטן פאָרשער" האָט ניט לאַנג צוריק באַשטעטיקט מיין טעמע (איך לייג ביי דעם בריוו פון העברעאישן אוניווערזיטעט) און איך בין שוין טיף אַריינגעטאָן אין מיין פאָרש־אַרבעט, מייסטנס ביים אויפזוכן נייע קוואַלן און אינפאָרמאַציע. מיין אַרבעט איז איינגעטיילט אין דריי וויכטיקסטע טיילן: א) די אידישע קהילה אין ביאַליסטאָק ביז דער צווייטער וועלט־מלחמה: ב) דער סאָוועטישער פעריאָד (סעפט. 1939־יוני 1941); ג) די דייטשע אָקופּאַציע און דער געטאָ (יוני 1941־אויגוסט 1943).

מיין אַרבעט האָט זיך שוין אָנגעהויבן, ווייל איך קען ביידע אַרכיוון אין פוילן (אין וואַרשע און אין ביאַליסטאָק) און אין דייטשלאַנד, וועלכע האָבן אַ סך מאַטעריאַלן וועלכע זענען נויטיק פאַר מיין שטודיע. איך פלאַניר צו פאָרענדיקן מיין פאָרש־אַרבעט אין די קומענדיקע צוויי ביז דריי יאָר.

דעם ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק וואָלט איך געוואָלט בעטן, ער זאָל מיר העלפן קריגן אַ סטיפענדיע אָדער סובוועניץ, וואָס זאָל מיר דערמעגלעכן צו פאָרענדיקן מיין שטודיע. כדי צו פאָרענדיקן מיין אַרבעט, מוז איך אויפהערן אַרבעטן אין דער שולע און זיך אינגאַנצן איבערגעבן צו דער פאָרש־אַרבעט.

איר, דער קאָמיטעט פון ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק, ווייסט זיכער וועגן דעם אַז די ישראל־אוניווערזיטעטן האָבן וויניק פאָנדן און דאָס צווינגט די ישראל־סטודענטן צו אַרבעט פולע צייט, ווי אויך צו זוכן פינאַנציעלע הילף פון פונדאַציעס און אויסלענדישע אינסטיטוציעס.

ס׳איז אַ גרויסער חידוש, וואָס ביז איצט איז נאָך ניט דערשינען קיין פולשטענדיקע מאָנאָגראַפיע וועגן די אידן אין ביאַליסטאָק. אַזאַ איז זיכער ניט אָפּגעדרוקט געוואָרן אין ישראל, און לויט מיינע אינפאָרמאַציעס אויך ניט אין די אַנדערע לענדער. ס׳איז אויך ניט אונטערגענומען געוואָרן קיין שטודיע וועגן דער געשיכטע פון דער דאָרטיקער קהילה און ספעציעל וועגן דער עפאָכע פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

איך וועלט זיך צו אייך נאָך הילף נאָכדעם ווי כ׳האָב גוט איבערגעטראַכט דעם ענין און דערפאַר ווייל קיינער קען ניט פאָרשטיין בעסער מיין התחייבות צו דעם ענין ווי איר.

איך וואָלט אייך געוואָלט זייער דאַנקבאַר אויב איר וואָלט באַהאַנדלט מיין וועגדונג פאָזיטיוו.

מיט כבוד,

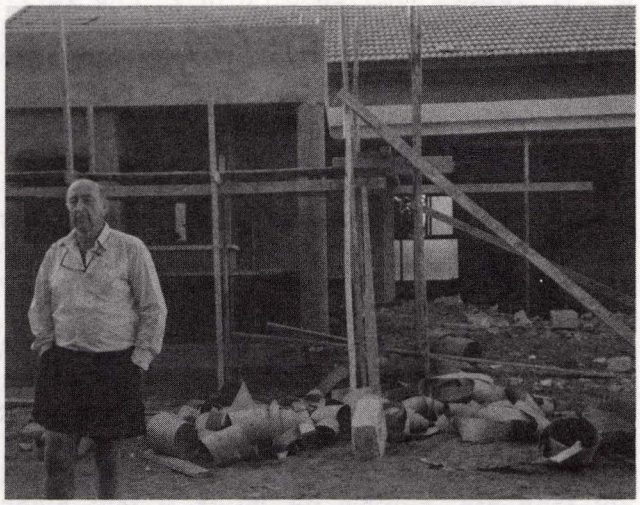
שרה בענדער

מיכאל פליקער, ישראל

טייערע יצחק און סעם:

איך בין געווען צופריידן צו לייענען אין לעצטן נומער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע", אַז איר האָט באַשטעטיקט אריה שמיר (שמערליס) ווי אייער קאָרעספאָנדענט אין ישראל. מיר ביידע זענען אין קאָנטאַקט און גיבן זיך איבער אַלע אַקטועלע נייעסן.

וועגן אונזער „בית־עם" קען איך אייך איבערגעבן, אַז די אַרבעט איז פאַרענדיקט. ער איז אַרויסגעקומען זייער שיין. יעדנפאַלס לויט אונזערע מעגלעכקייטן איז עס אַ בכבודיקער צענטער, אין וועלכן מיר וועלן קענען קאָנצענטרירן אונזער געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט אין אַלגעמיין און פאַר אונזערע ביאַליסטאָקער ריטייערטע, איינזאַמע מענטשן און נייע עולים.

מיכאל פליקער, פאָרזיצער פון ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין קרית ביאַליסטאָק ביים פראָנט פון רעמאָנטירנדיקן בית עם , מאַי 1961

מיר קלייבן זיך אויפצוהיטן אינעם צענטער די גאַנצע דאָקומענטאַציע פון אונזער פאַרשניטענער ביאַליסטאָק. מיר האָבן אַ צאָל ריטייערטע, וועלכע שרייבן איצט זייערע איבערלעבונגען אין דער צייט פון דעם חורבן. זיי ברענגען דאָס צו אונז, מיר זאָלן זיי אויפהיטן פאַר די קומענדיקע דורות. מיר האָבן אויך פיל בילדער און דאָקומענטן פון די לעצטע יאָרן אין ביאַליסטאָק. פאַר דעם אַלעם וועלן מיר דאָ האָבן אַ פאַסיקן פלאַץ.

דער בנין איז טאַקע אַ שיינער, אָבער מען מוז אים אויך אַנטוויקלען אינעווייניק און אויסערלעך. פאַר דעם דאַרפן מיר האָבן נאָך 25 טויזנט דאָלאַר. איך וויל האָפן, אַז וועט קומען צום חנוכת־הבית, וועט אַלץ זיין אויסגעענדיקט און איר וועט האָבן פיל נחת און שטאָלץ.

איצט זענען אין ישראל גרויסע היצן. דעם 27טן אויגוסט דאַרף פאַרקומען די יערלעכע הזכרה, צו וועלכער מיר גרייטן זיך איצט צו. איך מיין, אַז מיר וועלן איינאַרדענען דעם חנוכת־הבית ענדע סעפטעמבער אָדער אין אָקטאָבער. יעדנפאַלס וועלן מיר זיך צופאַסן צו אייך.

מיר טראַכטן אויך צו בייטן דעם נאָמען, וועלכער זאָל אונטערשטרייכן די וויכטיקייט פון דעם בנין און זיין פאַרבינדונג מיט ביאַליסטאָק. צום ביישפיל: „בית ביאַליסטוק של קהילת ביאַליסטוק", אָדער בית ביאַליסטוק על שם קהילת ביאַליסטוק". נו, מיר וועלן וועגן דעם רעדן.

טייערער יצחק: דעם 3טן יולי האָב איך זיך געזעגנט מיט אייער שוועגערין דינה. איך בין געווען צופריידן וואָס זי איז „ארויסגעקראָכן" פון איר קראַנקהייט און איך האָף, אַז זי איז אָנגעקומען אַהיים געזונטערהייט. אַ שאָד וואָס איך האָב ניט געווואוסט, אַז זי איז אַזוי נאָענט פון מיר, ווייל איך וואָלט זיך מיט איר מער פאַרנומען. זי האָט מיר געזאָגט, אַז דעם צווייטן מאָל וועלן מיר דאָס פאַריכטן.

מיר לעבן איצט איבער אַ היסטאָרישע עפּאָכע אין שייכות מיט דער נייער עליה פון די סאָוועטישע אידן. צווישן זיי זענען אויך דאָ אַ צאָל ביאַליסטאָקער, וועלכע זענען געקומען מיט זייערע משפחות. דאָס גאַנצע לאַנד האָט זיך מאָביליזירט אויפצונעמען די דאָזיקע מענטשן. די הויפט־לאַסט פאַלט, ווי געווינלעך, אויף דער רעגירונג און דער „אידישער אַגענטור" (סוכנות). מיר, די פשוטע בירגער, קענען נאָר צוהעלפן און מיר טוען עס טאַקע.

איך גריס אייך אַלע

מיכאל פליקער

אריה שמיר, קאַליפאָרניע

חשובער פריינד, רעדאַקטאָר
יצחק ריבאַלאָווסקי,

שלום וברכה!

ס׳איז געווען אָנגענעם צו שמועסן מיט אייך אויפן טעלעפאָן דעם 10טן יולי, 1991.

איך געפין זיך איצט אין קאַליפאָרניע אויף אַ פאַמיליע־באַזוך מיט מיין פרוי. פאַקטיש איז עס אַ וואַקאַציע, אָבער איך פאַרגעס ניט מיין פליכט אַלס דער ישראל׳דיקער

אַ באַגעגעניש צווישן לאַנדסלייט
אונזער ישראל קאָרעספאַדענט אריה שמיר און זיין פרוי רחל אויף אַ באַזוך אין קאַליפאָרניע האָט זיך באַגעגנט מיט זיינע פרייַנד חיים סאָרנא און זיין פרוי דינה

פון אונזער קאָרעספאָנדענץ

• פון צבי קלעמענטינאָווסקי, תל־אביב

ליבע פריינד סאָלאַזש און ריבאַל,

דאָ איז געווען מייק קרעמער און מיר האָבן דערלייַדיקט דעם ענין פון הילף פאַר די עולים, אידן פון ביאַליסטאָק, אַזוי ווי איר האָט מיר געשריבן אין אייער בריוו, פון 22טן אַפּריל, 1991. איך האָב געראָפן אַ זיצונג פון אונזער קאָמיטעט מיט קרעמער'ן. ער האָט געהערט די דיסקוסיעס, אָבער מיר האָבן פאַרענדיקט דעם ענין אין אַ גוטער שטימונג.

וועגן דעם ענין פון הילף פאַר די ביאַליסטאָקער עולים פון רוסלאַנד, זענען דאָ פאַראַן צוויי מיינונגען. אָבער דערווייל האָט מען דאָ געזאָמלט אַ ביסל געלט, אַחוץ די 10 טויזנט דאָלאַר וואָס מיר האָבן באַקומען פון אייך און מיר גיבן הילף פאַר די דאָזיקע עולים (נאַטירלעך לויט די מעגלעכקייטן).

דערווייל גייט אָן די אַרבעט. מיר האָבן געענדיקט די בוי־אַרבעט פון בית־עם אין קרית־ביאַליסטאָק. דאָס איז איצט אַ שיינע געביידע, איינגעאָרדנט אַזוי, אַז דאָס וועט זיין דער צענטער פאַרן זכרון פון דער ביאַליסטאָקער קהילה. אויף אים וועט זיין אַ גרויסער שילד: „ביאַליס־טאָקער צענטער אין ישראל, אויפגעבויט מיט דער הילף פון ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק.

אין דעם דאָזיקן צענטער וועלן זיך צוזאַמענקומען עלטערע מענטשן און וועלן קענען פאַרברענגען אַ פאָר שעה. עס איז אויך דאָ אַ פלאַץ, וואו קינדער וועלן זיך צונויפקומען אויף לעקציעס און שפילן. נאַטירלעך, אַז דאָ געפינט זיך אויך אַ זאַל פאַר פאַרזאַמלונגען און מיר מיינען, אַז דאָרט וועלן פאָרקומען די יזכור־פאַרזאַמלונגען.

מיר וועלן זיך באַמיען, אַז די ביאַליסטאָקער פון דער וועלט, וואָס וועלן באַזוכן ישראל, זאָלן קומען אין אונזער צענטער. מיר וועלן זיך אויך באַמיען דאָרט צונויפזאַמלען די דאָקומענטאַציע פון דער געשיכטע פון דער אידישער קהילה אין ביאַליסטאָק. מיר שטייען איצט אין פאַרבינדונג מיטן ביאַליסטאָקער גנזך אין דער העברעאישער אוניווער־זיטעט אין ירושלים. מיר וועלן מאַכן מיקראָפילמען פון די דאָקומענטן, וועלכע דער גנזך וועט אונז ניט איבערגעבן.

ווי גענאָגט, וועט דאָס זיין אַ געזעלשאַפטלעכער, קולטורעלער און היסטאָרישער מוסד, וועלכן אידן וועלן האָבן אַן אינטערעס צו באַזוכן. ער וועט ברענגען נאָך כבוד דעם ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק.

ביז איצט האָבן מיר מיט דער הילף פון קרן (מיט אייער הסכמה) אויסגעאַרבעט די פּלענער, אַז דאָס גאַנצע זאָל דעקן אַלע הוצאות. איך דאַרף אייך אָבער ניט דערציילן וועלכע שוועריקייטן און פּראָבלעמען ס'אַנטשטייען ביים בויען אַזאַ אינסטיטוציע. איצט ווילן מיר איינאָרדענען די מעבלירונג פון דעם צענטער. מיר ווילן אויך מאַכן אַ ספּעציעלן אַרייַנגאַנג צו דער געביידע: מ'דאַרף איינשטעלן טעלעפאָנען און אַנדערע קלייניקייטן.

מיר האָבן אַרומגערעדט די פראַגן מיט אונזער אַרכי־טעקט און מיר זענען געקומען צו אַ פאַרשטענדיקונג, אַז די דאָזיקע אַרבעט וועט קאָסטן אַרום 25 טויזנט דאָלאַר. מיר וועלן זיך מיט אייך פאַרשטענדיקן ווי אַזוי צו שאַפן די דאָזיקע סומע, כדי צו פאַרענדיקן וואָס שנעלער דעם צענטער.

ליבער פריינט יצחק ריבאַל: איך האָב אייך ניט געשריבן אַ לענגערע צייט, ווייל איך בין געווען קראַנק. דאָקטוירים זאָגן, אַז איך לייד פון אַ קורצן אָטעם. אָבער איך פיל איצט בעסער.

אייער שוועגערין האָב איך אַליין ניט געקענט באַזוכן און איך באַדויער דאָס. אָבער איך האָב געזען אַז אונזערע חברים זאָלן זי באַזוכן אין שפּיטאָל. מיר האָבן איר פאַרגעלייגט צו העלפן, אָבער זי האָט געענטפערט, אַז זי דאַרף ניט קיין שום הילף, זי פילט זיך גוט, זי קריגט אַ זייער גוטע באַהאַנדלונג אין שפּיטאָל און וועט אים פאַרלאָזן אין עטלעכע טעג.

אַ האַרציקן גרוס פון איילין און פון מיר צו מאַלי'ן און צו אייך, ווי אויך צו אונזער פּרעזידענט סאָלאַזש און זיין פרוי.

מיט די פריינדלעכסטע גרוסן און וואונטשן,

צבי קלעמענטינאָווסקי

קאָרעספּאָנדענט פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע" און וועל אייך פון דאַנען אַרויסשיקן עטלעכע אַרטיקלען פאַרן נאָענטסטן נומער.

איך דאַנק אייך מיט פרייד פאַרן נאָמינירן מיך אַלס אייער קאָרעספּאָנדענט אין ישראל. כ'וועל זיך טאַקע באַמיען צו זיין וועדט דעם צוטרוי מיט דער פולסטער אחריות.

ביי דער געלעגנהייט וויל איך אייך איבערגעבן אַ האַרציקן גרוס פון אונזער געמיינזאַמען פריינד מיכאל פליקער. איך האָב זיך מיט אים באַגעגנט און געשמועסט פאַר מיין אָפּפאָרן קיין אַמעריקע. פליקער האָט מיך געבעטן אייך איבערגעבן, אַז דער רעמאָנט פון בית־עם אין קרית־ביאַליסטאָק האַלט זיך ביים ענדיקן (ס'איז געווען אַן איבערראַשע אין דער צייט פון דער גאָלף־מלחמה).

וועגן דער הילף פאַר נייַע עולים „רודערט" זיך דאָרט אַביסל. יעדער נייַ־געקומענער פון אונזערע לאַנדסלייט, אָן אויסנאַם, וועלט געהאָלפן דורכן ביאַליסטאָקער קאָמיטעט (ארגון יוצאי ביאַליסטוק בישראל) מיט הונדערטער שקלים. לייַדער איז ניטאָ קיין הסכמה צווישן אים און דער גרופּע, בראש פון פּנחס אַדלער, וועגן דער שליטה איבערן געלט און דעם אופן ווי אַזוי דאָס זאָל פאַנאַנדערגעטיילט ווערן צווישן די נייַע עולים.

דער קאָמיטעט וויל האַלטן דעם קרן פון געלט און פאַנאַנדערטיילן נאָר זיינע פאַרדינסטן, דעם פּראָצענט. דאָקעגן אַדלער וויל פאַנאַנדערטיילן דאָס גאַנצע געלט צווישן די נייַ־געקומענע. דער קאָמיטעט, וועלכער האָט די שליטה איבערן געלט, איז פאַרקשנט און וויל ניט „פאַרברענען" דאָס גאַנצע געלט פאַר איינמאָל, נאָר וויל זאָרגן פאַר דער צוקונפט. מען קען קיינמאָל ניט וויסן וויפל און ווען ס'קענען נאָך קומען לאַנדסלייט פון אויסלאַנד און מיר וועלן אויך מוזן זאָרגן פאַר זיי.

מיר האָפן, אַז דער קאָנפליקט וועט זיך ענדיקן אויף אַ פאָזיטיוון אופן און שנעל. דערווייל ענדיק איך מיט וואונטשן פאַר אייך און אייער פרוי מאַלי.

זייט ביידע געזונט און שטאַרק,

אריה שמיר

אַ בליק פון צווייטן דור אויף ביאַליסטאָק

• פון קעראל קרים

מיט אַ צייט צוריק האָב איך געפרעגט מיין פאָטער, ווי אַזוי ער איז געוואָרן אַ בעקער. נאָך אַ קורצן שמועס האָב איך געפילט אַז איך ווייס ווינציקער וועגן זיין פאַרגאַנגענהייט ווי ער וואָלט געוואָלט אַז איך זאָל וויסן. אפשר צוליב ווייניק נייגעריקייט.

וואָס איך ווייס יאָ וועגן זיין פאַרגאַנגענהייט, אָדער בעסער: וואָס איך געדענק אַמבעסטן (מיט אַ שמייכל אפילו איצט) איז פאָרנדיק אין זיין אָטאָמאָביל צו דער בעקעריי, און עסן פרישטיק מיט אים צוזאַמען. פיינקאָכן מיט פריש געבאַקטע זעמל, אָדער גיין מיט אים צו זיין טאַטע־מאַמע אין ברוקלין, מיין זיידע און באָבע.

איך געדענק גוט די מעשיות, וועגן זיין קומען אין אַמעריקע אין 1931: ווי שוואר עס איז געווען זיך לערנען ענגליש: ווי ער האָט זיך אַליין געלערנט טרייבן אַן אָטאָמאָביל. אָבער אַמבעסטן געדענק איך וואָס ער האָט מיר דערציילט וועגן זיין לעבן אין ביאַליסטאָק.

איך האָב זיך אָפט געוואונדערט פאַרוואָס די ביאַליס־טאָקער טייל איז אַזוי פריש אין מיין זכרון. איך קלער אפשר, ווייל איך בין דאָן נאָך געווען גאָר יונג, און מעשיות וועגן זיין יונגט האָט מיך אינטערעסירט. איך וויס בלויז אַז די מעשיות האָבן מיך געבראַכט נענטער צו מיין פאָטער, און ביאַליסטאָק איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ ראָמאַנטישן פלאַץ, וואָס איך פלעג שפּינען אין מיין מוח, די מענטשן, די גאַסן וועגן וועלכע מיין פאָטער פלעגט פאָר מיר שילדערן.

איך קען נאָך היינט זען אין מיין פאַנטאַזיע די גאַס וואו ער האָט געלעבט, זיין קליין צימערל און זיין בעטל. דעם עסצימער וואו די פאַמיליע פלעגט עסן זייער שבת מאָלצייט. די שאָפקע וואו ער האָט זיך פאַרבאַהאַלטן, כדי צו זען וויי זיין יונגע שוועסטער וועט באַלד געבוירן ווערן (ביז מ׳האָט אים געכאַפּט), און איך זע אַפילו זיין שולע וואו ער האָט זיך געלערנט.

איך פלעג אָפילו פילן דעם בייסיקן פראָסט און ווינט וואָס פלעגט אים אַרומנעמען גייענדיק אין שולע.

דאָס בעסטע איז געווען דער שבת טשאָלנט וואָס איך פלעג עסן אין מיין פאַנטאַזיע, וועו ער און זיין ברודער, אָדער שוועסטער פלעגן ברענגען פון דער בעקעריי. ספּעציעל וועו זיי פלעגן קריגן זייער טשאָלנט. נישט פאַרטוישט מיט אַ צווייטן שכן.

די אַלע פאַרבאָרגענע סיקרעטנע זכרונות, וועלכע זענען ביז איצט געווען בלויז מיינע און מיין פאָטער׳ס, וויל איך זיך היינט טיילן מיט אייך. אפשר נישט אַלע פאַר איינמאָל, ווייל איך האָף איבערצולאָזן אַ פאָר געדאַנקען פאַר מיינע קינדער. די זכרונות זענען זייער טייער פאַר מיר. נישט בלויז זיי זענען פון אים און וועגן אים, נאָר אויך ווייל זיי באַזאָרגן מיר מיט אַ פערזענלעכער געשיכטע.

אַ גרויסע צאָל פון אונדז האָבן נישט קיין שום פּערזענלעכע געשיכטע. דער פאַרוואָס איז נישט וויכטיק, ווייל זיי זענען פאַרשיידן. וואָס איז יאָ וויכטיק איז אַז ס׳איז קיינמאָל נישט צו שפּעט אָנצופאַנגען. עס קען זיך אָנהייבן מיט געפינען אַ בלום וואָס ליגט צווישן געוויסע אַלטע ביכער; אָדער אַ סאָלדאַטסקער מונדיר וואָס הענגט אין שאָפע און זאָמלט שטויב (ווי ס׳האָט פאַסירט ביי מיר);

אַפילו אַ פאָטאָגראַפיע פון אַ אַלטן אַלבאָם קען אויפוועקן דעם פאַרשלאָפענעם מוח.

די מערסטע זאָכן וואָס די ביאַליסטאָקער האָבן געבראַכט מיט זיך איז שוין לאַנג פאַרשוואונדן. ווייל וויפל האָט מען געקענט אַריינפּאַקן אין איין טשעמאָדאַן. אָבער וואָס יעדערער פון אונדז פאַרמאָגט איז דער זכרון. דאָרט קען מען אַריינפּאַקן וויפל, און וואָס מ׳וויל. און קיינער קען עס נישט פאַרניכטן אַ חוץ דער באַשעפער.

מיינע זכרונות זענען פול אין מיין מוח און אין מיין האַרץ. דאָס איז וועגן וויי שלמה המלך האָט געזאָגט אין זיין שיר־השירים „זייער וועגן איז טייערער וויי רוביס״. איך וואָלט געוואָלט אַז מיין פאָטער זאָל וויסן, אַז איך האָב זיך שטענדיק צוגעהערט און פאַרשטאַנען, אפשר אין אַ קלענערער מאָס וויי ער האָט געוואָלט. איך בין נאָך נישט זיכער, וואָס מיין פאָטער וויל איך זאָל נעמען מיט זיך אויף אייביק.

דערווייל האָף איך נאָך צו הערן מערער מעשהלעך, צו דערנערן מיין פאַנטאַזיע, וויל איך פיל דעם ריח פון די ביאַליסטאָקער סאָסנעס, קוק זיך צו ווי דער אייז און שניי צעגייען אין פרילינג. און איך זוך דעם שטאָט־זייגער ערגעץ אין צענטער שטאָט.

דער בעסטער יום־טוב טאָרט

• פון שלמה קרים (דער בעקער)

איין גלאָז גוטע געדאַנקען,
איין גלאָז מיצוות,
איין גלאָז סימפאַטיע פאַר דיין שכן,
צוויי גלעזער אַנטשולדיקונג,
דריי גלעזער פאַרגעבונג,
צוויי גלעזער גוט צעקלאַפּטע עבירות און פעלערן.

מישט עס אַלץ צוזאַמען און גיט צו אַ פאָר טערערן, אַ שמייכל אָדער צוויי,
אַ קליין לעפעלע צער און אַ לעפל מיטגעפיל.

פראַוועט עס צו מיט אַ ביסעלע ליבע און גוטסקייט.
דאָן מישט אַריין 4 גלעזער: תפילה, געבעט, בטחון און אמונה.
גיסט עס אַלץ אַריין אין אַ פאָן און באַקט עס גוט אויס מיט מענטשלעכער וואַרעמקייט.
סערווירט עס טעגלעך. עס וועט זאָס־מאָכן יעדע הונגעריקע נשמה.

דאָס איז דער ענטפער צו דער פראַגע: מר. קרים, אפשר האָט איר אַ „רעסיפּי״
פאַר אַ גוטן טאָרט, ניט צו פעט און ניט צו פיל קאָלעסטעראָל?

טייערע פריינט

איך בין זיכער, אַז איר האָט שוין געלייענט דעם לעצטן, פסח׳דיקן נומער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע", און דאָרט געפונען אינטערעסאַנטע נייעס וועגן פריינט און באַקאַנטע.

ווי מיר האָבן דאָרט צוגעזאָגט, האָבן מיר אַרויסגעשיקט צו יעדן מיטגליד און פריינט אַ בריוו, אין וועלכן מיר האָבן אויפגעקלערט וועגן אונזער שלעכטער פינאַנציעלער לאַגע, וואָס האָט מסתמא צו טאָן מיט דער שלעכטער עקאָנאָמישער לאַגע אין אונזער לאַנד.

די פעדעראַלע רעגירונג און יעדער שטאַט באַזונדער מוזן שניידן די הילף, וואָס זיי גיבן צו די ניט־פּראָפּיט אינסטיטוציעס און היימען, ווי ס׳איז אונזער ביאַליסטאָקער היים.

מיר, וואָס לייענען צייטונגען, הערן ראַדיאָ און טעלעוויזיע, זיינען אינפאָרמירט וועגן דעם, אַז די עקאָנאָמישע רעצעסיע איז אַ צייטווייליקע. ציען מיר איין דעם פּאַסיק אַביסל און פּרובירן זיין מער פּאָזיטיוו מיטן דאָלאַר. מיר גיבן אויס ווינציקער פּאַר לוקסוס־זאַכן, וועלכע זיינען איצט ניט אַזוי וויכטיק.

אָבער ווייניק עלטערע איינוואוינער אין אונזער היים פּאַרשטיין די דאָזיקע לאַגע. זיי מוזן קריגן אַלץ וואָס זיי דאַרפן. מיר קענען ניט שניידן זייערע באַדערפענישן, ווי שפּייז, מעדיצינען און די הויפּט־זאַך — זייער באַדינונג. ווי קענען מיר זיי דערקלערן, אַז ס׳איז איצט אַ שלעכטע צייט און איר קענט ניט קריגן אַלץ וואָס איר האָט פריער געקראָגן? איך ווייס אַפילו ניט צי איך קען מיר אַליין אויפקלערן.

דערפּאַר קומען מיר צו אייך און אַפּעלירן: העלפט די וואָס קענען זיך אַליין ניט העלפן. ס׳איז אונזער חוב, ניט נאָר אַלס ביאַליסטאָקער און גראָדנער, נאָר אַלס איד און מענטש, וואָס האָבן מיטלייד מיט די געפּאַלענע.

איך האָב צוטרוי אין מיינע געפילן, אַז איר זייט אידן בני רחמנים און איך דאַנק אייך אין נאָמען פון אונזערע איינוואוינער.

פון שלמה.

אַליין ווי אַ שטיין

• פון **מערקע שבח**, באר שבע
(מרים יהב) A־15755

וועו אַ האַרץ קען דערציילן,
וועו מען הערט זיין געוויין,
ווי ביטער צו בלייבן דאָס גאַנצע לעבן אַליין,
צו בלייבן אַליין ווי אַ שטיין.

כ׳בין איינע געבליבן כמעט נאָך אַ קינד,
רבונו של עולם, פאַרוואָס פאַר אַ זינד.
מיין היים פאַרניכטעט, קיין בעט, קיין דאַך,
פאַרוואָס האָסטו צו דיין פאָלק אַזאַ חורבן געבראַכט.

די יאָרן זיי לויפן אין טרויער, אין פיין.
זאָג פאַרוואָס, פאַרוואָס האָט געדאַרפט אַזוי זיין?
אַפילו ווען כ׳האָב איצט אַ משפּחה, אַ היים,
ווי אָפט אַז איך פיל — כ׳בין אַליין.

ס׳דריקט און ס׳בלוטיקט דער טיפער שניט,
דער ווייטיק ווי אַ פייער בריט.
צום סוף בין איך אַהין געפאָרן,
דאָרט וואו כ׳האָב אַלץ און אַלעמען פאַרלאָרן.

ביינער אַש און מצבות צעשפּרייט אויף דער פּוילישער ערד.
צו זיי האָב איך זיך נאָך אַזוי פיל יאָרן אומגעקערט.
איך האָב אייך אַלע געטראָפן, כ׳האָב אייך אַלע געפילט,
כ׳האָב אייך געבראַכט אונזער פאָן און מיין נקמה אַביסל געשטילט.

כ׳בין צוריק אין מיין לאַנד,
כ׳בין צוריק אין מיין היים.
ס׳איז מיר גוט, ס׳איז מיר שלעכט,
ווייל כ׳בין געבליבן אויף אייביק אַליין.

דאָס נייע יאָר, אַ יאָר מיט גליק

• פון **שמחה נייער**

דאָס נייע יאָר —
ברענגט גליק און פרייד
ברענגט ליכט און פֿראַכט,
ברענגט גוטע בשורות און נחת,
ברענגט פרייד און צופֿרידנהייט.

דאָס נייע יאָר —
ברענגט פריינדשאַפט און ברידערלעכקייט,
ברענגט שלום אויף דער וועלט און שלום ביי אידן,
ברענגט ברכה און הצלחה אויף אַלע געביטן,
פיל ברכות צו אַלע אידן אין דער וועלט, און אונזערע לאַנדסלייט.

דאָס נייע יאָר —
מיר גייען צו אַ ליכטיקן מאָרגן האַנט־ביי־האַנט.
אונזער פאָלק שטאַרק אין דער וועלט און אין אונזער לאַנד.
ברידער און שוועסטער, זייט גליקלעך, מיר שטרעקן אונזער האַנט.
אונזער היימלאַנד, אַ ליכט פאַר דער וועלט און פרעכטיק איז אונזער לאַנד.

שליסט זיך אָן אַלס מיטגלידער אין ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל!

אידישקייט אַמאָל און היינט

• פון מאיר באַראַק

רבי משה חיים לוצאַטו זצ"ל, דער מחבר פון „מסילת ישרים", ברענגט אין דער הקדמה פון זיין באַרימטן קלאַסישן מוסר־ספר, אַז „די דאָזיקע ענינים, וואָס איך בראַנג אַרויס זענען ניט מחמת זיי זענען ניט באַוואוסט דעם בריטן עולם, נאָר גראָד פאַרקערט, ווייל זיי זענען שוין לאַנג באַוואוסט און באַקאַנט ביי איטלעכן מענטשן. דערפאַר איז די שכחה גרויס און מען פאַרגעסט אין זיי".

דאָס זעלבע קאָן מען זאָגן וועגן מיין איצטיקער טעמע. דאָס איז שויך אַן אַלטע, גוט באַקאַנטע טעמע, וואָס איז תמיד פריש און אַקטועל: „דער מצב פון אידישקייט אין אונזער לאַנד", וועלכע געפינט זיך ניט, ווי מאַנכע „יודעי ספר" באַהויפטן, אויף אַ פיל העכערער מדרגה ווי מיט צענדליקער יאָרן צוריק. אָבער וועו מען ציט אַ שטיקל פאַראַלעל פון אידישן לעבנס־שטייגער אין דער אַלטער היים ביז היינט, איז דאָך אַ גאַנץ ווייטער מהלך.

מיר ווייסן, למשל, אַז אַמאָליקע יאָרן, אין מזרח־אייראָפּע, איז אידישקייט געווען, אַזוי צו זאָגן, אַ מקורות׳דיקע. טאַטע, זון און אייניקל זענען געווען טראַדיציאָנעלע אידן. דאָס מיינט, אַ אידיש קינד האָט מתחילת ברייתו געווואוסט וועגן זיינע פליכטן, זיין ספעציפישע מיסיע אויף דער וועלט — „מה חובתו בעולמו". די פראָגע האָט געעגבערט זיין יונגן מוח און האָט זיך משתדל געווען צו לייזן זיין פראָבלעם. דער ענטפער אויף דעם איז אַ פשוטער: „עם זו יצרתי תהילתי יספרו".

אין אַ היימיש שטעטל האָט אַן ערלעכער איד, אַן אדם כשר, געדינט ווי אַ לעבעדיקע ספר־תורה. זיין ריין, טיף־מאָראַליש אייגנאַרטיק לעבן און דענקען: זיינע אויפ־פירונגען און מנהגים. זיין וואַרעמע, עכט־מענטשלעכע באַציאונג צו זיינע מיטמענטשן — האָט אַרויסגערופן רעספעקט און דרך־ארץ אַפילו אין דער ניט־אידישער וועלט. אויך די פוילישע פויערים, וועלכע האָבן זיך קיינמאָל ניט אויסגעצייכנט מיט אידן פריינטשאַפט, האָבן געהאַט אַ סך אָפּשיי פאַר אַן ערלעכן אידן. זיי האָבן אים ניט גערופן „זשיד", נאָר „סטאַרי זאָקאָנני". דאָס איז געווען אַן אויסדרוק פון אַ העכערן שטאַנד.

און ווי שפּיגלט זיך אידישקייט אָפּ אין אונזער צייט? אין די נייע מעבר־לים מדינות און קאָנטינענטן?

אַ יונג אידיש דורכשניטלעך פּאָרפּאָלק, פונעם מאָדערנעם טיפּ, פירט מער־ווייניקער אַ כשר אידיש הויז, ניט מחמת זיי גלויבן אין דעם באמונה שלימה, נאָר געווייגלעך טוט מען עס צוליב די אַלטמאָדישע פרומע עלטערן, און אַמאָל איז עס צוליב די קליינע קינדער, די בני־בית זאָלן איינזאָפן אין זיך פון דער פריסטער יוגנט אַן אַביסל פון דער טראַדיציאָנעלער אידישקייט. עס איז אַ מין „אהבה התלויה בדבר". און אַזוי ווי טאַטע־מאַמע לעבן דאָך ניט אייביק, עס קומט אַ צייט וועו מ׳גייט בדרך כל האדם: און אַגב, וועו די קינדער וואָקסן אויס, הינקט שטאַרק אונטער דאָס בית אידישקייט און די ליבע צו איר וועלט לייַדער אויסגעווען. אויך דאָס אידישע וואָרט פאַר־שווינדט פון הויז.

מיר זעען צום ביישפיל אין די אַזוי־גערופענע

אַ בריוו פון פוילן

טייערע פריינד
יצחק ריבאַל און זיין ליבע פרוי מאַלי:

אַ האַרציקן דאַנק פאַרן נומער 348 „ביאַליסטאָקער שטימע". דער נומער איז אַ פּרעכטיקער. אַ שיינעם דאַנק וואָס איר געדענקט וועגן מיר און איך דאַנק אויך פאַר די אָפּגעדרוקטע טעקסטן. איך וויל דאָ באַשרייבן אַן אינטע־רעסאַנטע זאַך, וואָס ווייזט אַז די גרויסע וועלט איז טיילמאָל גאַנץ קליין.

דעם 22טן מאַי, דעם יאָר, בין איך געפאָרן קיין קראָקע, וואו איך האָב געהאַט אַ פאָרלעזונג אויפן אידישן אינסטיטוט פון יאַגעלאָנער אוניווערזיטעט. מיין טעמע איז געווען „דער ביאַליסטאָקער געטאָ, די דאָרטיקע אידן און זייער גורל אין דער צייט פון שואה".

שטעל זיך פאָר, אַז גלייך ביים אָנקומען אויפן אוניווערזיטעט, האָט מיך באַגריסט דער אַדמיניסטרא־טיווער לייטער פון אידישן אינסטיטוט, אַ פּאָלאַק מיטן נאָמען יאָאַכים רוסעק. ער האָט מיך געפרעגט צי איך בין פון ביאַליסטאָק, און וועו כ׳האָב געענטפערט „יאָ", האָט ער מיך געפרעגט צי איך קען די משפּחה ראַטנער פון קליוולאַנד.

ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז מיטן אינסטיטוט איז פאַרבונדן מאָקס ראַטנער׳ס פלימניצע רות, וועמענס מאַן איז אַ רב. דער פּאָלאַק איז געווען אין קליוולאַנד און ער האָט זיך דאָרט געטראָפן מיט איר אָנקל מאָקס, וועלכער איז דער הויפּט פון דער גאַנצער פאַרצווייגטער ראַטנער־פאַמיליע. ער האָט געשילדערט מאָקס׳ן וויַ אַ פיינער, אידעלער מענטש.

גלויב מיר, ס׳איז אַ גרויסע סאַטיספאַקציע, וועו מען הערט אַז אונזער בן־עיר האָט אַזאַ גוטן נאָמען אין דער גאַנצער וועלט. ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז די גאַנצע ראַטנער־

„סאָבוירבס", וואו די באַפעלקערונג איז אויסשליסלעך אַ אידישע — אויך דאָרט איז די לאַגע פון אידישקייט אַ גאַנץ טרויעריקע. די אידן פאַרמאָגן טאַקע פרעכטיקע שולן און קאָסטבאַרע טעמפּלען, אָבער צוגויפצושטעלן אַ מנין צום דאָוונען קומט אָן גאַנץ שווער, אָפטמאָל אָפילו אין די שבתים. פון דעם „ממלכת כהנים וגוי קדוש" איז, צום באַדויערן, בעוונותינו הרבים, אַן „עם קדיש", קדיש־זאָגער האָפן צו שאָפן אַ מנין אין אַ שול, וואָס מיינט, אַז דאָס ביסל אידישקייט פון יתומים איז צו פאַרדאַנקען פאַרשטאָרבענע מיטגלידער אָדער זייערע קרובים.

די איינציקע וואָס קען ברענגען אַ ראַדיקאַלע ענדערונג צום בעסערן איז, פאַרשטייט זיך, אַז יעדער איינער פון אונז זאָל זיין אַן אחריות׳פולער איד פאַר זיך, ניט אָפּהענגיק אָן קיינעם און אַליין פאַרשטיין זיין התחייבות צום אידישן פאָלק, אויפן אידישן און טראַדיציאָנעלן געביט, צו דער שול און צום טעמפּל און צום אידישן לשון. און דער עיקר, זיין פאַראינטערעסירט, אַז זיינע קינדער און אייניקלעך זאָלן ווייטער ציען די גאָלדענע קייט מיט לערנען תורה און שאָפן אַ רעליגיעז־נאַציאָנאַלן חינוך. נאָר אַזוי אַרום וועלן מיר האָבן שטאַלצע, באַוואוסטזיניקע אידישע אידן לשם ולתפארת.

משפּחה פאַרנעמט זיך מיט רעאַליזירן פאַרשיידענע אידישע פּראָגראַמען פון גרויסן באַדייט.

דער באַקאַנטער פּראָפעסאָר גיעראָווסקי, פון דעם אוניוועדזיטעט, וועלכער איז אויך אַ מיטגליד פון דעם קאָמיטעט פאַר פּוילישׂ־אידישער צוזאַמענאַרבעט, וואָס פּרעזידענט לעך וואַלענסאַ האָט געשאַפֿן, האָט מיר צוגעזאָגט צו העלפן אויפשטעלן אין ביאַליסטאָק אַ דענקמאָל, געווידמעט די ביאַליסטאָקער אידן.

טייערע פריינד, איך וויס וועגן די אַלע דענקמעלער און טאָוולען וואָס מען האָט אויפגעשטעלט אין ביאַליסטאָק. אגב איז דער גרעסטער טייל פון זיי צעשטערט געוואָרן. איך האַלט אָבער, אַז אין ביאַליסטאָק דאַרף אויפגעשטעלט ווערן אין מיטן שטאָט אַ דענקמאָל, אַז אונדזערע „שכנים" פון אַמאָל זאָלן מוזן נעבן אים אַרומגיין און אַכטונג געבן, אַז ער זאָל געהאַלטן ווערן אין אָרדענונג. מיין פּאָרשלאָג איז, אַז ס׳זאָל געשאַפֿן ווערן אַן אינטערנאַציאָנאַלער אידישער קאָמיטעט צו באַערן דעם אָנדענק פון די ביאַליסטאָקער אידן, צום 50טן יאָרצייט פון זייער אומקום, וועלכער וועט אויספאַלן דעם 16טן אויגוסט, 1993. איך מיין, אַז מען קען אויסנוצן די אַקטועלע גינסטיקע אַטמאָספערע און צווינגען די פּאָלאַקן, אַז פאַרן פאַרניכטן דעם זשאַביער בית־עולם, זאָלן זיי אויפשטעלן אַ דענקמאָל אין מיטן שטאָט.

טייערער פריינד יצחק, איך האָב אַ גרויסע בקשה: שיקט מיר איבער אַ ביסל מאַטעריאַלן, אַלטע נומערן פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע", אַ אידישן אַלבום, אָדער אַנדערע זאַכן וועגן ביאַליסטאָק. אפשר וועל איך געפינען נאָך לידער פון ביאַליסטאָקער געטאָ. איך האָב אַ זיראַקס פון דיין קליינעם ביכל פון ביאַליסטאָקער געטאָ־לידער, אַרויסגעגעבן אין פּאַריז אין 1947. עטלעכע פון די לידער האָב איך איבערגעזעצט אויף פּוילישׂ. מיין פריינט פון קראָקע וועט זיי באַארבעטן.

טייערער פריינט, אין מאַמענט ווען דו וועסט באַקומען מיין בריוו, וועט שוין מיין טאָכטער זיין זינט צוויי וואָכן אין ניו־יאָרק. זי געפינט זיך דאָרט אויף אַ אידיש־קורס פון „ייוואָ", ביים ניו־יאָרקער אוניווערזיטעט. צו דעם זעקס־וואָכיקן קורס פון אידיש און אידישע פּראָבלעמען, איז זי געקומען אַ דאַנק דער הילף און גרויסהאַרציקייט פון אונזער חשובן בן־עיר מאַקס ראַטנער. אַ דאַנק זיין הילף קומט זי נעכטער צו אונזערע וואָרצלען. איך בין פון דעם גליקלעך און איך דריק אים אויס אַ האַרציקן דאַנק.

פאַרבלייבט אַלע געזונט און די בעסטע גרוסן און וואונטשן פאַר אַלע באַקאַנטע און אומבאַקאַנטע לאַנדסלייט.

אייער

אפרים קיסלער מיט דער פרוי,

גדאַנסק, 3טן יוני, 1991.

קויפט און העלפט פאַרשפּרייטן

דעם נייעם גרויסן

ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

אַ בריוו פון „צווייטן דור"

• פון יאָלאָנטאַ קיסלער

מאַי 16, 1991

מר. איסאַק ריבאַל,
רעדאַקטאָר פון „ביאַליסטאָקער שטימע"

טייערער מר. ריבאַל,

צוערשט וויל איך זיך פאָרשטעלן — און אין אַ פּאָר ווערטער אויפצוקלערן פאַרוואָס איך האָב באַשלאָסן צו שרייבן צו אייך דעם דאָזיקן בריוו און פאַרוואָס דווקא איצט.

זינט דעם לעצטן אָקטאָבער וואוין איך אין ירושלים און איך נעם העברעאישע קורסן אויפן העברעאישן אוניווער־זיטעט. איך וועל אייך איבערגעבן בקיצור פאַרוואָס און ווי אַזוי איך בין געקומען אַהער.

מיט עטלעכע יאָר צוריק האָט דער געשיכטע דעפּאַרטמענט פון דער ביאַליסטאָקער (מיין פאָטערס היימשטאָט) אָפּטיילונג פון וואַרשעווער אוניווערזיטעט, איינגעאָרדנט אַ שטודיר־סעסיע, לכבוד 500 יאָר זינט אידן האָבן זיך באַזעצט אין פּאָלאַשיע (מזרח־פוילן). צו דער דאָזיקער סעסיע זענען געקומען אַ סך אָנטיילנעמער, כמעט פון דער גאַנצער וועלט. צווישן זיי זענען געווען וויסנשאַפטלער, וועלכע פאָרשן די דאָזיקע געגנט און אויך אַנדערע, וועלכע זענען עמאָציאָנעל פאַרבונדן מיט ביאַליסטאָק און איר אומגעבונג.

צווישן זיי איז געווען איינער, וועלכער האָט פאַרלאָזן ביאַליסטאָק, זיין געבורטס־שטאָט, אַלס אַ קליין אינגל, איידער דער שוידערלעכער האָלאָקאָסט האָט זיך אַרונטערגעלאָזן איבער אייראָפּע. ער איז דאָרט געקומען אַ סך יאָרן שפּעטער, צו באַקענען זיין זון מיט דעם פּלאַץ, וואו ס׳זענען געווען זיינע וואָרצלען.

אין דער צייט פון דער שטודיר־סעסיע האָט דער דאָזיקער מאַן און מיין פאָטער זיך באַגעגנט. ביידע זענען אָפּשטאַמיקע פון דער זעלבער שטאָט, רעדן דאָס זעלבע „מאַמע־לשון", האָבן זיי שנעל געפונען אַ געמיינזאַמע שפּראַך און געווארן גוטע פריינט.

אַ שטיקל צייט פון דער שטודיר־סעסיע האָט מיר געקראָגן אַ בריוו פון קליוולאַנד, אָהייאָ. דער בריוו־שרייבער האָט אָנגעבאָטן צו העלפן אַ טאָכטער פון אַ ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַן, וועלכע האָט איבערגעלעבט דעם נאַצי־חורבן. די דאָזיקע טאָכטער בין איך.

דאָס ערשטע מאָל ווען איך האָב באַקענט מאַקס ראַטנער (דאָס איז טאַקע דער מאַן, וועלכן מיין פאָטער האָט באַגעגנט אין ביאַליסטאָק), איז געווען אין דער צייט פון מיין ערשטן באַזוך אין ישראל מיט דריי יאָר צוריק. אַ דאַנק אים האָב איך פאַרבראַכט אַ וואונדערלעכע וואָך אין דעם פרעכטיקסטן אָרט וואָס איך האָב ווען געזען — אין ירושלים.

איך האָב דאַן גלייך דערפילט, אַז מיין פאַרבינדונג מיט דעם לאַנד פון מיינע אבות איז טיף איינגעוואָרצלט אין מיין האַרצן. טראָץ דעם וואָס מיין גאַנץ לעבן האָב איך געלעבט

אין פוילן, האָב איך זיך ערשט אין ישראל דערפילט באמת אין דער היים.

אַ יאָר שפּעטער, זומער־צייט, האָב איך באַשלאָסן זיך צו באַזעצן אין אַ קיבוץ. נאָך עטלעכע חדשים לעבן אין ישראל, איז פּאַר מיר געווען אַבסאָלוט קלאָר, אַז דאָס איז דער אינציקער פּלאַץ וואו איך וועל לעבן.

אין פּאַרלויף פון דער גאַנצער צייט בין איך געווען אין פּאַרבינדונג מיט מר. מאַקס ראַטנער, דורך בריוו און דורכן טעלעפאָן. יעדעס מאָל האָט ער אָנגעבאָטן זיין הילף פּאַר מיין קומען קיין ישראל און פּאָרצוזעצן דאָרט מיינע שטודיעס.

אין אָקטאָבער 1990 האָב איך געקראָגן מיין „מאַסטער״־דיפּלאָם פון גדאַנסקער אוניווערזיטעט. איך האָב זיך ספּעציאַליזירט אין מזרח־אייראָפּעאישן אידנטום, מיט אַ ספּעציעלער קאָנצענטראַציע אין אידישער געשיכטע, ווי זי ווערט אָפּגעשפּיגלט אין דער פּוילישער און אידישער ליטעראַטור. מיין „מאַסטער״־טעזע איז געווען קאָנצענטרירט אויף די אינערלעכע פּראָבלעמען פון דעם אידישן לעבן אין שטעטל אינעם סוף 19טן יאָרהונדערט און די פּאַרמירונג פון אידישער אינטעלעקטועלער און גייסטיקער אידענטיטעט.

קורץ נאָך דעם בין איך, אַ דאַנק מר. ראַטנער׳ס הילף, געקומען קיין ירושלים, צו פאַרשטאַרקן מיינע קענטענישן אין דער אידישער און העברעאישער שפּראַכן, וועלכע זענען נויטיק אין מיין דאָקטאָר־דיסערטאַציע, וועלכע איך וואָלט געווואָלט זי זאָל פאָרשטעלן דאָס אייראָפּעאישע אידנטום גלייך נאָכן האָלאָקאָסט.

דורך דער „ביאַליסטאָקער שטימע״ וואָלט איך געווואָלט אויסדריקן מיין האַרציקן דאַנק צו צוויי טייערע ביאַליסטאָקער: מיין פאָטער, אפרים קיסלער, וועלכער האָט איינגעוואָרצלט אין מיר די ליבע צו ביאַליסטאָק און פאַר דער רייכער קולטור פון זיינע אור־עלטערן, וואָס האָט געהאָט אַן אויפלוס אויף מיינע פּלענער; און צו דעם מאַן וואָס האָט מעגלעך געמאַכט, אַז די דאָזיקע פּלענער זאָלן מקוים ווערן, מאַקס ראַטנער, וועלכער האָט מיר דערלויבט אים אָנצורופן „מיין זיידע״. מאַקס האָט דערמעגלעכט, אַז מיינע טרוימען זאָלן מקוים ווערן, אַז איך זאָל קענען פאָרשן און שרייבן וועגן דער ליטעראַטור, געשיכטע און קולטור פון מיינע עלטערנס היימלאַנד, מזרח־אייראָפּע, און דאָס אַלץ שטודירן אין מיין נייעם היימלאַנד, ישראל.

מיט גרויס דרך־ארץ פּאַר אייך און אייערע אַקטיוויטעטן אינעם ביאַליסטאָקער צענטער — דאָס אָרט וואו דער אידישער גייסט פון ביאַליסטאָק האָט געפּונען אַ היים.

מיט האַרציקע גרוסן,

אייער

יאָלאַנטאַ קיסלער

ברענגט אַריין אייערע קינדער און אייניקלעך אַלס מיטגלידער אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן

אַ לויב־בריוו צום ביאַליסטאָקער וועלט־פאַרבאַנד

קרית ביאַליסטאָק, 12טער יוני, 1991

פילגעשעצטער פריינד
מר. ריבאַלאָווסקי

איך וויל דאָ אויסדריקן אייך פערזענלעך און אַלע אייערע מיטאַרבעטער אַ האַרציקן דאַנק פאַר אייער פאָטערלעכער זאָרג צו אונז, די ביאַליסטאָקער־דרוסקע־ניקער יתומים, וועלכע האָבן זיך מיט ניסים אָפּגערעטעוועט מיט פופציק יאָר צוריק פון די נאַצי־רוצחים, וועלכע האָבן אומגעבראַכט אונדזערע משפּחות.

אונזער געטרייער דערציער, יעקב טאָביאַש ז״ל, האָט געהאַט אָנגעהאַלטן אַ קאָנטאַקט מיט מר. דוד סאָהן, ז״ל, וועלכער איז געשטאַנען אין שפּיץ פון וועלט־פאַרבאַנד פון די ביאַליסטאָקער אידן. איר, אַלס זיין נאָכפּאָלגער, צוזאַמען מיט אַנדערע בני־עיר ביאַליסטאָק, האָבן פאָרגעזעצט די הילף צו אונז, אָנהויבנדיק אין פוילן, פראַנקרייך, קאַפּריסן און ארץ־ישראל.

דער ביאַליסטאָקער וועלט־פאַרבאַנד און אַ צאָל בני־עיר פון אויסטראַליע, האָבן דערמעגלעכט 12 פון אונזער גרופּע, די גערעטעוועטע ביאַליסטאָקער־דרוסקעניקער, אָנהויבן בויען אַ נייע היים, דורך לייגן אַ גרונטשטיין פון אונזערע הייזער אין קרית־ביאַליסטאָק. מיר האָבן געקראָגן אַ מעגלעכקייט אויסצוצאָלן די הייזער אויף צוטריטלעכע באַדינגונגען און אין די שפּעטערע יאָרן האָט איר דאָס אויך געמאַכט מעגלעך פאָרן צווייטן דור.

די ערשטע טריט אין אַ ניי לאַנד זענען שטענדיק פאַרבונדן מיט אַ סך שוועריקייטן. אָבער די הילף פון די ביאַליסטאָקער פריינד האָבן זיי שטאַרק פאַרלייכטערט און מיר האָבן אָנגעהויבן צו בויען אַ ניי און פּראָדוקטיוו לעבן אינעם אידישן היימלאַנד.

דער זשורנאַל „ביאַליסטאָקער שטימע״ איז דער אייניציקער וועלכער פאַרבינדט אונז, די ביאַליסטאָקער שארית הפּליטה אויף דער גאַנצער וועלט. ער איז פאַר אונז ממש אַן אוצר און מיר דאַנקען אייך האַרציק פאַר אַרויסגעבן אים רעגולער, צוויי מאָל אַ יאָר. די „שטימע״ דערמעגלעכט אונז אָנקניפּן פאַרלאָרענע קאָנטאַקטן אין די שווערע מלחמה־יאָרן, ווי אויך אָפּנעמען גרוסן און שפּורן, אויף וועלכע מיר האָבן געווארט אַ סך יאָרן.

מיר פּערזענלעך האָט די „ביאַליסטאָקער שטימע״ דערמעגלעכט אָפּצונעמען אַ גרוס פון געטאָ, אויף וועלכן איך האָב געווארט פופציק יאָר צייט. דאָס איז געווען אַ גרוס וועגן מיין טייערער משפּחה, וועלכע איז אומגעקומען אין דער צווייטער וועלט־מלחמה.

טייערער רעדאַקטאָר, איך שיק אייך דאָ איבער צוויי אַרטיקלען. אייניער איז וועגן די ביאַליסטאָקער־דרוסקעניקער קינדער, וועלכע האָבן זיך אָפּגערעטעוועט מיט פופציק יאָר צוריק. דער צווייטער איז וועגן דעם גרוס פון געטאָ.

איך בעט אייך צו פאַרפּנטלעכן די אַרטיקלען, ווייל זיי געהערן צו דער טרויעריקער היסטאָרישער תקופה פון

בריוו אין רעדאַקציע פון ביאַליסטאָקער־צענטער אין מעלבורן, אויסטראַליע.

חשובער פריינד איסאַק ריבאַלאָווסקי
עקזעקוטיוו דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער
רעדאַקטאָר פון „ביאַליסטאָקער־שטימע"

אין נאָמען פון ביאַליסטאָקער צענטער אין מעלבורן, אויסטראַליע, דריקן מיר אויס אונזער הערצלעכן דאַנק פאַר אייער גרויסן ביישטייער, אַרבעט און זאָרג אין אויפהאַלטן די אידישע טראַדיציע פון אונזער שטאָט ביאַליסטאָק מיט איר רייכער אידישער אומגעגנט.

זאָל אייך אונזערע פאָר ווערטער דינען אַלס אויסדרוק פון סאַטיספאַקציע, אַז איר האָט מיט אייער אַרבעט זיך טיף איינגעקריצט אין די הערצער פון פיל אידן, אָרגאַניזאַציעס, אינסטיטוציעס אין די תפוצות און ישראל.

פיל גלעזונט פאַר אייך און אייער פרוי אין אייער ווייטערדיקער שעפערישער אַרבעט.

לעאָן מענדעלעוויטש

———●———

פון דער רעדאַקציע:

דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים אין ניו־יאָרק האָט שוין עטלעכע מאָל איבערגעשיקט גלעלט צו סאָוועטישע אידן. ער האָט אויך געשיקט 11,000 דאָלאַר צום ביאַליסטאָקער און גראָדנער קאָמיטעט אין ישראל. דער צענטער רופט אויך אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און די לייענער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע" זיך ווערעם אָפצורופן אויף דעם אַפיל פון וואָלונטאַרן קאָמיטעט אין ישראל.

אונזער שטאָט ביאַליסטאָק און אירע איינוואוינער, וועלכע זענען אַוועק אויף קידוש השם, אומגעקומען מיט אַ טראַגישן טויט דורך די דייטשע רוצחים.

אין זייערע לעצטע געשרייען פאַרן אומקום האָבן זיי זיכער אונז אָנגעזאָגט צו נעמען נקמה פאַר זייער אומשולדיקן טויט און אויך אָנגעזאָגט, אַז די קומענדיקע דורות זאָלן זיי ניט פאַרגעסן.

אייביקער כבוד זייער אָנדענק!

טייערער איסאַק ריבאַלאָווסקי, איך ווינטש אייך, מיט אייער טרייער פרוי מאַלי, געזונט און אַ סך יאָרן פון פראָדוקטיוער טעטיקייט לטובת די ביאַליסטאָקער.

אייער פריינד,

חנה לין־קיזלשטיין,
קרית־ביאַליסטאָק, יהוד, ישראל.

פון דער רעדאַקציע:

אַ האַרציקן דאַנק פאַר די קאָמפּלימענטן און גוטע וואונטשן. מיר וועלן גערן אָפּדרוקן די צוויי אַרטיקלען פון אונזער פריינדינע חנה לין־קיזלשטיין. דאָס ערשטע אַרטיקל, „50 יאָר נאָך דער רעטונג פון די ביאַליסטאָקער־דרוסקעניקער קינדער", דער שיינט אויף אַ צווייטן פּלאַץ אין הייַנטיקן נומער. דאָס צווייטע אַרטיקל, וועגן דעם גרוס, וועלן מיר, צוליב מאַנגל אין פּלאַץ, אָפּדרוקן אינעם קומענדיקן נומער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע".

קאָמיטעט צו העלפן אַבסאָרבירן נייע עולים, געוועזענע ביאַליסטאָקער, אין ישראל

טייערע פריינד,

אין דעם 48טן יאָרטאָג זינט די נאַציס האָבן ליקווידירט דאָס ביאַליסטאָקער געטאָ און אינעם 50טן יאָרטאָג זינט די דייטשן האָבן אָקופירט אונזער אַמאָליקע היימשטאָט, אַפּעלירן מיר צו אייך, טייערע לאַנדסלייט אין די תפוצות, אָנטיילצונעמען אין אונזער קאַמפּיין צו העלפן אַבסאָרבירן די נייע עולים.

דאָס זענען אונזערע לאַנדסלייט, געוועזענע ביאַליס־טאָקער, וועלכע זענען אין די לעצטע צוויי יאָר אָנגעקומען פון סאָוועט־רוסלאַנד קיין ישראל. דאָס זענען די לעבנ־געבליבענע, וועלכע זענען אין זייער יוגנט מאָבילייזירט געוואָרן אין דער „רויטער אַרמיי", אין דער צייט ווען סאָוועט־רוסלאַנד האָט אָקופירט ביאַליסטאָק (1941־1939); וועלכע האָבן אין פאַרלויף פון אַ האַלבן יאָרהונדערט ניט פאַרלייקנט זייער אידענטיטעט מיט ציון!

זיי קומען איצט מיט זייערע פאַמיליעס, אָבער מיט זייער וויניק פערזענלעכן פאַרמעגן. די סאָציאַלע רעכט און פאַרמעגנס, וואָס זיי האָבן דאָרט אָנגעזאַמלט אין פאַרלויף פון פופציק יאָר, האָבן זיי געמוזט איבערלאָזן אין רוסלאַנד, און אַ גרויסער טייל פון זיי איז אין די זיבעציקער יאָרן.

זינט אונזער וואָלונטאַרער קאָמיטעט איז געגרינדעט געוואָרן מיט צוויי יאָר צוריק, האָבן מיר אָנגעהאַלטן אַ קאָנטאַקט מיט אַרום 70 מענטשן אין סאָוועט־פאַרבאַנד. זינט דאַן זענען 50 פון זיי אָנגעקומען קיין ישראל און געקראָגן אונזער פינאַנציעלע, יורידישע און סאָציאַלע הילף. אונזערע צונויפגעזאַמלטע פאָנדן פון 60 טויזנט דאָלאַר זענען שוין אויסגעגעבן און די נויט איז אַ סך גרעסער ווי עס זענען די מיטלען מיט וועלכע מיר דיספּאָנירן. צו דעם דערוואַרטן מיר, אַז היינטיקס יאָר וועלן אָנקומען נאָך מער לאַנדסלייט פון סאָוועט־רוסלאַנד.

און מיר גלויבן, אַז ס׳איז ניט נויטיק דאָ איבערצוגעבן איינצלהייטן פון די שווערייקייטן, וועלכע אַ סך פון די דאָזיקע נייע עולים האָבן ביים איינאָרדענען זיך אין ישראל. מיר, די מיטגלידער פון אונזער קאָמיטעט, טוען אַלץ וואָס מיר קענען זיי צו העלפן. אָבער מיר קענען דאָס ניט טאָן אַליין און מיר אַפּעלירן צו אייך אונז צו העלפן אין דער וויכטיקער טעטיקייט.

מיר וויטנשן אייך אַ פריילעכן ראש־השנה,

אייער

פּנחס אַדלער,

אין נאָמען פון דעם וואָלונטאַרן קאָמיטעט.

אונזער באַנק־קאָנטע איז:

Bank Leumi, Branch 816
Tel Aviv
A/c 330 / 577097/80
to order of Adler-Solel

דער אַדרעס פון אונזער קאָמיטעט:

Pinhas Adler
26 Hashoftim St.
Tel Aviv 64365, Israel
Tel.: (03) 264405

פּראָפּ׳ מנחם שטערן ז״ל – צו זיין צווייטער יאָרצייט

• פון צבי קלעמענטינאָווסקי

עס זענען פאַרבייגעגאַנגען צוויי יאָר זינט אַראַבער האָבן אויף אַ ברוטאַלן אופן דערמאָרדעט פּראָפּ׳ מנחם שטערן, בעת ער איז געגאַנגען צו דער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק אין ירושלים, פאָרצוזעצן זיין וויסנשאַפטלעכע אַרבעט.

איצט, צום צווייטן יאָרטאָג פון דעם שרעקלעכן מאָרד, איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַ בוך אונטערן נאָמען „מנחם שטערן, מחקרים בשלדות ישראל בימי הבית השני״. קאָלעגן און פריינד פון מנחם שטערן ז״ל האָבן צוזאַמענגעקליבן אַלע פאָרשונגס־אַרבעטן, אַרטיקלען און אַנדערע וויסנשאַפטלעכע אַרבעטן, וואָס זענען געבליבן נאָך פּראָפּ׳ שטערנ׳ס טויט, און וועלכע ער האָט ניט באַוויזן צו פובליקירן. דאָס בוך איז אַזוי ווי אַלע פריערדיקע ביכער, וואָס פּראָפּ׳ שטערן האָט פאַרעפנטלעכט – פול מיט וויכטיקע וויסנשאַפטלעכע דערפינדונגען, וועלכע ער האָט צוזאַמענגעקליבן אין זיין לעבן.

פּראָפּ׳ מנחם שטערן ווערט פאַרעכנט אין דער וויסנשאַפטלעכער וועלט ווי אַ באַרימטער היסטאָריקער און אַלס דער גרעסטער פאָרשער פון דער צייט פון צווייטן בית המקדש (הבית השני). פאָרשנדיק די דאָזיקע צייט, האָט פּראָפּ׳ שטערן ז״ל זיך אויך קאָנצענטרירט אויף דער העלעניסטישער און רוימישער קולטור און נאַטירלעך וועגן דעם איינפלוס וואָס די פרעמדע קולטורן (ספּעציעל די יוונישע־גריכישע) האָבן געהאַט אויף די אידן אין דער צייט פון בית השני.

פּראָפּ׳ שטערן איז באַרימט ניט נאָר אין ישראל און ניט נאָר צווישן אידן. זיינע היסטאָרישע פאָרשונגס־אַרבעטן האָבן אים באַרימט געמאַכט אין דער וויסנשאַפטלעכער וועלט וואָס שטודירט די געשיכטע פון פעלקער און ספּעציעל די תקופה פון בית השני.

פּראָפּ׳ מנחם שטערן איז געבאָרן געוואָרן אין ביאַליסטאָק און איז פון דאָרט געקומען קיין ישראל. ער איז געווען זייער נאָענט צו דער געזעלשאַפט פון ביאַליסטאָקער אידן. ער האָט זיך זייער שטאַרק אינטערעסירט מיט דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט און איז שטענדיק געווען גרייט צו העלפן.

פּראָפּ׳ שטערן האָט אַרויסגעוויזן אַ גרויסן אינטערעס צו די ביאַליסטאָקער אין דער וועלט. וועגן מיר האָבן אויסגעדריקט דעם וואונטש, אַז מ׳דאַרף אָנהויבן צו באַאַרבעטן וויסנשאַפטלעך די געשיכטע פון דער ביאַליסטאָקער קהילה, האָט ער זיך אָנגעשלאָסן אין דעם פּלאַן. ער האָט אַרויסגעוויזן אַ סך אינטערעס אין פאָרשן די דאָקומענטאַציע פון דער געשיכטע פון דער ביאַליסטאָקער אידישער קהילה.

ער איז געווען אַ גוטער פריינד פון דער ביאַליסטאָקער אָרגאַניזאַציע און האָט אַרויסגעוויזן גרויסן אינטערעס אין דעם געזעלשאַפטלעכן לעבן פון די ביאַליסטאָקער אין דער גאַנצער וועלט. מיר קענען נאָך ניט איבערטראָגן דעם ווייטאָג וואָס מ׳מרדערס פון פּראָפּ׳ שטערן האָבן אונז פאַראורזאַכט. מיר וועלן שטענדיק געדענקען דעם גרויסן וויסנשאַפטלער און גוטן מענטש, גוטן חבר – פּראָפּעסאָר מנחם שטערן ז״ל.

כבוד זיין אָנדענק!

אַ טרייסט־וואָרט

סאָניאַ וועלעס פרענקעל ע״ה

דעם 7טן אָקטאָבער, 1991, איז אין וועסטבורי, קאָנעטיקאָט, געשטאָרבן סאָניאַ וועלעס פרענקעל ע״ה.

זי איז געבוירן געוואָרן אין זאַבלודאָווע, נעבן ביאַליסטאָק. זי האָט איבערגעלעבט דעם נאַצישן חורבן אין די קאָנצענטראַציע־לאַגערן און אַוועק פון דער וועלט אין אַ רעלאַטיוו יונגן עלטער.

סאָניע האָט איבערגעלאָזט איר מאַן אהרן, אַ לעבנס־לאַנגן פריינד: צוויי טעכטער, איין זון , פינף אייניקלעך און אַ שוועסטער.

דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים דריקט אויס דעם טיפסטן מיטגעפיל דער פאַר׳יתום׳טער משפּחה.

ס׳ווערט געזוכט

שמואל גאָלדבערג – אַ שלאָסער פון ביאַליסטאָק, געוואוינט אויף קופּיעצקאַ גאַס.

ער ווערט געזוכט פון זיין אַמאָליקן חבר חיים קאלעקא (היינט המאירי), פון האראדאק. געלעבט אויך אין ביאַליסטאָק.

זיי האָבן זיך פאַרלוירן אין 1939 אויף דער באַן סטאַנציע קיבעטש (אָדער קיבעץ) נעבן ראָוונע. פון דאַן נישט געהערט פון אים.

ווער עס ווייס עפּעס וועגן אים ווערט געבעטן עס מעלדן צו:

חיים המאירי
רחוב יצחק שדה 59
תל־אביב 67066, ישראל
טעלעפאָן: 5625449 (03)

אַ בריוו צום רעדאַקטאָר

9טער דעצעמבער, 1990

יצחק ריבאַל
ביאַליסטאָקער צענטער
228 איסט בראָדוועי
ניו־יאָרק, ניו־יאָרק 10002

ליבער פריינד ריבאַל:

איך וואָלט זייער געוואָלט אַז די פּאָלגנדיקע בקשה פֿאַר אינפֿאָרמאַציע וועגן מיין משפּחה זאָל געדרוקט ווערן אין דער „שטימע".

איך זוך וואָסערע אינפֿאָרמאַציע וועגן דער משפּחה פון ניסן ספּעקטאָר.

ניסן ספּעקטאָר איז געווען מיין זיידע. ער איז געבאָרן געוואָרן אין ביאַליסטאָק אין די 1840־ער יאָרן. ער האָט צוויי מאָל חתונה געהאַט. זיין ערשטע פרוי איז אונדז ניט באַקאַנט. זיי האָבן געהאַט 5(?) קינדער. איך האָב געהערט אַז ניסן ספּעקטאָר׳ס ערשטע פֿאַמיליע איז געקומען קיין אַמעריקע.

זיין צווייטע פרוי איז געווען מיין באָבע, עלקע דבורה. (איר מיידלשער נאָמען איז אונדז ניט באַקאַנט.) זי האָט געהאַט פיר קינדער: שלמה (געב. 1877); יעקב (געב. 1880); יוסף (געב. 1878); און מיין טאַטע אליעזר יצחק (געב. 1886).

מיין זיידע (ניסן ספּעקטאָר) האָט פֿאַרמאָגט אַ גרויסע בעקערייַ אין ביאַליסטאָק. פון דעם וואָס מען האָט מיר דערציילט, איז מיין זיידע נפטר געוואָרן אין אַ שריפה. דעמאָלט האָט מיין באָבע באַשלאָסן צו מאַכן עליה קיין ארץ ישראל. זי איז דאָרט אָנגעקומען מיט אירע פיר קליינע אינגעלעך מער־וויניקער אין 1887. זיי האָבן געוואוינט אין ירושלים אין אַ געגנט וואָס רופט זיך מחנה יהודה. שפּעטער האָבן זיי זיך אַריבערגעקליבן אין דעם אַלטן ישוב הויף אין דעם אידישן קוואַרטאַל. מיין באָבע איז געווען באַוואוסט ווי די „רביצין" ווייל זי האָט געלערנט יונגע מיידלעך. זי איז אויך געווען באַוואוסט ווי אַ ביאַליסטאָקער.

זי איז געשטאָרבן אין 1916 און איז באַערדיקט געוואָרן אויף דעם הר־הזיתים. איך האָף אַז די מעלדונג ווערט טרעפן עמעצן וואָס קען די משפּחה און האָט אפשר אינפֿאָרמאַציע אויך וועגן דער בעקערייַ. פריינד ריסאל האָט מיר געזאָגט אַז זיין פאַמיליע פלעגט קויפן זייער שבת חלה אין דער „ספּעקטאָר בעקעריי". טראָץ דעם וואָס מיין זיידע איז געשטאָרבן אין 1886 (מער־וויניקער), איז עס דערפרייענדיק צו הערן אַז די בעקעריי איז נאָך געווען אַקטיוו אין 1939.

עס איז מיר אויך איבערגעגעבן געוואָרן אַז די ספּעקטאָר פאַמיליע האָט אַ קרובהשאפט צו אַ באַרימטן רבי פון דער ביאַליסטאָקער געגנט. איך פֿאָרש דאָס איצט.

היינט צו טאָג האָבן מיר אַ גרויסע משפּחה אין ישראל און אין אַמעריקע. צום באַדויערן, איז ניטאָ ווער עס קען צוגעבן מערער אינפֿאָרמאַציע ווי איך האָב אָנגעגעבן. אויב עמעצער האָט אינפֿאָרמאַציע וועגן דער משפּחה, אָדער פֿאָטאָגראַפֿן וואָס ווייזן די בעקעריי, בעט איך אייך זיך צו שטעלן מיט מיר אין פֿאַרבינדונג.

מיט פריינדלעכן גרוס,

מאָריס ספּעקטאָר
19 וואוד סטריט
האַמדען, קאָנעטיקוט 06517
טעלעפֿאָנען:
וואוינונג — 2816־288 (203)
געשעפט — 6499־281 (203)
פאַקס — 0316־281 (203)

סאַן פֿאולאָ, בראַזיל, 8/25/91

חשובער און ליבער לאַנדסמאַן,
ח׳ איסאַק ריבאַלאָווסקי!

אַזוי ווי עס דערנענטערן זיך שוין די ימים־טובים, שוין כמעט אויפן שוועל פון אידישן יאָר 5752, פיל איך פֿאַר מיין הייליקן חוב איבערצושיקן מיין באַשיידענע ביישטייערונג פֿאַר אייער גרויסאַרטיקער און וויכטיקער אינסטיטוציע, אין וועמענס שפּיץ איר שטייט אויף דער וואַך, אומדערמידלעך, און איר דינט במילא ווי אַ ביישפּיל פֿאַר אונדז לאַנדסלייט, אומבאַקאַנטע זעלנער, צעזייטע און צעוואָרפענע איבער אַלע קאָנטינענטן.

מיט אומגעדולד און מיט אַ ציטער אין האַרץ, וואַרט איך אויף דעם זשורנאַל „ביאַליסטאָקער שטימע" וואָס קומט אַריין ווי אַ היימישער גאַסט, אַ גאַסט וועלכער דערמאָנט די יוגנט, וואָס וועקט אויף זכרונות, דערמאָנט וועגן טייערע, ליבע געשטאַלטן וואָס זענען פון אונדזער אַלעמענס פֿאַרוויסטער, חרובער היים. דער אינהאַלט פון דער פּעריאָדישער אויסגאַבע איז אַ בריק, וועלכער פֿאַראייניקט די געבליבענע רעשטלעך פון אונדזער ביאַליסטאָק. דאָס שאַפט דעם געפיל, אַז מען איז דאָך אַ ביסל וויניקער פֿאַריתומט.

איך שלינג די זייטלעך מיט אַ פֿאַרכאַפּטן אָטעם, פון אָנהויב ביזן סוף און ווער נישט געוואָר זאַט און נישט מיד לייענענדיק אָפּט מאָל ביז פֿאַרטאָג. שווער זיך אָפּצורייסן פון דער היימישער סביבה. איז געבענטשט זאָלן זיין די הענט וועלכע זאָרגן פֿאַר דער עקזיסטענץ און אויפהאַלט, פֿאַר דער טריבונע וואָס איז אונדז אַזוי טייער. געבענטשט זאָלן זיין די מוחות, וועלכע דערלאָזן נישט אויסלעשן דעם פֿלאַם, דעם אָנדענק פון אַ שטאָט וואו מיר זענען געבוירן און דערצויגן געוואָרן, און כאָטש אונדזער געביין איז אַזוי ווייט פֿאַרוואָרפן געוואָרן פון דאָרט וואו אונדזער ויגל איז אַמאָל געשטאַנען, בלייבן מיר אויף שטענדיק טיף איינגעוואָרצלט אין יענעם אָרט.

איך דאַנק פון טיפן האַרצן אַלע די, וועלכע שטייען בייַ אייער זייט. אַ יישר כוח אַלע אַקטיוויסטן, וועלכע נעמען אָן אָנטייל אין בויען אַ לעבעדיקן מאָנומענט, וועלכער דינט ווי אַ נר־תמיד פֿאַר אונדזערע אומפֿאַרגעסלעכע קדושים און פֿאַר אונדז געבליבענע, אַ נחת־רוח.

איך שיק איבער ביי דער געלעגנהייט מיינע האַר־ציקסטע ברכות פֿאַר אייך, ליבער פריינד ריבאַלאָווסקי, פֿאַר אייער חשוב׳ער פרוי מאַלי און פֿאַר אַלע ביאַלי־סטאָקער פון נאָענט און ווייט. געזונט, פריידיק, שלום און הצלחה זאָלן אונדז אַלעמען באַגלייטן אין דעם נייעם יאָר וואָס קומט!

מיט פריינדלעכע גרוסן,

אייער לאַנדספֿרוי, ראָזאַ פֿאראָווסקי־העניגסבערג

דאָס ציל־ברעט

• פון לעני אנטוערק
(איבערגעזעצט פון ענגלישׂ: שלמה קרים)

זיין נאָמען איז ערל קאָניג, אַ פשוטער דייטשער נאָמען. ער איז אַ זון פון אַ קאַטולישן אַנטיסעמיט, וואָס האָט נאָך מיט יאָרן צוריק געקראָגן זיין אויסשולונג אין דער קירכע. דער זון איז געוואָקסן אין די פוסטריט פון פאָטער, מיט די זעלבע פעאיקייטן. מען קען אים רופן „קאָניג דער נאַצי", אָבער ס׳איז שווער אָפצוטיילן נאַצי פון דייטש. ס׳איז איינס און דאָס זעלבע.

איך האָב זיך באַקענט מיט דער דייטשער פעאיקייט אין מיין פריער יוגנט, ווען איך האָב געזען די מאָדערנע געווער וואָס זיי האָבן אויסגעארבעט. די מאָוזער־שמיי־סערס, די שטוקא־עראָפלאַנען, פאַנצער־טאַנקן: די אונ־טערוואַסער־שיפן און די שיפן וועלכע זענען געשוואומען אויפן וואַסער; און געוויס די גאַז־קאַמערן און קרעמא־טאָריעס.

ווי מאָדנע, איך קוק היינט אויף די „בי־עם־דאָבליוס" און די „מערסעידיס" און זע ווי זיי זענען מייסטערהאַפט אויסגעארבעט דורך די זעלבע פעאיקע נאַציס אָדער דייטשן; פֿראָדוצירט מיט די זעלבע הענט וואָס האָבן פריער געמאַכט די טויט־מאַשינען. אָבער היינט קוקט מען אויף זיי גאָנץ אַנדערש. ס׳איז כמעט אַ יחוס צו האָבן און פאָרן אין איינער פון די נאַצי־אויטאָמאָבילן. פרעגט עס אַ פאָר רייכע אידן וועלכע איר קענט.

איך וויים אָבער מער וועגן די טויט־מאַשינען.

קאָמאַנדיר קאָניג האָט זיך פאָר אונז פארגעשטעלט, די אויסגעקליבענע יונגע אידן, וועלכע האָבן נאָך אויסגעזען ווי מענטשן. מיר האָבן נאָך געהאַט מוסקולן צו שלעפּן משאות און פיס צו מאַרשירן. מיר זענען ניט פאַרפירט געווארן דורך זיינע אומשולדיקע אויגן, ווייל מיר האָבן שוין געוואוסט וועגן זיין כוונה. ער איז געווען פאַלש און מיר האָבן זיך פאָר אים שטאַרק געשראָקן.

די דייטשן זענען געווען באַקאַנט מיט זייער גוטן באַ־פאַרקער. אָבער דאָס איז ניט געווען פאָר אונז, אידן. מיר האָבן געקראָגן וואַגאָנען פון דער ערשטער וועלט־מלחמה — גרויסע, אַלטע לאַסט־וואַגאָנען, אָן קיין שום מענטשלעכע באַקוועמלעכקייטן. מיר זענען אַריינגעקוועטשט געווארן אין זיי מיט כוח, וויפל ס׳איז נאָר אַריין. מ׳האָט זיך ניט געקענט אַ דריי־טאָן, אָדער זיך אייבייגן. אַלע מענטש־לעכע באַדערפענישן האָט מען געמאַכט שטייענדיק — מענער, פרויען, קינדער צוגלייך — אָן אַ פענצטער, אָן פרישער לופט.

ס׳כאַפט מיך איצט אָן אַ שוידער, בלויז ווען איך דערמאָן זיך וועגן דעם. ס׳איז אַפילו שווער צו גלויבן, אַז איך האָב איבערגעלעבט אַזאַ אכזריותדיקע צייט. איז עס טאַקע מעגלעך?...

אַזוי שטייענדיק 24 שעה, ניט וויסנדיק וואו מיר זענען, וואו מען פירט אונז און וואָס ס׳איז אונזער גורל, זיינען מיר אָנגעקומען גאָט וויים וואו. נאָר די געשרייען פון די דייטשן, וואָס זיינען איצט געווען העכער ווי דאָס געוויין פון די קינדער: „אויסשטייגן! אויסשטייגן!" זיינען מיר אַרויס פון דעם געפאַקטן גיהנום.

מיר האָבן טיף אייַנגעאָטעמט די קילע, פרישע נאַכט־לופט: און שמוציקע, אויסגעשעפטע און אויסגעטאָענע פון מענטשלעכער ווירדע, האָבן מיר זיך געלאָזט גיין צו די צוגעגרייטע באַראַקן. מיר זענען געפאַלן ווי טויטע אויפן שטרוי און גלייך אייַנגעשלאָפן פון דער אויסגעשעפטקייט.

עס האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. מיין מוח איז שיר ניט געשפּאָלטן געווארן פון די פראַגן: וואו זיינען איצט מיינע עלטערן, משפּחה און פריינט?

מיינע געדאַנקען האָבן איבערגעריסן די געשרייען: „ראַוס, שוויין ראַוס!" און מיך דערמאָנט וואו מיר זיינען. דאָס וואָס זיי רופן פרישטיק, איז געווען שווארצע וואַסער און ברויט. אָבער אין יענער מינוט איז עס געווען ווי מאָן פון הימל. מען מוז זיך אונטעריאָגן, ווייל די דייטשן האָבן באַפוילן, אַז דער פרישטיק איז געענדיקט. טאָמער שלינגט נאָך עמיצער אַראָפּ דעם לעצטן ביסן, קריגט ער אַ קאָפּע מיט אַ פוס צווישן די פיס, אָדער מיט אַ ביקס אין די ריפּן.

דאָס קרעכצן פון ווייטאָג האָט דאַן גאָרניט געמיינט, די וועלט איז געווען טויב צו אונזערע געשרייען. און מיר זענען איך געווען טויב איינער צום אַנדערן. קיינער האָט ניט דערוואַרט סימפּאַטיע, אָדער רחמנות, ווייל דאָס האָט כמעט ניט עקזיסטירט. יעדער איינער איז נאָר געווען באַהערשט מיט זיך. ווי לאַנג וועלן מיר נאָך קענען אַזוי ליידן? אפשר איז עס בלויז אַ שלעכטער חלום? ס׳איז שווער געווען צו באַנעמען דעם אמת, אַז זיי, די דייטשן זיינען די יעגער און מיר זיינען זייער פאַנג.

דער פלוצלונגדיקער „אַכטונג!" האָט איבערגעריסן ניט נאָר מיין פאַרטיפטקייט, נאָר אַלץ אַרום. אַפילו די דייטשע אונטער־אָפיצירן האָבן זיך אַ טרייסל־געטאָן פון שרעק, ווען די טירן האָבן זיך אויפגעפראַלט און „הער קאָניג", מיט זיינע באַגלייטער האָבן זיך באַוויזן. זיין מונדיר, זיין באַוועגונג, דער טייוולאָנישער קוק, מיט דער וויטקע אין דער האַנט, האָט אונז אָנגעזאָגט אַ שלעכטע בשורה. דער מלאך המוות אין דייטשער קליידונג. אַפילו זיינע שטיוול האָבן געבלישטשעט מיט שרעק און אומרו.

מען האָט אונז צוגעפירט צו אַ פלאַץ, וואָס האָט מיר גלייך דערמאָנט אין די פראַגן וואָס די דייטשן האָבן געשטעלט אונז, דער גרופע וואָס זיי האָבן אויסגעקליבן, צי מיר האָבן מורא צו קלעטערן אויף הויכע פלעצער. דאָרט זיינען געשטאַנען אין אַ רייע הויכע סלופּעס, וואָס האָבן דערגרייכט צו די וואָלקנס. איך וויים נאָך ביז היינט ניט, פאַרוואָס איך האָב די הויכע סלופּעס פאַראיניקט מיט דעם הער קאָניג׳ס ניט־מענטשלעכע געדאַנקען און איינפאַלן.

יעדער סלופּ האָט ביים סאַמע שפּיץ געהאַט אַ פלאַטפאָרמע מיט עלעקטרישער איסטאַלאַציע. זיי דאָרפן כסדר אויפגעפאַסט ווערן, ווייל זיי דינען ווי ליכט פאָר די ערפּלאַנען, וועלכע פליען אין דער געגנט. צוצוקומען צו די פלאַטפאָרמעס, האָבן מיר, די יונגע אידן, געדאַרפט אַרויפקריכן די 200 פוס הויך אויף אַ לייטער, געמאַכט פון דינע האָלץ.

אויפן שפּיץ האָט זיך די גאַנצע וועלט געווויגט פון דעם שטאַרקן ווינט. יעדער פון אונז האָט געהאַט זיין סלופּ. די צו־גרויסע בורקע, וואָס איך האָב געטראָגן, איז מיר איצט זייער צונוץ געקומען. איך פלעג מיט איר אַרומנעמען דעם

אַ טאָג מיט בלוט, פייער און אַש

(צום 50טן יאָרצייט פון ביאַליסטאָקער אויטאָ־דאַ־פע)

• פון אפרים קיסלער/גדאַנסק, פוילן

אויטאָ־דאַ־פע מיינט אויספירן אַ טויט־אורטייל עפנט־לעך דורך פאַרברענען לעבעדיקערהייט אויף אַ שייטער. אַזוי איז דאָס געווען אינעם מיטלאַלטער.

צו אונדז, די ביאַליסטאָקער אידן, איז דער מיטל־אַלטער צוריקגעקומען אין מיטן פון 20טן יאָרהונדערט, אין דעם האַרץ פון דער „ציוויליזירטער" אייראָפּע. אונז, ביאַליסטאָקער אידן, האָט מען פאַרמשפט צום טויט, כאָטש מיר זיינען ביי דעם „פראָצעס" ניט געווען. מען האָט אונז ניט געגעבן קיין שום מעגלעכקייט זיך צו פאַרטיידיקן; מען האָט אונז פאַרמשפט צום טויט פאַר ניט באַגאַנגענע פאַרברעכנס. אונזער איינציקער „פאַרברעכן" און „זינד" איז געווען, וואָס מיר זענען געקומען אויף דער וועלט אַלס אידן.

דעם 22טן יוני, 1941, איז אויסגעבראָכן די דייטש־סאָוועטישע מלחמה. די דייטשע פּאַנצער־קאָלאָנעס פון די דייטשע נאַצי־פאַרברעכער זיינען אַוועק אויף מזרח, ברעכנדיק דעם שוואַכן ווידערשטאַנד פון דער דעזאָר־גאַניזירטער רויטער אַרמיי. פינף טעג שפּעטער, פרייטיק אינדערפרי, דעם 27טן יוני, האָבן די דייטשע חיילות פאַרנומען אונזער היימשטאָט ביאַליסטאָק, וואו עס האָבן געלעבט אַרום 60 טויזנט אידן.

דאָס איז געווען אַ שטאָט מיט אַ דינאַמיש אידיש לעבן, אויף אַלע געביטן פון מענטשלעכער טעטיקייט; אַ שטאָט וועלכע מען האָט אַמאָל גערופן כתר־קטן פון פּוילישליטווישן אידנטום; אַ שטאָט מיט אַ דינאַמישער אינדוסטריע און האַנדל; אַ שטאָט מיט אַן אַנטוויקלטן אידישן שול־וועזן אין אונזערע ביידע נאַציאָנאַלע שפּראַכן, עברית און אידיש, פון תלמוד־תורה און ישיבה; אויך פון „טאָז" און „אָרט", לינת הצדק און לינת חולים, פון אידישן שפּיטאָל; פון דער גרעסטער אין שטאָט שלום־עליכם ביבליאָטעק, פון דער שטודיר ביבליאָטעק. אויף דער אידישער גאַס זענען געווען טעטיק אַלע פאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס, דער בונד, ציוניסטן פון אַלע שאַטירונגען, פון ביתר ביז לינקע פּועלי־ציון און רעליגיעזע פאַרטייען.

אין די ענגע געסלעך פון פּיאַסקעס, כאָנייקעס און שול־הויף — זייער אַ סך בתי־מדרשים, שולן, שטיבלעך און סתם מנינים, און צווישן זיי דער שטאָלץ פון די ביאַליס־טאָקער אידן, די גרויסע שול, וועלכע מען האָט געענדיקט בויען אין יאָר 1915. די גרויסע, אין ביזאַנטישן סטיל קאָפּול אויף דער שול, האָט געמאַכט דעם איינדרוק ווי זי וואָלט געשטאַנען אויף דער וואַך פון די ביאַליסטאָקער אידן.

אין דעם פרייטיקדיקן פרימאָרגן, ווען אידן גרייטן זיך באַגעגענען דעם הייליקן שבת, איז די דאָזיקע שול פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ ברענענדיקן קבר פון צוויי ביז דריי טויזנט אידן. נאָר דער אייבערשטער ווייסט דעם אמת, וויפל ביאַליסטאָקער אידן זענען פאַרברענט געוואָרן לעבעדיקערהייט, צוזאַמען מיט דער שול.

די דייטשע מערדער, מיט מאַשין־געווער אין די הענט, האָבן זיך באַלד אינדערפרי אַרויסגעלאָזן אויף זייער געיעג. זיי זענען געווען די יעגער, און די שוצלאָזע „חיות" זענען געווען די אידן. זיי האָבן אַריינגעיאָגט זייערע קרבנות — מענער און אינגלעך, אַלטע לייט מיט שניי־וויסע בערד און בחורים ביי וועלכע עס האָבן ערשט אָנגעהויבן וואַקסן וואָנצעס — אַלע אַריינגעטריבן אין דער שול, וועלכע איז באַגאָסן געוואָרן מיט בענזין און אונטערגעצונדן. ווי לאַנג די דייטשן האָבן געקענט אויסהאַלטן די היץ, וועלכע האָט אַרויסגעפּראַלט פון דער ברענענדיקער שול, האָבן זיי אין די פלאַמען אַריינגעשטופט, דורך שיסן און שלאָגן, סלופ און זי צושפּילען. דאָס האָט מיך באַשיצט פון אַראָפּפאַלן. די דייטשן האָבן געוואָלט איך זאָל זיך אַרונטערגליטשן, כדי זיי זאָלן קענען זען ווי אַזוי אַ איד פאַלט צום טויט פון דעם ווינדיקן סלופ. איין סאָלדאַט איז געווען אַזוי אין כעס פאַרוואָס איך פאַל ניט אַרונטער, אַז ער האָט אויף מיר געשאָסן מיט זיין ביקס. די קויל האָט אָבער אָנגעטאָט מיך, געטראָפן איינעם פון זייערע גרויסע הינט. „הער קאָניג" האָט באַלד געגעבן אַ באַפּעל, אַז אַלע סאָלדאַטן זאָלן פראַקטיצירן אַ פּאָר שעה דאָס שיסן, כדי צו פאַרבעסערן זייער ציל.

די דאָזיקע נאַכט בין איך שוין ניט געשלאָפן. ס׳האָט מיך געמאַטערט דער געדאַנק: ווער וועט זיין מאָרגן זייער ציל־ברעט? איך האָב אויך געזען אין מיין פאַנטאַזיע אידישע הימלישע געזאַנגען פון שבת, יום־טוב און ספּעציעל יום־כיפור, דער ונתנה תקף. די קלאָנגען ווערן וואָס אַמאָל העכער און שטאַרקער. איך דערזע דורכן פענצטער סילועטן פון מיינע עלטערן. איך זע מיין זיידן אין זיין טלית בלאָזן שופר. איך שפּרינג אַראָפּ פון דער נאַרע, כ׳שאַר זיך צו צו דער טיר, איך עפן בלויז אַ שפּאַלט און הער בלויז דאָס וואָיען פון וויבט און זע ווי ער שמייסט דאָס מיסט אין אַלע זייטן.

איך בין שוין פאַרבליבן ביים פענצטער ביזן פרימאָרגן. דורך אים זע איך דייטשע סאָלדאַטן שטייען אין גרופּעס מיט זייערע ביקסן; איך זע אויך אידישע קינדער, האַלב־פאַרשלאָפענע; און דורך דעם שפּאַלט אין טיר הער איך, ווי די דייטשן זאָגן די קינדער אַז זיי זאָלן לויפן, און ווער ס׳וועט קומען דער ערשטער צו די סלופעס, וועט קריגן שאָקאָלאַד און צוקערקעס.

און איך זע ווי די קינדער לאָזן זיך אין וועג. די גרויסע לויפן פאַראויס און די קלענערע נאָך זיי. איך זע אויך דעם „הער קאָניג", ווי ער שטייט אין זיין אָפענעם דעמלער און זיינע ווילדע אויגן שטראָלן מיט פאַרגעניגן, זעענדיק ווי זיינע געטרייע און פעאיקע דייטשע סאָלדאַטן שיסן אַזוי פינקטלעך אין די אידישע קינדער.

דאָס איז געווען הער קאָניג׳ס ציל־ברעט.

ס׳איז שווער צו דערציילן די דאָזיקע איבערלעבונגען. ס׳איז אָבער שווערער צו שווייגן און זיך שטיקן מיט די געדאַנקען און בילדער יאָר נאָך יאָר.

וויטערדיקע גרופּעס אידן. די וועלכע זענען געשטאַנען פון הינטן, האָבן ניט אויסגעהאַלטן דאָס שלאָגן, און אַריינגעשטופט זייערע בריידער און טאַטעס אין דער ברענענדיקער שול.

די שול האָט געברענט אַ גאַנצן טאָג און אַ גאַנצע נאַכט. איך בין דאָן געזעסן אַרום 800 מעטער פון דער שול אין אַ באַהעלטענעש, אויף אַ שמוציקן בוידעם. מיר זענען אַלע געווען דערשראָקן און דערדריקט. מיר, די יונגע אינגלעך (איך בין דאָן אַלט געווען כמעט 16 יאָר) און די עלטערע אידן, האָבן געווארט אויפן ערגסטן. אין דער גרופּע פון 15־10 אידן זענען עטלעכע געווען איינגעוויקלט אין גרויסע טליתים, אין תפילין; זיי האָבן געמאַכט דעם אל מלא רחמים און געזאָגט קאַפּיטלעך תהילים. מיר האָבן דאָן געטראַכט, אַז ס׳וועט באַלד אויסברעכן אַ פּאָגראָם און אַז ס׳וועלן זיכער זיין קרבנות, ווי אין די אַלטע פּאָגראָמען, וועגן וועלכע מיר האָבן געהערט אַ סך מעשיות. פון אונזער באַהעלטעניש האָבן מיר געזען, אַז די שול ברענט, אָבער אַז אין איר זענען אויך פאַרברענט געווארן לעבעדיקערהייט אונזערע בריידער, האָבן מיר זיך דאָן אַפילו ניט געקענט פאַרשטעלן.

אַ צייט שפּעטער האָב איך באַגעגנט אַ בחור, אַ שנידער פון אָדעסקע גאַס, וועלכער האָט זיך אַרויס־געראַטעוועט פון דער שול (ער איז שפּעטער געשטאָרבן אין גטאָ פון טובערקולאָז). ער האָט מיר דערציילט וועגן די שוידערלעכע סצענעס וואָס האָבן זיך אָפּגעשפּילט, וועגן די דייטשן האָבן אונטערגעצונדן די שול. ער האָט געזען ווי מענטשן זענען מאַסנווייז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד, ניט קענענדיק אויסהאַלטן די שרעקלעכע היץ און רויך. זיי האָבן זיך איבערגעשניטן די אָדערן; זיי האָבן אויפגעהאַנגען אייגענע פאָטערס אויף פאַסקעס אָדער שעלקעס: אין אייניקע מינוטן זענען מענטשן אַראָפּ פון זינען.

אין די ביאַליסטאָקער געסלעך האָבן זיך געוואַלגערט מתים ממש אויפן ברוק. די מערדער האָבן דערשאָסן אַ סך אידן אין דער אָנוועזנהייט פון זייערע פרויען און קינדער. זיי, און די פאַרברענטע אידן אין דער שול, זענען געווען די ערשטע קרבנות פון אידישן ביאַליסטאָק. דאָס איז געווען דער ערשטער טויט־קלאַפּ: דאָס איז געווען דער ערשטער טראָט אויפן דערנער־וועג פון ביאַליסטאָקער אידנטום: זיי זענען געווען די ערשטע אויפן טויטן־וועג, וואָס האָט דערפירט צום אויסמקען און אָפּווישן פון דער ערד אַ בליי, בעת מיר דערמאָנען יענע טעג פון אומקום.

פון דער שול איז געבליבן די אייזערנע קאָפּול און פון די אידן אַ ביסל אַש. נאָך דער מלחמה איז די קאָפּול אַרומגעמויערט געווארן אויפן קבר פון די קדושים און מען האָט פאַפלאָנצט בלומען. אָבער די פּאָלאַקן האָבן דאָס צעווארפן און אויף דעם אָרט אויפגעבויט הייזער.

מען האָט אונז געזאָגט, אַן ווערטער, „איר דאַרפט פאַרגעסן". אָבער מיר קענען ניט און וועלן ניט פאַרגעסן. די אמתע פאַקטן וועגן אונזער טראַגעדיע, וועגן אונזער וויטיק און פיין וועלן מיר איבערטראָגן דורך אונזערע

48טער אויפשטאַנד פון ביאַליסטאָקער געטאָ

• פון שלמה זאבוסקי, פּאַריז

לויטן ביישפּיל פון די וואַרשעווער רומפּולע קעמפּער, פאַרנעמט דער העלדישער אויפשטאַנד אין ביאַליס־טאָקער געטאָ אַ בכבודיקן אָרט אין דער געשיכטע פון דער וויידערשטאַנד באַוועגונג און קאַמפן אין דעם אָקופּיר־טן פּוילן אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

עס איז פאַרלאָפן 48 יאָר, פון דעם הערלעכן טאַט, וועלכן אַ גרופּע יונגע בחורים און מיידלעך, האָבן צוואויסן גע־געבן דער גאַנצער וועלט און ספּעציעל די היטלעריסטישע אָקופּאַנטן, זייער אומגעצוימטן ווילן צו קעמפן פאַר דעם כבוד און ווירדע פון מענטשן פאַרמאַכטע איזאָלירטע פון דער רעשט שטאָט, פאַרמשפּטע אויף אַן אומפאַרמיידלעכן טויט, האָבן זיי געשטעלט אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד זייערע מערדער. דאָס איז געווען אַ באַוואוסטזיניקער טאַט פון געוואַגטקייט, און דער הייסער באַגער צו ראַטעווען בלויז דאָס וואָס איז זיי פאַרבליבן, די מענטשלעכע ווירדע.

אין דעם דאָזיקן נישט גלייכן קאַמף האָבן זיי געוויזן אַז דאָס אידישע פּאָלק איז בכוח צו קעמפן קעגן זייער שונא. זיי האָבן געקעמפט מיט דעם געדאַנק וועגן זייערע טראַגיש דערמאָרדעטע טאַטעס, מאַמעס, שוועסטער און ברידער, פאַרברענטע לעבעדיקערהייט אין דער גרויסער שול, אין דער צאָל פון דריי טויזנט נפשות, גלייך צומאָרגנס נאָכן פאַרנעמען ביאַליסטאָק, דעם 24טן יוני 1941.

די אויפשטענדלער האָבן אַוועקגעגעבן זייער לעבן, באַווייזנדיק אַז טראָץ פאַרמאַכטע אין גטאָ זענען זיי אומשטאַנד נישט בלויז קעמפן און שטעלן אַ ווידערשטאַנד, אָבער אויך צו פּראָדוצירן געווער ווי קעגן טאַנק־קוילן און באָמבעס. זיי האָבן אָנגעהויבן דעם קאַמף מיט דעם געדאַנק און האָפענונג, אַז כאָטש עס וועט זיך נישט איינגעבן פיל צו בלייבן לעבן, און בלויז אַ הייפל וועלן זיך ראַטעווען, און איבערגעבן די געשיכטע פון דאָזיקן קאַמף, וועלכער איז נישט געווען קיין גלייכער און האָפענונגסלאָזער.

און צו אונדז, די אַזוי ווייניק איבערגעבליבענע, געהערט די אויפגאַבע אָפּצוהיטן זייער אָנדענק און אים איבערגעבן צו די צוקונפטיקע דורות.

לאָמיר בייגן די קעפּ, און אָפּגעבן דעם געהעריקן כבוד, אַלע קעמפער וועלכע זענען אומגעקומען אין דעם אומגלייכן קאַמף. זאָלן די גרויל־רציחות זיין דער קין צייכן פאַרן דייטשן פאָלק און דער הייליקער אָנדענק פון די קדושים, און מדינת ישראל זאָל זיין דער ליכט טורעם פאַר אונדז און פאַר די קומענדיקע דורות.

קינדער צו די קומענדיקע דורות.

די ערד און דאָס אָרט איז פאַרבליבן הייליק פאַר אַלע ביאַליסטאָקער און די אָפּשטאַמיקע פון די ביאַליסטאָקער. מיר טראָגן אין אונזערע הערצער און נשמות אַן אייביקע מצבה נאָך אונזערע קדושים און מאַרטירער. מיר וועלן אָנצינדן דעם יאָר די 50טע יאָרצייט־ליכט מיטן גלויבן, אַז אונזער פאָלק איז אומשטערבלעך און אַז אַזעלכע טראַגעדיעס וועלן זיך מער ניט איבערחזרן.

50 יאָר נאָך דער רעטונג פון די ביאַליסטאָקער־דרוסקעניקער קינדער

• פון חנה לין־קיזלשטיין/ישראל

דינט איז דער 3טער יוני, 1991 — אַ סימבאָלישע און אויך טראָגישע דאַטע פאַר מיר און מיינע לעבנגעבליבענע חברים. מיט 50 יאָר צוריק האָט זיך אָנגעהויבן פאַר אונזער גרופּע, ביאַליסטאָקער קינדער אין עלטער פון 8 ביז 15 יאָר, אַ תקופה פון בענקשאָפט און ליידן, מיטן שיידן זיך פון אונזערע נאָענטסטע און טייערסטע משפּחות, וועלכע זענען אומגעקומען אין דעם נאַצי־חורבן.

אָבער אין יענעם זומערדיקן טאָג, דעם 3טן יוני, האָבן מיר ניט געוואוסט, וואָס ס׳וועט זיין שפּעטער. דאַן איז די פרייד געווען אַ גרויסע ביי אונזערע ביאַליסטאָקער קינדער, וועלכע זענען געפאָרן אויף פאַר־בעסערן זייער געזונט־צושטאַנד. מיר זענען געפאָרן קיין דרוסקעניק, אין דעם באַרימטן קור־אָרט.

איך האָב אין מיינע קינדער־יאָרן צוויי מאָל פאַרבראַכט אין דרוסקעניק, דאָס ערשטע מאָל איז עס געווען אין 1939. ווען די דייטשן זענען באַפאַלן פּוילן, האָב איך זיך מיט מזל באַוויזן אומצוקערן אַהיים קיין ביאַליסטאָק, צו מיינע ליבסטע און נאָענטסטע.

צוויי יאָר שפּעטער, דעם 3טן יוני 1991, בין איך ווידער געווען צווישן די קינדער, וועלכע זענען אַרויס־געפאָרן אין יענעם סעזאָן (28 טעג) זיך אָפּצורועון קיין דרוסקעניק.

אַרום 200 ביאַליסטאָקער קינדער האָבן יענעם פרימאָרגן געשפּאַנט איבער די גאַסן מיט זייערע באַגלייטער, צום זאַמל־פונקט אין דער מלוכה־שול, אויף ליפּאָווע גאַס. אין הויף איז אַ טומל, אַ געפּילדער: מען איז פריילעך און גליקלעך, אָבער גלייכצייטיק געשפּאַנט: און אַלע האָבן מיט זיך געהאַט קליינע וואַליזקעס, מיט פּערזענלעכן באַגאַש.

אין יענעם מאָמענט האָבן מיר זיך געפילט ווי אויסדערוויילטע, צו פאַרבראַנגען דעם זומער אין אַ קור־אָרט. דאַן האָט קיינער פון אונז ניט געוואוסט, אַז דער דאָזיקער טאָג וועט זיך אַזוי שטאַרק איינקריצן אין אונזער זכרון און אין אונזער נשמה.

איך האָב דאַן געזען די וואַרעמע בליקן און געפילט די הייסע קושן פון מיינע ליבע באַגלייטער, די מוטער און שוועסטער טייבעלע. זיי האָבן מסתמא געהאַט אַ שלעכטן פאָרגעפיל, ווייל זיי האָבן מיר נאָך אַמאָל אויפגעזוכט אין צוג גופא, צווישן אַלע קינדער, און נאָך פיל מאָל מיך געדריקט צו זייערע הערצער. זייערע פאַרגאָסענע טרערן שטייען נאָך הייַנט פאַר מיינע אויגן.

פופציק יאָר זענען שוין פאַרבײַ פון יענעם זומערדיקן טאָג, און מיין מוח קען אַלץ ניט רופן פון בענקשאָפט און מיטגעפיל צו זייערע ליידן, און די שנאה־געפילן צו די דייטשע רוצחים, וועלכע האָבן זיי אומגעבראַכט. ביז הייַנט־צו־טאָג זוך איך שפּורן, ידיעות וועגן זייער גורל און זייער גראָבנגל אין יענע טראָגישע טעג.

דער גורל האָט געוואָלט, אַז איך זאָל דאָס אַלץ מיטמאַכן ביזן הייַנטיקן טאָג, ווייל איך בין געבליבן לעבן דורך אַ צופאַל, אַ נס. איך בין געווען צווישן די ביאַליסטאָקער־דרוסקעניקער קינדער, וועלכע זענען אָפּגעראַטעוועט געוואָרן אינעם לעצטן מאָמענט, דעם 22טן יוני, 1941.

* * *

אין מיין באַזיץ געפינט זיך דאָס טאָג־בוך פון אונזער פאַרשטאָרבענעם דערציער, יעקב טאָביאַש. אין דעם טאָג־בוך גיט ער איבער וועגן דער רעטונג פון די ביאַליס־טאָקער־דרוסקעניקער קינדער, פון וועלכן איך נעם אַרויס אַ צאָל אויסצוגן:

אָנקומענדיק אויפן דרוסקעניקער וואָקזאַל, האָב איך זיך אָנגעטראָפן אויף אַ ים צעשראָקענע מענטשן. דאָס איז געווען דער 22טער יוני, 1941, גלייך נאָך דעם ווי היטלער־דייטשלאַנד איז באַפאַלן זיין געוועזענעם שותף, סאָוועט־רוסלאַנד. די דייטשן האָבן גלייך אין די ערשטע שעה׳ען באָמבאַרדירט אַלץ, ניט שיצנדיק די ציווילע באַפעל־קערונג. די אָפּטע אויפרייסן האָבן שטאַרק צעשראָקן די באַפעלקערונג און זיי זענען געלאָפן אין פאַניק, ניט האָבנדיק קיין אָנגעוויזענע ריכטונג.

אויפן וואָקזאַל איז ניט געווען וואו זיך צו באַהאַלטן. אַלע זענען געשטאַנען אונטערן גרויען הימל, מיט די אויגן געווענדעט צו אַ באַן, וועלכע האָט געדאַרפט אָנקומען, ווי דער לעצטער אויסלייזער פון דער קריטישער לאַגע. די מאַסע מענטשן איז געווען צונויפגעפּרעסט, אָבער אין דער זעלבער צייט האָט יעדער איינער געוואָלט זיין דער ערשטער אַריינצושפּרינגען אין דעם דערוואַרטן צוג, ווען ער וועט ענדלעך אָנקומען. די פאַניק איז געווען אַן אומגעהויערע און די שטאַרקע היץ אין חודש יוני האָט נאָך מער אויסגעשעפט די אומרואיקע מאַסע.

איך שטיי אויך צווישן דער צונויפגעפּרעסטער מענטשן־מאַסע און זוך צווישן זיי אַ אידיש פנים. מיט אַלע כוחות רייס איך זיך דורך רעכטס און לינקס און פלוצלונג דערזע איך הונדערטער קינדער, צונויפגעפּרעסט אין איין מאַסע, דאָס זענען געווען פאַרשמאַכטע צעשראָקענע קינדער, מיט בלייכע פנימער און מיט וואַליזקעס אין די הענט. זיי שטייען שטיל און וואַרטן אויף דער באַן.

די קינדער זענען אין עלטער פון בערך 8 ביז 15 יאָר, מער אינגלעך ווי מיידלעך, און צווישן זיי אַ סך אידישע פנימלעך. אין פראָנט פון זיי שטייט אַ מיטלוואוקסיקער מאַן, אין די דרייסיקער יאָרן, מיט שאַרף־סעמיטישע איידעלע שטריכן, אַן אָפּגעברענט געזיכט, פון וועלכן ס׳האָבן אַרויסגעקוקט גרויסע, שאַרפע אויגן. מיט זיינע זאָרגנדיקע בליקן נעמט ער אַרום די מאַסע צעשראָקענע קינדער און זיי ענטפערן מיט שטומער ליבשאַפט און האָפענונג.

אינסטינקטיוו האָב איך זיך צוגערוקט צו דער גרופּע קינדער און ווי איבעראַשט בין איך געוואָרן, ווען כ׳האָב דערהערט אַ פאָר אידישע וועכטער — מאַמע־לשון! אין די דאָזיקע גרויזאַמע שעה׳ען האָב איך זיך שטאַרק דערפרייט. כ׳בין צווישן אידישע ביאַליסטאָקער קינדער, וועלכע זענען געשיקט געוואָרן אויף אָפרו.

אויף מיין פראָגע: וואו זענען זייערע דערציער? איז

געקומען דער טרויעריקער ענטפער: באַלד אין דער פרי, וועלן זיי האָבן זיך דערוואוסט וועגן מלחמה־אויסברוך, זענען זיי זיך צעלאָפן און איבערגעלאָזן די קינדער אויף הפקר. איך בין אויפגעשוידערט געוואָרן פון פאַרדרוס. לאָזן אַליין די קינדער אָן אויפזיכט, אונטערן פייער, און ראַטעווען די אייגענע הויט?...

מען דאַרף דאָ באַמערקן, אַז דאָס זענען ניט געווען קיין אידישע דערציער. זיי זענען געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר די קינדער־קאָלאָניעס אין פרידן־צייט. איך האָב זיך באַמיט צו באַרואיקן די קינדער, אַז זיי וועלן דערגרייכן צום צוג, וואוהין ער זאָל ניט פירן...

אַזוי זענען געשטאַנען הונדערטער שוואַכע אידישע קינדער אונטער דער ברענענדיקער זון, אָן שפייז און מיט פאַרטריקנטע ליפן פון דורשט. די זון הייבט אָן צו פאַרגיין. ס׳האָט זיך אויסגעדוכט, אַז זי האָט זיך יענעם טאָג אַרונטערגעלאָזט שנעלער ווי געווינלעך...

און קיין צוג האָט זיך אַלץ ניט באַוויזן. דערפאַר האָבן זיך דערהערט עכאָס פון אויפרייסן, וועלכע זענען געקומען נענטער און שטאַרקער. די מאַסע מענטשן איז פאַרצווייפלט. זיי האָבן מורא, אַז די דייטשן וועלן אָנקומען פאַרן צוג.

ס׳באַווייזט זיך אַ פאָרשטייער פון דער באַן־פאַרוואַלטונג. ער שטעלט זיך אַרויף אויף אַ שטול, מען זאָל אים קענען הערן. און פון אַלע זייטן הערט מען געשרייען: „שטילער, שטיל זאָל זיין, לאָזט הערן!״ און ווען ס׳איז געווָארן שטיל, האָט דער באַן־באַאַמטער געמאָלדן, אַז אין צוואָנציק מינוט אַרום וועט אָנקומען דער צוג. ער ווייסט אָבער ניט וויפל וואָגאָנען ער וועט האָבן. ער האָט אָבער צוגעגעבן: „קיינער פון אייך וועט ניט אַריינגעלאָזן ווערן, ביז וואָגען מען וועט אַריינזעצן אין די וואָגאָנען די קינדער״.

גלייך נאָך דעם איז אויסגעבראָכן אַ שרעקלעכע שטופּעניש צו דער באַן־ליניע. מיט וואַליזעס אויף די קעפּ און אָנדערע מיט ליידיקע הענט, האָט זיך די ריזיקע מאַסע דערנענטערט צום אָנקומענדיקן צוג. זיי האָבן פאַרלאָרן יעדע מאָס פון מענטשלעכקייט און ווירדע, ווייל זיי האָבן דערזען פון דער ווייטנס דערנענטערנדיקע פלאַמען פון פייער.

די קינדער זענען געשטאַנען די ערשטע ביי דער באַן. דאָס איז נאָך פריער צוגעגרייט געוואָרן דורך זייער פאַרוואַלטער, דער לענינגראַדער איד סאַמועל פּעווזנער. ער איז אַריינגעשפרונגען אין דעם נאָך פאָרנדיקן צוג. ער איז געשטאַנען ביי איין זייט און איך ביי דער אַנדערער פון אַריינגאַנג און מיר האָבן שנעל אַריינגעשטופּט די קינדער אין די וואָגאָנען, ווי אַזוי ס׳האָט זיך נאָר גלאָזן — דורך די טירן און דורך די פענצטער.

מיר האָבן געהערט קינדערשע געשרייען אין אַלע שפּראַכן „מאַמע, מיר ווערן דערשטיקט!״ אָבער דאָס האָט ניט אָפּגעשטעלט די שטופּעניש, ווייל אַלע האָבן געוואָלט געניסן פון דער לעצטער רעטונג.

אונזער וואָגאָן האָט זיך זייער שנעל אָנגעפולט און דאָס מזל האָט צוגעשפּילט, ווייל קיין איין קינד איז ניט אָפּגעטיילט געוואָרן דורך דער מאַסע פאַרצווייפלטע מענטשן, וועלכע האָבן זיך געריסן צו דער באַן.

די באַדינגונגען אין דעם צוג זענען געווען שרעקלעכע, אָבער דאָך האָבן מיר אַלע זיך געפילט גליקלעך, ווייל דאָס איז געווען דער לעצטער צוג, איידער די דייטשן זענען אַריין אין דרוסקעניק. אונזער באַן, וועלכע איז געפאָרן 12 מעת־לעת אין טיף־רוסלאַנד, איז אָפט באַמבאַרדירט געוואָרן דורך דייטשע עראָפּלאַנען, מיט טראַגישע רעזולטאַטן. אויך צווישן די ביאַליסטאָקער קינדער זענען געווען קרבנות, אָבער דער גרעסטער טייל האָט זיך אָפּגעראַטעוועט.

דאָן איז געקומען דער טראַגישער מאָמענט, ווען מיר האָבן זיך דערווייטערט פון אונזערע ליבסטע און טייערע משפּחות, וועלכע זענען שפּעטער אומגעבראַכט געוואָרן דורך די דייטשע היטלעריסטישע רוצחים.

די טעטיקייט פון דער „אַנטי־דעפּאַמיישאָן ליגע״

• פון אייבערהעם פּאָקסמאַן
נאַציאָנאַלער דירעקטאָר

אין האָט געהערט וועגן די ראַסיסטישע, רוצחישע יוגנט־גרופּן „סקינהעדס״ (גאָלע קעפּ). זיי לעבן־אויף די האַס־גרופּן ווי די „קו־קלאַקס־קלען״. די נעאָ־נאַצישע „סקינהעדס״ שפּילן זיך ניט מיט קיין קינדערשע שפּילצייג. זיי זענען באַוואָפנט, זיי הרגענען מענטשן.

די אַרבעט פון דער „אַנטי־דעפּאַמיישאָן ליגע״ (ע׳־די־על) שליסט איין דאָס אַקטיוויטעטן זיך און קעגן־אַקציעס לגבי די האַסער און פאַנאַטיקער. און אונזערע רעגיאָנעלע אַמטן האָבן פון דער נאָענט נאָכגעפאָלגט דאָס אַנטשטיין און די אַקטיוויטעטן פון די יונגע ראַסיסטישע באַנדעס.

איינער פון אונזערע לעצטע באַריכטן, „די שולן, אַ צילבערנע פון די סקינהעדס״, ברענגט איינצלהייטן פון זייערע מערדערישע אַקטן, אַנטיסעמיטישע אָנפאַלן, זייערע איבונגען מיט געווער, און זייער רעקרוטירונג אין די שולן.

מיר האָבן שוין ביז איצט פונאַנדערגעשיקט טויזנטער קאָפּיעס פון דעם רעפּאָרט צו לאָקאַלע זיכערהייט־אַגענטורן, אויסגעווייטלט באַאַמטע אין די סקול־באָארדס. עס זענען אָבער נאָך פאַראַן צענדליקער טויזנטער שול־באַאַמטע, פּרינסיפּאַלס און לערער איבערן לאַנד, צו וועלכע מיר קענען ניט צוקומען, ווייל מיר האָבן ניט די מיטלען פאַר דעם אין דער איצטיקער צייט.

די „ע׳־די־על״ שיקט אויך פונאַנדער קאָפּיעס פון דעם ניט לאַנג צוריק פאַרענדיקטן אויספירלעכן „1991 סטאַטוס רעפּאָרט״ וועגן דער „קו־קלאַקס־קלען״. אונזערע קאָרעספּאָנדענטן האָבן אָנגעדייט, אַז די „קלען״־פירער ראַטן איצט זייערע נאָכפּאָלגער אָנצונעמען אַ נייע טאַקטיק צו פאַרשפּרייטן זייער אַנטיסעמיטישן האַס אויף אַ מער עפעקטיוון אופן.

אָבער נאָך אַמאָל — מיר האָבן ניט די מיטלען צו פאַרזיכערן, אַז אַלע סטעיט און לאָקאַלע אַגענטורן

אָפצוהיטן די געזעצן, וועלכע ווילן און דאַרפן קריגן דעם דאָזיקן באַריכט, זאָלן אים דערהאַלטן אין צייט.

צום באַדויערן זענען די „ספעציעלע באַריכטן" ניט שטענדיק אַזוי אָנגעוודיק, אַז מענטשן זאָלן זען ווי די „עי־די־על" פירט אָן איר קאַמף. האָב איך דאָ איינגעשלאָסן אַ צאָל בילדער, איר זאָלט דאָס אַליין קענען זען. די דאָזיקע בילדער זענען ניט אַמוזירנדיקע. ווייל די „סקינהעדס" זענען ניט קיין וויץ.

די „עי־די־על" באַהאַנדלט זיי זייער ערנסט. און דער אַטוירני־דזשענעראַל (פעדעראַלער יוסטיץ־מיניסטער) האָט געגעבן דער „עי־די־על" דעם פאַרדינטן קרעדיט פאַר די פאַרשטאַרקטע און אַלץ מער דערפאָלגרייכע פאָליציי־באַמיאונגען איבערן גאַנצן לאַנד צו באַקעמפן די נעאָ־נאַצישע „סקינהעדס".

די קאָרטאָטעקן און גרופּן אויספאָרשערס פון דער „עי־די־על" און אירע לאָיערס, זענען אַ וויכטיקער קוואַל אין דעם קאַמף קעגן די האַסער און אַנטי־דעמאָקראַטישע עקטרעמיסטן. טאָג־איין און טאָג־אויס ענטפערט די „עי־די־על" אויף די נויטן פון די אינדיווידועלע קרבנות פון פאָראורטייל, און העלפט אויפקלערן און פאַרטיידיקן די קהילות קעגן ראַסיזם און אַנטיסעמיטיזם.

אָבער אונזער קאַמף קעגן די געפערלעכע אויסברוכן פון ראַסן־האַס, וועלכע ווערן אינספּירירט דורך פאָראורטייל, מוז פאַרשטאַרקט ווערן.

אַ טייל פון די געפערלעכסטע פּראָפּעסיאָנעלע האַסערס פֿרובירן איצט אויסטראַכטן נייע פאָרטלען, פאַרשטעלן זייער ראַסיסטישע פאַרגאַנגענהייט, „רייניקן אָפּ" זייער פאַנאַטישן אָפּיל און דרינגען אַריין אינעם אַלגעמיינעם פּאָליטישן לעבן.

מיר מוזן דעריבער פאַרשטאַרקן אונזער אַרבעט צווישן די דערוויילטע באַאַמטע, סטעיט און לאָקאַלע אַגענטורן, וועלכע היטן די גזעזען, און אין די גערעכטן קעגן ראַסן־פאַנאַטיקער און ראַסן־פאַרברעכנס. מיר מוזן אויסברייטערן די אַרבעט וואָס מיר פירן אין די שולן און צווישן די לערער, און פאַרשטאַרקן אונזער געזעלשאַפט־לעכן אַנטי־פאָראורטייל דערציאונגס־פּראָגראַם. דאָס אַלץ צו דערגרייכן, מוזן מיר האָבן אייער הילף.

צוליב דעם וואָס אונזער טעטיקייט איז אַזוי וויכטיק, קענט איר מיינען, אַז די „עי־די־על" ווערט שוין אין אַ געוואָגנדער מאָס געשטיצט דורך אַנדערע נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציעס אָדער בעלי־צדקה. אָבער דער אמת איז, אַז אונזער אַרבעט שטיצט זיך אויף פּערזענלעכע ביישטייַ־רונגען פון מענטשן ווי איר זייט. אָן דער דאָזיקער הילף קען די „עי־די־על" ניט פאָרזעצן איר טעטיקייט צו פאַרזיכערן און פאַרשטאַרקן די דעמאָקראַטישע ווערטן אין די פאַראייניקטע שטאַטן. מיר אַפּעלירן צו אייך, איר זאָלט שטיצן די אַרבעט פון דער „עי־די־על" קעגן די „סקינ־העדס" און אַלע אַנדערע ראַסיסטישע און אַנטיסעמיטישע גרופּן אין אַמעריקע.

שליסט זיך אָן אַלם מיטגלידער אין ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל!

חבש, עטיאָפּיע – דער גרויסער נס

• פון לעאָן מענדעלעוויטש
מעלבורן, אויסטראַליע

ס׳איז פאַר אונז געווען אַ גרויסע עמאָציאָנעלע איבערלעבונג, ווען דער טעלעוויזיע־עקראַן האָט געוויזן די בילדער־עפיזאָדן, ווי די עטיאָפּישע אידן האָבן זיך אַריינגעפאַקט אין די ישראל׳דיקע עראָפּלאַנען און ווי זיי זענען אָנגעקומען קיין ישראל. זיי האָבן מיט דעם דערגרייכט אַ טרוים פון איבער צוויי טויזנט יאָר. ירושלים און ישראל זענען געווען דער ניצוץ, וואָס האָט געטליעט אין זייערע הערצער און בייגעשטייערט צו דעם, אַז זיי זאָלן קענען אויסדויערן די לאַנגע דורות פון פאַרפאָלגונגען און נגישות.

מיט יאָרן צוריק האָבן די עטיאָפּישע אידן וויניק געליטן פון אַנטיסעמיטיזם. אָבער נאָך דער אַנטשטייאונג פון מדינת ישראל האָט זיך דאָס אין אַ געוויסער מאָס געענדערט, צוליב דער אַראַבישער פּראָפּאַגאַנדע און די מלחמות וועלכע זיי האָבן געפירט קעגן ישראל. די דאָרטיקע קאָמוניסטישע איבערקערעניש האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט דעם אַנטיסעמיטיזם.

דאָס באַפרייַען די עטיאָפּישע אידן פון דעם צוויי טויזנט יאָריקן גלות און זיי צוריק פאַראייניקן מיט אונזער פאָלק, צו דעם אין אונזער אייגענער פרייער מדינה, איז אַ גרויסער נס. מיר, אידן אויף דער גאַנצער וועלט, מוזן פאַרשטיין, אַז דער דאָזיקער היסטאָרישער עקסאָדוס האָט געקענט רעאַליזירט ווערן אין אַ גרויסער מאָס נאָר אַ דאַנק אונזער מדינה. אָן אַ אידישער מדינה וואָלט זייער גלות מסתמא געדויערט נאָך אַ צוויי טויזנט יאָר.

ביי דער דאָזיקער געלעגנהייט איז זיך ווערט צו פאַרטאַכטן, וואָס אייגנטלעך ווייסן מיר ווען עטיאָפּיע, ווען די דאָרטיקע אידן, אָדער „פאַלאַשן"?

חבש, אין עברית, איז אונז באַקאַנט ווי אַביסיניע, וועלכע האָט אין 1923 אָפּיציעל געביטן דעם נאָמען אויף עטיאָפּיע. זי געפינט זיך אין מזרח־טייל פון אַפריקאַנער קאָנטינענט, אויף צפון פון דער עקוואַטאָר־ליניע. איר שטח, צוזאַמען מיט דער עריטרעא פראָווינץ, איז 1,290,000 קוואַדראַט־קילאָמעטער.

די באַפעלקערונג פון עטיאָפּיע איז איבער 33 מיליאָן. דאָס לאַנד איז באַרגיק און דער העכסטע פונקט איז 3 טויזנט מעטער איבערן ים־פלאַך. דער קלימאַט איז אַ טראָפּישער, די היץ איז קלענער אין די באַרגיקע געגנטן. דער רעגן־פאַל איז אין אַ צופרידנשטעלנדער פּראָפּאָרץ אין משך פון יאָר. די הויפּט־פּראָדוקציע איז אַגריקולטור: קאַוווע, בוימוואָל, ווייץ, געשטן, שטענגל־צוקער, טאַבאַק און פאַרשיידענע טראָפּישע פרוכטן. דער דורכשניטלעכער אייַנקונפט פאַר אַ פערזאָן איז 140 דאָלאַר אַ יאָר, וואָס איז איינער פון די נידעריקסטע אין דער וועלט.

עטיאָפּיע איז צוזאַמענגעשטעלט פון אַ סך שבטים און גרופּן. דער אידישער שבט, וועלכער טראָגט דעם נאָמען „פאַלאַשן", האָט געציילט אַרום 50 טויזנט נפשות. וועגן דעם אָפשטאַם פון דעם דאָזיקן ישוב קורסירן פאַרשיידענע טעאָריעס. צוויי פון די מער פונדאַמענטאַלע זענען, אַז די

אידן האָבן דערגרייכט חבש אין דער צייט פון חורבן בית שני. אַן אַנדערע האַלט, אַז דאָס זענען געווען גרים, וואָס האָבן אָנגענומען דעם אידישן גלויבן אינעם אָנהויב פון דער נייער צייט־רעכענונג.

די עטיאָפּיער פילן זיך נאָענט געבונדן צום אידישן פאָלק. זיי טענהן, אַז דער מלך מענעליק איז געווען דער זון פון שלמה המלך און מלכה שבא. דער ערב פון זייער מדינה איז אַ יונגער לייב, דער סימבאָל פון שבט יהודה. אין אָנהויב האָט די אידישע רעליגיע (תורת משה) געהאַט אַ גרויסע השפּעה אויף דער דאָרטיקע באָפעלקערונג. אָבער אין 4טן יאָרהונדערט האָבן זיי אָנגענומען דעם קריסטלעכן גלויבן.

אונזער תנ״ך, אין מלכים א׳, דערציילט וועגן דעם וויזיט פון מלכה שבא ביי שלמה המלך:

די קלוגשאַפט פון שלמה המלך, ספּעציעל נאָך דעם קלוגן משפּט איבער אַ קינד, האָט זיך פאַרשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט. דאָס איז אויך דערגאַנגען צו חבש, וואָס האָט זיך געפונען אין דרום פון ישראל, און די מלכה שבא האָט באַשלאָסן זיך פּערזענלעך צו איבערצייגן, אויב די דאָזיקע קלאַנגען זענען ריכטיקע. זי איז געקומען מיט אַ גרויסער מיליטערישער באַגלייטונג, ווי אויך מיט מתנות, ווי קעמלען, בשמים, גאָלד, וועדטפולע שטיינער און אַנדערע טייערע זאַכן.

שלמה האָט זי אויפגענומען כיד המלך, מיט גרויס פּאָמפּע און פּאַראַד. די מלכה שבא האָט געשטעלט שלמה׳ן אַ סך שוועריקייטן פראַגן און האָט אויף אַלע פראַגן געקראָגן אַ צופריידנשטעלנדיקן ענטפער. זי האָט געלויבט שלמה׳ן פאַר זיין קלוגשאַפט, מיט וועלכער גאָט האָט אים באַשאָנקען, ווי אויך פאַר זיין פאַרשטענדניש פאַרן פאָלק און די גערעכטיקייט פון זיינע משפּטים. פאַר איר פאַרלאָזן ישראל האָט זי געשענקט שלמה׳ן 120 ככר גאָלד (דאָס איז 360,000 שקל, איין שקל איז 7.5 גראַם גאָלד). שלמה האָט אויך געשענקט מלכה שבא אַלץ וואָס זי האָט געהאַט פאַרלאַנגט.

דאָס איז אין קורצן דער אינהאַלט פון די 14 פּסוקים, וואָס געפינען זיך אין „מלכים א״", פסוקים א־י״ד. געניוערע פּרטים וועגן די באַציאונגען צווישן שלמה המלך און מלכה שבא קען מען געפינען אין די קאָמענטאַרן פון רש״י און ספּעציעל פון רבי לוי רב גרשון און רבי דוד כימחי. רבי יצחק לוריא אשכנזי דערציילט וועגן די נאָענטע באַציאונגען צווישן שלמה׳ן און מלכה שבא, וואָס האָט אים געבוירן אַ זון נבוכדנצר, וואָס האָט שפּעטער צעשטערט דעם בית המיקדש. דאָקעגן רבי יוסף קארו, ציטירנדיק בן סירא האַלט, אַז מלכה שבא האָט געבוירן אַ טאָכטער צו שלמה׳ן און זי האָט געבוירן נבוכדנצר׳ן. אין די אַלע קאָמענטאַרן אין תלמוד און מדרש וועלן מיר די געשיכטע פון מלכה שבא זייער בריייט קאָמענטירט, ווייל זי האָט געגלויבט, אַז שלמה איז דער פאַקטישער משיח און זי האָט פאַר איר פאָלק געוואָלט אָננעמען די אידישע רעליגיע.

אַזוי אַרום האָט מען אין דעם לאַנד פון מלכה שבא געהאַט גרויסע סענטימענטן פאַר דער אידישער רעליגיע און קולטור און זי איז אין פיל פאַלן פראַקטיצירט געוואָרן דורך אַ טייל פון דער דאָרטיקער באָפעלקערונג. לויט אונזערע תנאים און פאָרשער דאַרף אָנגענומען ווערן דער אָנהויב פונעם אידישן ישוב אין עטיאָפּיע, פון דער צייט פון דער הערשאַפט פון שלמה המלך.

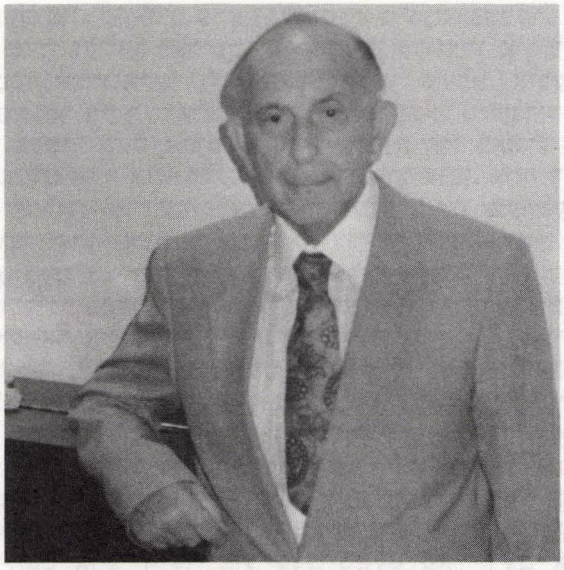
דער גרויסער נס פון דער „מבצע (אָפּעראַציע) שלמה״ איז געקומען אַ דאַנק דער קאָנסאָלידאַציע פון אונזער פאָלק אַרום דער אידישער מדינה. דאָס איז דער רעאַלער וועג פון קיום, אויסדויער און המשך פון אונזער פאָלק.

די מלחמה פאַרן לעבן („עד כלות")

וועגן אַ זעלטענער ביאַליסטאָקער אידישער משפּחה אין מדינת ישראל

• פון אריה שמיר, ירושלים

פּראָפעסאָר סעדיה עמיאל, אונזער געניאַלער בן עיר וועלט נישט פאַרגעסן. מען געדענקט אים נישט בלויז אַלס גרויסער וויסנשאַפטלער. 13 יאָר נאָך זיין טויט וועלט ער דערמאָנט אין ישראל, דורך וויכטיקע מיליטעריש קאָמענטירער, אַלס געניאַלער סטראַטעג וועלכער האָט מיט יאָרן צוריק פאָרויסגעזען וויי ס׳וועלן אויסזען די מלחמות אין דער צוקונפט. ער איז באַזונדער דערמאָנט געוואָרן לעצטנס ביים אַנאַליזירן די מלחמה אין פּערסישן גאָלף.

אונדזער ישראל קאָרעספּאָנדענט אריה שמיר (שמערליס)

זאב שיף, אַן אָנגעזעענער מיליטערישער קאָמענטירער אין ישראל און מחבר פון וויכטיקע ביכער, גיט איבער אַז נאָך דער יום כיפור מלחמה האָט דער ישראלדיקער זיכערהייטס מיניסטעריום אויפגעפּאַדערט ביי אַ ריי ספּעציאַליסטן, פאָרויסזען דעם צוקונפטיקן שלאַכטפעלד און רעקאָמענדירן די פּאַסיקע צוגרייטונגס שריט. צווישן אַנדערע געפינט זיך אַ דאָקומענט וועלכן פּראָפ׳ ס. עמיאל האָט צוגעגרייט פאַר שמעון פרס, דאַן זיכערהייטס מיניסטער. ער שילדערט דאָרט, מיט זיין שאַרפן בליק, אין דער העלפט פון די 70ער יאָרן, די מלחמה ווי זי איז פאָרגעקומען אין פּערסישן גאָלף אין 1991(!) צווישן

אַנדערע ברענגט ער דאָרט די ראָל פון די צוקונפטיקע געווער וועלכע איז איצט באַקאַנט אַלס, Precision guided missiles - P.G.M. דעם אַטאַק העליקאָפּטער און אַנדערע היינטצייטיקע געווער (הלוואי מען זאָל עס נישט באַדאַרפן...)

איז טאַקע פּאַסיק איצט אומקערן זיך צום אינטערעסאַנטן בוך וועלכן אונזער יונג פּאַרשטאָרבענער בן עיר האָט דיקטירט קורץ פאַר זיין טויט, וואו ער שילדערט זיין לעבנס געשיכטע אָנפאַנגענדיק פון די קינדער יאָרן אין ביאַליסטאָק. מיר האָבן עס געדרוקט אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע" פון אָקטאָבער 1986. צוליב דער וויכטיקייט און אַקטואַליטעט פון אונזער גרויסן בן עיר ברענגען מיר עס ווידער פאַר אונזערע לעזער.

* * *

אין ישראל איז דערשינען און אויפגענומען געווארן מיט גרויס אינטערעס דאָס אויבנדערמאַנטע בוך, פון יונג פאַרשטאָרבענעם פּראָפעסאָר סעדיה עמיאל.

דער מחבר, אַ ביאַליסטאָקער געבוירענער, איז געווען איינער פון ישראל'ס פּראָמינענטסטע וויסנשאַפטלער. ער איז אויך געווען באַרימט און געאַכט געווארן אין דער אינטערנאַציאָנאַלער וויסנשאַפטלעכער וועלט. איבער־הויפּט נאָך זיין רעוואָלוציאָנערער אַנטדעקונג (זייענדיק 32 יאָר אַלט!): אַ סיסטעם אויסצוגעפינען, און באַאַרבעטן אוראַניום אויף אַ שנעלערן און ביליגערן אופן. אויף דער אַנטוויקלונג פון דעם פּראָצעס — וועלכער איז אַנערקענט געווארן אַלס „אינטערנאַציאָנאַלע דערפינדונג" — האָט ער געאַרבעט 10 יאָר, אָנפירנדיק גלייכצייטיק מיט דער אָפּטיילונג פאַר אַטאָמישער כעמיע אין ישראל'ס אַטאָם רעאַקטאָר אין נחל שורק (נעבן רחובות). סעדיה עמיאל האָט זיך נישט באַנוגנט מיט זיין ריין־וויסנשאַפטלעכער אַרבעט. ער איז אויך געווען טעטיק אין ישראל'ס פּאָליטישן און געזעלשאַפטלעכן לעבן. אין זיינע לעצטע יאָרן שטייט ער בראש אַ וויכטיקער פלאַנירונג־איינהייט אין משרד הבטחון (זיכערהייטס מיניסטעריום). ער דינט אויך אַלס וויסנשאַפטלעכער ראַטגעבער ביים פּרעמיער מיניסטער. ער האָט אויך זייער פיל געלייסטעט פאַר דעם אַזוי גערופענעם סטראַטעגישן דיאַלאָג צווישן ישראל און די פאַראייניקטע שטאַטן, זייענדיק פאַרעכנט פאַר איינעם פון ישראל'ס געלונגענע וואָרטזאָגערס.

יאַנואַר 1977 — אין סאַמע בלי פון זיינע טעטיקייטן — וועלט ער פלוצלונג קראַנק. נאָך אַ שווערער אַפּעראַציע וועלט באַזייטיקט פון זיין מח אַ קענסער־וואוקס.

נאָך דער אַפּעראַציע, ביז צו זיין טויט, אין אַ תקופה פון 20 מאָנאַטן, פירט ער אַ שווערן געראַנגל פאַר זיין לעבן. טראָץ זיינע פיזישע באַגרענעצונגען, פרובירט ער מיט עקשנות, צוריקקערן זיך צו זיינע טעטיקייטן. סיי אין לאַבאָראַטאָריום, מיט סטודענטן א.א.וו. ער פאָרט אַפילו קיין אייראָפּע, נעמט דאָרט אָנטייל אין צוויי וויסנשאַפטלעכע קאָנגרעסן, וועלנדיק אויפגענומען מיט גרויס אַכטונג. אין יענע טעג, זייענדיק ביים פולן באַוואוסטזיין און ווילן צו באַקעמפן די קראַנקהייט, באַשליסט ער אָנצורייבן דעם אויבנדערמאַנטן בוך. זיין טרייַע פרוי, טובה, דינט אים אַלס העלפט און אויגן, נאָך דעם ווי ער האָט פאַרלאָרן די מעגלעכקייט צו שרייבן און לייענען. ער שילדערט אין בוך דעם גאַנג פון זיין קראַנקהייט און זיין שוועריקייט מלחמה פאַרן לעבן.

אין אַ באַזונדערן קאַפּיטל מיטן נאָמען „וואָרצלען און בילדער פון דער פאַרגאַנגענהייט", דערציילט ער וועגן זיין פאַמיליע און זיינע קינדער־יאָרן אין אַמאָליקן ביאַליסטאָק. כדי צו פאַרפולקאָמען די בילדער פון זיין קינדהייט, בעט ער זיין עלטערן ברודער, יעקב, ער זאָל אָנשרייבן זיינע זכרונות פון זייערע קינדער־יאָרן. דער דערמאָנטער קאַפּיטל, געשריבן פון ביידע בריידער, האָט פאַר אונז, ביאַליסטאָקער, אַ באַזונדערן סענטימענט און אינטערעס. איך ברענג דאָ געקירצט דעם אינהאַלט:

דער פאָטער, א"ש (אברהם שלמה) עמיאל, איז געווען פּעדאַגאָגישער פאַרוואַלטער פון ביאַליסטאָקער אָנשטאַלט „עזרת יתומים". ער פלעגט דאָרט זיין באַשעפטיקט פון גאַנץ פרי ביז שפּעט אין אָוונט. די צוויי קינדער, יעקב (געבוירן 1922), און סעדיה (געבוירן 1929), פלעגן כמעט יעדן טאָג גיין אַהין פון זייער היים אויף ליפּאָוואַ גאַס צום אַנשטאַלט אויף קופּיעצקא, אַריבערגייענדיק די הילצערנע בריק איבער דער ביאַלע, וואָס פלעגט בייטן אירע קאָליר לויט די פאַרבן פון דעם דאַן פּראָדוצירטן טעקסטיל...

אין זכרון פון ביידע קינדער פאַרנעמט אַ גרויסן פּלאַץ דער אַנשטאַלט. דער אינטענסיוער קולטור־לעבן פון די קינדער דאָרט, אָנגעפירט פון זייער טאַטן, ווי דער כאָר, דראַמאַטישער קרייז, ליטעראַרישע אָוונטן א.א.וו. באַזונדערס געדענקען זיי די זומער וואַקאַציעס, ווען זיי זיינען מיטגענומען מיט די קינדער פון אַנשטאַלט און פון „האַלב אינטערנאַט" אויף זומער וואוינונג. דאָרט זאָרגלאָז פאַרבראַכט אין שוים פון דער שיינער נאַטור, אין אַזעלכע פּלעצער ווי דרוסגעניק ביים ניעמאן און אין די וועלדער פון מארטשוק און נאוואסיאלקע.

אין דער היים האָט די פאַמיליע געלעבט באַשיידן. נישט שטענדיק האָט דער טאַטע באַקומען זיין געהאַלט. אָפט פלעגט ער קריגן באַצאָלט מיט שפּייז פּראָדוקטן. געווען איז דער טאַטע אַ גאַנץ אייגנאַרטיקער מענטש. אַ פּעדאַגאָג און שריפטשטעלער, אַ ליבהאָבער פון פּאָעזיע האָט ער אָפט געשריבן העברעאישע לידער. ער פלעגט אויך שרייבן פון צייט צו צייט אין ביאַליסטאָקער „אונזער לעבן", אין וואַרשעווער „דאָס וואָרט" דער אָרגאַן פון פּועלי ציון — צ"ס זייענדיק אַ טעטיקער מיטגליד פון דער פאַרטיי. אין דערהיים איז די שפּראַך געווען העברעאיש, אַזוי אויך די דערציאונג פון די קינדער. יעקב האָט געלערנט אין תרבות שול, נאָכדעם אין דער העברעאישער גימנאַזיע. סעדיה האָט געלערנט אין אַ רעליגיעזער שול, אַ סאָרט מאָדערנעם חדר. אָנגעפירט פון טאַטנס אַ פריינד פון זיין געבוירן שטעטל פּיעסק. סעדיה איז געווען אַן ענערגישער שטיפער, אָבער צו דריי יאָר האָט ער שוין געקענט לייענען און שרייבן...

זייער לאַנגיאָריקער באַגער עולה צו זיין קיין ארץ־ישראל ווערט פאַרווירקלעכט. זיי באַקומען אַ סערטיפיקאַט, פּאָרן אַרויס, און קומען אָן אין חיפה אין דעצעמבער 1936. פון גרויס באַגייסטערונג שרייבט אָן דער פאָטער אַ שיין העברעאיש ליד מיטן נאָמען „חיפה". נאָך דעם קומען טעג מיט זייערע זאָרגן פון נייע עולים. זוכנדיק פרנסה וואַנדערט אַרום די פאַמיליע אין עטלעכע פלעצער אין לאַנד. צום סוף אָרדנען זיי זיך איין אין תל־אביב, וואו דער טאַטע, דער שפּראַך קענער, באַקומט אַ פּאָסטן אַלס

קאָרעקטאָר אין אַ גרויסער דרוקעריי, די פּאַסיקסטע אַרבעט וועלכע ער האָט געקענט געפינען אין יענער צייט. זיי דינגען אַ דריי צימער וואוינונג (פון וועלכע איינער ווערט פאַרדונגען צו אַ סוב־לאָקאַטאָר) און לעבן דאָרט אַ גאַנץ גרויען לעבן (ווי עס דריקט זיך אויס סעדיה). ער אַרבעט כמעט אָן וואַקאַציעס און אַרויספאָרן. דעם טאָנס גרויסער פאַרגעניגן איז געווען שרייבן. ער פלעגט מיט זיך טראָגן אַ פּאַפּיר און בליישטיפט און יעדע פרייַ מינוט שרייבן עפּעס, מייסטנס לידער. זייענדיק פון פריער אַ פּעדאַגאָג און שריפטשטעלער, איז זיין עליה קיין ארץ־ישראל געווען אַ געוויסער ריקצוג. דאָך איז ער געווען ווייט פון דעפּרעסיע אָדער פערביטערונג געפילן. די מאַמע, פול מיט גוטסקייט און איבערגעבנקייט, האָט איר גאַנץ לעבן בלויז געטראַכט וואָס מער צו געבן די קינדער. די גאַנצע טרייסט און האָפענונג פון די עלטערן איז געווען די צוקונפט פון די קינדער. די זין האָבן זיי טאָקע נישט אָנטוישט. זיי האָבן דערלעבט זען ביידן גראַדואירן פון די אוניווערזיטעטן און באַקומען דאָקטאָראַטן.

דער וועג, ביז צום דאָקטאָראַט, איז געווען גאָרנישט קיין לייכטער. אויסער די שווערע עקזיסטענץ באַדינגונגען זיינען געווען די אַראַבישע אומרועז און מלחמה.

סעדיה האָט פון קינדווייז געלערנט זייער אינטענסיוו, ענערגיש און פלייסיק, האָט ער „געשפּרונגען" קלאַסן. דער עלטערער ברודער, יעקב, האָט אים געגעבן נאָך מער קוראַזש, באַגערנדיק, אַז ער, סעדיה, זאָל דערגרייכן וואָס אים איז נישט דערמעגלעכט געווען. יעקב האָט יונגערהייט אָנגעפאַנגען ארבעטן, באַקומענדיק זיין מיטל־בילדונג אין אָן אָוונט שולע. סעדיה ווי זיין פאָטער, איז געווען אַ פּאָעזיע ליבהאָבער. ער פלעגט לייענען לידער און אָפּטמאָל „צו־זינדיקן" מיט שרייבן. זיינע לערערס און פאַמיליע זיינען זיכער געווען, אַז ער וועט זיך וועלן צו הומאַניסטישע לימודים. צו אַלעמענס באַוואונדערונג האָט ער דווקא אָנגענומען מאַטעמאַטישע קעגנשטאַנדן. אין 1947 פאַנגט ער אָן שטודירן אין העברעאישן אוניווערזיטעט אין ירושלים, אין פאַקולטעט פאַר נאַטורוויסנשאַפט. עס דויערט נישט לאַנג, עס קומט די פּראָקלאַמירונג פון לעיק סוקסעס און באַלד נאָך דעם, די אַראַבישע אומרועז און מלחמה. ער רייסט איבער זיין לערנען, און אַלס אַקטיוויסט הגנה מיטגליד נעמט ער אָנטייל אין די קאַמפּן פאַר דער פאַרטיידיקונג פון ירושלים. שפּעטער, שוין מאָביליזירט אין דער ניי געשאַפענער ישראל אַרמיי (צה"ל) קעמפט ער אין ירושלים און בן שמן. אין 1949, נאָך דעם קריג, באַנייט ער זיין שטודיום. ער נעמט קורסן אויף פיזיקאַלישע כעמיע, וועלכע ער ענדיקט אין 1952 מיט זיין אַרבעט אויף דער — דאָן נאָך נישט פערשפרייטער טעמע — „ראַדיאָ אַקטיוויטעט איזאָטאָפּן". צוויי יאָר שפּעטער מאַכט ער זיין דאָקטאָראַט אין באָוואוסטן וויצמאַן אינסטיטוט. פון דאָן איז די ריכטונג פון זיין וויסנשאַפטלעכער אַרבעט אַטאָמישע (נוקלעאַרע) כעמיע. ער פאַנגט אָן שפּרייזן צו זיין ציל, שאָפן דעם ערשטן אַטאָם־רעאַקטאָר אין ישראל, וועלכער ווערט טאָקע שפּעטער אויפגעבויט אין נחל שורק, נעבן רחובות.

אין 1956 פאָרט ער קיין אַמעריקע, מאַכט דאָרט זיין פּאָסט־דאָקטאָראַט אין בערקלי. שפּעטער פאַרפולקאָמט ער זיך אין ברוקהייוון נ.י. נאָך קאַרגע דריי יאָר קערט ער זיך צוריק קיין ישראל, צו זיין אינטענסיוער וויסנשאַפט־לעכער פאָרשונגס־אַרבעט און געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. אין אייניקע יאָרן ווערט ער באַרימט, אין לאַנד און אויסלאַנד אַלס איינער פון ישראל גלענצנדע געלערנטע.

זיין שווערע פלוצלינגע קראַנקהייט, רייסט איבער זיין טעטיקייט. עס העלפן נישט די באַמיאונגען פון די בעסטע מעדיצינישע כוחות אין ישראל, צווישן זיי זיינע נאָענטע פריינד. אין זיין שווערער ליידנספולער מלחמה ווערט ער צום סוף באַזיגט. דעם 8טן אויגוסט 1978 איז ער געשטאָרבן אין תל־השומר שפּיטאָל, איבערלאָזנדיק אין טיפן טרויער זיין טרייַ פרוי, טובה, וועלכע האָט די גאַנצע צייט פון זיין קראַנקהייט אים געפלעגט און געהיט מיט איבערגעבנקייט טאָג און נאַכט: ווי אויך צוויי געראָטענע טעכטער, זיין ברודער יעקב און פאַמיליע און פיל פריינד, צווישן זיי עליטע פון ישראל׳ס וויסנשאַפטלעכע און געזעלשאַפטלעכע ספערן. אויך פיל וויכטיקע פריינד אין אויסלאַנד.

צום גרויסן בעדויערן איז אויך זיין ברודער, דאָקטאָר יעקב עמיאל, אַוועק פון דער וועלט פריצייטיק. ווי שוין דערמאָנט האָט יעקב אָנגעפאַנגען אַרבעטן גאַנץ יונג. שפּעטער געזומען שטודירן. אין דער מלחמה 1949־1948 האָט ער געקעמפט ביי דער פאַרטיידיקונג פון גוש עציון. נאָך דער מלחמה שטודירט, גראַדואירט אַלס כעמיקער אין 1952 און געמאַכט זיין דאָקטאָראַט אין 1956. אין משך פון יאָרן האָט ער געאַרבעט אין ווייצמאַן אינסטיטוט. געדינט אויך אַלס לעקטאָר אין תל־אביבער אוניווערזיטעט. אין די יאָרן 1959־1958 באַזוכט ער אַמעריקע, וואו ער האָט פראַקטיצירט אין יעיל־אוניווערזיטעט.

אין די יאָרן 1969־1967 איז ער געווען — אין שליחות פון דער יו־ען — אויף אַ וויסנשאַפטלעכער מיסיע אין באַנגקאָק, טאַילאַנד. טראָץ זיין וויסנשאַפטלעכער קאַריערע אַלס גלענצנדער כעמיקער מיט פיל דערגרייכונגען, איז ער שטענדיק געבליבן דער גוט האַרציקער יאַנקעלע. אַ היימישער ביאַליסטאָקער „יאַט", וועמען דער אָנדענק פון אונזער פאַרשניטענער היים־שטאָט איז געווען ליב און טייער. ער איז געווען טעטיק אין „ארגון יוצאי ביאַליסטאָק בישראל" און באַליבט ביי אַלע, וועלכע האָבן אים געקענט. זיין פלוצלונגער טויט פון אַ האַרץ אַטאַק, דעם 15טן יאַנואַר 1984, איז געווען פאַר אונז אַלע, זיינע לאַנדסלייט און פריינד, אַ גרויסער קלאַפּ. ער האָט געלאָזט אין טרויער זיין טרייַ פרוי און דריי געבילדעטע פיינע קינדער.

באַטראַכטנדיק דעם סך הכל פון די צוויי געראָטענע יונג פאַרשטאָרבענע בריידער עמיאל, רופט דאָס אַרויס פון איין זייט געדאַנקען פון שטאָלץ: אָט אַזעלכע זיינען אויפגעוואַקסן אויף אונזערע ביאַליסטאָקער געסלעך. זיי האָבן געהאַט מזל און אַוועק פון דאָרט קאַרגע דריי יאָר פאַר דעם נאַצישן מבול. גלייכצייטיק קומען אויפן געדאַנק די מאַסן משה׳לעך און שלמהלעך, סיי פון אונזער ביאַליסטאָק, סיי פון די אַנדערע שטעט און שטעטלעך. אַ מיליאָן מיט אַ האַלבן זיינען זיי געווען, טייערע אידישע קינדער וועלכע זיינען אַזוי טראַגיש אומגעקומען דורך די בעסטיעס. וויפל געניאַלע, געבילדעטע אָדער סתם נוצלעכע מענטשן וואָלטן פון זיי אויסגעוואַקסן? וויפל פיינע אידישע היימען וואָלטן זיי אויפגעבויט? די דאָזיקע טעמע איז נישט ניי און גוט באַוואוסט, דאָך שווער אַוועקצוגיין פון דעם געדאַנק און זיך טרייסטן.

אָנדענק פון אַ אידיש־לערער פון ביאַליסטאָק

אויפן פרישן קבר פון יצחק מעלאַמדאָוויטש

• פון גרשון ווינער, ירושלים

מיט אַ פּאַרשפּעטיקונג איז צו מיר דערגאַנגען די ידיעה וועגן דעם טויט פון דעם פאַרדינסטפולן אידישן לערער, מחבר פון לערן־ביכער און קולטור־טוער, משה יצחק מעלאַמדאָוויטש. ער איז אַוועק אין דער אייביקייט נאָך אַ רייך שעפעריש לעבן אין עלטער פון 86 יאָר.

נאָך אין זיין געבוירנשטאָט ביאַליסטאָק איז יצחק מעלאַמדאָוויטש געווען באַקאַנט ווי אַ פאַרדינסטפולער לערער אין אידישן שולווועזן. אַ טעטיקייט, וואָס ער האָט פאָרגעזעצט מיט אַ סך טעמפּעראַמענט אין שיקאַגאָ, נאָך זיין אָנקומען קיין אַמעריקע אין 1941, אויף די באַמיאונגען פון אידישן אַרבעטער־קאָמיטעט. דאָ האָט ער אָנגעפירט מיט שולן פון שלום־עליכם פאָלקס־אינסטיטוט אין משך פון אַ סך יאָרן.

פון אונדזער ערשטער באַקאַנטשאַפט האָט זיך אַנט־וויקלט צווישן אונדז אַ גייסטיקע נאָענטשאַפט. ער האָט ביי מיר אַרויסגערופן רעספּעקט און באַוואונדער פאַר זיין אידעאישער אויסגעהאַלטנקייט און פאַר זיין געזעלשאַפט־לעכער אחריות אין אַלץ וואָס האָט אַ שייכות צו אידיש.

איך וויל פאַרצייכענען עטלעכע כאַראַקטעריסטישע עפּיזאָדן, וועלכע האָבן אים אין מײַן אָפּשאַצונג אַרויס־געהויבן. בעת אַ יערלעכער זיצונג פון דער פאַרוואַלטונג פון דער אידיש־קאַטעדרע ביים בר־אילן מיט עטלעכע יאָר צוריק, אין סאַמע ברען פון אַ מיינונגס־אויסטויש צווישן די אָנטיילנעמער, האָט יצחק מעלאַמדאָוויטש זיך אויפגע־שטעלט און אָנגעהויבן מיט די ווערטער: „מיר אין בר־אילן...". אויף אַלעמען האָט דאָס געמאַכט אַ טיפן רושם. אָט דער אַלטער בונדיסט, סעקולאַריסט און אַנטי־ציוניסט, איז גרייט זיך צו אידענטיפיצירן אַזוי שטאַרק מיט אַן „אָרטאָדאָקסישן" און „קאַפּיטאַליסטישן" אוניווערסיטעט אין ישראל, נאָר דערפאַר, ווייל דאָס וועט צום בעסטן דינען די אינטערעסן פון אידיש! מעלאַמדאָוויטש איז טאַקע ווירקלעך געווען אָפן פאַר יעדן אויפטו און פּראָיעקטן צו שטאַרקן אידיש אויף אַזאַ אָדער אַנדערן אופן, אומאָפּהענ־גיק פון זיין פאַרטייאישער איינשטעלונג און איבערצייגונג.

ווי אַ אידישער לערער אין די שלום־עליכם שולן אין שיקאַגאָ האָט ער נאַטירלעך נישט געמאַכט קיין גרויסע פינאַנסיעלע גליקן. שטענדיק אָבער איז ער גרייט געווען צו שטיצן פון זיין אייגענער קעשענע קולטור־פּראָיעקטן. מיט זיין הילף זענען דאָך אַרויסגעגעבן געווארן פון אידישן קולטור־קאָנגרעס די נייע פאַנטאַסטישע אויפלאַגעס פון צוויי בענד י.ל. פּרץ — „חסידיש" און „פאָלקסטימלעכע געשיכטן". צו זיין שבח דאַרף אויך פאַררעכנט ווערן דאָס צוציען צום אידישן קולטור־אינטערעס זיין איינציקן זון לייבל מעלאַמעד. אָט דער בן־יחיד זיינער האָט געמאַכט אַ גרויסע פינאַנסיעלע קאַריערע אין שיקאַגאָ. ער געהערט צו הויכע מלוכהשע קאָמיסיעס און טרעט אויף אין שייכות מיט זיין געביט אויף דער טעלעוויזיע און איז אַ געוויסע צייט געווען פרעזידענט פון דער בערזע אין שיקאַגאָ.

די אידן אין אַמעריקע האָבן בדרך כלל נישט געהערט צו דער קינדער אין אידיש־פּראָיעקטן. נישט איין מאָל האָט מיר אַ אידישער קולטור־טוער און מעצענאַס נישט געלאָזט אָנקניפּן באַציאונגען מיט זיינע פאַרמעגלעכע קינדער מיט פאַרשידענע תירוצים: „זיי זענען צו פיל פאַרנומען" און כדומה. דאָס איז נוגע אפילו עלטערן, וואָס האָבן צוגעטראָגן גאָר אַ סך צו זייערע קינדערס רייכקייט.

מעלאַמדאָוויטש איז אָבער אויך אין דעם הינזיכט אַן אויסנאַם. כ׳האָב געהאַט געהערט וועגן פאַרשידענע פרואוון צו פאַראינטערעסירן דעם יונגן לייבל מעלאַמעד אין אידישע קולטור־ענינים. אַלע באַמיאונגען האָבן אָבער קיין דערפאָלג נישט געהאַט, לכל הפחות לגבי דעם בר־אילן אוניווערסיטעט. האָב איך באַשלאָסן זיך צו וועגדן צום טאַטן ער זאָל פועלן ביי זיין זון צו באַגעגענען מיט מיר. אויף דעם האָט מעלאַמדאָוויטש געגעבן אַ פאָזיטיוון ענטפער, אין זיין קלאָרן דעקלאַמאַטאָרישן טאָן: „מיין לייבל וועט אייך באַגעגענען ביי מיר אין דער וואוינונג". וכך הווה, איך האָב אָבער געהאַט דעם איינדרוק, אַז דער זון איז נישט אַזוי באַגייסטערט און דאַכט זיך, אַז ער איז בייז, וואָס איך האָב אויסגענוצט זיין טאַטנס השפּעה פאַר דעם צוועק. דער פּועל־יוצא פון דעם שמועס איז אָבער געווען, אַז אין איינעם אַ טאָג קלינגט ביי מיר דער טעלעפאָן אין ירושלים, און לייבל אַליין איז מיר מודיע: איך שיק אייך אַ טשעק אויף פופציק טויזנט דאָלער איינצושטעלן אַ ליטעראַטור־קורס אויפן נאָמען פון מיינע עלטערן.

עטלעכע יאָר שפּעטער האָב איך געהאַט דעם כבוד זיך צו באַטיילקן אין אַנקעט פאַר יצחק און פייגל מעלאַמדאָוויטש, איינגעאָרדנט דורך זייער בן־יחיד. דעם באַנקעט האָבן בייגעוואוינט וויכטיקע אידישע און אויך נישט־אידישע פערזענלעכקייטן פון די שיקאַגער פינאַנס־קרייזן. אָבער וואָס מיך האָט באַזונדערס פאַרחידושט איז געווען דאָס, וואָס דער גאַנצער פּראָגראַם און אַלע רעדעס זענען געווען אין גאַנצן אין אידיש...

צום שבח פון טאַטן און זון איז אויך כדאי צו דערמאָנען, אַז מעלאַמדאָוויטש פלעגט אָפט ברענגען דעם יונגן לייבל ער זאָל דעקלאַמירן אין אידיש אויף די יערלעכע געטאָ־אָוונטן אין שיקאַגאָ.

אויפן נאָמען פון יצחק מעלאַמדאָוויטש און זיין פרוי פייגל, תּבדל לחיים ארוכים, איז ביי דער אידיש־קאַטעדרע אין בר־אילן טעטיק דער פּרץ־פּראָיעקט, וואָס גרייט אַרויסצוגעבן אַ ספּעציעלע אויסגאַבע פון „חסידיש", וואָס זאָל זיין צוגענגלעך פאַר יונגע פאָרשער און סטודענטן — אַן אויסגאַבע פאַרזען מיט אַ גלאָסאַר און דערקלערונגען אין עברית, ענגליש און רוסיש וועגן באַגריפן פון קבלה, חסידות און העברעישע אויסדרוקן, וואָס זענען דעם היינטיקן לייענער נישט קלאָר.

און אָט זענען גאָר אינטערעסאַנטע און כאַראַק־טעריסטישע אויסצוגן פון זיינעם אַ בריוו צו מיר, געשריבן

דעם 5טן יאַנואַר 1984, אַ טייל פון אונדזער קאָרעס־פּאָנדענץ, וואָס האָט אָנגעהאַלטן די אַלע יאָרן:

„טייערער פריינד (אָדער חבר, און אפשר גאָר קאָלעגע),

„וען איר וועט לייענען די ערשטע שורות, וועט איר געוויס טראַכטן: ס׳אַ וויץ אָדער גאָר אַ חוזק... ס׳איז דער אַלטער אַראָפּ פון די רעלסן. ס׳טייטש, אין דעם עלטער (געווארן די וואָך פולע 80), הגם מען זאָגט ביי אידן „בן שמונים לגבורה״, וועט איר נאָך אַלץ טראַכטן: דער איד איז געירט אויפן אויבערשטן עטאַזש...

„...לאָמיר טאַקע רעדן קלאָרע דיבורים: איך לייג אייך פאָר מיך אַריינצונעמען אין חדר... איך מיין נישט קיין שפּאָס, איך מיין ערנסט זיך נעמען צום ספר. פּשוט געראַדט: איך בין גרייט צו ווערן אַ סטודענט (אַ תלמיד קלינגט בעסער...) אין אייער געשאַפענער קאַטעדרע פאַר אידיש. פאַרוואָס, וועט איר פרעגן, איצט, אַזוי שפּעט? דער קורצער ענטפער איז: „אידיש״. אַ ישיבה אויף אידיש איז מיר נאָענט, טייער און ליב. טראַכט איך: דאָס איז מיין לעצטע געלעגנהייט״.

עס איז קיין ספק נישט, אַז מיטן טויט פון יצחק מעלאַמדאָוויטש איז אַוועק פון אונדז אַ זעלטענע געשטאַלט, וואָס אַזאַ איז שוין מער נישט בנמצא אין אונדזער אידיש־וועלט.

כבוד זיין אָנדענק!

איך זוך קרובים, וועלכע שטאַמען פון ביאַליסטאָק, מיט די פאָלגנדע נעמען:

סוקעניק — פּאַלטער — קאָהען

איך וועל מיט פאַרגעניגן איבערשיקן אינפאָרמאַציע אין שייכות מיט זיערע פאַמיליע־צווייגן, אויב איר וועט מיר שיקן אינפאָרמאַציע וועגן אייערע פאַמיליעס. איך דאַנק אייך פאָרויס.

Andrew S. Farber
1000 North Allen Street
Robinson, Illinois.
618-546-5466

קויפט און העלפט פאַרשפּרייטן

דעם נייעם גרויסן

ביאַליסטאָקער יזכור־בוך

אַ בריוו וועגן דער אַרבעט אויפן באַגנאָווקער בית־עולם

מר. מאַקס ראַטנער, קליוולאַנד,
ביאַליסטאָקער צענטער און היים אין ניו־יאָרק

טייערע פריינד,

פון די פריערדיקע בריוו זענט איר שוין באַקאַנט וועגן מיין טעטיקייט צו פאַראייביקן דעם אָנדענק פון אונזער טייערער אַלטער היים.

די אַרבעטן אויפן באַגנאָווקער בית־עולם האָט מען פאָרגעזעצט ביז דעם לעצטןווינטער און איצט אַרבעט מען דאָרט ווידער. דער „גזונגל״ פון קוסטעס און געוויקסן איז מער ניטאָ און ס׳האָבן זיך אָנגעפלאָקט הונדערטער מצבות. די טויערן האָט מען צוריקגעשטעלט. זיי זענען געשלאָסן און דער שליסל געפינט זיך ביי אַ שכנות׳דיקער פאַמיליע, וועלכע אַרבעט און באַוואַכט דעם בית־עולם. איר אַדרעס איז: מאַריאַן גזשיבאָווסקי, ווסכאָדנאַ גאַס נומער 10, ביאַליסטאָק.

אַ ביאַליסטאָקער איד, אפרים נאַכימאָוויטש, איז מיין פאָרשטייער און ער טוט וואָס ס׳איז נויטיק, אָן באַלוינונג. איך האָב אים נאָר צוגעזאָגט אַ באַזוך אין ישראל דעם זומער. נאַכימאָוויטש׳ס אַדרעס איז: ווייסאָצקעגאָ גאַס נומער 10, ביאַליסטאָק 126־15.

היינטיקן זומער האָף איך צו זיין אין ביאַליסטאָק, אויף דער אָפּיציעלער איינלאַדונג פון שטאָט־פרעזידענט. ער וויל מיט מיר רעדן וועגן נאָך אָביעקטן צו פאַראייביקן די אידישע ביאַליסטאָק. איך וואָלט זייער וועלן, אַז מר. מאַקס ראַטנער, אָדער מר. ריבאַלאָווסקי זאָלן אויך קומען און מיר וועלן צוזאַמען טאָן די הייליקע אַרבעט.

מיט אַכטונג און בעסטע וואונטשן און גרוסן,

דוד באַגאָן

דער בריוו פון ביאַליסטאָקער שטאָט־פרעזידענט

17טער יוני, 1991

חשובער הער דוד באַגאָן

איך לאָז העפלער איין דעם הער דוד באַגאָן קיין ביאַליסטאָק, אין חודש יולי, 1991, אין שייכות מיטן אַדורכרעדן זיך וועגן אָפּריניקן דעם אידישן בית־עולם אין אונזער שטאָט, ווי אויך וועגן אָנדערע פראַגן וואָס זענען פאַרבונדן מיט אידישע פראָבלעמען.

לעך בוטקאָווסקי
פרעזידענט פון דער שטאָט ביאַליסטאָק

אַ בריוו פון אַ נייַ־געקומענעם עולה, אַ ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַן

• פון ברוך קוואַרט

ליבע חשובע פריינט
און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט!

עס שרייבט צו אייך אַ ביאַליסטאָקער איד, וואָס איז מיט צוויי וואָכן צוריק אָנגעקומען קיין ישראל פון רוסלאַנד מיט אַ פרוי, אַ טאָכטער מיט אַ זון.

איך בין ברוך (בּאָריס) קוואַרט, געבוירן אין ביאַליס־טאָק, געוואוינט אויף פּיוונע גאַס נומער 2. מיינע עלטערן זענען אויך געווען ביאַליסטאָקער.

אין די מלחמה־יאָרן בין איך פאַרוואָגלט געוואָרן קיין רוסלאַנד און צוליב פּערזענלעכע פאַמיליע־סיבות בין איך געבליבן אין ווייסרוסלאַנד, אין מינסק. מיין גאַנצע פאַמיליע איז אומגעקומען דורך די נאַציס.

ווי איך האָב שוין דערמאָנט, זענען מיר ערשט צוויי וואָכן אין לאַנד. מיין פרוי איז זייער אַ קראַנקע און איך בין אַלט 70 יאָר. מיין טאָכטער איז פון פאַך אַ לערערקע. אונזער לאַגע איז איצט אויסערגעווייַנלעך שווער. מיר האָבן געדונגען אַ דירה אויף פּיר חדשים און צאָלן 500 דאָלאַר אַ מאָנאַט. דאָס גאָלט וואָס מען גיט די עולים חדשים גייט אַוועק בלויז אויף די עטלעכע חדשים דירה־גאָלט. מיר זענען פאַרצווייפלט. וואָס וועט זיין נאָך די פּיר מאָנאַטן? ניט קיין דירה, ניט קיין גאָלט און ניט קיין אַרבעט.

דעריבער וועגן איך זיך צו אייך, טייערע פריינט, האָבנדיק געהערט וואָס פאַר אַ שיינע אויפטוען איר האָט אין ישראל. מיר בעטן אייך אונז צו העלפן. איך פאַרשטיי, אַז קיין סך ביאַליסטאָקער עולים קומען ניט פון רוסלאַנד. איז אפשר מעגלעך איר זאָלט אונז אַרויסהעלפן אין אונזער לאַגע? די הויפּט־זאַך פאַר אונז איז אַ דירה און אַרבעט.

איך ענדיק מיין בריוו מיט דער האָפענונג און דערוואַרטונג פון אייער הילף.

איר זאָלט זיין געזונט און געבענטשט פאַר דער שיינער אַרבעט וואָס איר טוט.

טייערער מר. ריבאַלאָווסקי:

די חנוכה־שמחה איז געווען אַ זייער אָנגענעמע. דאָס עסן איז געווען אויסערגעווייַנלעך און דער מוזיקאַלישער פּראָגראַם איז געווען זייער שיין.

אין נאָמען פון אונדזערע מיטגלידער — די ביאַליס־טאָקער ליידיס אָקזילערי — ווילן מיר אויסדריקן דעם דאַנק פאַר געבן אונדז די מעגלעכקייט אָנצוצינדן אַ ליכט.

מיר ווינטשן אייך גוטן געזונט און אַ סך דערפאָלג אין אייער געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט לטובת די עלטערע מענטשן אין דער ביאַליסטאָקער היים.

מיט גרויס כבוד,

די ביאַליסטאָקער ליידיס אָקזילערי
ראָוז עקער, **פרעזידענט**

יערלעכע הזכּרה אין יד־ושם

• פון אריה שמיר (שמעראליס), ירושלים

אין אָנדענקסטאָג נאָך די אומגעקומענע, יום הזכרון לשואה ולגבורה, דעם 11טן אַפּריל 1991 — כ״ז ניסן תשנ״א, איז אין ירושלימער יד־ושם אָפּגעהאַלטן געווארן די יערלעכע הזכּרה מיטן אָנטייל פון ישראל׳ס מדינה־פּרעזידענט ה׳ חיים הערצאָג.

די הייַ־יעריקע הזכּרה איז געווען אונטערן צייכן פון דער רוסישער עליה. די רעדנערס האָבן באַטאָנט די גרויסע היסטאָרישע וויכטיקייט פון דער דאָזיקער עליה, וועלכע ברענגט — ווי מיט אַ נס — די מאַסן כמעט פאַרלוירענע אידן צו אונדזער היימלאַנד. צווישן די פאַרזאַמלטע האָבן זיך אָנגעזען פיל נייַ־געקומענע.

אַ פיינער כאָר פון רוסישע עולים האָט אָנטיילגענומען אין פּראָגראַם מיט פּאַסיקן געזאַנג.

אַ דעלעגאַציע פון ארגון יוצאי ביאַליסטאָק אין ישראל, בראש מיט אונדזער וועטעראַן זלמן ירושלמי, פאָרזיצער פון ארגון מיכאל פליקער און אריה שמיר, האָט געלייגט אַ קראַנץ ביי דער אָנדענקס־וואַנט פון וואַרשעווער געטאָ.

די אַמעריקאַנער פאָן

• פון פאַניע גוט־קוויאַטעק
סאַראטאָגאַ־ספּרינג

די אַמעריקאַנער פאָן, דער סימבאָל פון לאַנד,
די אַמעריקאַנער פאָן — דער וועלט באַקאַנט.
דרייצן פאַסן, געפלאָכטן ווי ברידער צוזאַמען,
זיי גרייכן פון די בערג צו די ימען.
יעדער אייַנער דינען דעם לאַנד איז גרייט,
מיר מארשירן מיט דער פאָן שטאָלץ, מיט פרייד.
פופציק שטערן פון פאָן שיינען,
מזרח, מערב, דרום, צפון.
פאַר יעדן געפלאָגטן, געיאָגטן די טויערן אָפן.
אונטער די קלאַנגען פון מוזיק
מיר מארשירן מיט דער פאָן פאַראויס,
קיינמאָל ניט צוריק.

אַ צוזאַמענטרעף פון געראַטעוועטע אין דרוסגעניק

(אַ בריוו פון דער פאַמיליע קיזלשטיין)

חשובע פאַרוואַלטונג און פריינט
פון ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק,

צום נייעם יאָר נעמט אויף די בעסטע וואונטשן פון מיין משפחה און גלייכצייטיק אַ גרוס פון די לעבן־געבליבענע אידישע קינדער, געראַטעוועטע פון דרוסגעניק אין יאָר 1941, אין די טעג פון דער טראַגישער מלחמה.

איך האָב אייך צוגעשיקט ניט לאַנג צוריק אַן ארטיקל וועגן דעם ווי אַזוי מיר, די דרוסגעניקער קינדער, זענען געראַטעוועט געוואָרן און וועגן אונזער דאַנקבאַרקייט פאַר אייער הילף נאָך דער מלחמה אין יאָר 1945. (דאָס ארטיקל דרוקן מיר אין דעם היינטיקן נומער — רעד.)

דאָ וויל איך אייך איבערגעבן וועגן אונזער באַזוך אין רוסלאַנד, וואו מיר זענען געווען איינגעלאַדן אויף אַ צוזאַמענטרעף מיט די רעשטלעך פאַרבליבענע ביאַליסטאָקער, די געוועזענע קינדער פון דרוסגעניק.

אונזער באַזוך איז געווען אַ זייער רירנדיקער. אונזערע חברים, וועלכע האָבן ניט לאַנג צוריק מורא געהאַט אָנצוהאַלטן מיט אונז אַ קאָנטאַקט, האָבן אונז פאַרבעטן אויף אַ באַזוך, כדי זיך נאָך אַמאָל צו טרעפן פערזענלעך. דער באַזוך איז פֿאָרגעקומען פון 19טן ביזן 21סטן יולי, 1991, אינעם ווייטן אוראַל, אין דעם דאָרף קאַראַקולינא.

די ארטיקע בירגער האָבן אונז געהאַט פריינטלעך אויפגענומען אין דער צייט פון קריג. זיי האָבן פאַרשטאַנען אונזער מצב און זיך געטיילט מיט זייער שטיקל ברויט. מיר האָבן זיי איצט אָפּגעדאַנקט אויף אַ פּאַסיקן אופן און זיי האָבן, לכבוד דעם צוזאַמענטרעף, אָנגעראָפן אַ גאַס מיטן נאָמען „ביאַלאָסטאָצקאַיאַ". אַזוי ארום האָבן מיר אויפן ווייטן אוראַל פאַרלייגט שפורן פון אונזער שטאַם און שטאָט ביאַליסטאָק.

צווישן די פאַרבליבענע געוועזענע ביאַליסטאָקער קינדער געפינען זיך אין רוסלאַנד צעבראָכענע משפחות, וועלכע לעבן אין זייער שווערע באַדינגונגען און זוכן היינט קרובים און אפשר אויך מעגלעכע הילף. איך גיב אייך דאָ אָן זייערע נעמען און אַדרעסן:

טאַטיאַנאַ מאַרקאָוונאַ איזאַקאָוויטש
Tatyana Markovna Izakovitch
Gorkogo Street 164/165
Izhevsk, USM. ASSR
USSR

טאַטיאַנאַ נאַומאָוונאַ ראָזענבלום
Tatyana Naumovna Rosenblum
O. Koshevogo Street 14[a], Apt 14
USSR

ראָזאַ ריפטינא־טשאַבאַן
Rosa Riftina-Tshaban
Krasnaya Street 133, Apt. 26
Izhevsk 426057 UDM. ASSR
USSR

אייזיק קאַנטסיפּער
Isaac Kantsiper
Er Viaike Istiae 74, Apt 67
Tallin, Estonia

אונזער רעטער אין צייט פון קריג איז געווען:
שמואל מאַרקאָוויטש פּעוואָזנער
Samuil Markovitch Pevzner
Shkolnaya Street 15, Apt 51
Izhevsk 426057 UDM. ASSR
USSR

ער איז שוין היינט אַ איד, וועלכער איז דערגאַנגען צו די גבורה־יאָרן (80ער). מיר זענען געקומען אים אָפּדאַנקען פאַר דער דרייסטקייט וואָס ער האָט אַרויסגעוויזן ביים אָפּראַטעוון אונז.

מיר האָפֿן, אַז עמיצער פון זייערע משפחות וועט זיך אָפּרופן, פאַר וואָס זיי וועלן זיין זייער דאַנקבאַר.

איך דאַנק אייך פאָרויס פאַר אייער פאַראינטערעסירונג, אַרבעט און אויך הילף פאַר די איבערגעבליבענע רעשטלעך ביאַליסטאָקער אידן אין רוסלאַנד. אין זייער נאָמען דריק אויך אויס אַ האַרציקן דאַנק פאַר אייער אַרבעט און הילף לטובת די ביאַליסטאָקער אויף דער גאַנצער וועלט.

וואונטשן פאַר אַ גוט געזונט יאָר און מיט בעסטע גרוסן פון מיר און מיין מאַן שמאי,
משפחה קיזלשטיין

פילגעשעצטע פאַרוואַלטונג פון ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק!

עס וועגדעט זיך צו אייך יעקב ראַפּיטקעס, 68 יאָר אַלט, געבאָרן אין ביאַליסטאָק.

איך בין לעבן געבליבן אַלס קינד צווישן די דרוסקעניקער ביאַליסטאָקער קינדער אין עלטער פון 8 יאָר ביז צום אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

אַלע מיטלען און וועגן צו געפינען אַ ידיעה וועגן מיין משפחה וואָס איז פאַרבליבן אין ביאַליסטאָק אין יאָר 1941 האָבן ניט געבראַכט קיין שום רעזולטאַטן. מיין בקשה איז אָנצוגעבן מיינע פרטים אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע" וואָס איר גיט אַרויס, ווי די אייניציקע פאַרבינדונג צווישן אונדז לעבן־געבליבענע ביאַליסטאָקער.

מיין טרוים, כל זמן איך לעב, איז זיך צו דערוויסן עפּעס וועגן מיין משפחה און דאָס לאָזט מיך ניט צו רו בייטאָג און ביינאַכט. איך בין אַ חבר אין קיבוץ כפר־סאלד שוין 43 יאָר, און דאָ גיב איך אייך אָן די פּרטים:

יעקב ראַפּיטקעס, געבאָרן אין ביאַליסטאָק אין 1933, געווואוינט ביז דעם קריג אויף זעלאָזנע גאַס.

מיין משפחה: דער טאַטע — שאול ראַפּיטקעס, די מאַמע — פרומה ראַפּיטקעס, שוועסטערס און ברודער — רבקה, חיה, נחמן, בלומע.

איך דריק אייך אויס מיין האַרציקן דאַנק אין פאָראויס מיט דער האָפענונג פאַר פאָזיטיווע רעזולטאַטן.

זייט געבענטשט מיט אַ גוט יאָר און פיל דערפאָלג אין אייער טעטיקייט.

מיט דרך ארץ און גרוס

יעקב ראַפּיטקעס,
קיבוץ כפר־סאלד 12230, ד.נ. גליל עליון, ישראל

די ערשטע צען קדושים

• פון לעאָן פריד

דעם 27טן יוני, 1991, איז געווארן 50 יאָר זינט די היטלעריסטישע מערדער האָבן אָנגעהויבן סיסטעמאַטיש אויסצוראָטן די ביאַליסטאָקער אידן און דאָס רוסישע אידנטום בכלל.

מיר האָבן געוואוינט אויפן שול־הויף, אַנטקעגן דער גרויסער שול. מיין פאָטער האָט דאָרט געהאַט אַ ווארשטאַט פון שטיין־קריצעריי. וועז די נאַצי־מערדער האָבן זיך באַוויזן אויפן שול־הויף, האָבן זיי גלייך אָנגעהויבן זייער מלחמה קעגן אונז. די ערשטע צען קדושים זענען געווען דער מנין אידן, וועלכע האָבן געדאַוונט אויף דער רעכטער זייט פון דער שול. אָנגעטאָן אין טלית און תפילין זענען זיי דערשאָסן געווארן אין פראָנט פון דער שול און געווארן אויסגעלייגט אויף אירע טרעפ.

מיין פאָטער האָט אויסגעמיטן זייער גורל, ווייל ער האָט געענדיקט דאָס דאַוונען אַ ביסל פריער און איז אַהיימגעגאַנגען. אָבער דאָס האָט לאַנג ניט געדויערט. אַ וואָך שפּעטער האָט מען מיך מיט מיין פאָטער געכאַפט מיט די „דאָנערשטיקע". איך האָב באַוויזן צו אַנטלויפן, אָבער מיין פאָטער האָבן די מערדער דערשאָסן אין די פּעטראָשע וועלדער, הינטער ביאַליסטאָק.

נאָך דעם האָבן די נאַצים אַריינגעיאָגט די אידן אין שול אַריין און די וועלכע האָבן זיך אַנטקעגנגעשטעלט, זענען דערשאָסן געווארן אויפן אָרט. אויך פיל פרויען, אַפילו שוואַנגערע, וועלכע האָבן ניט געלאָזט נעמען זייערע מענער, זענען דערשאָסן געווארן אויפן אָרט. וועז די שול איז געווארן אָנגעפולט, האָבן די מערדער געווארפן צינדבאָמבעס אויף דער שול. אַפילו דער דאַך, וואָס איז געווען פון בלעך, האָט געברענט ווי טרוקן האָלץ.

די היץ און רויך פון דער ברענדיקער שול, מיט די איבער צוויי טויזנט ביאַליסטאָקער אידן, האָט אונז געשטיקט אין אונזער באַהעלטעניש. ס׳איז געווען אומדערטראָגלעך. 12 אַזייגער בייטאָג האָבן מיר דערהערט אַ קלאַפּן אין דער טיר. דאָס איז געווען דער פוילישער וועכטער פון שול, באַרטאַשקאָ. ער האָט אונז אָנגעזאָגט, אַז די מערדער האָבן אַלץ איבערגעלאָזט און זענען אַוועק אויף מיטאָג. מיר זענען דעמאָלט אַנטלאָפן. דער וועכטער האָט אויך אייַנגעשטעלט זיין לעבן און געעפנט די טיר פון שול. אַ דאַנק דעם זענען גערעטעוועט געווארן די אידן, וועלכע זענען נאָך ניט געהאַט דערשטיקט געווארן פון דעם רויך.

די דייטשן זענען שפּעטער צוריקגעקומען צו פאַרענדיקן זייער מערדערישע אַרבעט. 24 שעה צייט האָבן זיי געברענט און געשאָסן, ביז זיי האָבן פאַרניכטעט די אידישע געגנט פון שול־הויף ביזן וואַלד.

איך געדענק נאָך די גוטע צייטן אויפן שול־הויף: די וואונדערלעכע שטימען פון די חזנים־קינסטלער קוסעוויצקי, סיראָטע און אַנדערע, וועלכע פלעגן געבן קאָנצערטן אין דער שול. איך געדענק אויך די העברעאישע גימנאַזיע מיט איר אָרקעסטער: די פאָזשאַרנע, מיט זייער שיינעניקן טרובאַ־אָרקעסטער, מאַרשירנדיק צו דער שול אין די נאַציאָנאַלע פוילישע יום־טובים. איך געדענק אויך דעם ראַבינער ד״ר גדליה ראָזמאַן, מיט זיינע רעדעס אויף פויליש.

איך זע פאַר מיינע אויגן אַ בילד פון ל״ג־בעומר אויפן שול־הויף. הונדערטער יונגטלעכע פון אַלע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס, איינגעטונקען אין אַ ים פון בלוי־וויסע פענער, גייען זינגענדיקע צופוס, אָדער פאָרן אויף ראָווערן צום וואַלד. איך וועל דאָס קיינמאָל ניט פאַרגעסן.

די יערלעכע הזכרה אין קרית־ביאַליסטאָק

• פון אריה שמיר (שמעראליס), ירושלים

עם 27טן אויגוסט 1991 איז אין קרית־ביאַליסטאָק אָפּגעהאַלטן געווארן די יערלעכע הזכרה נאָכן חורבן ביאַליסטאָק. היי־יאָר זענען אָפּגעצייכנט געווארן צוויי טראַגישע פאַסירונגען: 50 יאָר זייט די נאַצי־בעסטיעס האָבן פאַרברענט די ביאַליסטאָקער גרויסע שול, מיט אַרום צוויי טויזנט דאָרט פאַרשפּאַרטע אידן; 48 יאָר זינט ס׳איז אויסגעבראָכן דער אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטא און דער אומקום פון די דאָרטיקע אידן.

צו דער הזכרה איז געקומען אַ גרויסער עולם ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט פון גאַנצן לאַנד. זיי האָבן אויסגעהערט ביי דער אָנדענקונגס־וואַנט אויפן שול־הויף די תפילות פון חזן שלום לענטוש און געזאָגט קדיש בציבור.

מיכאל פליקער, דער פאָרזיצער פון „ארגון יוצאי ביאַליסטאָק", האָט געפירט דעם פאָרזיץ פון אָוונט. ער האָט איינגעלאַדן אָנצוצינדן די זעקס ליכט, אין אָנדענק פון די זעקס מיליאָן קדושים, די פאָלגנדיקע לאַנדסלייט: אַדוואָקאַט צבי קלעמענטינאָווסקי, ד״ר אהרן יודקאָווסקי, אברהם לעווין, פאָרשטייער פון די געווען דרוזגעניקער קינדער; אברהם גרינבערג, איינער פון די ניי־געקומענע עולים; איזי ברעקער, אַ מוזיקער פון דער ישראל־פילהארמאָניע; און שמעון אָסאָוויצקי, אַרטיסט און זינגער.

מיט רעדעס זענען אויפגעטראָטן: זלמן ירושלמי, וועלכער האָט דערציילט אַ קאַפּיטל זכרונות פון ביאַליסטאָק און פון זיינע קינדער־יאָרן מיט אַרום 80 יאָר צוריק.

אַדוואָקאַט צבי קלעמענטינאָווסקי האָט געערעדט וועגן דער שואה און וועגן דער נייגונג אין די לעצטע יאָרן פון פאַרשיידענע „היסטאָריקער" צו פאַרמינערן אָדער אינגאַנצן אָפּלייקענען די פאַרניכטונג פון זעקס מיליאָן אידן. ער האָט אויך באַטאָנט די וויכטיקייט פון אויסשטרעקן אַ האַנט מיט הילף צו די ניי־געקומענע עולים צווישן אונזערע בני־עיר, וואָס קומען פון ראָטן־פאַרבאַנד.

די דיכטערין מרים שעוואַך האָט פאָרגעלייענט אייניקע פון אירע לידער און אַ פראַגמענט פון אירע זכרונות אין דער צייט פון חורבן.

אריה שמיר, דער קאָרעספּאָנדענט פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע" אין ישראל, האָט פאָרגעלייענט זיין אַרטיקל אויף דער טעמע „א קליינע שטאָט וואָס איז געווען גרויס".

מאיר זאַוואַצקי האָט דערציילט וועגן זינגע זכרונות פון געטאָ און לאַגערן. ער האָט אויך איבערגעגעבן זיינע איינדרוקן פון אַ באַזוך אין היינטיקן ביאַליסטאָק.

מיט אַ פאַסיקן קינסטלערישן פּראָגראַם זענען אויפגעטראָטן אונזערע בני־עיר: איזיא ברעקער, אַ פידלער; שמעון אָסאָוויצקי, מיט באַגלייטונג, האָט געזונגען געטאָ־לידער.

נייַ־יאָר באַגריסונגען

ירושלים, 25טער אויגוסט, 1991

טייערער פריינט ריבאַלאָווסקי

שלום ושנה טובה!

שוין אַ יאָר אַריבער ווי מיר האָבן באַזוכט דעם ביאַליסטאָקער צענטער. מיר האָבן מיט גרויס פרייד געזען אייער אַרבעט און זאָרג פאַר די ביאַליסטאָקער און אומ־געגענט. עס איז פשוט געווען אַ פאַרגעניגן אַרומצוגיין מיט אייך איבער די אַלע שטאָקן און זען די שיינע אייניריכטונג און באַקוועמלעכקייט פאַר די דאָרטיקע איינוואוינער. אַזוי שיין און ריין האַלטן אַזאַ פלאַץ קען נאָר איינער וואָס האָט ליב זיין אַרבעט, וואָס איז איבערגעגעבן די מענטשן מיטן גאַנצן האַרצן. איר, פריינט ריבאַלאָווסקי, זענט דער פאַסיקער מענטש פאַר דעם פלאַץ.

ס׳קומט איצט אַ ניי יאָר און מיר ווינטשן אייך געזונט און איר זאָלט האָבן אַ סך כוח צו טאָן וואָס איר טוט. אָנצוהאַלטן אַזאַ היים פאַר אַלטע און עלנדע מענטשן איז אַ גרויסע מצווה.

מיר שיקן אייך אַ פאָר בילדער, וואָס מיר האָבן געגומען, בעת אונזער באַזוך ביי אייך.

מיר האָפן, אַז איר וועט אין קורצן קומען קיין ישראל און מיר וועלן זיך דאָרט וויידער זען.

אַלדאָס בעסטע,

קלמן און אלה רביב

●

תל־אביב, 25טער אויגוסט, 1991

ליבע פריינט מאַלי און יצחק,

עס איז שוין אַוועק אַ שטיקל צייט אָן צו שרייבן אייך אַ פאָר ווערטער. עס דערנענטערט זיך שוין ראש השנה, די בעסטע צייט אייך צו ווינטשן געזונט און אַלדאָס בעסטע. זאָל קומען פאַר אונז און פאַר כלל ישראל אַ יאָר פון שלום, ברכה: עס זאָלן זיך ענדיקן די אַלע מלחמות, אומרועס און אויפשטאַנדן; אַז מיר אַלע זאָלן קענען לעבן רואיק און אַביסל געניסן פון לעבן. לשנה טובה תכתבו צו אייך און אייער גאַנצער משפחה, אמן!

איך האָב דאָ באַקענט אייער שוועגערין, די פרוי מעדוויעדעוו. זי איז דאָן געווען קראַנק און איך האָב זי באַזוכט אין שפּיטאָל. זי האָט אויף מיר געמאַכט אַ זייער גוטן איינדרוק. זי איז אַן אינטעליגענטע, קלוגע פרוי און דאָס רעדן מיט איר האָט מיר געבראַכט פאַרגעניגן. איך גלויב אַז זי איז שוין געזונט. ביי דער געלעגנהייט בעט איך אייך איבערגעבן איר אַ גרוס.

איך ענדיק דעם בריוו אין דער האָפענונג, אַז דאָס קומענדיקע יאָר וועט זיין אַ יאָר פון שלום, ברכה און געזונט. אַ האַרציקן גרוס פון מיין פאַמיליע.

אייער,

ד״ר ט. ציטראָן

●

ערב ראש השנה ה׳תשנ״ב

ליבער און טייערער לאַנדסמאַן און פריינט,

מיר ווינטשן אייך, איסאַק ריבאַלאָווסקי מיט אייער פרוי מאַלי, צום נייעם יאָר 5752, געזונט, ברכה והצלחה, און אריכות ימים, און מיט ענערגיע אין אייער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט.

מיט אַ כתיבה וחתימה טובה, פון אונז, אייער פריינט און לאַנדסמאַן,

אליעזר סאַלמאַן און פאַמיליע

●

טייערע מאַלי און יצחק,

איך שיק אייך איבער אונזערע האַרציקע גרוסן און וואונטשן פאַר אַ געזונט און זיס יאָר.

פאַרגעסט ניט אין אונז און שרייבט אַ פאָר ווערטער.

אין נאָמען פון מיין ברודער ישראל, מיין מוטער פאַני, שיקן מיר אייך איבער האַרציקע קושן.

משה גאָלדבערג

●

ארגון יוצאי גרודנה בישראל

(פאַרבאַנד פון גראָדנער אידן אין ישראל)

תל־אָביב מאַי 15, 1991

טייערער פריינט ריבאַלאָווסקי!

איך וויל אויסדריקן מיין פּערזענלעכן און אין נאָמען פון גראָדנער קאָמיטעט אין ישראל אונזער גרויסן דאַנק פאַר דער מאַטעריעלער הילף וואָס איר האָט אונז געשיקט אין נאָמען פון אייער ביאַליסטאָקער קאָמיטעט דורך אונזער פריינט און חבר קרעמער.

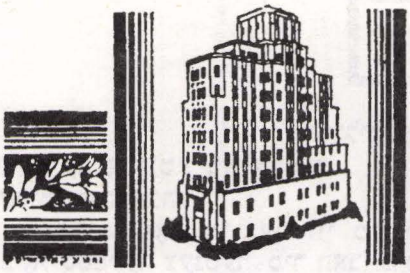
די דאָזיקע הילף ווערט פאַרטיילט אויסשליסלעך פאַר אונזערע גראָדנער לאַנדסלייט נייַ־עולים וואָס זיינען געקומען דעם לעצטן יאָר קיין ישראל פון ראַטן־פאַרבאַנד.

איך וויל אייך ווינשן אריכות־ימים צוזאַמען מיט אייער פרוי מאַלי, אַסאַך געזונט. איר זאָלט נאָך אַסאַך יאָרן קענען פאָרזעצן אייער געזעלשאַפטלעכע אַרבעט לטובת הכלל און לטובת די נויטבאַדערפטיקע וועלכע נויטיקן זיך אין דער דאָזיקער הילף.

מיט האַרציקן דאַנק, פאַרן גראָדנער קאָמיטעט אין ישראל

י. דראַזניק

●

אונזער אינסטיטוציע

וואָס מען טוט און וואָס מען פלאַנט

צוגרייטונגען אין דער ביאַליסטאָקער היים צו די ימים־טובים

די שוהל אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים, אויף 228 איסט בראָדוועי, וועט דעם יאָר ווי אַלע יאָר זיין דער זאַמפונקט פון מתפללים. אונזערע איינוואוינער און שכנים פון דער געגנט, וועלן קומען אויסבעטן אַ גוט יאָר.

די גרויסע און באַקוועמע לופטיקע שוהל ווערט ספּעציעל צוגעגרייט צו די הייליקע יום־טוב טעג, וואָס וועט הייַ־יאָר זיין פון זונטאָג אָוונט, דעם 8טן סעפּט. 1991 (ערב ראש השנה). מאָנטאָג פרי און אָוונט, דעם 9טן סעפּט, און דינסטאָג פרי און אָוונט, דעם 10טן סעפּט. 1991.

ערב יום־כיפור, דינסטאָג דעם 17טן סעפּט., וועלן אויך אָנגעצונדן ווערן אַלע עלעקטרישע ליכט ביי די נעמען פון די פאַרשטאָרבענע און מיטגלידער וואָס זיינען פאַראייביקט געוואָרן אויף די בראָנז־טאָוולען אין אונזער שוהל. זייער אָנדענק וועט געהייליקט ווערן ביי דער תפילה פון יזכור. דינסטאָג אָוונט, דעם 17טן סעפּט. וועט מען זאָגן כל־נדרי. צומאָרגנס, מיטוואָך, דעם 18טן סעפּט., יום־כיפור, וועט מען דאַוונען אַ גאַנצן טאָג און אין אָוונט. בייטאָג וועט מען מזכיר נשמות זיין.

אויף סוכות ווערט געגרייט, אַזוי ווי יעדעס יאָר אין דער צייט, אַ שיין־דעקאָרירטע סוכה און עס וועלן סערווירט ווערן געשמאַקע טראַדיציאָנעלע מאכלים.

די שכנים און פריינט פון דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן זיינען פאַרבעטן מתפלל צו זיין מיט אונז בעת די ימים־נוראים, ווי אויך שבת. יעדן טאָג איז דער מנין 8 פרי, ווי אויך מנחה 3:30 בייטאָג.

דער יערלעכער באַזאַר

דער יערלעכער באַזאַר פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן וועט דעם יאָר פאָרקומען פון מאָנטאָג, 11טן נאָוועמבער, ביז דאָנערשטיק, דעם 14טן נאָוו. די לעידיס אָקזילערי אַרבעט פלייסיק ביים העלפן צוגרייטן דעם באַזאַר, וואָס ברענגט אַריין פאַרשיידענע סחורות און אַרטיקלען. אַ סך פאיוואָטע מענטשן און פיל פירמעס רופן זיך אָפּ אויף אונזער וועגדונג און שיקן אַריין גוטע שטאָפּן. מיר בעטן אַלע וואָס קענען ביישטייערן סחורה פאַר דעם באַזאַר, דאָס צו טאָן וואָס פריער.

יערלעכער חנוכה־פייערונג און קאָנצערט

די יערלעכע חנוכה־פייערונג און קאָנצערט פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער, 228 איסט בראָדוועי, וועט הייַ־יאָר פאָרקומען זונטיק, דעם 8טן דעצ., 1991. ווי שטענדיק, וועט אָנגעצונדן ווערן חנוכה־מנורות פון אונזערע מיטגלידער און פריינט און ס׳וועט דורכגעפירט ווערן אַ טראַדיציאָנעלע מוזיקאַלישע פראָגראַם. עס וועלן סערווירט ווערן געשמאַקע היימישע מאכלים מיט חנוכה־לאַטקעס.

טראַדיציאָנעלע פורים־פייערונג און יערלעכער מיטגלידערשאַפט מיטינג

דער פייערלעכער יום־טוב פורים וועט געפייערט ווערן מיט אַ פיינעם קאָנצערט און טראַדיציאָנעלע סעודה, זונטיק, דעם 15טן מערץ, 1992, אין גרויסן אוידיטאָריום פון צענטער, 228 איסט בראָדוועי.

אין דעם רייכן פּראָגראַם וועלן זיך באַטייליקן באַקאַנטע קינסטלער, און ווי אַלע מאָל וועלן די מיטגלידער און פריינד זיך אונטערהאַלטן צו די קלאַנגען פון מוזיק און געזאַנג. עס וועלן סערווירט ווערן האָמענטאַשן מיט אַנדערע געשמאַקע מאכלים.

עס וועט גלייכצייטיק דורכגעפירט ווערן יערלעכער מיטגלידערשאַפט מיטינג וועגן די נייע דירעק־טאָרן פאַר דעם יאָר 1993־1992 וועלן דערוויילט ווערן.

אין דער שוהל פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים

מיר ווילן אויסדריקן אַ גרויסן יישר־כח צו אונזערע עלטערע מענער, ווי אויך צו די שכנים פון דער געגנט און פריינט, וועלכע מיט זייער דאָוונען האַלטן אויף דעם מנין אין דער פרי און פאַרנאַכט אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער, היים און שפּיטאָל פאַר עלטערע מענטשן.

ביים דאָוונען היט מען אויך אָפּ יאָרצייט און מען זאָגט קדיש בציבור. זאָל דער השי״ת בענטשן אַלע מתפללים, אַז זיי זאָלן געזונט זיין און קענען אָנפירן מיט׳ן מנין.

יערלעכע אַזכרה ביי די „ביאַליסטאָקער און גראָדנער״ אין מיאַמי

דער „ביאַליסטאָקער און גראָדנער״ אין מיאַמי ביטש וועט דורכפירן די יערלעכע אַזכרה אין אָנדענק פון די זעכציק טויזנט אומגעבראַכטע אידן אין ביאַליסטאָק, ביי אַ ספּעציעלער וויכטיקער פאַרזאַמלונג. די אַזכרה וועט פאָרקומען זונטיק 2 בייטאָג, דעם 9טן פעברואַר 1992.

עס ווערט געגרייט אַ פאַסיקע פראָגראַם, מיט דער באַטייליקונג פון אַ צאָל רעדנער, כדי אויף אַ ווירדיקן אופן צו באַערן די קדושים פון ביאַליסטאָק און גראָדנער וואָס זיינען אומגעבראַכט געוואָרן ביי די רוצחים. אַ באַרימטער חזן וועט זינגען פאַסיקע תפילות און לידער.

אַלע ביאַליסטאָקער און גראָדנער, ווי אויך די יעניקע וואָס וועלן אין דער צייט פאַרברענגען אין מיאַמי ביטש, ווערן געבעטן צו פאַרצייכענען די דאַטע פון דעם 9טן פעברואַר 1992, און זיך אויך צו באַטייליקן אין דער אַזכרה. די טרויער פאַרזאַמלונג וועט פאָרקומען אויפן אַדרעס:

Bnei Zion Synagogue
200-178th Street North Miami Beach, Florida

באַמערקונגען און דערמאָנונגען

• פון ראובן קאַפּוסטאַ/בועאנאָס־אייראס

טייערער פריינט איסאַק
מיט זיין פרוי מאַלי:

איך האָב איצט איבערגעלייענט אייער „ביאַליסטאָקער שטימע", פון לעצטן ערב־פסח. דער נומער איז פול מיט אַרטיקלען, וואָס איינער איז בעסער פון צווייטן.

א ספּעציעל שטאַרקן איינדרוק האָט אויף מיר געמאַכט „850 פלוס דריי טעג", פון שמואל סאָלץ, וועלכער לייענט זיך מיט א פּאַרכאַפּטן אָטעם. מען זעט באַלד, אַז ער איז א איד וואָס קען און ווייסט. פון זיינע שורות: „אויף מאָרגן אינדערפרי אָפּגעדאַוונט און געגעסן פרישטיק", זעט מען באַלד, אַז ער איז א בן־הרב. ער שרייבט זייער גוט און ריכטיק, כאָטש איך קען אים ניט.

ס׳וועלט טרויעריק אויפן האַרצן ווען מ׳לייענט, אַז די פּאָלאַקן האָבן זיך ניט באַגונגט מיטן טויט פון זייער גאַנצער אידישער באַפעלקערונג, מיט א סך קינדער, וואָס האָבן נאָך ניט געקאָנט רעדן, און זיי לאָזן ניט רוען די טויטע. דאָס האָבן זיי זיך אויסגעלערנט פון די נאַציס. אויך דאָ, אין אַרגענטינע, האָבן די נאַציס אין א פּאָרשטעטל צעשטערט 110 קברים מיט מצבות. זיי האָבן דאָס געטאָן ניט ווייל זיי האָבן פון די מצבות עפּעס געקענט האָבן, נאָר גלאַט צעשטערט. און וואָס טוט די וועלט? זי שווייגט.

דאָס צווייטע איז א „געבעט", פון מערקע שעוואַך, וואָס איך קען זי זייער גוט פון ביאַליסטאָק. זי האָט געוואוינט אויף לעגיאָנאָוא 10, אויפן ערשטן שטאָק. אויפן זעלבן שטאָק האָבן אויך געוואוינט די עלטערן פון ד״ר חיים סלאָוועס, וועלכער איז ניט לאַנג געשטאָרבן אין פּאַריז. ער פלעגט שטענדיק שרייבן אַרטיקלען אין די אידישע צייטונגען, אויך אין „אונזער לעבן", פון דרוקער־אַרבעטער קאָלעקטיוו, אויף קילינסקעגאָ 23. איך פלעג א סך מאָל קומען צו סלאָוועס עס פּאָטער, ער זאָל מיר העלפן כ׳זאָל ניט דאַרפן גיין דינען דער אַנטיסעמיטישער פּוילישער רעגירונג פון רידז שמיגלי, וואָס איז געוואָרן פּרעזידענט נאָך יוזף פּילסודסקי׳ס טויט.

פון דאָרט האָב איך געקענט מערקע שעוואַך, וואָס האָט געוואוינט מיט אירע עלטערן אויפן זעלבן שטאָק. זי האָט אַלס קינד פון 9 יאָר געמאַכט א רושם אין ביאַליסטאָק, וועו זי איז אויפגעטראָטן אין „פּאָלאָס״־טעאַטער מיט דער אַרטיסטין מאַלווינאַ יאָלעס, אין דער פּאָרשטעלונג „די אייביקע מאַמע". היינט רופט זי זיך „די אידישע מאַמע". אויך איר ברודער אברהם ע״ה, פון ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד, האָט פאַרפאַסט דאָס ליד „ביאַליסטאָק מיין היים, ביאַליסטאָק מיין קרוין", א.אַז.וו.

אַז מען רעדט וועגן ביאַליסטאָק, שטייט פאַר מיינע אויגן אַן אַפּיש פון דער פאַראייניקטער אידישער אָפּערעטן־טרופּע, אונטער דער לייטונג פון שלמה הערשקאָוויטש, קאַרל צימבאַליסט, רעגינאַ צוקער, לאָלאַ יאַקובאָוויטש, רחל ראָזען מיט איר מוטער און פּאָטער, ישראל ווינגאָלד, דער זינגער פון „קינדער יאָרן", יוסף נייווירט, האָניגבלום וואָס האָט געזונגען „הוליעט, הוליעט קינדערלעך, כל זמן איר זענט נאָך יונג, וויל פון פרילינג ביזן זומער איז א קאַצן־שפרונג", סעם ליבערמאַן, „שלמה יונה".

די דאָזיקע טרופּע האָט געהאַט א ריזיקן דערפאָלג מיט דער „רומענישער חתונה". וועו עס געדענקט ניט די וועלטער פון די אַרטיסטן „ניט ביי מאָטיען", „מאָטקע מאַך עס נאָך אַמאָל", „די זון האָט פאַר מיר נאָך קיינמאָל ניט געשיינט, די לבנה איז שטענדיק פינצטער", „קינדער יאָרן, זיסע קינדער יאָרן, אייביק בלייבט איר מיר אין מיין זכרון". נאָך דער טרופּע איז געקומען די אַרטיסטין מאַלווינאַ יאָלעס, וואָס האָט געשפּילט מיט דער מיידעלע מערקע שעוואַך.

מיט דעם פאַרענדיק איך מיין שרייבן צו אייך, האַרציקער איסאַק ריבאָל, מיט אייער פרוי מאַלי, פאַרבליבט געזונט, דאָס איז דער עיקר. א דאַנק פאַר פאַרעפנטלעכן מיין בריוו.

* * *

א בריוו אין רעדאַקציע

חשובער רעדאַקטאָר,
איסאַק ריבאָלאָווסקי:

איך בעט אייך אָפּצודרוקן אין אייער חשובער „ביאַליסטאָקער שטימע" דאָס פאָלגנדיקע בריוול און האָף, אַז דורך אים וועל איך געפינען מיין געוועזענעם שוואָגער.

איך בין דער לעצטער פון דער קאַפּוסטאַ־משפּחה, פון אַרום 70 מיטגלידער, צווישן סאקאטקא און אדעלסט. דער ערשטער, בנימין קאַפּוסטאַ, פון סוראַזער גאַס, נומער 6, א לערער אין זאַבלודאָווע, נעבן ביאַליסטאָק, איז פאַרבראַנט געוואָרן אין דער גרויסער שול. פון מיין פאַמיליע איז קיינער ניט געבליבן, אויסער א שוואָגער, וואָס האָט מיר געשריבן א בריוו פון לאַגער אין בעסען, לאַמפּערטיין, אין דער אַמעריקאַנער זאָנע פון דייטשלאַנד. דער בריוו איז געשריבן געוואָרן דעם 5טן מאַי, 1948.

ער הייסט הערשל פורמאַן, א וועבער־אַרבעטער פון האָראָדאָק, לעבן ביאַליסטאָק. ער האָט חתונה־געהאַט מיט מיין שוועסטער טעמע אין 1940, וועו די סאָוועטן זענען אַריין קיין ביאַליסטאָק. אין דעם בריוו שרייבט ער, אַז ער איז געווען אין טרעבלינקע, אוישוויץ, שטוטהאָף.

ווי געזאָגט בין איך דער לעצטער פון דער אַמאָליקער פאַרצוויגטער משפּחה קאַפּוסטאַ, אויסער מיינע צוויי זין און מיין ברודער׳ס דריי זין — אַלע געבוירענע אין אַרגענטינע. חשובער רעדאַקטאָר, איך בעט אייך נאָך אַמאָל אָפּצודרוקן דעם דאָזיקן בריוו אין אייער זשורנאַל. איך דאַנק אייך פאַראויס און שיק איבער די האַרציקסטע גרוסן און וואונטשן.

אייער

ראובן קאַפּוסטאַ

מיין אַדרעס איז:
Ruben Kapusta
Corrientes 5694
8 P.D. 39
Buenos Aires (1414)
Argentina

אונזערע פאַרלוסטנען

צום אייביגען אנדענקען

אסתר גאָרניק ע״ה

● פון געיל גאָרניק־האַמעל

מיין מוטער, אסתר גאָרניק, איז געשטאָרבן דעם לעצטן דעצעמבער. זי איז געווען פֿאַרהייראַט צו מיין פאָטער, סעם גאָרניק, אַ ביאַליסטאָקער, פאַר 37 יאָר, אַ לעבנגעבליבענער פון דעם האָלאָקאָסט.

זי האָט געהאַט אַ שיינע שטימע, ווי אַן אָפּערע־זינגערין, און אָפט אויפגעטראָטן פאַר קאָנגרעסישאָנס אין

אסתר און סעם גאָרניק

שיקאָגאָ און אין לאָס־אַנדזשעלעס. זי האָט אויך אָנטייל־גענומען אין דער ערשטער „זמריה״ אין ישראל, אין יאָר 1952.

זי האָט פאַר אונז אויפגעבויט אַ פרעכטיקע היים, וועלכע איז אָפט געווען פול פאַר אַלע געלעגנהייטן מיט געסט, פריינט און פאַמיליע.

ס׳זענען פאַראַן אַ סך וואונדערבאַרע זאַכן, וועלכע מען קען דערציילן וועגן מיין מוטער. אָבער די וויכטיקסטע מעלה איז געווען איר גוט האַרץ. איר ליבע, ברייטע האַנט און סענסיוויטעט צו אַנדערע מענטשן איז ביי איר געווען וויכטיקער אַפילו ווי די זאָרג וועגן זיך אַליין. זי האָט תמיד געפילט, אַז זי האָט ניט געטאָן גענוג פאַר אַנדערע. זי וועט שטענדיק זיין אַן אינספיראַציע פאַר מיר.

זי איז געווען אַ מתנה און אַ ברכה פאַר מיר, מיין פאָטער, מיין מאַן מאַריאָ, צו מיין טאָכטער דאַניעלאַ און צו די אַלע וועלכע האָבן זי געקענט.

* * *

8טער יולי, 1991

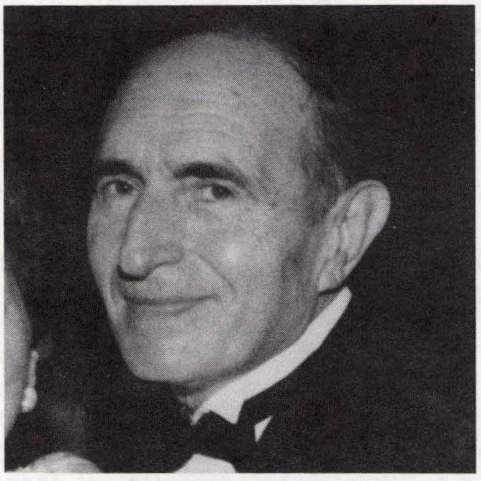
טייערע מאַלי און איסאַק,

ס׳איז געווען אָנגענעם צו רעדן מיט אייך אויפן

הערי קאָסטרע ע״ה

ער איז געבוירן געוואָרן אין פוילן דעם 11טן מאַי, 1923 און געשטאָרבן אין מיאַמי דעם 13טן אָקטאָבער 1990. ער האָט איבערגעלעבט דעם חורבן און געקומען קיין אַמעריקע אין יאָר 1949. ער האָט געאַרבעט ווי אַ היטלמאַכער ביז זיין ריטייערן.

הערי איז געווען אַ רעספעקטירטער באָארד־מיטגלידער פון דער ביאַליסטאָקער היים, אַ גוטער פריינט

הערי קאָסטרע

צו אַלע וועלכע האָבן אים געקענט, און זיין טויט איז אַ גרויסער פאַרלוסט פאַר דער היים.

הערי האָט איבערגעלאָזט זיין ליבע פרוי איווא, פאַריתומט זיינע קינדער: העלען, אייריס קראָוס און פרידא פּאָלאַק: די אייניקלעך דוד, פאַראַ, מישעל און בעט: און דעם איבערגעבענעם ברודער דזשאָרדזש.

טעלעפאָן. הלוואי וואָלט עס געווען וועגן אַ פריילעכערער געלעגנהייט. איך וואָלט אייך געווען דאַנקבאַר, אויב איר וואָלט אָפּגעדרוקט די פּאָר וועדטער וואָס איך האָב אָנגעשריבן וועגן מיין מוטער, אין קומענדיקן נומער פון דער „ביאַליסטאָקער שטימע״. איך האָב אויך בייגעלייגט אַ פאָטאָגראַפיע פון מיינע עלטערן.

איך דאַנק אייך נאָך אַמאָל פון טיפן האַרצן. דאָס מיינט אַ סך פאַר מיין פאָטער און אויך פאַר מיר. איך דאַנק אייך אויך פאַר אָפרופן מיין פאָטער. איך וועל שטיין מיט אייך אין קאָנטאַקט און דאַנק אייך נאָך אַמאָל.

געיל גאָרניק־האַמעל

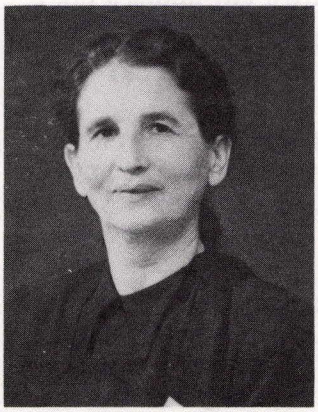
אונדזערע פאַרלוסטן אין ישראל

• פון אריה שמיר (שמערליס), ירושלים

אהובה (ליבע) זעגמאן ע״ה

אַ געבוירענע אין ביאַליסטאָק 1899 (פון דער היים רודעלעוויטש). אין 1925 איז עולה קיין ארץ־ישראל מיט איר מאַן נחום־יצחק. זייער „באַגאַזש״ איז געווען די צען פינגער און שטאַרקער ווילן אויפבויען אַ ניי לעבן אין אונדזער אַלט־ניי היימלאַנד.

זיי באַזעצן זיך אין שכונת שפירא, לעבן תל־אביב,

ליבע זעגמאן ע״ה

ביידע פלייסיקע אַרבעטזאַמע מענטשן. ער פירט אַ סטאָלעריי־ווערשטאַט, זי אַ דאַמע־שניידעריי. אין משך פון יאָרן אַרבעטן זיי זיך שיין אַרויף און פירן אַ פיינעם פאַמיליע־לעבן.

אין 1961 איז דער מאַן געשטאָרבן, צוויי יאָר שפּעטער גייט אַוועק פון דער וועלט פריצייטיק איר געראָטענע טאָכטער מרים. זי טראָגט אין דער שטילקייט אין איר האַרץ די צוויי אומגליקן ביז צום סוף. ביז די לעצטע טעג פון איר לעבן געווען ביים פולן באַוואוסטזיין און שכל, געזאָרגט פאַר יעדן אין איר פאַרצווייגטער פאַמיליע.

זי איז געשטאָרבן אין תל־אביב דעם 13טן מאַי 1991, לאָזנדיק אין טרויער אירע צוויי זין יהודה און אהרן, ביידע פאעיקע געשעפטלייט, צווישן די גרעסטע אין דער מעטאַל־בראַנזשע אין ישראל, צוויי שניר, זיבן אייניקלעך און פערצן אור־אייניקלעך.

כבוד איר אָנדענק!

נעמי גאָלדמאַן־נוף (נאָף) ע״ה

געבוירן אין ביאַליסטאָק 1904, גראַדואירט ווילנער אוניווערסיטעט אין 1928, באַקומען אַ לערער־פּאָסטן אין דער ביאַליסטאָקער העברעאישער גימנאַזיע, ווו זי האָט געלערנט נאַטור־ווייסנשאַפטן און געאָגראַפיע ביז צו איר

נעמי גאלדמאן ע״ה

עליה קיין ארץ־ישראל אין 1935.

זי באַזעצט זיך אין חיפה, ווו זי זעצט פאָר מיט דערפאָלג איר לערער־קאַריערע אין דער אָרטיקער גימנאַזיע „חוגים״.

אָלס מענטש מיט אַ דאָרשט צום וויסן, באַנוגנט זי זיך נישט מיט איר פּעדאַגאָגישער אַרבעט. זי פאַרנעמט זיך אויך מיט שטודיום און פאָרשונגס־אַרבעט ביז צום לעצטן יאָר פון איר לעבן. זי איז אויך געווען טעטיק מיט פיל איבערגעבנקייט פאַרן כלל.

זי איז אַוועק אין דער אייביקייט דעם 10טן אַפּריל 1991, לאָזנדיק אַ גוטן נאָמען און אַ רעקאָרד פון פופציק יאָר פּעדאַגאָגישע אַרבעט, ביי פינף טויזנט שילערס און דריי אויטאָביאָגראַפישע ביכער.

אין טיפן טרויער זיינען פאַרבליבן: איר מאַן, אברהם נוף, צוויי שוועסטער — מלכה אורן אין קיבוץ גל־און, יהודית גלעד אין קיבוץ משמר העמק, ביידע מיט פאַרצווייגטע פאַמיליעס.

כבוד איר אָנדענק!

ליובא סערלין ע״ה

אַ געבוירענע אין ביאַליסטאָק 1910, ווו איר פאָטער, יעקב פּעטלין, איז געווען אַן אַפּטייקער. איר מאַן משה סערלין איז דאָרט געווען אַ גוט באַקאַנטער ספּאָרט־לערער. אין 1935 איז ער עולה קיין ארץ־ישראל, צוויי יאָר שפּעטער שליסט זיך ליובאַ אָן צו אים. זיי באַזעצן זיך אין ירושלים, ווו משה זעצט פאָר זיין פּעדאַגאָגישע טעטיקייט. ער איז געשטאָרבן אין 1980.

די לעצטע אַכט יאָר האָט ליובאַ געווואוינט נעבן אירע קינדער אין קיבוץ סאסא וואָס אין גליל. זי האָט דאָרט געאַרבעט אין ביבליאָטעק, געווען טעטיק און ביים פולן באַוואוסטזיין ביז קורץ פאָר איר טויט. זי איז אַוועק אין דער אייביקייט דעם 20סטן מאַי 1991 און געבראַכט געוואָרן צו קבורה אין ירושלים.

געלאָזט אין טרויער אַ זון ניר — איצט אויף שליחות פון דער „צים״־געזעלשאַפט אין אויסטראַליע, אַ זון יעקב אין קיבוץ סאסא, אַ טאָכטער מירה פרידמאַן — אַ פּעדאַגאָגישע ראַטגעבערין, לעבט אין עומר נעבן באר־שבע, אַן איידעם, צוויי שניר און עלף אייניקלעך.

כבוד איר אָנדענק!

כּפר ביאַליסטאָק

• פון רחמיאל גלעדי (קאראפיאל)
כּפר סבא, ישׂראל

יעדע שטאָט און שטעטעלע
ווי קליין עס זאָל ניט זיין,
אין פאָלקס־אוצר אַ בלעטעלע,
ווי אַלטער גוטער וויין.

דערמאָנט זיך נאָך די אַלטע צייט,
ווי שיין ס׳איז געווען.
אַזעלכע גוטהאַרציקע לייט
אין זעלטן היינט צו זען.

אין ביאַליסטאָק, אין אונזער שטאָט,
אַ דאָקטאָר האָט געלעבט.
אַז ער באַזוכט אַ קראַנקן האָט,
פאַרשריבן האָט, אַ רעצעפּט.

און אויב דער קראַנקער איז געווען
אַן אינוואַליד, אַ בלינדער,
אָדער סתּם אַן אָרימאַן
מטופל נאָך מיט קינדער.

פלעגט דער דאָקטאָר אויפן טיש
נאָך לאָזן אַ מטבע.
היינט וואָלט מען געזאָגט געוויס:
משוגע, חסר־דעה.

געגאַנגען פשוט אָנגעטאָן
און יעדן פלעגט ער דוצן.
געלאַכט האָט ער פון דעם „פאַן־טאָן״,
עס ברענגט ניט קיינע נוצן.

געליבט האָט ער זיין אידיש וועלט
מיט ליבשאפט אָן אַן עק.
אַ ציל האָט ער פאַר זיך געשטעלט,
אַ נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק.

געזוכט, גענישטערט אומעטום
ביכער, שריפט, אַנטיקן.
פאַרפאַקן שנעל און אַזוי אַרום
קיין ירושלים שיקן.

אַ צווייטער דאָקטאָר איז געווען
אין ביאַליסטאָק געבאָרן,
שטאַרק באַרימט און אָנגעזען
אין דער גאַנצער וועלט געוואָרן.

אַן אינטערנאַציאָנאַלע שפּראַך
איז געווען זיין שטרעבן.
עספּעראַנטאָ קען אַ סך
פאַרלייכטערן דאָס לעבן.

לכבוד אים זיינען דערשינען
מאַרקעס, מאָנומענטן,
עספּעראַנטיסטן זיך געפונען
אויף אַלע קאָנטינענטן.

באַרימט איז אויך געווען
די שטאָט מיט זעלטענע רבנים.
באַליבט ביי מענטשן און ביי גאָט,
לויכטנדיקע מיט הדרת־פּנים.

ר׳ שמואל מאָהליווער געווען,
אַליין סיי רב סיי דיין,
גלייכצייטיק איז אים צו זען
אין די חובבי ציון רייען.

ר׳ חיים הערץ געווען באַרימט
מיט אַלע גוטע מעלות,
מיט האַרציקייט און גוט געשטימט,
פּסקענדיק שאלות.

ראַבינער ד״ר ראָזענמאַן,
אַ זעלטענע פיגור,
אַ פילאָזאָף און איידלמאַן,
מיט תורה, מיט קולטור.

געברויזט סיי טאָג, סיי נאַכט.
אַן אינטענסיוו אידיש לעבן,
מיט אַ ביבליאָטעק אַ פראַכט
און „להבדיל״ מיט אַ רבין.

מיט אינסטיטוציעס אָן אַ צאָל
פאַר פילאַנטראָפישער צדקה,
יעדן טאָג דער ועד־הקהל
געאַרבעט אָן הפסקה.

ביז היינטיקס טאָג, נאָך ביז אַצינדער
שטייט מיר פאַר די אויגן,
אין ל״ג בעומר אַ צוג מיט קינדער
אויף קילאָמעטערס זיך געצויגן.

מיט געזאַנג און מיט מוזיק,
מיט ווייס־בלויע פאָנען,
מיט אַ געפיל פון שטאָלץ און גליק
טוט זיך עס דערמאָנען.

פּסח אָוונט אין דער גרויסער שול
רובינ׳ס כאָר טוט זינגען,
אַן עולם אָנגעפּאַקט ביז פול,
די תּפילה טוט אָפּקלינגען.
אַ משוררל אַ יונגינקער,
מיט אַ שטימע גאָר אַ פיינע,
סאָלאָ זינגט דעם אהבת עולם,
פאַר גאָט גיסט אויס אַ טענה.

און ווער עס האָט נאָר דאָן געערט
דעם רבונו־של־עולם פון ספירה,
קען פאַרשטיין דעם מיין, דעם וועלט
פון מלאכים זאָגן שירה.

פון שמחת תורה, האָט פאַראיבל,
ווייסט איר ניט אינגאַנצן,
אויב ניט געזען איר האָט אין שטיבל
ווי אַזוי חסידים טאַנצן.

אויפן שול־הויף פלעגט זיך מאַכן
אַן אויפגעלויף פון קינדער,
צי זאָל מען ווייגן, צי זאָל מען לאָכן,
וואָס איז געשען אַצינדער.

דער שיכור בענדעט, געטרונקען האָט,
געמאַכט ערגעץ אַ לחיים.
זינגט ער איצט און רופט צו גאָט
אבינו שבשמים.

דער מלאך מיכאל פלעגט אויפווייזן
אַז ער איז דער שליח
און באַלד וועט קומען צו שפּרייזן
דער מלך המשיח.

נישטאָ קיין צייט, מען מוז גיך
דעם שטאָט־זייגער באַנייען.
ווי פאַסט עס דען פאַר אַזאָ גאַסט,
ער וועט אונז ניט פאַרצייען.

חרוב איז מיין ביאַליסטאָק,
אָפּגעמעקט, נישטאָ שוין מער,
און אויפן חורבן ביאַליסטאָק
זאָל זיין מיין ליד אַ טרער.

דער ביאַליסטאָקער צענטער
היים פאַר עלטערע נוענטשען און שפּיטאָל

228 איסט בראָדוועי, נ. י.

ווינטשט זיינע באַאמטע, דירעקטאָרען, מיטגלידער, טוער, שטיצער חברים און פריינט, אַלע אָנגעשלאָסענע אָרגאַניזאַציעס, ווי אויך ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט, כלל ישראל איבער דער גאָרער וועלט

אַ שנת חיים ושלום

אַ יאָר פון מאַטעריעלען וואוילזיין און גייסטיגע אויפריכטונג, הצלחה און פּראָגרעס, שלום אין מדינת ישראל און פרידען איבערן גאַנצען ערד-קוגל.

סעם סאָלאָזש
פּרעזידענט

איסאַק ריבאַלאָווסקי
עקזעקוטיוו-דירעקטאָר

רובין בינדלער
ערן-פּרעזידענט

מייק קרעמער
וויס-פּרעזידענט

מר. און מרס. סאל קרים
ברוקלין, ניו יארק

אַ טראַסטי פון באָארד אָף דירעקטאָרס

ווינטשן זייערע פאַמיליעס, פריינט און לאַנדסלייט
אַ כתיבה וחתימה טובה און שלום איבער דער וועלט.

די בריידער איצקאָוויטש
אַבראַשאַ, חיים, וועלוול, און שוועסטער בערטאַ
מעקסיקא סיטי

דריקען אויס זייערע הארציגע נייַ־יאָר וואונשען צו דער פאַמיליע און פריינט, ווי אויך ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט. שלום על ישראל!

מר. עלי איצקאָוויטש
ווינטשט זיין גאַנצער פאַמיליע אין מעקסיקא,
אַלע קרובים, פריינט און לאַנדסלייט
אַ סך גליק און געזונט צום נייעם יאָר

דינה און לעאָן טראכטענבערג
און זון

ווינטשן אַלע גראַדנער און ביאַליסטאָקער פריינד
אַ יאָר פון געזונט, נחת און שלום אין ישראל.
לשנה טובה תכתבו

מיר בעטן פאַר אַ יאָר פון שלום, פאַר מדינת ישראל און פאַרן אידישן פאָלק

אונזערע בעסטע ברכות צו אַלע אונזערע פריינד און באַקאַנטע איבער דער גאַנצער וועלט.

אשר שטשוטשינסקי
מאיאמי ביטש, פלאָרידע

מר. און מר. באַרני סאַקס
און פאַמיליע
מיאַמי, פלא.

ווינטשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען
אַלדאַס גוטס צום נייעם יאָר.

מר. סעם גארניצקי
און טאָכטער
לאָס אַנדזשעלעס, קאַליפאָרניע

ווינשן זייער פאַמיליע אין ישראל און אַלע פריינד, לאַנדסלייט און אַלע אידען אומעטום
אַ פרייליכען נייעם יאָר.

עמיל און מירא סאָער
טאָראָנטאָ, קאַנאַדאַ

ווינטשן אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט
אַ נייעם, גוטן, געבענטשן יאָר,
און שלום אין ישראל.

מרס. דינה מעדוועדעוו
קאָסירער פון דער אינסטיטוציע
ווינטשט דער משפחה און פריינט, אַלע לאַנדסלייט
און דעם כלל ישראל אומעטום, אַ שנת חיים ושלום.
אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. עלי אָקון און פאַמיליע
פילאַדעלפיע, פּאַ.

באַגריסען אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט
איבער דער גאַנצער וועלט מיט
אַ יאָר פון געזונט און שלום על ישראל.

מר. און מרס. דזשייקאָב בערען

ווינשען ביאליסטאָקער און גראָדנער לאַנדסלייט אַ פרייליכן און
געזונטן יאָר אויך די קינדער און אייניקלאָך אַ יאָר פון געזונט און
ערפאָלג.

מאַקס (מאָטעק) קאָכן און פאַמיליע
ירושלים
ווינטשן אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט
אַ יאָר פון געזונט, גליק און שלום אין ישראל.

מר. און מרס. לואיס סילווער
און פאַמיליע

ווינטשען אַלע פריינט און אַלע אידען אומעטום
אַ גוטען און גליקליכען נייעם יאָר.

דאָראַ מינץ־ראָזענטאַל

ווינטשט איר משפחה אין אַרגענטינע און אומעטום, ווי אויך די
ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט

אַ יאָר פון געזונט, נחת
און שלום אין ישראל

מר. און מרס. שלמה וועריין
לאָס אַנדזשעלעס, קאַליפאָרניע

באַגריסען אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט
און פריינט איבער דער גאַנצער וועלט מיט

אַ יאָר פון געזונט און שלום על ישראל.

מר. און מרס. סעם נייַדאָרף
און פאַמיליע
בעווערלי הילס, קאַליפ.

ווינשען זייערע קרובים און לאַנדסלייט אומעטום
אַ שנת חיים ושלום.

מרס. ידידיה האַמבורג
און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינט, לאַנדסלייט און כל ישראל
אַ כתיבה וחתימה טובה צום נייעם יאָהר.

מר. און מרס. הערי באַס

און זייער זון

פילאַדעלפיע, פּאַ.

ווינשען צום נייעם יאָר אַלע זייערע פריינד פון נאָהענט און ווייט, און דעם כלל ישראל, אַ שנת חיים ושלום,

אַ כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. יוסף קאַפּיצקי

עדיסאָן, ניו דזשוירזי

באַגריסן צום נייעם יאָר אַלע פריינט און לאַנדסלייט און ווינטשן זיי אַ כתיבה וחתימה טובה

איסאַק און מאלי ריבאַל

(ריבאַלאָווסקי)

עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל

ווינטשען זייער פאַמיליע אַלע פריינט און לאַנדסלייט

אַ געזונט און געבענטשט יאָר

לשנה טובה תכתבו ותחתמו!

אינד. אַסטראַלענקער יאַנג מענס בענעוואַלענט אַסאָסיאיישאַן

ניו־יאָרק

מיר באַגריסען אַלע אונזערע מיטגלידער און פריינט און אַלע אידען צום נייעם יאָר און ווינשען זיי געזונט און גליק.

יוסף און נעשקע דאָברימאַן

סקאָוקי, איל.

ווינטשען זייער משפּחה, פריינט און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אַ יאָר פון געזונט און שלום אין ישראל.

מר. און מרס. סעם טשודין

טשערמאַן פון „ביאַליסטאָקער און אומגעגנט קלוב פון מיאַמי"

ווינטשן די מיטגלידער פון ביאַליסטאָקער צענטער היים און שפּיטאָל, אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און זייערע פריינט

אַ געזונטן און גוטן יאָר.

מר. און מרס. לעאָן קרים

מיטגליד פון באָארד אָוו דירעקטאָרן

ווינטשן זייער פאַמיליע, פריינט און לאַנדסלייט

אַ געזונטן און גוטן יאָר

חוה קאָסטרי

ברוקלין, נ.י.

ווינטשט איר פאַמיליע, פריינט און לאַנדסלייט אַ יאָר פון געזונט, שלום אין ישראל און איבער דער גאַנצער וועלט

דוד און בעדי שפּערלינג

לאָס אַנדשעלעס קאַליפאָרניאַ

ווינטשן זייער פאַמיליע, און אַלע ביאַליסטאָקער פריינד און לאַנדסלייט

אַ געזונטן און גוטן יאָר

מר. און מרס. וועלוול שטשופּאַק

און פאַמיליע

ברוקלין

שיקען זייערע ברכות צו דער פאַמיליע און אַלע פריינד און צום כלל ישראל צום נייעם יאָר.

מאשע לין

און פאַמיליע

ברוקלין, נ.י.

באַגריסען זייער פאַמיליע אין ישראל און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אַ געבענטשטען נייעם יאָר.

מר. און מרס. מיישעל ראָטענבערג

און פאַמיליע

ברוקלין, נ.י.

ווינטשען אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדלייט אַ געבענטשטען נייעם יאָר.

מר. און מרס. טשאַרלס שוועכער

טשערמאַן, באָארד אַף דירעקטאָרס

און פאַמיליע

בראָנקס, ניו־יאָרק

ווינטשען זייער משפּחה, פריינט און ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט

אַ יאָר פון געזונט און שלום אין ישראל.

מר. און מרס. פּאָול (פּיניע) כאָראָווסקי

און פאַמיליע

לאָנג איילאַנד סיטי

ווינטשן אַ גוטן, גליקליכן און געזונטן יאָר, אַלע אונזערע ביאַליסטאָקער און זאבלודאָווער פריינט בכל מקום שהם

אַ שנת חיים ושלום, ושלום על ישראל!

מר. און מרס. יאָסל שלאמאָוויטש

און פאַמיליע

ווינטשען זייערע לאַנדסלייט פון ווערזאן
און ביאַליסטאָקער פריינט
אַ געזונטן, גליקליכן יאָר

לייבל סידער

פילאַדעלפיע, פּא.

באַגריסט אַלע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט
איבער דער גאַרער וועלט מיט
אַ יאָר פון געזונט און שלום על ישראל

מינאַ און אַלעקס אוטיאַנסקי

און פאַמיליע

פון מיאַמי, פלאָרידאַ

ווינטשן אַ גוט יאָר

צו די ביאַליסטאָקער און גראָדנער לאַנדסלייט

אַ כתיבה וחתימה טובה ושלום על ישראל

דינה סארנא

מיט די קינדער

פון קאווינא קאָליפאָרניא

ווינשן משפחה, לאַנדסלייט אין כלל ישראל

אַ גוטן געבענטשטן יאר

אַ כתיבה וחתימה טובה וישלים על ישראל

ביאַליסטאָקער אונטערשטיצונג פאַראיין „סומך נופלים"

מיר ווינשען אַלע ברידער מיט זייערע פאַמיליעס
און אַלע לאַנדסלייט בכלל

אַ שנת חיים ושלום

ביאַליסטאָקער בריקלייערס אַסס'ן
און די סיסטערהוד

ניו־יאָרק

צום נייעם יאָהר וואָס קומט,ווינשען מיר אַלע מעמבערס
און דעם גאַנצען כלל ביאַליסטאָקער
אַ כתיבה וחתימה טובה

ביאַליסטאָקער ליידיס אָוקזילערי

228 איסט בראָדוויי, ניו־יאָרק

ווינשט אַלע שוועסטער און זייערע פאַמיליעס,
אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ גוטען,
געזונטען און גליקליכען נייעם יאָר.

פאַרבאַנד פון ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט
און אומגעגנט אין אַרגענטינע
„בית ביאַליסטאָק"

דריקט אויס צו די באַאַמטע און דירעקטאָרן פון דעם ביאַלי־סטאָקער צענטער אין נ.י. ווי אויך צו לאַנדסלייט איבער דער וועלט בעסטע וואונטשן פאַר אַ גוטן, געזונטן יאָר.

יהושע גרודסקי — פרעזידענט

וואָלף טשינסקי — סעקרעטאַר

דער קלוב פון גראָדנער פריינט
פון ניו־יאָרק

ווינטשען אַלע גראָדנער לאַנדסלייט אין ניו־יאָרק און איבער דער גאַרער וועלט און אויך די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט, אַ יאָר פון געזונט און אַנטגילטיגען שלום אין אונזער לאַנד ישראל.

מיט פריינדשאַפט

גראָדנער קלוב אין ניו־יאָרק

אדאם־זיידל אש
און פאַמיליע

ווינטשט אַ גוט יאָר אַלע גראָדנער
און ביאַליסטאָקער פריינד, און ספעציעל
ליימי קאַפלאַן און פאַמיליע
אין מאָנטעווידעאָ

זאַבוסקי שלמה און סימאָן

פון פּאַריז, פראַנקרייך

ווינטשען זייערע קרובים, פריינד, און לאַנדסלייט,
די האַרציקסטע וואונטשן צום נייעם יאָר
און שלום אין ישראל

באַגריסונגען פון פריינט און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר

(לויט'ן אלף בית)

— א —

סידני און יעטאַ אייזנער

ווינטשען אַלע פריינט, לאַנדסלייט און אַלע אידען אַ כתיבה וחתימה טובה.

— ב —

מר. און מרס. מאָריס בענדער
און זייער זון

באַגריסען צום נייעם יאָר אַלע פריינט און אַלע לאַנדסלייט און ווינשען זיי אַ כתיבה וחתימה טובה.

— ג —

מר. און מרס. מאַקס גאַלוב
און פאַמיליע, ברוקלין

ווינטשן גראָדנער און ביאַליסטאָקער לאַנדס־לייט אַ געבענטשט יאָר.

— ה —

מרס. חנה הערשקאָוויץ
מיאַמי, פלאַ.

באַגריסט כלל ישראל און פריינט אין אַגרענ־טינע צום נייעם יאָר.

— ו —

חזן יעקב ויסאטשעק
און פאַמיליע

שיקען זייערע באַגריסונגען און גוטע וואונשען צו אַלע זייערע פריינד און ווינשען דעם כלל ישראל אַ כתיבה וחתימה טובה.

מרס. נחמיה ווערבלוד
און פאַמיליע

באַגריסן צום נייעם יאָר אַלע זייערע קרובים, פריינד און אַלע אידען.

עוזר ווייסגאָרבער (ווייס) כינקע סודאביטשער

ברוקלין, נ. י.

ווינשען פיל גליק צום נייעם יאָר צו אַלע פריינד און אַלע אידען.

מר. און מרס. אַרטור וואַכטעל

עלפאַסאָ, טעקסאס

שיקען זייערע בעסטע וואונשען צו אַלע פריינד און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

— ז —

מר. און מרס. מיטשעל זיילאַן

פּעטערסאָן, נ. דזש.

ווינשען א גוטען און געזונטען נייעם יאָר צו אַלע זייערע פריינד און צום כלל ישראל.

מר. און מרס. חיים זעלעווינסקי

ברוקלין, ניו יאָרק

באַגריסען האַרציג זייערע אַלע פריינט און לאַנדסלייט צום נייעם יאָר.

— ט —

מרס. פעני טאַלינסקי

און קינדער

ווינשען אַלע זייערע פריינד און לאַנדסלייט א גוטען יאָר.

— י —

די פרוי פון יעקב יערוזאלימסקי און קינדער

נאָרט האַליוואוד, קאַליפאָרניע

ווינטשן אַלע לאַנדסלייט און כלל ישראל א געזונטן און גליקליכן יאָר און שלום אויף דער וועלט.

— ל —

מרס. וויאַלאַ לין

און פאַמיליע

ווינשען פיל געזונט און גליק צו זייערע פריינט, לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

מר. און מרס. עלי לידסקי

און פאַמיליע

ווינשען אַלע פריינד און לאַנדסלייט א כתיבה וחתימה טובה.

מר. און מרס. לואיס לערנער

ברוקלין

באַגריסען זייער פאַמיליע, פריינט, לאַנדסלייט און כלל ישראל מיט א יאָר פון געזונט און פרנסה און שלום אויף דער וועלט.

— מ —

מר. און מרס. אשר מעקלער

און פאַמיליע, לאָס אַנדזשעלעס

באַגריסען און ווינשען אַלדאָס גוטס צו אַלע אידען צום נייעם יאָר.

— ס —

מרס. זאָפיאַ סטיין

און פאַמיליע, ניו־יאָרק

ווינשען זייער משפּחה און אַלע אידען א גוטען געבענשטען נייעם יאָר.

— ע —

דר. און מרס. שמואל עברי און זון

באַלטימאָר

ווינשען אַלע לאַנדסלייט און אַלע אידען א שנת חיים ושלום.

— פ —

מר. און מרס. לעאָן פריד

און פאַמיליע, ברוקלין

פּסח דעם מצבה־קריצער־ס זון, ווינשט זיין קוזינע אייידע סאַקאַלאָווסקי אין אויסטראַליע און אַלע פריינד און לאַנדסלייט אומעטום א נייעם יאָר פון געזונט און אַלדאָס גוטס און שלום אויף דער וועלט.

— ק —

מר. און מרס. חיים בערל קריגער

און פאַמיליע, ברוקלין, נ. י.

באַגריסען ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און אַלע אידען צום נייעם יאָר.

Greetings and Best Wishes to the

Bialystoker Center Home

One of the Most Respected Homes

for the Elderly

An Institution that Provides

a High Level of Care for its Residents

Elite Insurance Agency

2001 Marcus Avenue
Lake Success, N.Y. 11042
(516) 354-7000

ELI BLISKO

YECHIEL BROMBERG

Brokers and Consultants of all Forms of Insurance

To The Officers of

The Bialystoker Center & Home

Best wishes for A Happy, Healthy And Prosperous New Year!

Norman Pachtman
President

Choice Rx Center, Inc.

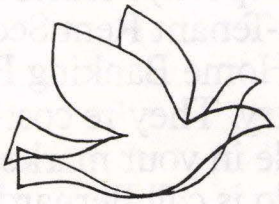
CHOICE SURGICAL SUPPLY, INC.

457 Doughty Blvd.

Inwood N. Y. 11696

(516) 371-4105 — (718) 471-2262

שָׁנָה טוֹבָה

happy new year
and best wishes
for peace and
prosperity

Bank Leumi
TRUST COMPANY OF NEW YORK
85 Delancey Street
New York, N.Y. 10002

A Nursing Home Needs A Nursing Bank

At Amalgamated Bank, we speak your language—Patient Funds Banking, Resident Direct Deposit, Medicaid (Title XIX) Deposit, Burial Funds and Patient-Tenant Rent Security.

You see, our unique Nursing Home Banking Programs are the most widely accepted in the industry. They're cost-efficient, easy to establish and programs are available in your market area.

Now, all that's left for you to do is call Bernard Zatz or Scott Seewald at (212) 246-3900 for details.

Amalgamated Bank of New York

1710 Broadway, New York, NY 10019 • Founded 1923 • Member FDIC • Assets over $1.5 Billion

RELIABLE HEALTH SYSTEMS, INC.

2610 NOSTRAND AVE., BROOKLYN, N.Y. 11010 — (212) 338-2400

Computer Systems specialists for hospitals,
nursing homes and health related facilities
(Provided and services computer system for Bialystoker Home)

Extends best wishes for a Happy
and Healthful New Year
to the officers, directors, members, residents and friends of

BIALYSTOKER CENTER, HOME AND INFIRMARY FOR THE AGED

Mr. and Mrs.

Sam Solasz

and Family

PRESIDENT

of the

BIALYSTOKER CENTER, HOME AND INFIRMARY FOR THE AGED

extend to their family, friends
and kinfolk everywhere
heartiest wishes

for

A HAPPY AND PROSPEROUS NEW YEAR

האַרציקע וואונטשען צו אונזער פאַמיליע און צו אונזערע
לאַנדסלייט, און כלל ישראל איבער דער גאַנצער וועלט
פאַר אַ שנת חיים ושלום.

May the New Year bring happiness to All,
salvation to our people and peace on earth.

THE SOLASZ FAMILY

DR. MATT & DR. DIANE KUDISH RACHEL & SCOTT DAVID MARK HOWARD

join their parents in this timely greeting.

MRS. ANNA SABEL
& FAMILY
Concord, California
Wish All Their Friends
A Happy, Healthy & Peaceful New Year

Mr. & Mrs.
STANLEY KAGAN
West Caldwell, N.J.
Wish All Their Friends
A Happy New Year

MR. DAVID FINE
President, Bialystoker Young
Men's Benevolent Association
and FAMILY
Brooklyn, New York
Extend their best wishes
for the New Year to
relatives, friends and landsleit

Mr.
JACOB A. LICHTENFIELD
extends to his relatives and friends and
all Bialystoker Landsleit best wishes
for a Happy and Prosperous New Year

New Year Greetings from . . .

SYLVIA ROSENBLUM

New Year Greetings
Best Wishes and Blessings
from

NETTIE STERN
and FAMILY

Children of our late Treasurer

MARY DAVIS

Board Member of the Bialystoker
Center, Home and Infirmary for
the Aged

to their dear kin, the DAVISES,
SAPERSTEINS and the STERNS,

to all their friends and neighbors,
Bialystoker landsleit and Jews
everywhere

for a Happy and
Prosperous New Year

MRS. ETTA SIEGEL
AND FAMILY
Mequon, Wisconsin
extend to their freinds, Bialystoker Kin-
folk in town and the world over best
wishes for a very Heppy New Year

MRS. BENEDICTINE LICHT
and Family
wish everyone
a Healthy, Happy New Year

DR. and MRS.
BENJAMIN GISSEN
and Family
Extend their Greetings for a
Happy and Prosperous New Year

Ratner's Restaurant

Three Generations of Family Ownership Since 1905
World Famous Dairy and Vegetarian Cuisine
Featuring Fresh Fish.
Catering for ALL your Simchas
SHEVA BROCHAS
All cakes, pies, cookies baked on premises
Our Challah and Rolls are parve baked right here
A tradition for:
•BREAKFAST •LUNCH •DINNER •AFTER THEATER
•Catering •Platters •Party Rooms Available
Hours: Sun thru Thurs: 6AM to Midnite
Fri: 6AM to Shabbos Sat: After Shabbos to 2AM

RATNER'S RESTAURANT
138 Delancey St., NYC
212/677-5588

FREE PARKING
AMEX Welcome
SHOMER SHABBOS

THE BIALYSTOKER CENTER

HOME FOR THE AGED AND INFIRMARY

wishes all officers,
employees, directors, members,
supporters, friends,
affiliated organizations,
Bialystoker Landsleit; Klal Israel
The World-Over
A Year of Good Life and Peace
A Year of Prosperity;
Spiritual Renewal
Security and Peace for the
State of Israel
And Universal Brotherhood.

SAM SOLASZ
President
RUBIN BINDLER
Honorary President

IZAAK RYBAL
Executive Director
Dinah Medvedev
Treasurer

MR. RUBIN BINDLER
and Family
Honorary President, Bialystoker Center
Home and Infirmary for the Aged

wish their friends, all Goniondzer-Trestiner and Bialystoker kinfolk and the Jewish People everywhere a Happy and Prosperous New Year

---

MR. AND MRS. HAROLD TALIN

Extend New Year's Greetings to their Relatives, Friends, and Bialystoker Landsleit

---

DAYAN CLUB OF PELHAM PARKWAY
District 20

Extends New Year Greetings for Health, Prosperity and Peace in Israel to all Officers and Members

EXECUTIVE BOARD, DAYAN CLUB of PELHAM PARKWAY, District 20

New Year Greetings from . . .

DR. & MRS. LOUIS LINN

9 EAST 96th STREET NEW YORK, N.Y. 10028

BIALYSTOKER YOUNG MEN'S BENEVOLENT ASSN.
New York, N.Y.

Extends New Year Greetings of Good Health and Peace in Israel To All Its Members and Landsleit

---

In Memory of my loving wife
Evelin, I wish all my friends
and family a Happy New Year

DANIEL ALEXANDER
Chicago Ill.

MR. and MRS. JOSEPH DINES and FAMILY

Vice-President of

BIALYSTOKER CENTER AND HOME

extend best wishes to the Officers, Directors

and Members of the

CENTER AND HOME,

for

A Happy, and Healthy New Year

Greetings from . . .

IRVING AND SYLVIA FOX
LAKEWOOD, N.J.

who wish all their friends and the Jewish people everywhere a Happy New Year

We offer a Memorial Tribute to our Dear Parents

ABRAHAM AND BESSIE FUCHSMAN
ALEX AND FANNIE BUYER

HYMAN and SHIRLEY FEINSTEIN
and FAMILY
Children and Grandchildren of the late
MRS. PAULINE SIEGEL
extend best wishes to their relatives, friends and Bialystoker kinfolk everywhere for
A VERY HAPPY and PROSPEROUS NEW YEAR!

MR. AND MRS. CHARLES FEIGENBLATT
and Family
Brooklyn, N.Y.

Extend their Best Wishes to all Landsleit, *friends and Jews all over the world for a Healthy, Happy New Year*

JERRY MINK
Jerusalem, Israel

Wishes His Family and Friends as well as Landsleit in the U.S., Israel and Bialystok, Poland
New Year Greetings of Health and Joy

שלום על ישראל!

IN MEMORY OF
OUR BELOVED PARENTS

MR. & MRS. ABRAHAM KASS,

DR. & MRS. CHARLES GRADINGER

IN LOVING MEMORY OF OUR DEAR PARENTS

CELIA COHEN
and
WILLIAM COHEN
Former Vice-President of the Bialystoker Center and Home
May They Rest In Peace

MR. & MRS. SAM SIEGEL
MRS. JOSEPH ENGEL

IN LOVING MEMORY
OF OUR PARENTS

Saul & Ethel Rubin Brody

Martha & Ted Simon
Pearl & Al Shansky
Anita & Earl Barrison
All the Grandchildren

ROSE GOLDBERG
Hon. Vice-President
Miami Beach, Florida

and Family

extend best wishes to their family, relatives, friends, officers and directors of the Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged, and to the Bialystoker Ladies Auxiliary for a Happy New Year

---

MR. & MRS. EDWARD MEYER

Extend Best Wishes to Family and Friends for a Happy, Healthy and Peaceful New Year

---

MR. AND MRS. MIKE KREMER
and Family
Vice Pres. of the Bialystoker Center and Home

Wishes all Bialystoker and Grodner landsleit
A year of peace and freedom for Jews all over the world, particularly for the State of Israel

---

DR. AND MRS. NACHMAN KACEN
(Kacenelenbogen), Cleveland, Ohio
and their children
Michael and Eva Kacen-Kaplan
West Hartford, Connecticut
Wish their family and friends in Israel, here and abroad, a Happy, Healthy and Peaceful New Year

---

MR. & MRS. ABE NEWBORN
and Family
wish their Relatives, Friends and All Israel
A HAPPY NEW YEAR

MR. & MRS. M. ARTHUR TARLOWE
Vice-President, Bialystoker Center and Home
and Family
Wish their Relatives and Friends
A Healthy, Happy and Peaceful Year

MR. & MRS. LOUIS SCHNEIER

Extend Best Wishes to Family and Friends for a Happy, Healthy and Peaceful New Year

---

MR. AND MRS. RALPH BELL
and Family
Former President of the Zionist Organization of Chicago

Wish their family, Bialystoker landsleit and friends
A Happy and Healthy New Year and Peace in Israel

MR. & MRS. MEYER ZAKHEIM
and Family
Wish their Relatives, Friends and Landsleit
a Healthy, Happy and Prosperous New Year.

MRS. RUTH WINSTON
Son BARRY and SUSAN
and Grandchildren
In loving memory of
EDWARD WINSTON

MILDRED AND EARL
BRAND
and FAMILY

PORTLAND, MAINE

Remember With Love

ROSE KASS

FORMER VICE-PRESIDENT
OF THE
BIALYSTOKER CENTER
AND HOME

ALWAYS IN OUR HEARTS

IN LOVING MEMORY OF

My Parents and My Wife's Parents

BENJAMIN & YETTA FINKELSTEIN
HERMAN & BETTY BATISTE

HYMAN FINKELSTEIN

IN BLESSED MEMORY OF

ISAAC and MINNIE EPSTEIN

Always in our minds and memory

ABRAHAM and VIOLA SAPERSTEIN

IN MEMORY OF

Our Loving Mother and Grandmother

FRIEDA ROTHBERG

MR. & MRS. ISIDORE KIMMEL
and CHILDREN

ISIDORE & SHIRLEY SCHEINMAN
and Family
Northbrook, Illinois

Extend to their Relatives and Friends
Wishes for a Healthy, Happy New Year

CITIBANK N. A.

SEWARD PARK BRANCH

411 GRAND STREET • NEW YORK, N. Y

Serving the Bialystoker Center & Home

Extends best wishes to
Their officers, directors, members and residents
As well as to all our Jewish clients and friends
A healthy, happy New Year
And peace in Israel and the world

TONY BURZO — Manager
and Staff

„סיטיבאַנק"

סואַרד פּאַרק אָפּטיילונג

411 גראַנד סטריט, ניו יאָרק

(באַדינט דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים)

דריקט אויס האַרציגע וואונטשן צו זייערע באאמטע,
דירעקטאָרן, מיטגלידער און איינוואוינער,
ווי אויך צו אלע אידן,
אַ נייי־יאָר פון געזונט, גליק
שלום אין ישראל און אין דער גאָרער וועלט.

טאָני בורזאָ – מענעדושער
און די אָנגעשטעלטע

**8.78%*
Alliance Short-Term
CLASS A SHARES**

**8.29%*
Alliance Short-Term
CLASS B SHARES**

Can Your CD Make This Statement?

Alliance Short-Term Multi Market Trust seeks higher yields than CDs and money market funds by investing in high quality, short-term securities around the world. And the Fund offers you two ways to invest with Class "A" and Class "B" shares.

*SEC yields for the 30-day period ended 7/31/91. Average annual total returns assume reinvestment of dividends and payment of the maximum 3% sales charge(Class A) or 3% c-d-s-c (Class B). B Shares are subject to a back-end sales charge if redeemed during the first 3 years (3% year 1, 2% year 2, 1% year 3). Shares of the Fund are not guaranteed and past performance is no indication of future results. Share price and yield will fluctuate with changes in interest rates and other market conditions, so that investors' shares, when redeemed, may be worth more or less than their original cost. CDs are insured and generally have fixed interest rates.

Call me for a free brochure and a prospectus which contains more complete information including all charges and expenses which you should read carefully before you invest.

CLASS A SHARES
6.31%
one year
Average annual total return through 7/31/91.

CLASS A SHARES
10.49%
since inception (5/5/89)
Average annual total return through 7/31/91.

CLASS B SHARES
5.83%
one year
Average annual total return through 7/31/91.

CLASS B SHARES
8.69%
since inception (2/5/90)
Average annual total return through 7/31/91.

☐ Please send more information about Alliance Short-Term
Name _____ (Please Print)
Address _____
City _____ State _____ Zip _____
Business Phone _____

Alliance℠
The invisible giant in mutual funds.®

A DOLLAR DRY DOCK INVESTMENT SERVICES
MITCHELL M. EISENBERG, ASSISTANT VICE PRESIDENT
212 959 5555

B 465 GRAND ST NY NY 10002-2631

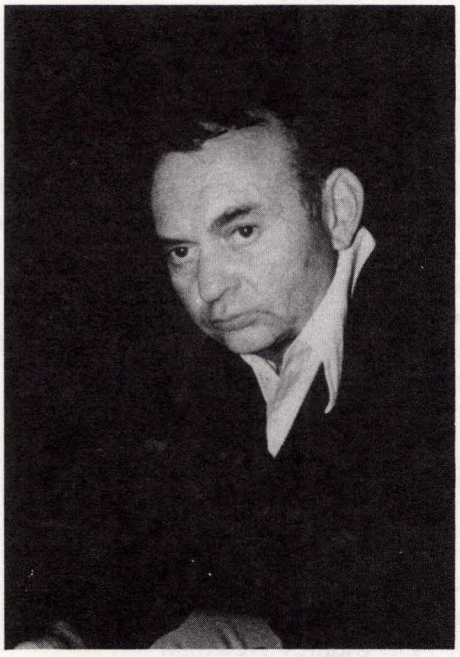
NASD Registered Broker Dealer/Member SIPC

The Fund's principal underwriter is Alliance Fund Distributors, a member of the NASD.

HENRY SARNA

Our father Henry "Chaim" Sarna who always loved and missed the Yiddishkeit of Bialystok as he knew it before the war, died on Shabbos morning, August 31, 1991. He was born July 7, 1922. His three brothers and parents perished in the Holocaust. He was the sole survivor of his family.

After liberation in Terezin Festung he returned to Bialystok looking for family and there he met his wife Dina. Because of Polish persecutions after the war they together with Benjamin Babikier made

Henry (Chaim) Sarna

their way eventually to a Jewish DP camp in Bad Reichenhall, Germany. He was active in so many ways including working as a driver for the Joint Distribution Committee. He helped many refugees to pass from the Polish border to freedom in the West or Israel. Our father also was involved in organizational activities seeking to establish an orphanage for Jewish refugee children. A dedicated Zionist and a member of "Shomeir Hazeier," other circumstances resulted in his eventually settling in Youngstown, Ohio. The Diaspora continued. With a wife and two boys to support he went to work in the steel mills of the Mahoning Valley. Following a number of difficult factory jobs he then went to work at the Jewish Community Center as building superintendent. In 1954 he suffered the loss of his son Allen. One year later a daughter was born. Because of health considerations he moved his family in 1965 to Los Angeles, California.

In L.A. he worked hard in various businesses along with his wife, his son Charles and advanced himself accordingly. He became dedicated to reminding and educating others of the tragedy of the Holocaust. Dad traveled to Kent State University and gave an oral testimony. Although it was painful for him to talk about his ghetto and camp experiences he realized the urgency of conveying the truth.

His ultimate dedication and joy was the family. He was a charitable man to others. Anyone who ever met our father—and there were so many all over the world, will never forget his humor, his honesty and his love of life.

Charles and Penny Sarna

Dear Izaak: The Sarna family has asked me to add a few words regarding the whereabouts of Henry Sarna during the war. He was with me in the ghetto, then in Maidanek, followed by Blitzin and Itwitz, and finally in Theresenstadt. Henry was also the director of the Bialystoker in California.

Eli Okun

The Bialystoker Center and Home wishes to express its sincerest condolences to the Sarna family.

Sonia Weles Frankel

passed away Monday, October 7, 1991
in Waterbury, Connecticut.
Sonia was born in Zabludow,
near Bialystok, Poland.

She was a survivor of the camps, but walked out from this world at a relatively young age.

Sonia is leaving behind her husband, Aaron, her lifelong companion, two daughters, one son, five grandchildren, and a sister.

In Deep Sorrow
The **Frankel Family**

December 9, 1990
Izaak Rybal
Bialystoker Center
228 East Broadway
New York, NY 10002

Dear Mr. Rybal:

I would like the following request for information concerning my family, be published in the "Stimme."

I am seeking any information regarding the family of Nissan Spector. Nissan Spector was my grandfather. He was born in Bialystok circa 1840. He was married twice. His first wife is unknown to us. They had (?) five children. I have heard that the first family of Nissan Spector came to America (?).

His second wife was my grandmother Elka Devorah (surname unknown). She had four children: Shlomo (b. 1877); Yaacov (b. 1880); Joseph (b. 1878) and my father Eliazer Yitzhak (b. 1886).

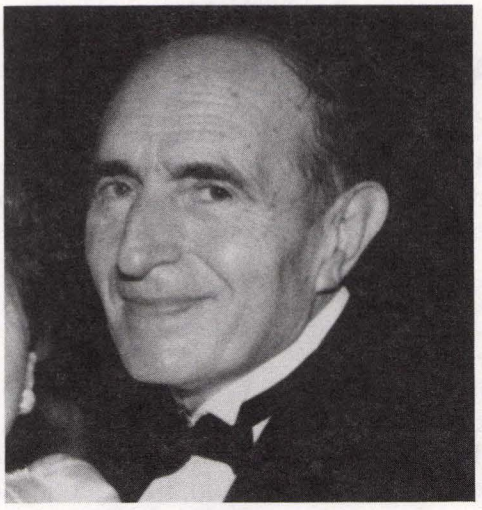
My grandfather (Nissan Spector) owned a large bakery in Bialystok. From what I was told, my grandfather died in a fire. It was then that my grandmother decided to make aliyah to Eretz Yisroel. She came with her four small sons about 1887. They lived in Jerusalem in an area known as Mechena Yehuda. They later lived in the old Yishiv Court of the Jewish Quarter. My grandmother was known as the "Rebbetzin" as she was a teacher to young Jewish girls. She was also known as a Bialystoker. She died in 1916 and is buried on the Mount of Olives. I am hoping that someone might have knowledge of this family as well as any information concerning the bakery. Mr. Rybal mentioned to me that his family bought their shabbos challe at the "The Spector Bakery." Although my grandfather died circa 1886, it is heartening to hear that there was still a bakery in 1939.

It was also mentioned, that the Spector family was related to a famous rabbi from the Bialystok area. I am presently researching this.

At the present time, we have a large family in Israel and America. However, no one can add any more information than I have offered. If anyone has any information about the family or photographs showing the bakery, please contact me.

Sincerely,

Morris Spector
19 Wood Street
Hamden, CT 06517
(203) 288-2816 (Res.)
(203) 281-6499 (Bus.)
(203) 281-0316 (Fax)

HARRY KOSTRE

May 11, 1923—Oct. 13, 1990

Born in Poland, he survived the Holocaust and came to the United States in 1949. He worked as a cap maker until his retirement. Harry was a respected board member of the Bialystoker Home. A kind and gentle man, Harry was a good friend to all who knew him. His passing is a loss to many. Harry was the beloved husband of Eva, loving father of Helene, Iris Kraus and Freda Pollack, much loved grandfather of David, Farah, Michele and Beth, and devoted brother of George.

SARAH NEWMAN ZYLBERSHTEIN FROM BIALYSTOK

Passed away June, 10, 1991
Sister of Devora Mintz Rosenthal
Sons—Dr. Stanley Newman
Irving Newman
10 Grandchildren
10 Great-grandchildren

SEEKING FAMILY

Our family Zelic and Marsha Leah Lurecy lived in Zabludow and migrated to America early 1900. Their children were Jake (Yankel) Morris (Moshe-Neisel), Samuel (Shmuel), Hyman (Chaim) and one daughter Isenee. Any information regarding this family would be appreciated.

Milton and Mildred Lurey
4 Sunset Summit
Asheville, NC 28804
(704) 258-8147

ANNUAL COMMEMORATION IN KIRYAT BIALYSTOK

• *By Arye Shamir (Shmerlis)*
Jerusalem

On August 27, 1991, the annual commemoration of the destruction of Bialystok took place in Kiryat Bialystok, Israel. This year, two tragic events were marked: 50 years since the Nazi murderers burned the "Groyse Shul" in Bialystok together with the 2000 Jews who were entrapped there; 48 years since the start of the uprising in the Bialystok Ghetto and the Jews who perished there.

There was a large number of Bialystoker "Landsleit" among the attendees from all over the country at the commemoration. At the Memorial Wall in the Synagogue courtyard, they listened to the prayers of Cantor Shalom Lentush and recited "Kadish B'tsibor."

Michel Flicker, Chairman of the "Bialystoker Society," chaired the evening. He invited to light the six candles in memory of the 6 million martyrs the following "Landsleit": Lawyer Tsvi Klementynovski, Dr. Aaron Yudkovski, Abraham Levin, representing the once "Druzgeniker" children; Abraham Greenberg, a newly arrived immigrant; Izzy Broker a musician and member of the Israel Philharmonic; Shimon Osovitski, artist and singer.

Greeting the assembled were: Zalmen Yerushalmi, who related a chapter of "Zichronot" (memories) about Bialystok and his childhood there some 80 years ago.

Lawyer Tsvi Klementynovski spoke about the Holocaust and the tendency, in recent years, of "historians" to diminish or completely deny the destruction of 6 million Jews. He also stressed the importance of extending a helping hand to the newly arrived Bialystoker "Olim" (immigrants) from the Soviet Union.

The poetess, Miriam Shevach, read several of her poems and an episode of her Holocaust memories.

Arye Shamir, correspondent for the "Bialystoker Shtime" in Israel, read his article entitled, "A Small City That Was Large."

Meyer Zavatsky told of his experiences in the ghetto and in the camps. He also related his impressions of a recent visit to Bialystok.

Performing in a sutiable musical program were our fellow Bialystoker: Izzy Broker, violinist; Shimon Osovitsky, with an accompanist, singing Ghetto songs.

IN MEMORIUM ESTHER GORNICK

• *By Gail Gornick-Hummel*

My mother, Esther Gornick passed away last December. She was married to my father, Sam Gornick for 37 years, a Bialystoker, and survivor of the Holocaust.

She had an operatic voice and sang for congregations in Chicago and Los Angeles. She also participated in the first Zimriah in Israel in 1952.

She created a beautiful home for us. It was always full of houseguests, friends, and family for all occasions.

There are many wonderful things that can be said about her, but what made her so special was her genuine goodness. Her love, generosity, and sensitivity to others went before her own needs. There was never enough she could do for those she cared about. She will always be an inspiration to me.

She has been a gift and a blessing to myself, my father, my husband, Mario, to my daughter Daniela, and to all of us who have known her.

———•———

July 8, 1991

Dear Molly and Izaak,

It was so nice speaking with you. I wish that it had been over a happier occasion. We would greatly appreciate it, if you could put these words that I wrote about my mother in the next issue of the Stimme. I also included a picture of my parents, if that could also be put in. Thank you so much. It means a lot to my father, and me. It was also so nice of you to call him.

I will keep in touch with you. Thank you again.

Gail Gornick-Hummel

BUY AND HELP US PUBLICIZE THE NEW BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

FOR THE FUTURE OF THE JEWISH PEOPLE AND THE STATE OF ISRAEL

• *By Eli Okun*
Philadelphia

Our "Landsman" Eli Okun was invited to give a speech in Yiddish at the general commemoration for the 6 million martyrs in Philadelphia, which took place on April 14, 1991. We bring you his speech, which greatly impressed everyone present, but also because it was given in the language of those who perished.

Honored guests on the dais and everyone gathered here today, welcome.

Throughout the ages, human beings, particularly the Jews, have suffered and been persecuted at the hands of the Romans, the Greeks, the Egyptians, Czarist Russia and in the Spanish Inquisition. We as Jews overcame this long chain of persecution because of our strong will to survive. Even considering all of these events, the Nazi era was the culmination of our suffering and dehumanization. The direct attempt of the Nazis to exterminate the Jews and others was aimed at the free world which sat idly by with cold contempt and did nothing to stop the horror.

However, there were some "Righteous Gentiles" who sacrificed their own lives and the safety of their families to shelter and save victims of the Nazi Holocaust. These righteous ones were few in number, but their deeds and sacrifices will never be forgotten. We, in our hearts, will be forever grateful to them. It is said, "He who saves just one person, it is as if he saved a whole nation of people."

In the past few months, we have lived through the crisis of the Persian Gulf War. Each night we sat glued to the television, listening to commentators describing events and strategies taking place during the war. I sat and wondered if this same technology had been used against the Nazi machine in World War II, what would have been the fate of our people who perished at the hands of the Nazis?

The attacks by Saddam Hussein against Israel filled us with terror and left us wondering about the continued existence of Israel and our Jewish brothers and sisters. After each missile attack when we as survivors heard the screams of the sirens, we relived the horrors of Nazi Germany. Even though 50 years have passed, it is as if it all occurred only yesterday. History repeats itself, but the world learns very little from these lessons.

The memory of our loved ones who perished gives us strength to combat the fires of anti-Semitism. Behind the mask of *glasnost*, anti-Semitism seems to be spreading throughout Europe. Jews in these countries want to be free, but gray clouds of anti-Semitism continue to spread throughout the world, with America no exception. We, the survivors, whose skin is etched with the sins of the Nazis, have paid a heavy price with the sacrifice of our loved ones. We beg the world to understand our horror and concern as it regards the fate of the Jewish people.

In memory of our beloved families who perished in the Holocaust, we must fight for the free existence of our people and the State of Israel. We must hope and pray for generations of everlasting peace.

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK
At a Reduced Price!

In order to enable many more of our landsleit and friends to acquire the new monumental

Bialystoker Yizkor—Book

published by our *Bialystoker Center* in New York we decided to sell the remaining small quantity of copies at a reduced price. You may now obtain this great work containing more than 700 pages in *Yiddish* and *English* $25.00 and we will forward it to you.

Procure this great *Bialystoker Yizkor—Book*, for yourself, your children and friends while some copies are still available.

Please, mail your request for the book, and mail it to the *Bialystoker Center* with enclosed check or money order for $25.00 at the address below:

BIALYSTOKER CENTER
228 East Broadway, N.Y.C.
Tel. (212) 475-7755
Att: *Mr. Izaak Rybal*

flected a positive impression on the Jewish inhabitants in Latin America, and it was ruled that Yiddish shall be accepted as a subject in universities, to which the youth reacted positively.

Mordkhe Lerman, from Paris, concentrated on the condition of the population in France, which since World War II, has undergone a complete demographic change: The Ashkenazic element, which was in the majority prior to and after the War, is today a minority because of the large influx of North African Jews, causing French to be spoken primarily by the youth since the Sephardic Jews speak only French. Thanks to the Committee for Yiddish, the attitude towards Yiddish, which had been one of scorn, has today become different. The number of Jewish students who attend the Sorbonne will surely become the element to further Yiddish. Of course, it is still a long way before they can produce journalists or proofreaders for a Yiddish newspaper, but what must be applauded is that Yiddish literature is today being translated into French, and as a result, it is reaching the Sephardic elements. Friend Lerman dwelled upon the problem of a Yiddish newspaper, citing as an example the "Forward" and "Algemeiner Journal" in New York, which has a population of several million Jews. "These newspapers are published only once a week, and we question how that can be possible, when in Paris there is a Yiddish *daily* newspaper."

The answer is that the "Ladsmanshaftn" are the crux of Jewish activity in Paris, and through them they can reach the public—the tens of thousands of Yiddish-speaking Jews.

In the same vein, the Director and Chief Editor of "Undzer Vort" in Paris, Yakov Tsifel, spoke, especially stressing the devotion of the activists and collectors, the loyal readers of the newspaper, and he sent his warm appreciation to them from Moscow while at the same time offering his example to other world newspapers, which are affected by similar difficulties, to continue publishing.

Itzhak Brat, Journalist and Editor of "Di Letste Nayes" in Israel, also touched on the subject of the Yiddish press in America and other countries, which are going down-hill, saying that there are still Yiddish readers for the newspapers, but that an institution for Journalism must be created to educate a new generation which shall continue the work of Yiddish journalists who retire. He suggested that Friend Korn, the Chairman of the World Council, intervene so that Yiddish journalists will be educated in Israeli universities, as they do for Hebrew, and in this way we can assure ourselves a Yiddish press with a future.

Yiddish writers from the Soviet Union asked of the Conference, what happens to the Yiddish writers and poets whom they educated and who now live in Israel? Is it that only the young Yiddish writers will be the future?

In adjourning the 6th Session of the World Council for Yiddish and Jewish Culture, Chairman Itzhak Korn greeted all the delegates from all Jewish areas, especially those from the Soviet republics of the USSR, expressing the hope that the first historic gathering in Moscow will bring the desired results and that the Yiddish language and culture, which is so beloved by all, shall be strengthened.

We were invited to the Israeli Consulate, which, as we were told, had been closed since 1967, (but they continued to pay rent for it), until two years ago, when it was reopened. Each day up to 1,000 persons come to request visas. The cost for these emigrants, who are leaving for Israel, is covered as far as Warsaw or Budapest. After that, Israel is responsible for the expenses.

We visited an "Ulpan" where Hebrew is taught to Soviet Jews who come from every part of Russia, and who are candidates for emigration, so that when they arrive at their final destination, they are already at a level where they can be integrated faster into Israeli life.

We also visited a library containing thousands of Hebrew books and the most modern computers with which thay can contact Jerusalem at any time. These are all at the disposition of Russian Jews who are emigrating to Israel.

There is not enough space here to detail the entire session, so I will end my short report with a blessing for those who are doing such noble work.

In closing, I would like to quote Clara Kelmanowitch, who said that the Yiddish language is very close to her heart. It is the language which accompanied her into the Nazi camps, and the language which is so deeply rooted in her life. She reminded us of the words of the poet, Avrom Sutzkever, who called out, during the first Congress in Jerusalem, "Yiddish, don't surrender."

"And that's what we are doing with great difficulty and efforts, so that the Jewish People will not, G-d forbid, go under."

I met no one from Bialystok in Moscow, but I did, however, come across three "landsleit" from Grodno, who were conscripted into the Red Army in 1940, and who survived the War. Having learned that their families perished in the crematoria and concentration camps, they remained in Russia, where they rebuilt their lives. I am enclosing a picture of them wearing on their lapels the medals they received from the Soviet Union as heroes of World War II.

GREETINGS FROM THE 6TH SESSION OF THE WORLD COUNCIL FOR YIDDISH AND JEWISH CULTURE WHICH JUST CONCLUDED IN MOSCOW

• *By Shloyme Zabuski*
Paris

The World Council for Yiddish and Jewish Culture celebrated the 15th anniversary of its activity simultaneously with the 6th Session in Moscow, which reached a high point in all cultural activities of the Yiddish speaking population in Israel and other countries, and elevated Yiddish committees in those areas as a result of its outstanding accomplishments.

"Perestroika" in Soviet Russia has permitted the opportunity for renewal of Yiddish cultural activities, and for that reason the World Council for Yiddish concentrated on the Yiddish cultural needs of Russian Jews, while at the same time concerning itself with their massive emigration to the State of Israel. It was a historic meeting between our delegates and representatives from all over the world, with those from dozens of cities in the Soviet Union, in the beautiful "Shalom" Theatre, and in the large hall of the Science Academy (the "Utshanikh") in Moscow.

I would like to share my impressions of this unusual and attractive city of Moscow, where only a few years ago no one would have dreamed that such a meeting could ever take place.

Prior to the convening of the session, the delegates gathered in Moscow's "Shalom" Theatre where there was a celebration to welcome us. A group of actors affiliated with the theatre performed in a program of works by Sholom Aleichem, "Dos Farkishufte Shnayderl" (The Spellbound Tailor) and the high point of the evening was the appearance of a children's choir from Kiev, directed by Mila Shpira, which provided a program of dances and songs in Yiddish, Hebrew and Russian, and electrified and charged the audience so, causing tears as a result of their emotional reactions. Our French delegates remarked that the children's choir "would be received with joy and enthusiasm by the Jewish inhabitants, and why not in "Heykhal Hatarbut" in Tel-Aviv, or in the Bialystoker Center in New York?"

During the First Plenary Session, the Chairman, Itshak Varshavsky, who was responsible for contacting the Russian cultural circles which permitted the Seminar to take place in Moscow, stated in his opening remarks, that the current conference is part of the legality of today's Soviet Russia, and that Itzhak Korn, the person who laid the foundation of the World Council for Yiddish and Jewish Culture, is the one responsible for originating the ideas and developing them.

The first meeting had a special meaning because it provided an opportunity for representatives of various countries to hear reports and suggestions as to what must be done in order to support the Yiddish language in the future. Speaking on this subject were Boris Sandler, from Keshenev, a Yiddish writer; Moishe Korn, director of the network of Sholom Aleichem Schools in Argentina; Shmaryahu Lin, Israeli artist and Secretary of the World Council for Yiddish; Motl Zelmanowicz from New York, member of the World Coordinating Committee of "Bund," also representing the Workmen's Circle in America; Misha Lev, Yiddish writer from Moscow; Dovid Shtokfish, Editor of the "Yisroel Shtimme" in Israel; Itzhak Luden, Editor of "Lebn's Fragn" and representative of the Workmen's Circle in Israel; Yakov Tsifel, Director and Chief Editor of the only Yiddish newspaper in Paris and Europe, "Undzer Vort"; Itzhak Brat, Journalist and Editor of "Di Letste Nayes" in Israel; Peled Gebens, born in Canada, representing the Canadian Jewish Congress; Mordkhe Lerman, Editor and Journalist of "Undzer Vort" in Paris.

Motl Zelmanowicz was recognized and stated that "Our generation throughout the world must be accountable for beginning anew and the current conference might cause a crisis because we must say loud and clear that Yiddish is not only our Mother Tongue, Yiddish is not only the language we love, Yiddish was and remains the soul of our People. It must not and will never disappear." And he urged that Yiddish be considered in Israel a national language, second to Hebrew. Zelmanowicz made a moving appeal and spoke for more than a half hour. It is not possible to relate in this article all that he said.

Clara Kelmanovitch, from Sao Paulo, Brazil, with a population of 80,000 Jews, stated that there is great assimilation in her country, but nevertheless, they have six Jewish schools where students study Hebrew and Yiddish. Mrs. Kelmanovitch is the President of "Naamat," the women's organization.

Itzhak Pszetiski, from Montevideo, Uruguay, with a Jewish population of 35,000, stated that the improved attitude towards Yiddish in Israel re-

THE FIRST TEN MARTYRS

• *By Leon Fried*

June 27, 1991 marked 50 years since the Nazi murderers began their systematic destruction of the Bialystoker Jews, and Russian Jews in general.

We lived in the "Shul hoyf" (courtyard), across from the large "shul." My father had a stone engravers shop. As the Nazi murderers enterred our court, they immediately began their war against us. The first ten martyrs were the "Minyan" (ten) of Jews, who were "davenning" (praying) in the right side of the "shul." Dressed in their "Talit" and "T'filin," they were shot to death in front of the "Shul" and laid out on its steps.

My father escaped their fate because he had completed his prayers earlier and had left for home. But this was not to last. A week later they caught my father and me with the "Donershtike." I managed to get away from them, but my father was shot by the murderers in the "Petroshe" Forests behind Bialystok.

Afterward, the Nazis rounded up the Jews and chased them into the "Shul," and those who resisted were shot on the spot. There were also many women, even pregnant ones, who didn't want their men to be taken, who were shot where they stood. When the "Shul" was filled, the murderers threw incendiary bombs at it. Even the roof, which was made of tin, burned like dry wood.

The heat and smoke from the burning "shul," where more than 2,000 Bialystoker Jews were trapped, choked us in our hiding place. It was unbearable.

At 12 noon, we heard a knocking at the door. It was the Polish guard of the "Shul," Bortashko. He informed us that the murderers had left everything and went to lunch. That's when we escaped. The guard also risked his life by opening the door of the "Shul," but because of this, the Jews who had not yet died from asphyxiation by the smoke, were able to save themselves.

The Germans later returned to complete their murderous work. For 24 hours they burned and shot until they destroyed the Jewish district from the "Shul hoyf" to the Forest.

I still remember the good times we had in the "Shul hoyf" the wonderful voices of the world famous cantors Koussevitzki, Sirota and others, who used to give concerts in the "Shul." I remember, too, the Hebrew "Gimnazie" and its orchestra; the "Pazharne" (firemen) and their shiny horn orchestra as they marched to the "Shul" on Polish national holidays. I also remember the Rabbi, Dr. Gedalye Rozman, and the speeches he made in Polish.

I see before my eyes a vision of Lag-B'omer in the "Shul hoyf." Hundreds of young people, members of all Zionist organizations, immersed in a sea of blue and white banners, singing as they walked or rode their bicycles to the Forest.

I shall never forget it.

A NEW BOOK HAS BEEN PUBLISHED

A new book "Life and Death in Shadow of the Forest". The story of Suprasl a shtetl in Eastern Poland, has been published in Israel, Tel-Aviv, by Author Yaacov Patt.

The book tells the story of the shtetl since its establishement and covers the area of Bialystok and Krinki.

The main chapter describes the struggle during the Holoacust when 3/4 of the Jews decided to disobey the German order and escape to the near forest on the day of 1.11.1942.

The book is printed in Hebrew, English and Yiddish. Amongst the writers are P.M. Chaika Grossman, Dr. Shimon Datner, Dr. Tobias Cytron, Zalman Fine, Marek Hirshorn from Australia, Jack Yazer from Canada and others.

The book contains also historical pictures, documents, diaries and a report from a recent visit in Bialystok area.

The price is US $25.00 or A $35.00 including postage and handling.

Please mail your request for the book, with enclosed cheque or money order to:

Yaacov Patt, Author, Chairman of Suprasler Landsmanshaft
26 Alexander Yanai Street
Tel-Aviv 62498 Israel
Telephone: (03)-447451

———— • ————

Szanowny Pan
David Bagon

Uprzejmie zapraszam Pana Davida Bagona do Bialegostoku w miesiqcu lipcu, celem przeprowadzenia rozmów na temat uporzadkowania cmentarza zydowskiego w naszym miescie oraz innych spraw zwiazanych z problemami zydowskimi.

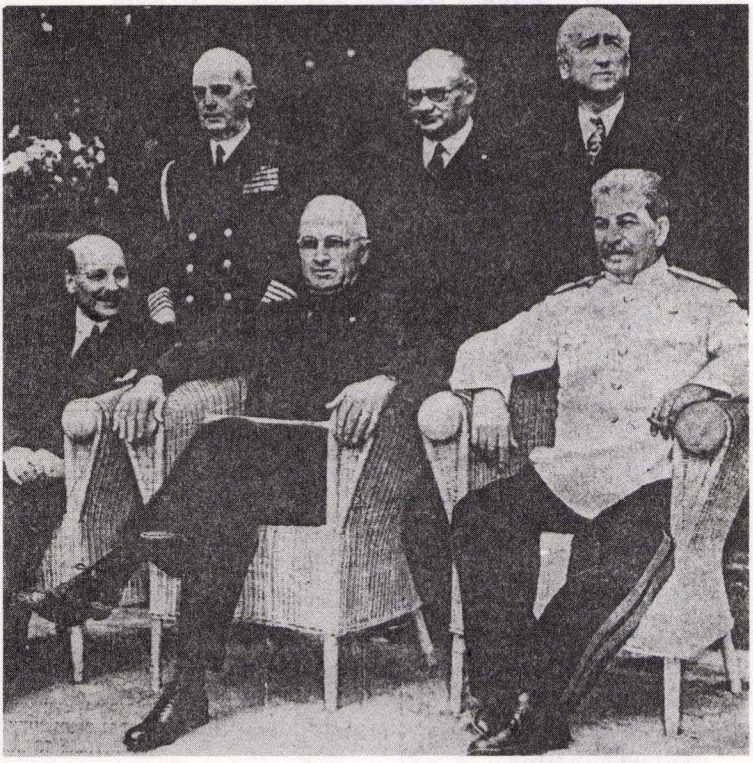
Do wiadomosci:
Bialystok Center New York
Bialystok, 1991-06-17

OUR BIALYSTOKER COMPATRIOT, MAXIM LITVINOV

• *By Baruch Baratz*

At the outbreak of the Russian Revolution I was 13 years old.

I still vividly remember many events of this period, but this article is primarily based on documents and archives of the Soviet Union. Much has been written and analyzed about Russian leaders and diplomats including Maxim Maximowicz Litvinov (born Wallach, July 17, 1876 and died December 31, 1951). History will undoubtedly

Maxim Litvinov participating in the postdam conference of the Allies in Berlin in 1945

prove that Litvinov was the greatest adversary of Stalin's friendship policy towards Nazi-Germany and opposed the signing of the non-aggression pact between the two dictatorial and belligerent countries in August 1939, which ultimately led to the outbreak of WWII and the slaughter of 60 million people including 6 million Jews.

The official Soviet archives try to justify and defend the signing of the treaty as the aim of preventing the outbreak of war between the two nations. De facto, this ludicrous pact aimed a priority at the conquest and subjugation of Poland, which indeed occurred two months hence.

Had Stalin allowed Litvinov to continue to conduct the foreign policy of the Soviet Union, the world cataclysm of this century could have, perhaps, been prevented.

Concerning the Jews in prewar Russia, Michaels and Lozowski had then proposed to Stalin to create a Jewish-Soviet Republic in the Crimea region, after Stalin had expelled the Tatars from there. Stalin considered this to be a Zionistic conspiracy which would have helped American imperialism and endangered the Soviet Union and rejected this outright. Stalin also punished the proponents of this plan. Lozowski was shot and Michaels was killed by a truck in an "accident." Other Jews involved in this project were exiled to Siberia where they all perished. Stalin and his hangman, Beria also planned to murder Litwinow in his summer residence. According to Chruschew this attempt to assassinate Litwinov had misfired.

In 1939, Stalin removed Litvinov from his office and replaced him with ... Molotov. Litvinov was also expelled from the Communist Party, the last Jew in the Stalin-regime.

According to Khruschov's memoirs, Stalin had constantly used the Jews as scape-goats to cover up his failures and disguise his people's dissatisfaction with his policies and regime.

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK
At a Reduced Price!

In order to enable many more of our landsleit and friends to acquire the new monumental

Bialystoker Yizkor—Book

Please, mail your request for the book, and mail it to the Bialystoker Center with enclosed check or money order for $25.00 at the address below:

BIALYSTOKER CENTER
228 East Broadway, N.Y.C.
Tel. (212) 475-7755

three major parts: a) The Jewish community in Bialystok up to World War II; b) The Soviet Period (Sept. 1939–June 1941); c) The German Occupation and the Ghetto (June 1941–August 1943).

My work has just begun, as I know that acrchives in both Poland (in Warsaw and Bialystok) and Germany contain a lot of printed material relevant to my study. I plan to complete my research within the next two to three years.

From the Bialystoker Center in New York I would like to ask for assistance in obtaining a grant or a scholarship that will enable me to complete my research. If I am to complete my thesis I must quit my job and devote myself full time to my research.

You (the Committee of the Bialystoker Center in New York) are probably aware of the limited funds available to Israeli universitites which leave the Israeli student no choice but to work full time as well as seek financial assistance from foundations and institutions abroad.

Quite surprisingly, no comprehensive monograph was ever compiled about the Jews of Bialystok (certainly none was published in Israel, and to the best of my knowledge, nor in any other country), no study that would refer to the history of the community and in particular to the period of World War II.

I am approaching you with this request only after I've given the matter a lot of thought, as I could not think of anyone better to understand my commitment to the subject of my research.

I would be most grateful if you would consider my request favourably.

Sincerely,

Sara Bender

———— • ————

האוניברסיטה העברית בירושלים

The Hebrew University of Jerusalem

Office for research students

22nd May 1991

To whom it may concern:

I hereby to certify that Ms. Sara Bender is a Research Student (towards the Ph.D. degree) at the Hebrew University of Jerusalem.

Ms. Bender submitted her proposal of research and it has been approved by the Committee for Research Students on 8.5.91 as a doctoral project.

Elka Tirnover
Office for Research Students

YOUNG TEACHERS FROM BIROBIDJAN AT BAR ILAN TEACHERS SEMINAR IN MOSCOW

After returning from his lecture tour in Australia, Professor Winer also reported on the Teachers Seminar which was sponsored by the Rena Costa Yiddish Department of Bar Ilan University during May/June in Moscow. Professor Winer stressed the fact, that among the 51 participants in the Seminar, not fewer than 33 were young students from Birobidjan between the ages of 18 to 20.

The Seminar lectures were given by: Professor Gershon Winer, Professor Dov Noy, Professor Benjamin Tsemach as well as by the veteran of language research in Russia, Shimon Sandler. From Israel, to give lectures, was also Sara Lapitzkaya, a student at the Graduate Institute of the Yiddish Department. To introduce the program was Dr. Mordecai Yushkovsky, a new immigrant now studying at Bar Ilan.

The subjects of the course were concentrated around specifically prepared materials of the new chrestomathy, which is based on the elements of previous seminar experiences.

Especially enjoyable was the dramatic performance of the students, directed by Professor Benjamin Tsemach. For this actor and director, who was among the first of the "Habima" in Moscow, this was his first visit there after an absence of 65 years, when he left Moscow, together with the "Habima" Theatre.

The Seminar took place within the framework of the events of the "International Committee for Judaistic Sciences in Eastern Europe," which was founded upon the initiative of, and conducted by, Professor Itshak Warshavski.

In conjunction with his visit to Australia, Professor Winer was invited by community agencies in Sidney to conduct the negotiations leading to the establishment of a Department for Yiddish and Yiddish Culture in that University.

As a result of his efforts, the University of Sidney agreed to establish Yiddish as a recognized discipline for academic specializations, thereby adopting the program on the same basis as in Bar Ilan University, with Yiddish as the teaching language for all its courses.

STUDY OF BIALYSTOK HISTORY

Mr. Izaak Rybal
General Secretary
Bialystok Center
228 East Broadway
New York, NY 10002

Dear Mr. Rybal,

I am writing to you on the advice of our mutual friend, Zvi Klementinovsky and as I am myself a Bialystoker. I was born in Bialystok and came to Israel at the age of two. I visited the Bialystok Center twice some four and five years ago.

As you may know, I have published three documentary books in Israel on the War of Independence and the Six-Day War. Consequently, I have contacts with people in the field of documentary literature. Recently, I have been in contact with Mrs. Sara Bender who presented a suggestion to me regarding our Bialystok history. She also submitted to me the enclosed letter from the Hebrew University in Jerusalem.

I am familiar with Mrs. Bender's work first-hand, and having been briefed by others, and I feel that her literary documentary endeavour is an extremely worthwhile cause. Therefore I recommend that you extend to her all the support you can offer.

I shall be in New York August 16-21 and will be happy to meet you again and visit the Bialystok Center.

Looking forward to hearing from you soon.

Sincerely yours

Moshe Rashkes

---

days cannot be forgotten. We can never free ourselves from the feelings of revenge. Today, fifty years later, the memories and mood are as heavy as lead when we recall those death days.

All that remains of the Shul is the iron cupola, and of the Jews—some ashes. After the War, the cupola was bricked up and placed on the grave of those martyrs. Flowers were planted. The Polaks, however, destroyed it all and erected houses on that site.

We were admonished, silently, "You must forget." But we cannot and we don't want to forget. The true facts about our tragedy, about our pain and torture will be transmitted through our children to future generations.

The soil and the place has remained sacred for all Bialystoker and those who came from there. In our hearts and souls we carry an eternal monument for our martyrs. This year we shall light the 50th "Yortsayt" candle in the belief that our people are immortal and that such tragedies will never be repeated againt.

Sara Bender
Het Levanon 87
Tel Aviv 69345
Tel. 03–419494

July 21, 1991

Bialystoker Center
228 Broadway
New York, NY 10002

Dear Sirs,

In 1988 I completed cum laude my M.A. thesis. The subject was "Bialystok Ghetto 1941–1943—Leadership and Resistance." It was written under the supervision of Dr. Yitzhak Arad at Tel Aviv University.

Since then, I have been invited to write the Bialystok entry in the Encyclopedia of the Holocaust. In 1987 I was invited to participate in a congress in Bialystok.

I (am a teacher) teach Jewish History in a high school, and lecture about the Holocaust to I.D.F., cadets, students and various groups at "Yad Vashem" in Jerusalem.

When searching for an appropriate subject for my Ph.D. thesis, it occurred to me that my best choice would be to enlarge and widen the scope of my M.A. dissertation on Bialystok.

With this in mind, I applied to the Institute of Contemporary Jewry in the Hebrew University of Jerusalem, where two of the senior researchers of the Holocaust agreed to be my supervisors—Professor Yehuda Bauer and Professor Yisrael Butman.

The subject I picked for my thesis is: "The Jews of Bialystok During the Second World War, 1939-1943: The Soviet Period, and the Period of the German Occupation and the Ghetto."

The Research Students' Committee has recently confirmed my thesis (enclosed copy of letter from the Hebrew University) and I am already deeply involved in my research work, mainly seeking new sources of information. My work is divided into

A DAY OF BLOOD, FIRE AND ASHES

(Dedicated to the 50th "Yortsayt" of the Bialystoker Auto-da-Fe)

• *By Efraim Kissler*
Gdansk, Poland

Auto-de-Fe means to publicly carry out a death sentence by burning a person alive on a pyre. So it was during the Middle Ages.

For us, Jews of Bialystok, the Middle Ages returned during the 20th century in the heart of "civilized" Europe.

We, Bialystoker Jews, were condemned to death although we were not present at the "trial." They gave us absolutely no opportunity to defend ourselves; they simply sentenced us to death for crimes which we were not guilty of. Our only "crime" and "sin" was that we were born Jews.

On June 22, 1941, the war between Germany and Russia broke out. The German armored divisions advanced Eastward, breaking the weak resistance of the disorganized Red Army. Five days later, Friday morning, the 27th of June, the German armies captured our home city of Bialystok, where 60,000 Jews lived.

Bialystok was a city which contained a dynamic Jewish life on all levels of human activity; a city which was once called the "little crown" of Polish-Lithuanian Jewry; a city with a vibrant industry and trade; a city with a highly developed Jewish education system in both Hebrew and Yiddish, with "Talmud Torahs" and "Yeshivahs"; also with "Toz" and "ORT," "Linat Hatsedek" and "Linat Kholim," a Jewish hospital; the largest city library named for Sholem Aleichem, and the study library. On the Jewish scene all political parties and organizations were active: The Bund, Zionists of all persuasions, from "Betar" to "Left Poalei-Zion" as well as religious parties.

In the narrow streets of "piaskes, chamaykes" and the "Shul" courts—were many houses of study, synagogues, "shtiblech" and simply "minyons," and among them the pride of the Bialystoker Jews, the "groyse" shul which was completed in 1915. The impressive, huge Byzantine-style cupola atop the Shul seemed to be standing watch over the Bialystoker Jews.

During that Friday morning, when Jews were preparing to welcome the Holy Sabbath, this Shul became a fiery grave for 2000 to 3000 Jews. Only the One Above knows exactly how many Bialystoker Jews actually were burned alive there, together with the Shul.

The German murderers, with machine guns in their hands, set out on their hunt early in the morning. They were the hunters, and the unprotected "animals" were the Jews. They chased their quarry—men and boys, old people with snow-white beards, and youths, whose mustaches had only begun to grow—and herded them into the Shul, which was drenched with gasoline and ignited. As long as the Germans were able to withstand the heat emanating from the burning Shul, they continued to force additional groups of Jews into the flames by shooting and beating them. Those standing in the rear could not tolerate the beatings and shoved their brothers and fathers into the burning Shul.

It continued to burn all day and all night. I was then about 800 meters from the shul in a hiding place somewhere in a filthy attic. We were all frightened and sad. We young boys (I was then almost 16 years old) and the older Jews, anticipated the worst. In our group of 10-15 Jews, several wrapped in large "Taleytim," wearing "Tefillin," reciting the "El Mole Rakhmim" and saying chapters of "Psalms." We were sure that soon a "pogrom" would break out and there would surely be victims, as in the old pogroms" we heard tell about in stories. From our hiding place we could see the Shul burning, but it never even occurred to us that our brothers were burning alive in it.

Some time later, I met a young man, a tailor from Odeske Street, who escaped from the Shul. (He later died in the ghetto of Tuberculosis.) He described the horrible scenes which took place when the Germans set fire to the Shul. He saw masses of people committing suicide, being unable to withstand the insufferable heat and smoke. They severed their veins; they hung their own fathers with belts or "shelkes"; in only a few moments people lost their sanity.

In the Bialystoker streets corpses literally lay around on the pavements. The murderers shot many Jews in the presence of their wives and children. They, and the Jews who were burned in the Shul, were the first victims in Jewish Bialystok. This was the first death-blow; this was the first step on the thorny road for the Bialystoker Jewry; they were the first on the death-path which led to the obliteration of a blossoming Jewish city from the face of the earth together with its Jewish inhabitants.

The emotions of sorrow and despair in those

A LETTER FROM POLAND

Dear Friends Izaak and Molly Rybal:

Thank you very much for remembering and sending me the beautiful "Bialystoker Stimme" with my articles printed.

It is indeed a small world.

On May 22, 1991, I went to the city of Krakow to lecture at the Jewish Institue of the Jagiellonian University. The subject of my lecture: The Bialystok Ghetto, The Jews and their ultimate fate during the Holocaust.

When the Director of the Institute, Mr. Joachim Russek, a Pole, found out that I was a native of Bialystok, he asked me whether I knew a family Ratner from Cleveland. As it turned out, a niece of Mr. Ratner, Ruth has been connected with this Institute.

Mr. Russek, while visiting Cleveland, has gotten acquainted with Ruth's uncle Max, who has been the head of the entire Ratner family in America. Mr. Russek praised and commended the Ratner family for their social and cultural activities in the Jewish Society in America in general and the Bialystoker Society in particular.

I have also met Prof. Gerowski, a member of the Committee for Jewish-Polish Collaboration, recently created by Poland's president, Lech Walesa, who promised me to help erect a monument, dedicated to the memory of Jews of Bialystok who perished in the Holocaust.

Although I am well aware of the fact that most of the monuments and plaques in Bialystok are by now desecrated or destroyed, I still maintain that a vivid and expressive monument should be erected in the center of the city.

As we approach the 50th Anniversary of the destruction and liquidation of the Bialystoker Ghetto, which occurred on the 16th of August, 1943, I propose to name an International Jewish Committee of Bialystoker to pay homage to our martyrs and heroes in a dignified and memorable way.

* * *

Dear Izaak:

I would appreciate very much if you would kindly send some old issues of the Bialystoker Stimme, perhaps an album or other available materials about Bialystok. I still have a copy of your booklet of Bialystoker Ghetto songs published in Paris in 1947. I have translated some of the songs into Polish.

P.S.

When you'll receive my letter, my daughter will be in New York. She will attend a Yiddish-course at the Yivo, thanks to the generosity and sponsorship of our dear compatriot, Max Ratner.

This gracious deed of our "landsman," Max Ratner will undoubtedly bring my daughter much closer to our Jewish roots, which makes me very happy and grateful indeed.

With my very best wishes for a happy and healthy New Year,

Yours truly,

Ephraim Kissler
and spouse
Gdansk, Poland

June, 1991

---

time he offered to help me get to Israel and continue my studies there.

In October 1990, I received my Master's Degree from the Gdansk University. I specialized in the study of East-European Jewry, concentrating especially on Jewish History as it is reflected in Polish and Yiddish literature. My Master's thesis dealt with the internal problems of Jewish life in the *shtetl* at the end of the 19th century and the growth of Jewish intellectual and spiritual identity.

Shortly thereafter, thanks to Mr. Ratner's help, I arrived in Jerusalem to broaden my knowledge of the Yiddish and Hebrew languages, which were necessary to my Doctoral Dissertation in which I wanted to write about European Jewry immediately after the Holocaust.

Through the "Bialystoker Stimme" I would like to express my sincere appreciation to two special Bialystoker: my father, Efraim Kissler, who imbued in me the love of Bialystok and the rich culture of his forefathers, which influenced my plans; and to the person who made it possible for me to realize these plans, Max Ratner, who permitted me to call him my *"zeyde."* Max helped me fulfill my dream of being able to research and write about the literature, history and culture of my parents' homeland, Eastern Europe and to study it in my new home, Israel.

With great admiration for you and your activities in the Bialystoker Center—the place where the Jewish spirit of Bialystok has found a home, and with warm regards, I am Yours,

Yolanda Kissler

pierced one of their large dogs. "Herr Koenig" immediately ordered all soldiers to practice shooting for a few hours in order to perfect their aim.

That night, I could not sleep. I was plagued by the thought: Who will their target be tomorrow? In my fantasy I also heard the heavenly Jewish melodies of the Sabbath, holidays and especially Yom-Kippur, the "Ve'netane Tokef." The sounds became louder and stronger. I saw through the window the silhouettes of my parents. I saw my grandfather in his "Talit" blowing "Shofar." I jumped off my bunk, shuffled to the door, opened it only a crack and heard only the wind whistling and saw it blow the dirt in all directions.

I remained standing at the window until morning. Through it I saw armed German soldiers standing in groups; I also saw Jewish children, half-asleep; and through the crack in the door I heard the Germans tell the children to run and whoever arrives at the columns first, will receive chocolate and candy.

And I saw the children beginning to race. The older ones running ahead and the smaller ones, after them. I also saw "Herr Koenig" standing in his open "Dembler," his wild eyes sparkling with joy, seeing his loyal and able German soldiers aiming successfully at the Jewish children.

This was "Herr Koenig's" target.

It is difficult to talk about these experiences. It is even more difficult to be silent and choke on these thoughts and visions year after year.

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

At a Reduced Price!

In order to enable many more of our landsleit and friends to acquire the new monumental

Bialystoker Yizkor—Book

Please, mail your request for the book, and mail it to the Bialystoker Center with enclosed check or money order for $25.00 at the address below:

BIALYSTOKER CENTER
228 East Broadway, N.Y.C.
Tel. (212) 475-7755

A LETTER FROM THE "SECOND GENERATION"

• ***By Yolanda Kissler***

May 16, 1991
Mr. Izaak Rybal,
Editor of the "Bialystoker Stimme"

Dear Mr. Rybal,

First of all I would like to tell you who I am—and a few words to explain why I decided to write this letter to you and why precisely at this time.

Since last October, I have been living in Jerusalem where I take Hebrew courses at the Hebrew University. I will tell you briefly who and how I came to be here.

Several years ago the History Department of the Bialystoker (my father's home city) Section of the Warsaw University arranged a seminar dedicated to 500 years since Jews settled in Polesia (Eastern Poland). Many participants from almost all parts of the word attended. Among them were scientists, who research this area, as well as others, who are emotionally connected to Bialystok and its vicinity.

There was one who was born in Bialystok, but had left while still a small child, before the horrible Holocaust began to spread throughout Europe. He returned many years later to introduce his son to the place where his roots lay.

During the period of the seminar, this man and my father became acquainted. Both were born in the same city, spoke the same "Mame Loshn," and both discovered a common language and became good friends. Some time later we received a letter from Cleveland, Ohio. The writer of the letter offered to help the daughter of a Bialystoker "landsman," who had survived the Nazi-Holocaust. I was that daughter.

The first time I met Max Ratner (the person whom my father met in Bialystok), was during my first visit to Israel three years ago. Thanks to him, I spent a wonderful week in the most beautiful place I ever saw—Jerusalem.

I felt immediately that my attachment to the land of my forefathers is deeply rooted in my heart. Despite the fact that I lived my entire life in Poland, I felt truly at home in Israel.

The following year, during the summer, I decided to live on a Kibbutz. After spending several months in Israel it was absolutely clear to me that this was the only place I wanted to live.

During the entire time, I was in touch with Mr. Max Ratner via letters and the telephone. Each

THE TARGET

• *By Lenny Antwerk*

His name is Earl Koenig, a simple German name. He is the son of a Catholic anti-Semite, who had long ago received his education in the church. The son grew in the footsteps of the father, with the same capabilities. You could call him "Koenig the Nazi," but it's difficult to separate Nazi from German. It's one and the same.

I became acquainted with German capability in my early youth, when I saw the modern arms which they improved on: the Mauser whips, the Shtuka airplanes, the armored tanks; the submarines and the floating ships; and certainly, the gas chambers and crematoria.

How odd, today, when I observe the "B.M.W."'s and the "Mercedes" and see how masterfully they are made by the same capable Nazis or Germans; produced by the same hands who earlier made the death machines. But today they are looked upon quite differently. It's almost prestigeous to own and ride around in one of the Nazi-made automobiles. Ask any rich Jews you know about it.

I, however, know more about the death-machines.

Commander Koenig introduced himself to us, the chosen young Jews who still resembled human beings. We still had muscles and could carry bundles and march. We were not misled by his innocent eyes because we already knew who he was. He was false and we feared him greatly.

The Germans were known for their excellent train system, but it was not meant for us Jews to use. We were given trains which dated back to the First World War—large, old, freight cars, without any provisions for human needs. We were physically squeezed into them, as many of us as could fit into a car. There was no room to turn or bend down. All human functions were executed while standing—men, women, children all—without a window, without any fresh air.

I shudder even now when I think of it. It's difficult for me to believe that I survived such a cruel ordeal. Did it really happen?...

Standing in this way for 24 hours, not knowing where we were, where they were taking us or what our destiny will be, we arrived G-d knows where. The shouting of the Germans, which was now even louder than the wailing of the children: "Out! Out!", sent us out of the packed Hell.

We breathed deeply of the cool, fresh night air, and dirty depleted, bereft of human value, we allowed ourselves to be directed to the barracks that had been prepared for us. We fell as if dead upon the straw and fell asleep immediately because we were so exhausted. However, this did not last long. My mind nearly exploded from the questions: where are my parents, family and friends now?

My thoughts were interrupted by the shouts of: "Out, swine, out!" which reminded me where we were. What they called breakfast was only black bread and water, but at that moment it was as Manna from Heaven. We had to hurry, because the Germans decreed that breakfast was over and if anyone dared to swallow his last mouthful afterward, he was kicked between his legs, or poked in his ribs with a gun.

Sighs and moans of pain meant nothing then. The world was deaf to our cries, and we, too, were deaf to each other. No one expected sympathy or pity because it almost didn't exist. Everyone was concerned with himself only. How much longer could we suffer this way? Perhaps it is only a bad dream? It was difficult to absorb the truth, that they, the Germans, were the hunters and we were their prey.

The sudden "Achtung!" interrupted not only my self-absorption, but also everything in the environment. Even the German sub-officers shook with fear when the doors rolled open and "Herr Koenig" with his entourage appeared. His uniform, his movement, his devilish appearance, whip in hand, announced bad news. The Angel of Death in German clothing. His sparkling boots, too, caused fear and apprehension.

They led us to a place, which immediately brought to my mind the question the Germans had asked of us, the group they had chosen, if we were afraid to climb up heights. Before us stood a row of tall columns, which reached to the clouds. I still don't understand why I identified those tall columns with Herr Koenig's inhuman thoughts and ideas.

Every column had at its very peak a platform with electrical fittings. These had to be watched constantly because they served as lights for the airplanes which flew in that area. In order to reach the platforms, we young Jews had to climb 200 feet up a ladder made only of thin wood.

Once on top, the whole world swayed in the strong wind. Each uf us had his own column. The much too large "burke" which I wore, came in handy now. I used it to wind around the column and pin it, which prevented me from falling off. The Germans would have liked me to slip so they could see a Jew falling to his death from the teetering column. One soldier was so angry that I did not fall, that he shot at me. Instead of hitting me, the bullet

GRODNER ASSOCIATION OF ISRAEL

Tel-Aviv, May 15, 1991

Dear Friend Rybal:

I would like to express appreciation in my own name, as well as in behalf of our Grodner Committee in Israel, for the monetary support you sent in the name of your Bialystoker Committee through our good friend, Mike Kremer.

This gift is being distributed exclusively among our new Grodner "Landsleit," who arrived in Israel only during this past year from the Soviet Union.

I wish you long life and good health, together with your wife Molly. May you continue to serve mankind for many years to come, and to assist those who are in need of your help.

With heartfelt thanks,

For the Grodner Committee in Israel

---

would, as much as possible, continue his efforts after he returns to America. he spoke with concern about the new immigrants and said that he would do his best to help them. He also brought us regards from the Grodner in America.

Gratitude was also expressed that evening to the Bialystoker Center in America, and to its chairman, Friend Rybal, and his wife, for their initiative in raising funds for our newly-arrived Grodner "Olim." The evening was most impressive.

After the official part, there was an opportunity for the newcomers and the old-timers to reminisce and remember the past, and to exchange memories of the old country.

PROFESSOR MENACHEM SHTERN z"l— ON HIS SECOND "YORTSAYT"

• ***By Tsvi Klementinovsky***

Two years have passed since Arabs murdered Prof. Menachem Shtern in a most brutal manner while he was on his way to the National Library in Jerusalem to pursue his scientific studies.

Now, in marking the second anniversary of his horrible murder, a book has been published, called "Menachem Shtern, During the Days of the Second Temple." Colleagues and friends of Menachem Shtern z"l collected all his research papers, articles and other of his scientific works, which remained after Prof. Shtern's death, and which he had not gotten around to publishing. This book is like all the earlier books which Prof. Shtern published—full of pertinent scientific discoveries, which he collected during his lifetime.

Prof. Menachem Shtern is considered, in the world of science, as a famous historian and the greatest researcher of the period of the Second Temple. In researching this particular span, Prof. Shtern concentrated on the Helenistic and Roman cultures and, naturally, the influence which these foreign cultures (especially the Greek) had upon the Jews during the time of the Second Temple.

Prof. Shtern is known not only in Israel and not only among Jews. His historical research works made him famous in the scientific world that studies the history of peoples and especially the period of the Second Temple.

Prof. Menachem Shtern was born in Bialystok and emigrated from there to Israel. He was very close to the society of Bialystoker Jews. He took a great interest in the Bialystok "Landsmanshaft" and was always ready to help.

Prof. Shtern displayed a great interest in the Bialystoker throughout the world. When we expressed the thought that it was time to begin work on the history of the Bialystoker community, he joined in. He showed great interest in researching the documentation of the history of the Bialystoker Jewish "Kehila."

He was a good friend of the Bialystoker Organization and displayed great interest in the social life of the Bialystoker throughout the world.

We have still not been able to deal with the pain of the loss of Prof. Shtern which was caused by the Arabs. We shall always remember the great scientist, good person, good friend—Prof. Menachem Shtern z"l.

Honor to his memory!

WITH OUR GRODNER GUESTS FROM AMERICA CHANA AND MIKE KREMER, HELEN AND MAX SHAUB, IN ISRAEL

• *By I. Dresnik*
Ramat Gan, Israel

For the Kremers, it has already become a tradition to visit Israel. But how does one not come now, following the war in the Persian Gulf, where Sadam Hussein sent Scuds to attack the quiet Israeli population, who had absolutely no connection with the entire conflict? But since he had an opportunity to hit out at the Jews, why not? Therefore, he, the bandit of Iraq, caused us a great deal of grief.

Luckily, there were not many human victims, but the fear was great. Every evening we had to stay in our homes and at every signal, we ran into the sealed room, put on our masks and waited for the all-clear.

For the elderly, this was only half a problem, but watching the little children struggling with their masks, this was a fright to see.

Ramat-Gan and Tel-Aviv suffered the most because this was where most of the bombs fell. They landed right near my house. It was lucky that they did not cause too great a damage, although many houses were ruined.

My goal in writing today's article, however, is not to describe the so-called "short war." Thank to the modern technology of the American Army, it came to an end quickly. One must write about it in a special article. I only wanted to mention it in relationship to the Kremer Family's closeness to Israel in General and to the Grodner Family in Israel, in particular. That is why it was such a special gesture for them to come to us, but this was not their only purpose.

As a result of the recent massive emigration from Russia to Israel, there are now arriving people also from Grodno and Bialystok. We must help them. We, on our part, are doing everything in order to ease their absorption into the country. Mike Kremer, however, being in far-off America, also thought about how he could help our brothers, the sons of Grodno. He raised funds among the Grodner in America, and another sum he received from the Bialystoker Committee in New York, through its chairman, Friend Rybal, and he brought it to us in Israel, to help the newly-arrived immigrants who were very grateful to him. Friend Mike Kremer's social activity is not only expressed by his distribution of assistance for the new "Olim." He also raised large sums of money together with the Grodner and Bialystoker for the Tel-Hashomer Hospital, where a beautiful building was erected for sick children in the name of the Bialystoker Center, Chane and Mike Kremer and Sylvia and Joe Dines. And now, while they were here in Israel, we all went to see the facility.

The director of the hospital graciously welcomed and guided us through the rooms where we saw the smiling faces of the sick children, where they receive the help they need. I was watching Mike, and saw the joy expressed in his face when he saw the fruit of his efforts.

A few days later, one hot Saturday, I reserved a minibus and a group of us Grodner rode out to the Galilee, to the Golan Heights, to view the beautiful Sport Center that our Grodner "Landsleit" Melech and Manya Schonfeld, the Dayan Organization in New York and the Grodner Friends raised huge funds for to make it possible. Mike had been asked to go out to visit this place, and despite the intense heat, we did go. I must confess that I derived a great deal of pleasure and joy from our Grodner "Landsleit" across the ocean for their philanthropic efforts and aid that they give all the Israeli "Landsleit" from Grodno and Bialystok.

And last, but not least, on May 14, 1991, in the evening, we, the members of the Grodno Committee in Israel, arranged a gathering for those who have been living here for a long time, and the new Grodner "Olim" who had only just arrived from Russia, and whom many of us knew from the old country; many of us went to school together with them. We enjoyed spending time together over a glass of tea.

The evening was convened by our chairman of the Grodner Committee in Israel, Friend Kustin, who warmly greeted the couple, Chane and Mike Kremer, speaking of his communal activities in America. He wished them to continue their holy work for many years to come. Of course, his friend from the days of his youth, Dresnik, greeted him and spoke about his endeavors and wished him many, many years of fruitful activity.

Mike Kremer then expressed his appreciation for the beautiful welcome and promised us, that he

A CALL TO MY BROTHER AND SISTER HOLOCAUST SURVIVORS

• *By Joseph Dobryman*

For some time various Jewish organizations, who devote themselves to documenting the greatest tragedy in Jewish History which took place during the Second World War, have been insisting that with us, the surviving witnesses, rests the responsibility to tell all that we saw and experienced during that time, especially during the time of the Nazi Holocaust, and I must confess that my daughter suggested to me years ago that I should do so. It is not only because the family should know exactly what occurred, but that future generations and the whole world should remember and never forget.

But I always postponed it because it was difficult for me to relive the Holocaust again with every detail concerning our family, friends and those we knew who perished in such a brutal way; the great tragedy of the first action which took place in Bialystok one cold February, 1943. And six months later in August, 1943, the liquidation of the entire ghetto. The scenes on Kupietzka Street, where everyone was chased and beaten so that they would move faster towards the freight trains which stood ready to take them on a long and eternal road to Auschwitz and Treblinka.

But recently, following the outbreak of the war in the Persian Gulf, as I sat watching the television and seeing the great tragedy which befell the Kurdish people, witnessing the small children dying of hunger, of illness; the old and the weak barely crawling between the mountains piled high with snow, with no protection, without medical care, the inhuman conditions in which thousands of innocent victims find themselves, made me remember my holocaust, the great tragedy of our people. Although here there were no gas factories and crematoria, no huge open craters where our dearest and closest were driven and buried could be seen, nevertheless, looking upon the brutality and inhumanity with which these people were being treated, the hurtful, starving faces, the burying of those babies who died of starvation and sickness, influenced me to decide that I must no longer postpone giving my testimony. I must go immediately and document my life history during the years of the grievious Holocaust and tell everything I saw and experienced during those horrible years as accurately as I could, so that our children, grandchildren and future generations, as well as the entire world should remember and never forget the murders, the brutality with which one person can treat another.

At this opportunity, I want to appeal to my brothers and sisters, fellow Holocaust survivors,

Neshka and Joseph Dobryman

that they should turn to the proper organizations and give their eye witness testimony about everything they saw and experienced, because there is not too much time still left for us. Our numbers are diminishing and it is our duty to disprove the cry of the enemies of Israel, the Nazis and anti-Semites who even now claim that the Holocaust never took place, that it is all a lie that world Jewry has thought up.

Yes, it is not yet 50 years since the Holocaust and one hears the denials throughout the world. The question arises: What will happen later, when the surviving witnesses will disappear from the arena and there will not by anyone who will say: I was there. I saw it with my own eyes.

Therefore it is only with our testimony now that we can refute the dirty, lying propaganda of the ill-intended enemies of Israel and prove to the world that it is they who lie.

COMMITTEE FOR THE ABSORPTION OF NEW IMMIGRANTS, ORIGINALLY FROM BIALYSTOK, IN ISRAEL

Dear Friends,

On the 48th anniversary of the Nazi liquidation of the Bialystoker Ghetto, and the 50th anniversary of the German occupation of what once was our home City, I appeal to you, dear "Landsleit" in the Diaspora, to participate in our campaign to help absorb the newly arrived immigrants, our "landsleit" from Bialystok, who have come from Soviet Russia to Israel within the past two years. They are the survivors, who in their youth were "mobilized" into the "Red Army" at the time when Soviet Russia occupied Bialystok (1939-1941), and who, for a period of half a century, did not deny their identity with Zion!

They arrive now with their families, but with few personal belongings. The social rights and possessions which they acquired during these fifty years had to be left behind in Russia, and most of them are now in their 70's.

Since the establishment of our voluntary committee two years ago, we have connected with around 70 persons in the Soviet Union. Since then, 50 of them have arrived in Israel and received whatever financial, legal and social support we could give them. Our collected funds amounting to $60,000.00 have already been distributed, and the need is much greater than what we can provide. In addition, this year we anticipate a larger number of arrivals of our "Landsleit" from the Soviet Union.

We believe that it is unnecessary to describe here the difficulties which many immigrants experience in settling themselves in Israel. We, the members of this committee, are doing everything we can to help them, but we cannot do it alone, and for that reason we appeal to you to help us in this vital act.

We wish you a Happy New Year.

Yours,

Pinhas Adler,

for the Committee of Volunteers.

Our bank account is:
Bank Leumi, Branch 816, Tel-Aviv
A/C 330/577057/80
to the order of: Adler-Solel
The address of our Committee:
Pinhas Adler
28 Hashoftim Street
Tel-Aviv 64365, Israel
Telephone: (03) 264405

LETTER FROM A NEW IMMIGRANT, A BIALYSTOKER "LANDSMAN"

Tel-Aviv, May 22, 1991

Dearest Friends and Bialystoker "Landsleit":

This letter is from a Bialystoker Jew who arrived in Israel from Russia with his wife, a daughter and her son.

My name is Boris Kwart, born in Bialystok, Where I lived on Pivna Street, #2. My parents, too, were Bialystoker.

During the war years I wound up in Russia and for personal family reasons I remained in Minsk, White Russia. My whole family was killed by the Nazis.

We have been in this country only 2 weeks. My wife is very ill and I am 70 years old. My daughter is a teacher by profession. Our situation is now critically bad. We rented an apartment for 4 months for which we are paying $500 a month. The allowance they give us as new immigrants goes only to pay our rent. We are confused. What will happen after the four months are over? There will be no apartment, no money and no work.

Therefore, I turn to you, dear friends, having heard of the wonderful things you do in Israel. We ask you to help us. I understand that few Bialystoker are emigrating from Russia and, therefore, perhaps you can help us in our time of need. Of primary importance to us is a place to live and work.

I close my letter in the hope and expectation that you will help us.

May you be granted good health and blessings for the good work you do.

Your "Landsman,"

Barukh Kwart

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

published by our *Bialystoker Center* in New York we decided to sell the remaining small quantity of copies at a reduced price. You may now obtain this great work containing more than 700 pages in *Yiddish* and *English* $25.00, and we will forward it to you.

Please, mail check and full address to:
BIALYSTOKER CENTER
228 East Broadway, N.Y.C.
Tel. (212) 475-7755

JEWISHNESS PAST AND PRESENT

• *By Meyer Barak*

Rabbi Moshe Chaim Lutzatu, of blessed memory, the author of "The Path of the Righteous" מסילת ישרים explains in the preface to his well known classic, "The Book of Ethics," that it was written not because the problems discussed therein were not well known; quite the contrary, because they were familiar subjects to the average person, they tended to be neglected and forgotten quite often.

The same applies to the topic of my article, the state of Jewishness in the land of ours. Well informed people claim that the situation in our land has not improved much since the days of yore; but compared to the ways of life in our Old Countries we are certainly a great distance ahead.

It is well known that in Eastern Europe Jewishness has been, in the years past, original and basically fundamental. Father, son and grandson were all traditional, observant Jews. A Jewish child knew its obligations, its mission and way of life. The purpose of the Jew's being was to become virtuous, honest and be ready to praise and glorify the Holy One in all his deeds and commitments.

The unique and peculiar customs and rites of the observant and virtuous Jews, their mutual human innerrelations and care for each other, evoked respect and envy amongst the surrounding Polish peasants in the "shtetl," who addressed them as "Starozakonny"* rather than the derogatory "Zhid."

And how about Jewishness in our times in the new overseas communities, in the Americas and elsewhere?

An average modern, young Jewish married couple runs a more or less "kosher" home, not necessarily out of religious conviction, but rather because they were wont to do it out of respect for their still alive observant parents.

Some young couples also do it for the sake of their young children, hoping to instill in them a trickle of modern traditional Jewishness and Jewish culture and heritage, mostly of no avail. As soon as the youngsters grow up, the "droplets" of Jewishness soaked in their youth together with the tiny knowledge of Yiddish evaporate forever.

In the latter years many Jews moved to the suburbs. They built beautiful synagogues, erected elaborate and expensive temples and community centers. But Jewishness, especially religious, observant Jewishness is still hobbling considerably there. Even on the Sabbath some of the temples have sometimes difficulties to assemble a "minian"**. Weekends, mostly mourners needing to recite "Kaddish" attend services.

The only thing which could considerably improve the situation is to see to it, that everyone of us gets involved in Jewish affairs, assumes responsibilities and accepts and fulfills commitments towards his people, its institutions and his heritage.

And most important of all is to see that the "golden chain" of our great heritage should not be broken by teaching our children Torah, noble virtues and good deeds. Only if we provide and give our children a traditional-religious education will we become once again a people of great fame, illustrious and distinguished.

*) Starozakonny—an observant of and adherent of the Old Testament.

**) Minian—a congregation of ten men needed to conduct services.

Paris, June 28, 1991

Dear Friends Mr. & Mrs. Rybal,

It pains me to relate to you the sad news that Gera Ben passed away in Paris. The funeral took place on June 14th.

Gera Ben was the life's companion of our beloved Bialystoker artist and highly respected "Landsman" Ben.

Gera Ben was a most talented artist in her own right. Her paintings were done in an original, personal style. She composed songs and in her youth, was a fine dancer.

Gera played a huge part in the life of her loving Ben, as his inspiration. She was the only model he ever used throughout his entire life, and was an active proclaimer of his talent. May her memory be honored.

Shloyme Zabuski
Paris

Bialystoker Memorial Book Is Warmly Received

The Bialystoker Center in New York continues to receive letters of warm praise from landsleit and friends concerning the monumental Bialystoker Memorial Book.

A SECOND GENERATION VIEW OF BIALYSTOK

• *By Carol I. Krim*

Several days ago, my Father and I were talking about how he became a baker. He left me with the impression that I know less about his past than he would like me to know due to some lack of curiosity. What I do know about his past, or rather, what stands out in my memory are days or times we spent together, riding in his car, having breakfast of freshly baked rolls and eggs in the bakery or visiting Bubbe and Zayde on Eastern Parkway.

I remember stories of his arrival in America in 1931, how he learned to speak English, how he learned to drive. My most vivid memories, however, are those in which I heard about his life in Bialystok. I have often wondered why these memories are so clear to me, and I can only guess that it is because as a child, I was listening to stories of his childhood and therefore, in a sense, was relating to a peer. I do know that these stories have always made me feel closer to my Father than do some other people of my generation (whose only proof that their parents were children are photographs of them in sailor suits and Buster Brown haircuts). Somehow too, Bialystok also became a romanticized place of fantasy for me, and I used to create pictures in my minds eye of the places and people and things that my father would describe to me.

I have my clear images of the city in which my Father grew up. I have seen, in the confines of my imagination, the room where the family shares Shabbos dinners, the dresser under which my Father, at the age of five, hid to witness the birth of his youngest sister. I have also seen the school in which he and his friends learned Alef-Bais. I have felt the bone-chilling cold of the air that greeted him on his walks to and from school. I have tasted the Cholent which was carried from the bakery and I was grateful when the messenger had returned with the right teppel (and I have been disappointed when inadvertantly, he or she had instead brought someone elses brew which was tasteless).

Some of these memories, once exclusively belonged to my Father and myself. Some now belong to you as well. One day, they may also belong to my children. The memories are precious to me, not only because they came from my Father and are about him, but also because they provide me with a sense of personal history. Many people, I believe, do not have a sense of personal or family history. The reasons are varied and many are ultimately meaningless. What is important is that it is never too late to begin. Bring out the uniforms from the war, that orchid which was carefully pressed into an album or the letters from your best friend in 1935. This is a start.

I am aware that for some, the physical, tangible memories no longer exist, either because one could only carry to America what one could fit into a suitcase or because they were destroyed by the Nazis. What each person has, however, are memories that can neither fit into a suitcase or be destroyed by anyone but their creators: the memories, like mine which are carried in the heart and the mind.

Such memories are more valuable than material objects. To borrow from the songs of Solomon, "Their price is far above rubies."

What I want my Father to know, now and always is that I have listened and I have heard. Each time I remember the stories that he has told me (which I have no doubt are either shared by or are similar to many others), I come to both know and to understand him more. I also understand, perhaps to a lesser degree, why he wants for me what he does and why he wants me to hear the stories at all. I hope to hear more of his stories and to create new images... To smell the trees, watch the river thaw in the spring and to hear the voices of Bubbe and Zayde, to carry them through my life, until it is time to pass them along to a future generation.

---

rabbis and researchers, we must accept the theory that the beginning of the Jewish settlement in Ethiopia stemmed from the time of King Solomon's reign.

The great miracle of "Operation Solomon" came about as a direct result of the united stand of our people in the Jewish State. This is the true path of the survival, perseverance and continuity of our nation.

BUY AND HELP US PUBLICIZE THE GREAT NEW BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK

CHVASH, ETHIOPIA—THE GREAT MIRACLE

• *By Leon Mendelevitch*
Melbourne, Australia

It was a huge emotional experience for us watching the television screen, seeing pictures of Ethiopian Jews cramming into Israeli airplanes and arriving in Israel. In so doing they realized a 2,000 year old dream. Jerusalem and Israel were the sparks that burned in their hearts and enabled them to overcome the countless, long generations of persecution and destruction.

Years ago the Ethiopian Jews suffered little from anti-Semitism. Following the establishment of the State of Israel, however, this changed in some measure as a result of Arab propaganda and the wars they waged against Israel. The local Communist revolution increased the anti-Semitism.

The liberation of Ethiopian Jews from their 2,000 year exile and reuniting them with our people in our own free State is a great miracle. We Jews throughout the world must understand that this historic exodus was realized in great part because of our State. Without a Jewish State their exile would surely have continued for another 2,000 years.

At this time it is important for us to consider just what we know about Ethiopia, about the Jews living there who are called "Falashas."

Chvash, in Hebrew, is known to us as Abyssinia, which in 1923 officially changed its name to Ethiopia. It is located in the Eastern part of the African continent, North of the Equator. Its area, including the Erythreo Province, is 1,290,000 square kilometers.

The population of Ethiopia is over 33 million. The country is mountainous and its highest point is 3000 meters above sea level; the climate is tropical; the temperature is lower in the hillier regions; annual rainfall is in a sufficient ratio to the season of the year; it is mostly known for its agriculture: coffee, cotton, wheat, barley, sugar cane, tobacco and a variety of tropical fruits. The average income per capita is about $140 annually, one of the lowest in the world.

Ethiopia consists of many tribes and groups. The Jewish tribe, known as "Falasha," numbers about 50,000. There are numerous theories about the origin of this population. Two of the more basic are that Jews reached Chvash during the time the Second Temple was destroyed, and another which professes that they were converts, who adopted the Jewish religion at the time of the beginning of the modern calendar.

The Ethiopians feel connected to the Jewish people. They believe that King Menelik was the son of King Solomon and Queen Sheba. The crest of their country is a young lion, the symbol of the Tribe of Judah. In the beginning, the Jewish religion (the "Torah" which Moses gave us) had a great influence on the local populace, but in the 4th Century they adopted the Christian religion.

Our "Tanakh" (Bible) tells in "Kings I" of the visit of Queen Sheba to King Solomon:

King Solomon's wisdom, especially after his wise judgement concerning the child, spread throughout the entire world. It also reached Chvash, which was located north of Israel, and Queen Sheba insisted she must see for herself if those rumors were true. She arrived in the company of a large military escort, bearing gifts as well, such as camels, spices, gold, precious stones and other valuables.

Solomon received her in a kingly fashion, with great pomp and parade. Queen Sheba posed many difficult and complicated riddles and received satisfactory answers to all of them. She praised Solomon for the wisdom which G-d had granted him, as well as for his understanding of his people and the justness of his sentences. Before her departure from Israel, she gave Solomon 120 "Kvar" of gold (equal to 360,000 shekels, each one weighing 7.5 grams of gold). King Solomon also granted Queen Sheba her every wish.

This is only a summary of what is contained in the 14 verses which comprise "Kings I," 1-14. Actual details of King Solomon's and Queen Sheba's relationship can be found in the commentaries by Rashi, and especially by Rebbe Levi, Reb Gershon and Rebbe David Kumkhi. Rebbe Itzkhok Lurie Ashkenazi tells of the intimate relations between Solomon and Queen Sheba, who bore him a son, Nebukhadnezzar, who later destroyed the Holy Temple. Contrarily, Rebbe Yosef Ben Karo, quoting Ben Sira, states that Queen Sheba bore Solomon a daughter, who gave birth to Nebuchadnezzar. In all the commentaries of the "Talmud" and the "Midrash," the story of Queen Sheba is extensively discussed because she believed that Solomon was the genuine Messiah and wanted to accept the Jewish religion for her people.

For that reason the land, over which Queen Sheba reigned, had warm feelings for the Jewish religion and culture, which was actually practiced by a segment of its people. According to our earlier

youthful experience when his mother bought him George Eliot's "Daniel Deronda" in a Hebrew translation by David Frishman. The book and its expert translation, deeply impressed the youngster and had enormous bearing on his subsequent decision to translate the world's literary treasures into Hebrew.

Singer truly grateful for Jack's efforts, volunteered with references to his own experiences. Born in Radzymin, near Warsaw, to Batsheva (Zylberman) and Rabbi Pinchas Menachem Singer, he was raised in a family of four, a daughter and three sons, Hindele, Shiya, Yitzchak, and Moshe. Their grandfather was the most famous Tzaddik of Bilgoraj and the family was proud of its roots and heritage. The children were educated in literary skills and grew up in a liberal atmosphere, encouraged to express themselves and present to the outside world the best and most worthwhile of Jewish tradition and culture.

Shiya, the eldest son, later known as "I. J. Singer," became a Jewish-American press correspondent and produced an autobiographical novel, "Der Shaidim Tanz" (The Dance of Demons) which encouraged the younger Yitzchak, later Isaac Bashevis Singer, to compose a historical novel about a Jewish community which after pogroms, instigated by an Ukrainian usurper, Jan Chmielnicki, followed a pseudo-messianic cult. Isaak's flare for mysticism and ability to recreate the life and emotional climate of a 17th century Jewish community, already revealed his uncommon talents and heralded his later literary success. It also demonstrated his mastery in Yiddish, a language he made his unique idiom of expression.

In 1920's, while studying at the Warsaw Rabbinical Seminary, he was offered a certificate to Eretz Israel but his mind was made up and he opted for an opportunity to join Shiya in the United States. He arrived in New York in 1935 and began working for the Jewish Daily Forward, continuing with articles and short stories for the New York and Warsaw Jewish presses.

The tragedy and impact of the Holocaust gave Singer the final impulse to immortalize the pre-Holocause life of his people. Yiddish became a symbol of Jewish striving, struggle and suffering. Literally consumed by creative frenzy, Singer consistently accelerated his productive pace and due to his phenomenal memory and total identification with the Jews of the Diaspora, he succeeded to turn out a spectactular number of novels. The most remarkable among them, "Gimpel the Fool," 1957, "The Magician of Lublin," 1960, "The Spinoza of Market Street," 1961 and the family trilogy, "The Family Moskat," 1950, "The Manor," 1967 and "The Estate," 1969.

Singer's poetic narrative, imbued with great imaginative power, takes his readers through worlds of sublime mysticism and staunch fanaticism and superstition; religious fervor and frenzy; worlds of harsh realities and self-denial dissolving in a myriad of images seen through prisms of insight and emotion.

In 1974, Singer was awarded the U.S. National Book Award for Fiction. A year later he received an honorary doctorate from the Hebrew University and in 1978, he became the recipient of the prestigious Noble Prize for Literature.

When we saw singer in 1981, he was at the height of his literary career and in great demand for lectures at most major American universities. But he never ceased to write or plan for the future and when he spoke to Jack, he truly saw himself writing about Stybel. We sensed his sincere enthusiasm and genuine respect for the man with whom he felt a deep affinity, all along considering him a kindred spirit in their strong attachment to Judaism and devotion to its inperishable heritage.

A.J. Stybel died in 1946 and was eulogized by Dr. Max Raisin as a man a of unprecedented vision whose ideal was "the Kingdom of the Spirit through the medium of the Hebrew language."

I.B. Singer died in 1991 and in his eulogy, Rabbi William Berkowitz recalled the writer's wish to be remembered "as an honest man and an honest writer, a man dedicated to his profession." Isaac Bashevis Singer was, indeed, a dedicated writer whose vision was the Kingdom of the Spirit through the medium of the Yiddish language. He immortalized the life of his people—a people "which could no longer influence the world except through his keen insight."

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK
At a Reduced Price!

In order to enable many more of our landsleit and friends to acquire the new monumental

Bialystoker Yizkor—Book

Please, mail your request for the book, and mail it to the Bialystoker Center with enclosed check or money order for $25.00 at the address below:

BIALYSTOKER CENTER
228 East Broadway, N.Y.C.
Tel. (212) 475-7755

AN EVENING WITH ISAAC BASHEVIS SINGER

• *By Dr. Luba Krugman Gurdus*

Isaac Bashevis Singer, a literary genius, died in Miami, Fla. on July 24, 1991. He used to spend his winters in an apartment building on Miami's Collins Ave. which also housed several families of Holocaust survivors. Among them were our friends, Franka and Adam Penney, at whose reception in February 1981, Jack and I met Isaac B. Singer and his wife Alma.

Many amusing anecdotes circulated about the illustrious bard who had little time and patience for his friends and much less for his neighbors. Perennially engrossed by his thoughts, he rarely paused for an idle chit chat or accepted invitations to private receptions. To our delight, he showed up at the Penney's and spent with us a long, memorable evening. Usually reserved and cautious with words, he also diverted from his routine and clearly outdid himself in a long conversation with Jack. The reason for this shift was undoubtedly due to his intense interest in Jack's brother-in-law, Abraham Joseph Stybel, a know Maecenas of Hebrew language and literature.

Singer seemed quite familiar with Stybel's expansion of modren Hebrew literature which beyond doubt became one of the important single factors in the development of later Hebraic culture in Israel. Obviously fascinated by the man and his ideal, he couldn't hear enough about his life and Jack obliged with exhaustive episodes about Stybel who married his sister Goslawa in 1922. Among the many amusing stories, one was Stybel's idea to import to Moscow a Yiddish printing press from New York, for the Stybel Publishing House which issued in 1917 its first quarterly, the "Hatekufah," edited by David Frishman.

Abraham Joseph (Stybel (Stiebel), born in Zharki, Poland, was a self-made man with a keen mind and big heart. Due to his enterprising spirit he succeeded in a leather business between Russia and the United States and amassed a great fortune which he generously spent to realize his dream. For this purpose, he gathered all Hebrew writers he could and encouraged them to write and work on translation from world literature into Hebrew. The enormous project involved men like Frishman, Tchernichovsky, Steinman, Bialik, Berkowitz and others and the scope of the plan embraced works by Tolstoy, Dostoyevski, Pushkin, Chekov, Lermontov and Tourgenieff of the Russian literature and comparable giants in all other languages. Consequently, Stybel lived to see over 700 volumes of world classics translated into Hebrew and 31 volumes of "Hatekufah" printed in the Stybel Publishing Houses, extending from Moscow through Warsaw, Berlin, Copenhagen to New York and Tel-Aviv.

Overwhelmed by all he heard, Singer pressed for an intimate story and Jack related Stybel's

To Jack and Luba Gurdus with my greetings and my best wishes.
Isaac B. Singer
April 4 1981

BENJAMIN AND VLADKA MEED RECEIVE PRESTIGIOUS AWARD AT DINNER IN THEIR HONOR

On Saturday evening, April 20, 1991, at a Tribute Dinner at the Century Plaza Hotel in Los Angeles, the United States Holocaust Memorial Museum bestowed the United States Medal of Remembrance on Benjamin and Vladka Meed. Mr. and Mrs. Meed are among the most prominent and well known leades of Holocaust survivors in the world and have played a pivotal role in bringing knowledge and understanding of the Holocaust and resistance to the American public.

Rep. Tom Lantos (D-CA), the only survivor ever elected to Congress, was the keynote speaker. Actor Mike Burstyn, star of the Broadway show *The Rothschilds*, and Jane Seymour, actress and daughter of a Holocaust survivor, entertained that evening.

Benjamin and Vladka Meed were born in Warsaw, Poland. Survivors of the Warsaw Ghetto, they both were active in the Ghetto's resistance movement living as "Aryans" outside the Ghetto wall and serving as vital links between the Ghetto resistance movement and the outside world.

Since their arrival in the United States in 1946, they have devoted their lives as volunteers to the cause of remembrance. Both have dedicated their activities to Holocaust education, Israel and to the American Jewish community.

Vladka Meed is the founder of the unique Teachers Program, which annually brings together primary and secondary Holocaust teachers and university professors for a three-week study program in Israel. She has lectured extensively throughout the world about the Holocaust, and in 1948 wrote one of the first accounts of life in the Nazi inferno in her book, *On Both sides of the Wall*. She also serves as a Vice President of the Jewish Labor Committee, and in 1989 received the Anti-Defamation League's Woman of Courage Award.

Ben Meed serves as President of the Warsaw Ghetto Resistance Organization and of the American Gathering/Federation of Jewish Holocaust Survivors, the world's largest Holocaust remembrance organization with 70,000 members. He is a recipient of Israel Bonds' prestigious Elie Wiesel Remembrance Award, and the City of New York Ethnic Award. Mr. Meed also plays a vital role in the United States Holocaust Memorial Museum, serving as Chairman of several important committees: Contents Committee, Days of Remembrance Committee, Opening Celebration Committee, and Survivors Campaign Committee.

Mr. and Mrs. Meed live in New York City and have two children and four grandchildren.

Lidia Budgor of Bel Air, Fred Diament of Studio City and Renee Firestone of Los Angeles were the chairmen of the Dinner Committee, and Nathan Shapell of Beverly Hills was the Honorary Chairman.

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

April 19, 1991

I am pleased to join with the United States Holocaust Memorial Council and the West Coast Conference of the American Gathering of Jewish Holocaust Survivors in congratulating Benjamin and Vladka Meed as they receive the United States Medal of Remembrance.

Fifty years ago in Warsaw, Ben and Vladka suffered under the Nazi terror. Like other courageous members of the Resistance, however, they stood against the onslaught of cruelty and hatred that raged across Eastern Europe, killing six million Jews and millions of other innocent men, women and children. Later when Vladka, Benjamin, and other survivors came to the New World and to a new life, they did not forget their past; instead, they transformed their experience into a lesson for the future. Through their support of a variety of educational and commemorative programs and activities, the Meeds have helped thousands to recognize the dire consequences of bigotry and hatred. They have also helped to build hope for a world marked by peace and by respect for human rights.

The memory of the Holocaust, preserved for so long through the eyewitness testimony of survivors such as your distinguished honorees, will soon have a permanent dwelling in this country: a building dedicated to those killed by the Nazis. The United States Holocaust Memorial Museum will not only commemorate the fallen but also serve as a tangible reminder of our vow: Never again.

Barbara joins me in sending best wishes for an enjoyable tribute dinner.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for the Aged

crowd, but I never sell bonds and I've never cared much for them.

In 1976, you wrote: "Reliance on international subsidies and help, even though it comes from friendly neighbors, and even though it may be needed, weakens a nation's resolve. Like medicine for a sick patient, it must be limited to an emergency and slowly withdrawn to make the patient self-sustaining." Israel continues to receive $3 billion in annual American-government aid, and close to $1 billion from other sources, including world Jewry. Is this debilitating at some point?

Absolutely. Let me use two examples. If you give a man charity all his life, you haven't helped him. You must help him make his own living. Second, you can give your child all the money in the world, but unless you teach him how to walk and make a living for himself ... Now, foreign aid has a place in Israel. It is completely legitimate to look for foreign sources of financing.

In addition, I would say that what is happening today in Israel is also a special case. With maybe two million Soviet Jews arriving in the next few years, you're not going to be able to support them without floating government bonds. So there is nothing wrong with the concept of bonds; the U.S. government sells bonds all the time. But it is the Israeli people who will have to, and should, carry most of the burden in this enterprise.

As someone with a much broader background in Israel than most outside observers, what do you see as the positive things here? How do we go about selling ourselves to outside investors?

Let me show you something. [He brings over a beautiful, old, hard-bound book. It is filled with hundreds of pages of finely penned notes by Ratner as a schoolchild—all in Hebrew.] This is how I studied about the Land of Israel as a 12-year-old in 1919. See these notations? Rishon Lezion had 900 residents. Gedera 150 inhabitants, and Kfar Sava a mere 10.

I'm not sure I see the connection to my question.

Look around you now and think about how far we have come since then! I first arrived in 1933, and over the years it's been like watching a child who's growing bigger and stronger all the time. Indeed, I think that Israel is doing a lot better than we ever dreamed. The future could easily be just as rosy. But again, like a parent who won't let go, I think the government is stifling you to a certain extent.

Would it be fair to say that when you sell Israel, you're not just selling Israel but also the bottom line?

Love is one thing. To love is easy, but for investment to be a practical thing, Israel still has a long way to go. And you are getting there, but it's painful and there is no way to get out of this pain. It takes sweat and work.

Assume for a moment that you're 25 years old today and have just inherited $100 million. Your two loves are the U.S. and Israel. How much of this sum would you—Max Ratner—invest in the Israel of today, and how much in America?

Sorry to say, I wouldn't put in more than 10 to 15 percent in Israel today. Because of your taxation problems, because of your high interest rate problems. Inflation too deters people from getting involved. A country of 20 percent inflation is not a country in which I would like to concentrate all my investments.

What two or three fundamental recommendations would you give the Israeli government in order to make the investment climate better?

First, reduce the size and budget of government. There are way too many people working on the government payroll—it's a country of *schreibers* [scribes] here, even in business!

Well, we are People of the Book.

Congratulations! So study it on Shabbat! My second recommendation is to reduce taxation—that would bring a lot of new business. Third, keeping the shekel stable so the businessman knows what he can buy and plan accordingly. Fourth, productivity has to increase. This is a matter of better management.

So you wouldn't really accuse the Histadrut or the unions here of being the source of the productivity problem?

No. It's management's responsibility. In my many years I've learned that Jews always have to be twice as smart as the *goyim*. Those running Israeli business have to revert to using their heads. There's no room for blaming others.

CONTACT: Looking at your experience of over 50 years' involvement and investment in Israel, one is struck by the fact that you're not just interested in establishing more factories, but also in helping change the political-administrative face of the country. Which is today's greater priority in your opinion: more investment in the Israeli economy, or reforming the political and economic system's structure before further money is invested?

RATNER: You have to take your economic system and change it from a socialist one into a private, industrial development system. An investor arriving here finds that it takes him two months to get a permit which in the U.S. might take two hours. Even worse, in Israel if a businessman in Haifa has a problem there is no specific address to turn to due to the political system in which nobody represents specific geographical areas. Third, taxes in this country are too high. So the entire framework must be reformed.

But this does not mean what we shouldn't be investing at the same time. Despite the imperfections, I am right now involved in an investment project with Africa-Israel [construction company] of hundreds of millions of dollars a year. We are going to erect apartment complexes of 20 stories that will take only one year each to build.

Regarding the question of structual reform, however, is it morally right, or odvisable, for non-Israeli Jews to try and influence change in Israel?

While I would prefer that all the Jews of the world come to Israel, I personally know many people in the U.S. who are better friends of Israel than some of the Israelis living here, and with whom I have come into contact. But beyond this, I give money for public relations campaigns—posters, ads—for electoral reform, to take one example. I don't have a vote here, and I'm certainly not going to bring hundreds of overseas Jews to vote here; we shouldn't have any vote if we don't live here. But to try and convince Israelis through persuasion—there's nothing at all wrong with that.

You're currrently chairman of the American-Israel Chamber of Commerce, having served on its board since 1957. What exactly does the Chamber of Commerce do?

We have eight chapters in the largest cities in the U.S. Our main function is to facilitate and promote business between the U.S. and Israel. Unfortunately, there isn't enough commerce between the two countries. The purpose of the chamber is to increase the volume involved. And by the way, we don't just work on the Jewish community. I would say that half of the calls we receive are from Gentiles—people who are very interested in buying Israeli products.

So the Chamber of Commece doesn't just deal with potential investors in Israel?

Not at all. We're involved in trade and industry. It's important to get more investment in Israel proper and increase Israel's exports overseas. This makes the country more attractive for potential investors.

It is striking that we constantly hear talk about the American investor in large-scale terms, and you emphasize what the average non-Israeli can do on the product-purchasing end. But why stop there? Why can't attempts be made to get the small investor involved directly with Israeli firms?

Theoretically that would be a good idea, but, unfortunately, so far the Israeli stock market is not producing the results which foreign investors have come to expect. The profitability levels in Israel are still low. This is in part a result of the fact that Israelis don't really understand what a stock exchange is all about. Furthermore, the Israeli companies really do not know how to sell themselves. Corporate-public relations here is very poor.

But what's the alternative for the average American Zionist wishing to help Israel? UJA bonds?

At times I don't like these bonds at all. The trouble with them is that the government here collects the money, and there is no control over what they do with it. It is looked at by the Israeli authorities as extra income instead of a source of investment.

No, I much prefer direct investment. If you can get someone to put in $10,000 in an Israeli company, once he has even a little investment in any business, he won't just take the profit and run. He'd rather put in more and see to it that his baby gets bigger and bigger and bigger. He's now got a personal interest. On the other hand, someone who buys a State of Israel Bond has no direct interest—he's only getting a dividend. The government guarantees a return and that's the whole matter as far as he's concerned. To be honest, I do buy bonds myself because I have to belong to the Zionist

INVESTING IN ISRAEL'S FUTURE

American industrialist Max Ratner has been investing in Israel for over 50 years. As chairman of the American-Israel Chamber of Commerce, he has well-defined opinions about attracting foreign investment to Israel.

• *By Sam Lehman-Wilzig*

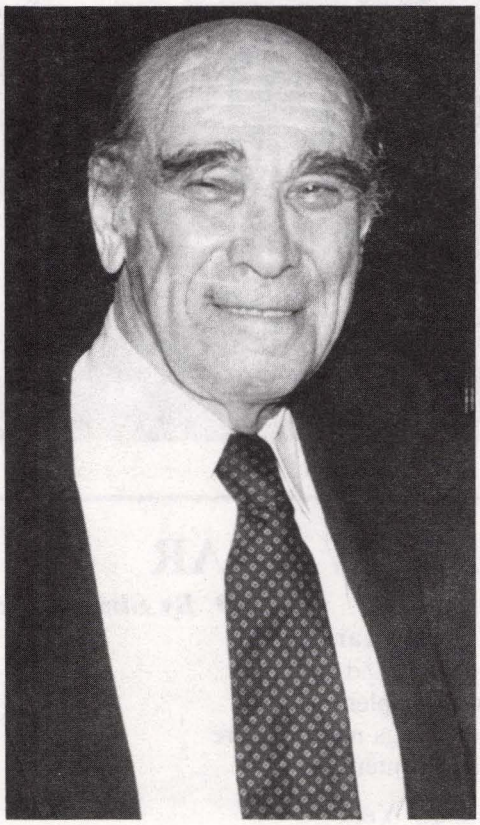
The task of finding suitable employment for the million or more, highly-educated immigrants who will be arriving in the next few years is a formidable one. Few challenge the assumption that most of the money for the necessary economic expansion will have to come from overseas.

But how does the country go about attracting such huge investment? In what, and how, should the money be spent? These are the questions faced by Max Ratner, who probably has been involved in foreign investment in Israel for longer than anyone. Born in Poland in 1907, he emigrated to the U.S. at the age of 13 with his family. A year later, Ratner helped found an industrial construction company in Cleveland, Ohio, which started with four employees and grew into a conglomerate today worth about $2 billion. In 1929 he received a law degree and subsequently headed the family business full-time. For his many social and economic contributions to his adopted hometown, an honorary doctorate was presented to him last year by Cleveland State University.

Ratner's involvement with Palestine began in the late 1930s, when he invested in the new Sharon Hotel in Herzliya. This proved to be the springboard for numerous ventures in virtually every sector of Israel's economy—agriculture, industry, and services. Ratner nurtured associations between Dayton Rubber and Hadera's Alliance Tire and Rubber, as well as between General Tire and Petah Tikva's Samson Tire; helped Amcor grow into Israel's largest refrigerator concern and Mifalei Romena into a leader in aluminum and copper extrusions; financed the establishment of Rama industries (frames for eyeglasses); transferred California cotton seeds to Israel in the early 1950s and then set up Wings of Israel, the country's first helicopter spraying operation; founded Israel Fine Cotton Spinning Ltd. and then Pecan Plantations, Ltd. to diversify Israel's agricultural output; and participated in assorted other successful ventures in the fields of perfume, tourism, and immigrant employment.

It comes as little surprise, then, that Ratner also served a 10-year term as president of the American-Israel Chamber of Commerce, of which he is currently chairman. During his presidency, private overseas investment in Israel reached an all-time high, and the number of American companies with Israeli subsidiaries grew significantly.

Even more remarkable has been Ratner's non-economic involvement in Israeli society and politics. In addition to his support for Israeli art, educational and social institutions (for example, the restoration of the ancient gardens outside the walls of the Old City), Ratner has been supportive of such political-action organizations as the Committee of Concerned Citizens, which has been in the forefront of the electoral reform campaign, and other "good government" causes.

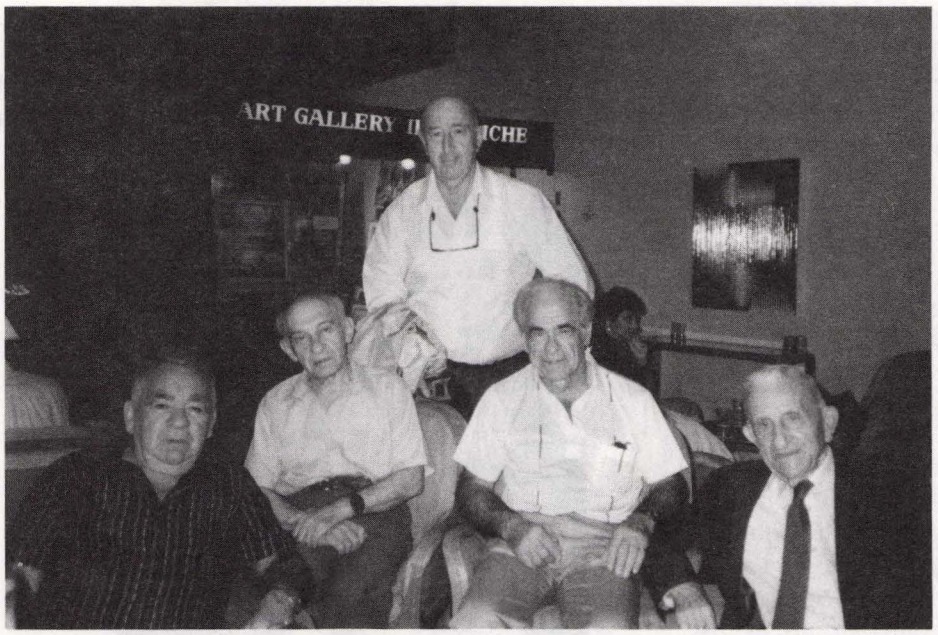
Max Ratner

On Ratner"s recent trip to Israel—he has visited well over 100 times—a dinner with some of the country's social, economic and political leaders was held in his honor. We spoke a few days after that emotional event, sitting in his Hilton suite overlooking the Mediterranean.

the difficult economic situation which Israel is now experiencing in conjunction with the immigration from the Soviet Union and Ethiopia, and various other pertinent problems.

In closing, I want to stress that this was a very impressive gathering and its results will surely have an important effect on world Jewry and the future.

I shall write more about the second part of our visit to Israel and the meeting with the Bialystoker and Grodner "Landsleit" separately. At this opportunity, my wife Chana and I would like to wish all our friends and acquaintances throughout the world a happy and healthy year with peace in Israel and in the world.

From left to right:
Pinchas Adler
Moshe Eynat
Michal Fliker
Mike Kremer
and Zalmen Yerushalmi

THE NEW YEAR

• ***By Simcha Nayer***

The New Year—
Brings luck and joy,
Light and Splendor
Good tidings and pleasure
Joy and contentment.

The New Year—
Brings friendship and brotherhood
Peace to the world and peace to Israel
Blessings and success in all domains
Blessings to Jews and our compatriots everywhere

The New Year—
We march hand-in-hand towards an illustrious morning
Our people powerful in the world and strong in our land.
Brothers and sisters, be happy, we extend to you our hand
Our homeland, enlightenment to the world—superb is our land.

THE AMERICAN FLAG

• ***By Fania Gut-Kwiatek***
Saratoga Springs

The American Flag—symbol of our land
The American Flag—known all over the world
Thirteen stripes, twisted like brothers together
They reach from the mountains to the seas.

Everyone ready to serve his country
Marching under the flag with pride and joy.
Fifty stars of the flag beam their glow
Towards East, West, South and North.

For every afflicted and hunted our golden doors brightly open.
With the sound of music
We march under the flag forward
Never backwards.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for the Aged

The discussion also referred to the matter of the Kiryat Bialystok funds. The money now lies in a "Trust" in a Tel—Aviv bank and cannot be used until 1993. Friend Flicker remarked that the money can only be utilized for Kiryat Bialystok and that the group won't permit it to be used for any other purpose. He also added that until now they expended $18,000.00 for the new "Olim."

In my greeting, I welcomed all the participants in the name of the Bialystoker Center in New York. I appealed to both sides to make every effort to work together for the benefit of all the Bialystoker. I also promised to related all that transpired to the Center board.

I also recommended that the Israeli friends try to contact the Tel-Aviv bank about getting a sum of money for the new "Olim." It was also decided that the $5,000.00 which I brought from New York, be distributed directly to the new immigrants.

My personal opinion is that Kiryat Bialystok is no longer the same as it once was because only a small percentage of its residents are Bialystoker. Therefore, I feel that the monies which are raised for Bialystoker, should be utilized for the urgent purpose of helping the new "Olim."

I also told them about the Bialystoker Center in New York: that it is becoming increasingly difficult for the leaders to continue the work and raise the financial means to maintain the Bialystoker Home. At this opportunity I appealed to the Israeli friends to work along with the New York Center; to write in the "Bialystoker Stimme" and to share with all the Bialystoker their news and the work they do in Israel.

Friend Flicker responded that there are no large sums of money available; that the State of Israel helps the newcomers anyway and that it is not the responsibility of the "Landsleit" to do likewise. This caused a hot discussion again, and I adjourned the meeting by stating that it certainly is our collective responsibility to help the new "Olim" and I again appealed to those present to make peace with each other and work jointly for the benefit of all Bialystoker.

Bialystoker Memorial Book Is Warmly Received

The Bialystoker Center in New York continues to receive letters of warm praise from landsleit and friends concerning the monumental *Bialystoker Memorial Book.*

OUR RECENT VISIT TO ISRAEL

• ***By Mike Kremer***

In May, 1991, we—my wife Chana and I and our friends Max and Helen Shaub—visited Israel. This visit had several purposes: to attend the World Jewish Congress Conference in Jerusalem; to visit the places which the Bialystoker Center and Grodner friends built in Israel in the earlier years; and to come to an understanding with the Grodner and Bialystoker in Israel about aiding the new Bialystoker "Olim" (immigrants) from the Soviet Union.

The World Jewish Congress Conference in Jerusalem was very impressive and participating were Jewish representatives from every European country, the United States, Canada, Latin America, Asia, Africa, Australia, and for the first time, a delegation of 70 Jews from numerous cities in the Soviet Union. During the three days of the Conference, various Jewish world problems were addressed, but the most important was the Russian emigrants and how to help the "Olim" to settle in Israel. Also discussed was the question of the increasing rise of anti-semitism in the world; the question of Nazi war criminals who live as free men in America, Canada, England and elsewhere.

At the conference, almost all the members of the Israeli Government appeared, headed by Premier Itzhak Shamir; the President of the State of Israel, Chaim Herzog; Simcha Dinitz; the Mayor of Jerusalem, Teddy Kollek; Eli Wiesel and the President of the World Jewish Congress, Edgar Bronfman. There were also artistic performances by Israeli performers, and by the Israeli Army Orchestra and Chorus.

A great impression was made by the appearance of Natan Sharansky, Bette Klaarsfeld, the famous Nazi prosecutor, as well as Neil Scher, head of the special investigation committee of the United States Judicial Department.

A new leadership of the World Jewish Congress was elected and Edgar Bronfman was reelected as its President.

On Monday, May 8, the conference closed in the "Bet Tfutsot" (Diaspora Museum) with a festive banquet, concert and addresses. Amongst the 2,500 who participated, were also delegates from the entire world as well as guests from Israel. The following day, Friday, the delegates were guests at an Israeli Air Force base.

Sharp discussions took place concerning the role of the World Jewish Congress in the current world; about the future of the Jewish State; about

BIALYSTOKER STIMME

Published by the
BIALYSTOKER CENTER & BIKUR CHOLIM, INC.
228 EAST BROADWAY • (212) 475-7755 • NEW YORK, N.Y. 10002

NEW YORK **SEPTEMBER, 1991** **No. 349**

A MEETING WITH BIALYSTOKER IN ISRAEL

• ***By Mike Kremer***

On may 16, 1991, I met with a group of Bialystoker from Kiryat Bialystok in Israel and with representatives of that Bialystoker Committee. The meeting took place during the time my wife and I were attending the Conference of the World Jewish Congress in Jerusalem.

As the representative of the Bialystoker Center in New York, I invited the group to the Tel Aviv Hilton Hotel to discuss several organizational matters. My first purpose was to deliver a check of $5,000.00 for the new Bialystoker "Olim" (immigrants) from the Soviet Union. The second was to make peace between the two groups in order for them to work cooperatively for the good of the Bialystoker and to cease their arguments.

Participating in this gathering were the following representatives: Zalmen Yerushalmi, Tsvi Klementynovski, Michel Flicker, Moshe Eynat, Zev Balgali, Aaron Yudkowski, Pinchos Adler and the writer of these lines M. Kremer.

Friend Klementynovski convened the meeting with a request that he would want everyone to work jointly peacefully. He called upon friend Adler, the representative of the "Young" Bialystoker, to work cooperatively with the "Older" for the good of everyone. In a similar vein, friend Yerushalmi and Moshe Eynat spoke.

The discussion centered around Kiryat Bialystok as well. Friend Adler sharply criticized the Committee and Kiryat Bialystok for spending money to renovate the "Bet Ha-am" when so many immigrants are in need of help. He noted that his group of "Landsleit" throughout the world raised $50,000.00 which was used to help the "Olim." He said that his group conducts a worthwhile activity and he would submit a report and list of those from Bialystok and surrounding area who received aid. (The list and report were handed over to friend Rybal.) Pinchos Adler also requested that the Bialystoker Center in New York give him a list of the Bialystoker worldwide to whom he would want to appeal for help for the new "Olim."

From left to right: Zalmen Yerushalmi, Pinchas Adler, Aron Judkowski, Michal Fliker, Moshe Eynat and Zev Balgolej

ANNUAL CONCERT AT AVERY FISHER HALL

• ***By Pearl Krupit***

On Sunday, October 6th, 1991, at 2PM, a crowd could be seen walking rapidly towards Manhattan's Lincoln Center Avery Fisher Hall, where the Bialystoker Center and Home was presenting a gala concert. This annual happening is a very special attraction capably arranged and produced by Ada Einhorn. With the opening strains of the overture by the ever popular pianist-conductor Sal Sicari and his orchestra, the audience sat back, relaxed and began to savor the anticipation of the pleasure which lay ahead.

The dulcet tones of a clarinet appeared out of nowhere, until the Master of Klezmer Music and the Maestro of the clarinet, Giora Feidman, was seen walking serenely down the center aisle to the stage. He delighted the audience with various interpretations of international melodies, inviting the audience to sing along.

Next on the program was the favorite, international and Israeli singer Geula Gil, who charmed everyone with her songs in Yiddish, Hebrew, English and Spanish. She is a most professional performer, but the highlight, I felt, was her sensitive, accapello rendition of "Yehi Ratson Milfanekha," which brought a thunderous applause.

In the second part of the program, the audience was treated to the appearance of another young, very popular star of Yiddish and American Stage, Bruce Adler. His loving imitations of Menashe Skulnik, Aaron Lebedeff, and others, brought back memories of the past. His "Roumania, Roumania" and so many other favorites, and his quick-footedness while singing "Hoo-Tsa-Tsa" captivated the audience. The standing ovation he received was further proof that the audience was thrilled.

The feeling of the audience as they were leaving the Hall was that it was an afternoon well spent.

ENGLISH SECTION

A Meeting with Bialystoker in Israel
Mike Kremer 1
Our Recent Visit to Israel
Mike Kremer 2
Investing in Israel's Future
Sam Lehman-Wilzig 4
Benjamin and Vladka Meed Receive Prestigious Award at Dinner in their Honor 7
An Evening with Isaac Bashevis Singer
Dr. Luba K. Gurdus 8
Chvash, Ethiopia—The Great Miracle
Leon Mendelevitch 10
A Second Generation View of Bialystok
Carol I. Krim 11
Jewishness Past and Present
Meyer Barak 12
A Call to My Brother and Sister Holocaust Survivors
Joseph Dobryman 14
With Our Grodner Guests from America
I. Dresnik 15
Professor Menachem Shtern, On his Second Yortsayt
Tsvi Klementinovsky 16
The Target
Lenny Antwerk 17
A Letter from the "Second Generation"
Yolanda Kissler 18
A Day of Blood, Fire and Ashes
Efraim Kissler 20
Study of Bialystok History 21
Young Teachers From Birobidjan in Bar-Ilan Teachers Seminar in Moscow 22
Our Bialystoker Compatriot, Maxim Litvinov
Baruch Baratz 23
The First Ten Martyrs
Leon Fried 24
Greetings from 6th Session of the World Council for Yiddish and Jewish Culture
Shloyme Zabuski 25
For the Future of the Jewish People and the State of Israel
Eli Okun 27
Annual Commemoration in Kiriat Bialystok
Arye Shamir 28

The Bialystoker Stimme is late, due to closing of printers shop during High Holidays.

ביאַליסטאָקער שטימע איז שפּעט ווייל די דרוקערייַ ווייסגעקומען אין יום־טובֿים.

ROSH HASHANAH ISSUE

BIALYSTOKER STIMME

Published by the
BIALYSTOKER CENTER & BIKUR CHOLIM, INC.
228 EAST BROADWAY • (212) 475-7755 • NEW YORK, N.Y. 10002

NEW YORK **SEPTEMBER, 1991** **No. 349**

AN OPEN LETTER TO ALL BIALYSTOKER AND GRODNER

Recently we sent you a letter asking for your contribution to the Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged. Many of you understood the urgency and responded quickly and generously. This open letter is to express our thanks to those of you who have contributed, as well as to appeal to those who haven't yet done so.

On behalf of the officers of our institution, we wish to extend our gratitude for your generosity. Your support enables us to provide the best medical and therapeutic treatments available to the residents in our Home. Without your help we would not be able to make the necessary improvements or buy equipment which is vital for the well being of our patients who are receiving skilled nursing care.

Therefore, we ask those of you who haven't had the opportunity to send in your contributions, to please do so soon. We need your help, which is so essential if the Bialystoker Home is to survive. With your assistance, we have a chance, without it, the future is bleak. Please consider being as generous as you can.

Also, if you haven't yet paid your 1991 dues, please do so as soon as possible. Your dues helps pay for the publication of the Bialystoker Stimme.

Thank you for your past, present and future support. We wish you and yours a healthy, happy and prosperous New Year.

Sincerely Yours

Sam Solasz
President

Izaak Rybal
Executive Dir